لعل و گہر

بلوچی

غوث بخش صابر

لعلِ عِ لقا

اقبالِ عِ زندہ عِ فکر

غوث بخش صابر

اِقبال اکادمی پاکِستان

جملہ حقوق محفوظ ہیں

ناشر: ڈاکٹر وحید قریشی
ناظم
اقبال اکادمی پاکستان
چھٹی منزل، ایوان اقبال، لاہور

طبع اول : ۱۹۹۶ء

تعداد ۷

قیمت ۱ روپے

مطبع : طیب اقبال پرنٹرز، لاہور

محل فروخت :۔ ۱۱۶ میکلوڈ روڈ، لاہور فون : ۷۳۵۷۲۱۴

ردِ عُبند

اشمار	سرحال	تاکدیم الف
۱	پیش گال	۹
۱	**اقبال ءِ زند**	
۲	پیدا کشت 'نام ءُ نسب	۱۱
۳	علم در برگ	۱۲
۴	اقبال ءِ کسانی	〃
۵	استاد ءِ شرف	۱۳
۶	برزی چیڑہ ءِ وانگ	۱۴
	انگلستان ءِ مسافری	۱۷
۷	فکر ءِ او تاگ 'تند ءُ تار	۱۸
۸	واتری وکالت	۲۱
۹	کھول	۲۲
۱۰	اسلامی ملکانی سیل ءُ گردش	۲۳
۱۱	سیمی گول میز کانفرنس	۲۴
۱۲	شاعری ءِ بندات	۲۵
۱۳	لقب	۲۷
۲	**نوشتہ ءُ دپتر**	
۱	رم نویسی	۲۹
۲	شعری دپتر / اسرار خودی	۳۰
۳	رموز بیخودی	〃
۴	پیام مشرق	〃
۵	بانگ درا	۳۱
۶	زبور عجم	۳۲
۷	جاوید نامہ	۳۳
۸	بال جبرئیل	۳۴
۹	مسافر	〃
۱۰	ضرب کلیم	〃
۱۱	پس چہ باید کرد...	۳۵
۱۲	ارمغان حجاز	۳۶
۱۳	بیمر ادیں واہگ	〃
۱۴	علامہ اقبال ءِ ہمسر ءُ بیل	۳۷
۳	**اقبال ءِ اردو شاعری**	
۱	بانگ درا (سے نوبت)	۳۸
۲	سری نوبت	۳۹
۳	سر سید احمد خان ءِ جنز ءِ اثر	۴۰
۴	وطینت	۴۱
۵	زید نازنیک	۴۲
۶	خودی ءِ بن حشت	۴۳
۷	دومی نوبت	〃
۸	سیمی نوبت	۴۶
۹	بال جبرئیل	۴۹
۱۰	ضرب کلیم	۵۲

اشمار	سرحال	تاکدیم
۴	اقبال ءِ گچین اردو پر بند	
۱	مسجد قرطبہ	۵۴
۲	ہنری برگسان	۵۵
۳	گوں مسولینی	۵۸
۵	اقبال۔ ساقی نامہ ءِ گالاں	۵۹
۱	ذوق و شوق	۶۲
۲	تصویر درد	۶۶
۳	خضر راہ	۶۸
۴	طلوع اسلام	۷۴
۵	افکار پریشان	۷۹
۶	جہد ءِ درس	۸۲
۷	ایمان	〃
۸	گریز	۸۳
۰۹	عشق ءِ شہار	〃
۱۰	ابلیس ءِ مجلس شوریٰ	۸۴
۶	اقبال ءِ فارسی شاعری	۸۹
۱	اسرار خودی	۹۱
۲	نکلسن ءِ ترجمہ	۹۳
۳	اقبال ءُ نیٹشے	۹۴
۴	اقبال ءِ فکر بنزہ	۹۵
۵۰	خودی ءِ ردوم ءِ درجات	۹۸

اشمار	سرحال	تاکدیم
۶	گچین کارپد	۹۹
۷	مول ءُ مراد	۱۰۰
۸	عشق	۱۰۱
۹	بنی آدمی شرف	۱۰۳
۱۰	لاچار ءُ اختیار	〃
۱۱	جہد ءُ سکسری	۱۰۵
۱۲	فطرت ءِ ایرماد ءُ قابو کنگ	۱۰۷
۱۳	حطر ءُ بیہار	۱۱۰
۱۴	جاں بڈی	
۱۵	سوال ءُ دست ءِ شہارگ	۱۱۲
۱۶	قناعت ءُ عاجزی	۱۱۳
۷	رموز بیخودی	۱۱۵
۱	یک کس ءُ استمان	۱۱۷
۲	فرد ءُ یورپ	۱۱۸
۳	توحید ءُ رسالت	۱۱۹
۴	دستور	۱۲۴
۵	بنجاہ ءُ مقصد	۱۲۷
۶	آسر	۱۲۹
۸	پیام مشرق	۱۳۱
۱	کتاب ءِ بہر	۱۳۲
۲	لالہ طور	۱۳۳

اشمار	سرحال	تاکدیم
۳	افکار	۱۳۶
۴	تسخیر فطرت	۱۳۷
۵	میلاد آدم	۱۳۸
۶	انکار ابلیس	۱۳۹
۷	آدم از جنت بروں آمدہ میگوید	۱۴۰
۸	صبح قیامت	۱۴۱
۹	مئی باقی	۱۴۲
۱۰	نقش فرنگ	۱۴۴
۱۱	خردہ	۱۴۵
۹	زبور عجم	۱۴۶
۱	گلشن راز جدید	۱۵۰
۲	بندگی نامہ	۱۵۲
۱۰	جاوید نامہ	۱۵۵
۱۱	ارمغان حجاز	۱۶۳
۱۲	مسافر	۱۶۶
۱۳	پس چہ باید کرد	۱۶۹
۱۴	اسلامی فکر، نوکیں گوناپ	۱۷۳
۱	علم و دینی سما	۱۷۵
۲	دینی سما، فیلسوفی سنگ	۱۷۶
۳	خدا، حقیقت دعا، قدر	۱۷۷
۴	بنی آدم، خودی، آئی نمیرانی	۱۷۷
۵	اسلامی ربیدگ، ارواہ	۱۷۸
۶	اسلام، بنی حرکت، دود	۱۷۹
۷	باریں مذہب بوت کنت؟	۱۸۰
۱۵	اقبال، رم نویسی	۱۸۲
۱	چکانی ردوم، راہ شون	۱۸۵
۲	قومی زند	〃
۳	خلافت اسلامیہ	〃
۴	ملت بیضاء سرا عمرانی چمشانکے	۱۸۶
۵	اسرار خودی، تصوف	〃
۶	خطبہ الہ آباد	〃
۷	قادیانی، مسلمان استمان	۱۸۷
۸	جغرافیائی سیم، مسلمان	〃
۱۶	اقبال نمدی	۱۸۹
۱	ارزش	〃
۲	پیش گفتار	۱۹۰
۳	نمدی لیکھ	۱۹۳
۱۷	اسلامی زند، دوبر جہد، اقبال	۲۱۷
۱	سنوسی جہد	〃
۲	جمال الدین افغانی	〃

اشمار	سرحال	تاکدیم
۳	حضرت شاہ ولی اللہ رح	۲۱۸
۳	سرسید احمد خان	״
۱۸	اقبال پر نگی زیر دستی ءِ بدواہ	۲۱
۱	در ملکی زیر دستی	״
۲	زیر دستی ءِ بے سنجی	״
۱۹	اقبال ءُ پاکستان	۲۲۵
۱	پہجہ آر	״
۲	تاریخی پد پشت	״
۳	اقبال سیاست ءَ	۲۲۸
۴	خطبہ الہ آباد ءِ ارزش	״
۵	دہلی توجیز	۲۲۹
۶	سائمن کمیشن	۲۳۱
۷	نہرو رپورٹ	۲۳۲
۸	مسلم کانفرنس ءَ اقبال ءِ تران	۲۳۳
۹	مدراس ءِ تران	۲۳۴
۱۰	برزی ہند ءَ اسلامی دیوان	۲۳۵
۱۱	الہ آباد ءِ تاریخی تران	۲۳۶
۱۲	لاہور ءِ تران	۲۳۹
۱۳	گوں قائداعظم ءَ شریداری	۲۴۰
۲۰	اقبال ءُ گیدی شہ زانت	۲۴۳
۱	ایران	۲۴۴

اشمار	سرحال	تاکدیم
۲	افغانستان	۲۴۸
۳	مصر	״
۴	ترکی	۲۵۰
۵	انگلستان	۲۵۱
۶	جرمن	۲۵۲
۷	فرانس	״
۸	اطالیہ	۲۵۳
۹	چیکوسلاویکیہ	״
۱۰	امریکہ	״
۱۱	کینڈا	۲۵۴
۱۲	روس	״

وتی قوم و گلزمین ءِ مھر ءِ در شان ءَ

خوشا کسے کہ فرو رفت در ضمیر و جود
سخن مثال گہر برکشید و ارزاں گفت

صابر

سوارانی کارکت۔ شاعری چویک هیکلے (بتے) صورت گپت ءُ گوشتے۔ شاعری ءِ درستیں رنگ ءُ تهرمنی تل ءَ استنت)

دیدگیں گلزمین پاکستان ءِ یک نامی ئیں شرگدار شهه زانتے پروفیسر ڈاکٹر سید عبدالله ءِ گوشگ انت "اقبال چو کیچی چنال ءَ بزیں یک بنیں دربچے بوتگ که آئی ساهگ ءَ جلگهیں سرڈگار ءَ ساسارت۔"

مئے بلوچی ءِ سری ریسگ ءِ لوزانت ءُ شاعر واجه غوث بخش صابر ءَ ہمے برز بالادیں شهه زانت ءُ شاعر (علامه اقبال) ءِ زند ءُ فکر دیمادارانءَ "لعل ءِ لقا" ءِ سربند ءَ کتاب ردبند داتگ آئی په نهمت، بکن سری، په مهر ءُ علمی شوق ءَ کتاب ءَ رامزن سیت مند کتگ۔ آئی زبان، نوشته ءِ وزم، بازارزشیگ انت ءُ شهه کردانی سنگ ءَ انت، کتاب ءَ دگه ہچیں کمی گندگ ءَ نه ایت واجه غوث بخش صابر ءَ علامه اقبال ءِ احوالانی پجهگ ءَ آئی کتابانی سر ءَ یک په یک علمی بحث کرتگ آئی ده شعری ءُ دورم نویسی ءِ کتاباں ابید علامه اقبال ءِ هماتران هم گوں گهتگ انت ءُ پاکستان ءِ جنز ءَ که اقبال ءِ بهرے بوتگ آئرا هم دیما آورتگ۔ هر کس ئی انت که علامه اقبال ءِ گون اسلام ءَ چونیں مهر ءُ همدلی بوتگ که ایشی سر ءَ بحث و تران ءَ مئے قومی ءُ راجی سنگ شری ءَ پیداوار بنت دیما کوشتنت

پمن اے ہبر مزنیں مستاگے که "لعل ءِ لقا" بلوچی زبان ءَ یک ارزشگیں، سیت مندیں، معلومات ءَ پریں کتابے انت۔ چریشی پیش ءَ که علامه اقبال ءِ بارو ابلوچی زبان ءَ کتاب شنگ بوتگ انت هچ یکے ءَ اینکسیا سیں مڈی ئے مان نیست که واجه صابر ءِ کتاب ءَ جم انت که پریشی واجه صابر الم ءَ ساڑاهگ کرزیت

بلوچستان ءِ علم دوستیں باسک ءُ دیوان ڈاکٹر وحید قریشی، ڈائرکٹر اقبال اکادمی پاکستان، لاہور ءِ ساڑاءَ بکنت که آئی چوشیں کتابے ءِ شنگ کنگ ءِ اگده زرت

سیٹلائٹ ٹاؤن کوئٹه

۲۴ دسمبر ۱۹۹۵ء

ڈاکٹر انعام الحق کوثر

علامہ ڈاکٹر سر محمد اقبال

اقبال ءِ زند

پیداشت نام ءُ نسب

ایشیاء ءِ سرڈگار پہ علم ءُ ازم ءِ بابت ءَ بازنامدار ءُ جلگہانی پیشونک بوان ءَ آتکگ علم وازم ءِ درحق ءَ ہر قرن و ہر صد سال ءَ یک گہگیر و گراں گوہرے ءِ درپش ءَ ہمے گلزمین گروشک وارت۔ وہدے چوشیں شہ زانت چہ ترکستان ءَ مولانا روم ءِ رنگ ءَ پیدا ور بیت وہدے چہ ایران ءَ فردوسی ءِ دروشم ءُ زیریت۔ برے ملا فاضل وڑیں ئے شاعرے بیت۔ بارے بگندے کہ اسد اللہ خان غالب و مولانا ابوالکلام آزاد ءِ صورت ءَ زوریت شیخ عبدالقادر بارایٹ لاء بانگ دراء ءِ سرنوشت ءَ نوشتہ کنت۔ "کیا سمات کہ غالب ءَ رندماں ہندوستان ءَ دومی رند ہمیر نگیں مردے پیدا بیت کہ آں اردو شاعری ءِ بت ءَ نوکیں ساہے مان کنت او چہ آئی دست ءَ یک رندے دوار غالب ءِ ہمشالیں فہم و فکر شمارے زیریت۔

ایشی تہا ہچ شک نیست کہ ایش ہندوستان ءُ مسلمانانی مزنیں بختاوری بیتگ کہ آہان ءَ علامہ اقبال وڑیں شاعرے ءِ گوہریں گال دست آتکگنت کہ آہانی توار ءَ نہ ایوک ءَ ہندوستان ءَ بلکن تیوگیں اسلامی جہان ءَ را ہمر بیتگ۔ اے مزن بختاں بازی ءِ کہ علامہ اقبال ءِ صورت ءَ اردو شاعری ءِ پرچولیں آر ءِ دیم دلی و لکھنؤ ءِ بدل ءَ پنجاب ءَ ترینگ بوت کہ چہ اقبال ءَ پیش اردو شاعری ءِ ہیران ماں پنجاب ءَ ہورک گند گاکیت۔

شگرب ءِ ہمے شاعر، شہہ زانت، فیلسوف، کاملیں داناءُ اسلامیان ہند ءِ آجوئی ءِ بنی پیش چار علامہ ڈاکٹر سر محمد اقبال ۹ نومبر ۱۸۷۷ء کہ گوں ۳ ذی قعدہ ۱۲۹۴ھ ءَ ہمدپ انت ماں سیالکوٹ ءِ شہر ءُ جلگہ ءَ شیخ نور محمد ءِ لوگ ءَ ودی بوت۔ شیخ نور محمد یک صوفی و سادگیں دیندار ءُ بے آزاریں مردے ات کہ ماں سیالکوٹ ءَ برقعہ ءِ ٹوپانی دوچگ ءُ

سازگ ءِ کارے کت۔ علامہ اقبال مکھیں مات ءِ نام امام بی بی ات۔ چہ اقبال ءَ مستریں یک دگہ براتے ہم بوتہ کہ دپترانی تما آئی نام شیخ عطا محمد نوشتہ انت۔

علامہ اقبال ءِ جد ءُ بن پیرک کشمیر ءِ بانبڑ ہیتگ انت کہ سپرو ءِ نام ءَ مشور انت زانکہ ہمے سبب ءَ علامہ اقبال ءَ وت گوشتہ کہ

مرا بنگر کہ در ہندوستاں دیگر نمی بینی
برہمن زادہ ء رمز آشنائے روم و تبریزاست

بزاں دگر ءَ چے کنے منی جند ءَ بچار کہ ماں ہندوستان ءَ بانبڑ ءِ اوبادرومی تیر نیری ءِ رازو اسرار انی ہدابند انت۔

علم دربرئگ

علامہ اقبال ءِ پت و مات دیندار یں مردم بوتگ انت گوں دین ءَ حب وہدو کی اقبال ءَ راچہ وتی کھول ءَ رستگ ہمے سبب انت کہ علامہ اقبال ءِ بنداتی وانگ و زانگ چہ میت ءَ بنا بوتگ ات۔ میر حسام الدین ءِ میت ءَ کشمیری متیگ ءَ آئی بنگیڑی ءَ عربی و فارسی ءِ درس گپت۔ سئے چار سالاں رند آئرا اسکاچ مشن ہائی سکول سیالکوٹ ءَ پہ وانگ ءَ نادنیگ بوت کہ چہ اوداں ۱۸۹۱ء ءَ ہشتمی درجہ پاس کت۔

اقبال ءِ کسانی

اقبال ءِ کسانی ءِ گپ ءُ احوال گیشتر ءَ ہما کماش ءُ پیریں سراں یات بیتگنت کہ اقبال ءَ گوں آواں ونتگ ات، لیب کرتگ ات آئی ہم سن بیتگنت بلے نوں چہ آواں کسے ہم حیات نہ انت۔ مولانا عبدالمجید سالک نوشتہ کنت۔

"من تاں بیست و شش سالاں روچے شمدومی ءَ اقبال مجلس ءِ ہمیناد بیتگوں چوش وہد ناوہدے من چہ آئی جند ءِ زبان ءَ آئی کسانی قصہ اشکتگ انت یا کہ آئی مستریں برات شیخ عطا محمد ءِ گوشتن مناگیر کائینت۔ اقبال یک نیز مندیں کشمیری کہولے ءُ پیدا بیتگ۔ اقبال ءِ عاریفیں پت شیخ نور محمد دیندار ءُ پہک پیروزگیں مردے ات کہ ٹوپانی بہاءُ نیاد ءَ

وتی روز در کرت۔ اقبال ءِ کمیں مات امام بی بی یک دیند وستیں شیرزالے ات ایشانی لوگ ءِ ہمے دینی چارکل ءِ اثرات کہ اقبال ءِ دل ءَ دین جواں جاگہ گپتگ ات۔

یک شپے شیخ نور محمد ءَ وابے دیست کہ چار دہی ماہ آہانی لوگ ءَ ایر آ تکگے آئی ہمے واب یک سرپدیں مردمے ءِ دیمایات کرت۔ شرزانتیں مرد ءَ در آئینت "تئی لوگ ءَ بچے بیت کہ آئی علم ءِ روشنائی مہکان ءِ پیم ءَ ہمو لوگ ءَ شنگ بیت۔" اقبال ءِ پیدا بو ئیگے ءَ رند ہمے واب ءَ چوش ہم پدرائی کت کہ شیخ نور محمد ءِ زندبود ءِ جاور گہتر بوان بوت۔ پت ءَ اقبال دینی ءُ دنیائی وانگ ءُ زانگ ءِ دربر ءِ میارکت۔ گوشت روچے اقبال اسکول ءَ کمیں دیر ءَ سربوتگ ات استاد ءَ پرست۔ "اقبال! ہلہ دیر آ تکگے ؟" اقبال ءَ پہ ادب در آئینت۔ واجہ اقبال (صہ ا) مدام دیر ءَ کیت۔

استاد ءِ شرف

علامہ اقبال ءِ جند ءِ گوشتن انت کہ "من ہرچوں کہ استن 'ایش منی کمیں مات ءُ منی استاد مولانا میر حسن ءِ برکت ءُ ہماہانی منت انت۔ مات ءَ ہروہد آئرا گوں وت جاڑی پادکت گوں وت نماز وانینت۔ آئرا شپاں بزرگانی 'اولیاء ءُ ولی آنی قصہ اشکنائینت انت چوش اقبال ءِ دل ءَ بزرگانی مزنیں قدرے پیدا بوت۔

اقبال ءَ در کسانی ءَ ہچ وڑیں بیش کاری نکرتگ آئی مشکولی ءِ لیب بے ضرر بوتگ انت البت کپوت دارگ ءَ یا کہ سہدار لاموکنگ ءَ آئرا مزنیں حیبے بوتگ بلے کپوت' باڑو یا کہ سہدار انی لیب ءَ آچہ علم ءُ اچ کتاباں بے پروانہ بوتگ۔ ہمے سبب انت کہ اقبال ہریک چکاسے ءَ سروکاں سوب کتہ

علامہ اقبال ءِ سری استادانی رد ءَ مولانا میر حسن ءِ نام کیت کہ آئی اقبال ءَ را عربی و فارسی ءِ درس داتگ۔ ایداں اے ہبریات کنگ کرزیت کہ مولانا میر حسن ءِ وتی بچے ہم

• صہ ا ایداں اقبال بخت ءِ ماناءَ کار مزبوتگ۔ بخت کہ گوشنت دیر ءَ چہ جنت

علامہ اقبال ءِ ہمدرس بوتگ۔ وتی استاد ءِ عزت و شرف علامہ اقبال ءِ دل ءَ ا۔ لنکس بوتہ کہ وہدے سرکار ءَ آئرا "سر" لقب دات تہ آئی ہمے لقب تاں ہماوہد ءَ قبول نکرت تانکہ آئی استاد ءَ را شمس العلماء ءِ لقب نہ رستگ ات۔

برزی چیڑہ ءِ وانگ

ہما دور ءُ نوبتاں ہشتمی درجہ یونیورسٹی چکاس ءَ سری پدیانک ات علامہ اقبال ہمے چکاس ءُ سوب زورگ ءَ رند ۱۸۹۳ء چہ سکاچ مشن ہائی اسکول سیالکوٹ ءَ دہمی ءُ پدا ۱۸۹۵ء ءَ انٹرمیڈیٹ (دوازدہمی درجہ ءِ) چکاس ءَ سوب کت ہمیشی تہا کمال واہند بونگ ءَ آئرا وظیفہ رست۔ اے درجہانی تہا گیشتر ءَ عربی اقبال ءِ اختیاری مضمون بوتگ ہمے درجہانی تہا سوب زورگ ءَ مولانا سید میر حسن ءِ دلگوش ءُ مہر ءِ مزنیں بہرے ات۔ چوش کہ استاد ءِ تب و حب علمی بوتگ ہمیشا اقبال ہمے روچاں شاعری ہم بنگیشر کرتگ ات سیالکوٹ ءِ شعری مجلس ءُ دیواناں وتی پر بند ونت انت۔ دہلی ءِ یک لوزانکی تاکبندے "گلدستہ ءِ زبان ءَ" اقبال بنداتی گفتار شنگ بوتنت آئی پہ ڈاک ءِ ٹپال چہ نواب مرزا داغ دہلوی ءَ وتی گفتاران ٹینگ ءِ سرءِ سوج ہم گپتگ ات۔

چہ سیالکوٹ ءَ دوازدہمی درجہ ءَ سوب ءَ رند ءَ اقبال دیم پہ لاہور دات کہ ماں سیالکوٹ ءَ ہما روچاں انٹرمیڈیٹ ءَ گیش وانینگ ءِ بست ءُ بند نیست ات لاہور ءَ اقبال ءَ گورنمنٹ کالج ءَ ونت ہمے روچاں آئی شیخ گلاب دین ءِ ہند ءَ بھائی دروازہ ءَ داشت رند ءَ گورنمنٹ کالج ءِ دوار جاہ ءَ جاگہ گپت ہمے دوار جاہ ءِ نام مروچاں اقبال ہاسٹل انت۔ بی اے آئی ماں عربی، انگریزی ءُ فیلسوفی ءَ ۱۸۹۸ء سکینڈ ڈویژن ءَ پاس کت۔ عربی ءَ چہ کلان دیمادر کپت۔ رند ءَ اقبال ءَ ایم اے ءَ داخلہ گپت کہ آئی مضمون فیلسوفی بوتگ ہمے روچاں بزاں ۱۸۹۸ء طامس آرنلڈ فیلسوفی ءِ استاد بوت گورنمنٹ کالج ءِ آحت کہ آئی خاصیں دلگوش ءَ اقبال ءَ ۱۸۹۹ء فیلسوفی ءَ ایم اے چکاس ءَ سوب کت بھائی دروازہ ءِ شعری مجلساں اقبال را مرزا ارشد گورگانی ءَ اے گال ءِ سرءَ مزن سٹرات۔

موتی سمجھ کے شان کریمی نے چن لئے
قطرے مرے جو تھے عرق انفعال کے

ایم اے کنگ ءَ رند علامہ اقبال ءَ چیزے وہد پنجاب یونیورسٹی ءَ عربی استاد ءِ منصب ءَ کارکت ہمے ادارکی منصب پہ دو سال ءَ بوتگ چہ ۱۸۹۹ء ءَ تاں مئی ۱۹۰۳ء ءَ ۷۳ کلدار ماہ ءِ پگار ءَ کارکت۔

علامہ اقبال ءِ دل ءَ ہمے روچاں اومانے ءَ جہ جتگ ات کہ آں کربلا ءِ اندوہ ءَ چوشیں پیرائے ءَ شعر بکنت کہ آں انگریز شاعر ملٹن ءِ REGAIND PARADIES ءِ جواب بہ بیت۔ آئی واہگ ایش ہم بوتہ کہ اردو شاعری ءِ تہا آ قبلئی شاعری ءِ رنگ ءَ ہم پیداور بکنت۔ ۱۱ مارچ ۱۹۰۳ء اقبال منشی سراج الدین (میر منشی ریزیڈنسی کشمیر) ءَ وتی کا گدے ءَ نوشتہ کنت۔

"ملٹن ءِ پد گیری ءَ چیزے نوشتہ ءَ دل مانگ اوں۔ چو زانگ ءَ کیت کہ نوں ہما وہد نزیک آ تکگ پچیکہ یک کترہے ہم من چہ ہمے واہگ ءَ شموش کار نہ باں پنج و شش سال انت کہ ہمے ارماں دل ءَ پرنچان انت مروچاں ھلے بگوشیکہ گیش انت۔ چہ روزگار ءِ غم ءَ ہنچو کہ آجو باں ہمے کار ءَ دست ءَ گراں اقبال ءِ پہ گیشیں وانگ ءَ دل مانگی ءِ دیماو سبود ءِ گٹ پہ آئی کلاں مستریں گڑتی بوتگ ۱۸۹۹ء ایم اے کنگ ءَ رند چہ میکلوڈ عربک ریڈر ءَ تاں اورنٹیل کالج اوچہ اوداں پہ گورنمنٹ کالج لاہور ءِ اسسٹنٹ پروفیسر ءِ منصب ءَ آئی باز دست پادجت کہ یک نہ یک پیمے آئرا چیزے زر ءُ مڈی دست بکپیت کہ آں در ملک پہ وانگ ءَ بروت ءُ وتی ہمے ارمان ءَ پورا بکنت۔ پروفیسر طامس آرنلڈ کہ ایم اے ءِ درگت ءَ آئی استادات گوں آئی شور و شریداری قائم ات کہ انگلستان روگ ءِ راہ شون ءَ بدنت فروری ۱۹۰۴ء وہدیکہ پروفیسر آرنلڈ ءَ گورنمنٹ کالج ءِ پروفیسری منصب اشت دیم پہ انگلستان ءَ سرگپت اقبال ءَ راوتی استاد ءِ جتائی ءَ باز تورئت۔ "نالۂ فراق" نامی پربند ءَ اقبال وتی جور جبرہی درشان کنان ءَ وتی انگلستان تروگرد ءِ ہدوکی ہم درشان کرتگ ات

"توڑ کر پہنچوں گا میں پنجاب کی زنجیر کو"

۱۹۰۴ء مخزن ءِ شوں کار شیخ عبدالقادر وہدیکہ یہ زیاستیں وانگ زانگ ءَ دیم پہ انگلستان راہ گپت اقبال ءِ شوق و حب ءَ رابتر مہمیز رست۔ علامہ اقبال ءَ چہ آئی یک کاگدے ءِ تہا آئی مسافری ءِ حالانی جست گپتگ ات شیخ عبدالقادر ءَ مخزن ءَ تہا شنگ بوتگیں یک نوشتانکے ءَ پسودیان ءَ گوشتگ ات۔

"دوستیں اقبال! توپدی یک کاگدے ءَ اچ من زر ءِ (مسافری) احوال پرستگ ات حیراناں کہ چے نوشتہ بکناں۔۔۔۔۔۔"

چہ ہمے درستیں ہبراں ایش شری ءَ پدر اپید اور بیت کہ علامہ اقبال پہ گچین وانگ ءَ تیوگیں وہد ءَ ہمبندیں چن لانچ ءَ بوتگ کہ چہ رنگ ءَ انگلستان ءَ روگ ءِ توشگ جریدگ بہ بیت۔ اقبال ءِ مستریں برات شیخ عطامحمد ہمے روچاں ایبٹ آباد ءَ ایس۔ ڈی۔ او ءِ منصب ءَ ات آئی دلبمی دات کہ آ انگلستان ءَ رونگ ءِ خرچ ءَ دنت چریشی پہ علامہ اقبال ءَ وانگ بازار زان بوت ءُ مزنیں گڑتی ءِ درچارہ بوت۔

ایداں گوشتن کرزیت کہ وہدیکہ علامہ اقبال ءَ دہمی جماعت ءِ چکاس دات مات وپت ءَ آئی عاروس ءِ چن لانچ کرتگ ات علامہ اقبال ءِ اولی عاروس گوں خان بہادر عطا محمد سول سرجن گجرات ءِ جہنک ءَ بوت۔ ہمے نیاڑی ءِ نام کریم بی بی بوتگ چہ ہمے لوگ بانک ءَ اقبال ءِ دوچک 'آفتاب اقبال' ءُ معراج بیگم بوتنت۔ سری عاروس ۱۸۹۳ء بوتگ ات چوکہ ہمے سیرمات وپت ءِ واہگ پدا بوتگ آت خیال کنگ بیت کہ جن ءُ جود ءِ نیام ءَ مہر ءُ ہمدلی کمی ءَ ایشراسوب ءَ نیشت۔ اقبال ءَ رند ءَ دگہ دوسیر کرتنت۔ اقبال ءِ سیرو کہول آئی چک ءُ زادگانی پچاروتی ہند اکنگ بیت۔

دیم پہ انگلستان ءَ سرگرنیگ ءَ پیش اقبال ءَ چہ کالج ءَ سے سال ءِ چھٹی گپت چہ لاہور ءَ تاں دہلی ءُ بمبئی ءَ ریل سر ءَ اودبمتیر آپی گراب ءَ دیم پہ انگلستان ءَ رائی بیتگ۔

انگلستانءِ مسافری

علامہ اقبال یک ستمبر ۱۹۰۵ء چہ لاہورءَ دیم پہ دہلیءَ سرگپت۔ اقبالءَ ہمے مسافریءِ تیوگیں حال مولوی انشاءاللہ خان شونکار "وطن"ءِ نامءَ وتی دونوشتہ کاگدانی تہاوت بیان کرتگ۔ اقبال نوشتہ کنت۔

حالینی ہمیش انت کہ یورپءِ آپءُ ساجءَ منا مسلمان کت۔ اے یک دراجیں چہرےوہدرسیت تہ وتی دلءِ مارشتاں نوشتہءِ تہاگون

کنیں کہ من سدکاں چریشی باز مرداں نپ رسیت۔

علامہ اقبال یک ستمبرءَ چہ لاہورءَ سرگپت' ۲ ستمبرءَ دہلیءَ سربوت کہ اے شہر اسلامیءَ منگہ وشانءِ دمبیں ہدیرہ انت۔ آئی دوست و دزبرادراں حضرت خواجہ حسن نظامی' میر غلام بھیک نیرنگ اقبالءِ پیشونکیءَ آتکگ اتنت۔ آئی چہ کلاں پیش حضرت نظام الدین اولیاءِ ہدیرہءِ زیارت کت اوہمے دیر یگیں ہدیرہءَ مرزا غالبءِ قبرءِ سرونءَ شتگیں ہماوش گئیں چورءِ دپءَ غالبءِ گفتار اشکنت چم ارسیگ بوتنت۔ ورنا گوشگءَ ات

وہ بادہءِ شبانہ کی سرمستیاں کہاں
اٹھئے بس اب کہ لذت خواب سحر گئی

"دوشیگیں کیفءِ خمار و مستی نوں کج انت' کڑوبی ات کہ سحورءِ واب وشیءِ سرنیا تکگ" چہ دہلیءَ اقبال ریلءِ سرءَ بمبیءَ شتگ چہ بمبیءَ آپی گراب ءَ ۲۴ ستمبر ۱۹۰۵ءِ بیگاہءَ انگلستانءَ سر بتیگ شیخ عبدالقادر گوں اندگہ دوستاں اقبالءِ دیما آتکگنت اقبالءَ یکیں روچ پہ مہمانی گوازینت دومی روچءَ وتی وانگی جہدوجہن لانچءَ مان آتک چہ کلاں پیش ٹرینٹی کالج کمبرجءَ داخل بیتگ لنکزان لندنءَ پہ بارایٹ لاءَ وتی نام نوشتہ کنائینتہ۔ چہ کمبرجءَ بی اے کرتگ۔ پروفیسر میگ ٹیگرٹءِ دلگوشءَ "ایرانءِ الہیات"ءِ سرحالءَ پی ایچ ڈی کنگءَ وانگ بنا کتہ۔

انگلستان و جرمنی ءَ وانگ ءِ درگت ءَ علامہ اقبال چہ ۔ ۔ ۔ ٹ ءَ کہ آں فلسفہ ءِ تک ءَ ہیگل ءِ رند گرے ات کمک گپتہ۔ ھمیداں فارسی ءِ مزن زانند ہیں استاد اے۔جی براؤن۔ ڈاکٹر نکلسن ' پروفیسر ڈسارلے ءِ راہ شون ءَ اقبال ءِ علمی توش پروشتگے ۔ نیٹ ۱۹۰۷ء ءَ نومبر ءِ ماہ ءَ علامہ اقبال ءَ وتی پٹ پول سیاہگ توام کت۔ ہمے سیاہگ انگریزی ءَ نوشتہ کت او پی ایچ ڈی ءِ واسطہ میونخ یونیورسٹی ءَ پیش کت ہرچند ءَ کہ زبانی چکاس جرمن زبان ءَ بوئیگی بوت۔ جولائی ۱۹۰۷ء ءَ علامہ اقبال جرمنی ءَ شتہ۔ ہائیڈل برگ ءُ میونخ ءَ لتیں ماہ داشتگے جرمنی زبان و فلسفہ ءِ سر ءَ وتراپوہ و سرپد کتہ۔ جرمن زبان ءَ جہانگیریں تاریخ ءِ سربند ءَ وتی سیاہگ توام کرتگ و پی ایچ ڈی ءِ سند گپتہ۔ پدا لندن ءَ برگشتہ جولائی ۱۹۰۸ء ءَ چہ لنکنز ان ءَ بار ایٹ لا ءِ سند گرئیگ ءَ رند علامہ اقبال ءَ یونیورسٹی کالج لندن ءَ پروفیسر آرنلڈ ءِ ہند ءَ کردے وہد ءَ عربی زبان ءِ درس ہم داتگ بید چریشی آئی اسلامی دود ربیدگ ءِ سر ءَ ماں لندن ءَ چیزے گشتانگ ہم داتگ انت ۲۷ جولائی ۱۹۰۸ء ءَ اقبال چہ ولائت ءَ لاہور ءَ برگشت

فکر ءِ او تاگ ءِ تندو تار

اقبال ءِ زند و شاعری ءِ ہیرت بیچار ءُ آئی فکری مارشتاں تپاسگ ءَ کردے مردم لازم چیزے ناہمد روری یا کہ کمبودی ءِ پچار ءَ کنت چوشیں شہ زانت چہ علامہ اقبال ءِ زند ءِ بنداتی چست ایر ءَ یا کہ چہ فکری ردوم ءَ نابلد انت آوتی پسند ءِ رو ءَ چہ اقبال ءِ فکر ءَ بہرے گرنت بلے اگہ چوشیں مردم چہ اقبال ءِ زند ءِ درستیں کش پہناتاں سریال بہ بنت او کلیں سر ءُ سروگاں گوں یکدگر ءَ کڑی کڑی ءَ ہور بکنت تہ اچ ہمے حالینی ءَ بلد بنت کہ اقبال ءِ فکر و خیالانی تہ گوں وہد ءِ رواج ءَ درجہ بہ درجہ بدلی دیما کائینت۔ فکری ردوم ءِ ہمے قدرتی آسرانت کہ ہچ یک مردمے بنگیشر ءُ بنداتءَ فکری پختگی ءِ منزل ءَ سربوت نکنت وہد ءُ بنی آدمی چاگردگوں فکری ردوم ءُ گون انت۔ لازم نہ انت کہ وہد ءُ چاگردگوں شہ زانت ءِ فکر ءِ مرکب ءَ یکیں راہ ءَ بروت۔ آیرا وہد ءُ چاگردوتی قرار ءَ

آرگ ءَ مزنیں چکاس و مزنیں عمرے در کار بیت علامہ اقبال ءِ فکر ءَ وہدے کہ وتی منزل در گہت ائرا ہمے سوب ءِ رسگا باریں چنکس سال گھار نیگ کپتگ۔ اقبال ءِ زندلیکہ صداں سالانی اسلامی فکر ءِ برانت۔ ہمے ماہ و سالانی چہر ءَ آچہ بازیں رنگ راہ جھلگ برزگ گروگٹاں گوستگ۔ اقبال وت گشیت کہ

زند ءِ ارواہ ءِ تلاں فکر ءَ منی اوژنا کتگ
نیں گڈاں شوہا زتگ درے چہ اومان ءَ شمے

اقبال ءِ زند ءِ شروماتی بہریک چوشیں راجی چاگردے ءَ گوستگ کہ بدریں قوم ءِ زور واجہی ءَ حقیقت وحالینی ءِ دیما تلانگ چست کرتگ ات۔ گئیں چاگرد ءِ تہا آئی ہر چیزے کہ دیست ہمائی بیان کت۔ بیشک ہما روچاں برصغیر ءِ آجوئی ءِ جنز ءَ شمارے آ تکگ ات اقبال ہم شروعات ءَ وتراہمے پرچولیں دریاءَ دوردات بلے وہد ءَ آئی رژن ءَ رامہیزدات آئی چم دیست ءُ تجربت ءِ گواہی ءَ آئی ہما پر بند دئینت کہ آہانی تہا اقبال پہ ہندوستان ءِ آجوئی ءَ زریت بلے رند ءِ حقیقت آئرا باور دئینت کہ ہندو مسلمان دو جتائیں دین ءُ جتائیں راہ بند ءُ ربیدگ انت کہ ہچبر گوں یکدگر ءَ نہ سہڑنت نوں آئرا اسلامی زندمان ءِ سا کپست۔ اسلامی زندمان ءِ تہمیات ءَ یورپ ءِ علم و وانگی مسافری شریں راہ شونے بیت کہ اقبال ءَ راجتاجتائیں تہذیب ءُ ربیدگانی تورگ ءُ تہمیات گیری ءِ چکاس ءَ سوب بیت۔ نوں آجوانیہ زانت کنت کہ

من از فریب عمارت شدم گدا ورنہ
ہزار گنج بہ ویرانہ دل افتادست

اقبال ءِ رژن ءِ شاہگانی یمی دور ہماانت کہ آاسلامی جہان ءِ ربیدگی ءُ تاریخی سوبانی گل زمین ءِ تروتاب ءَ کنت فلسطین ءُ ہسپانیہ افغانستان ءُ دگہ اسلامی شون جاہاں روت آں اسلامی تاریخ ءُ ربیدگ ءَ گوں میاں قومی جاور ءَ بمقرار ماریت اے ڈول ءَ آئی فکر ءَ عہد ءِ گٹ گیریں جستھانی جواب ریت نوں آتوار پرجنت کہ مئے سوب، مئے شان و مئے جائیدی ئیں منزل اسلام انت۔ اوایشی وتیگ کنگ ءِ سنچ مئے ملت ءِ پدی

نوبت۔ ایشی سوچ پاکیں قرآن ءُ دریں رسول صلی اللہ علیہ وسلم ءِ رماشت انت۔ اقبال درستیں گفتارانی وانگ ءُ تپاسگ ءَ ہمے رد ءِ کلیں درجہ یک پہ یک ءَ وانوک ءِ دیما کائینت او آئی فکری پند شری ءَ پیدا ور بیت

اقبال وتی زند ءِ سری روچاں یک قوم دوستیں شاعرے ءِ گوناپ کشتگ ات۔ قوم پرستی ءِ جوش ءَ آں کفرو اسلام ءِ بند ءَ آزات ات۔ کفرو ایمان ءِ پچار ءَ کنان ءَ آں وتی یک گالے ءَ گشیت۔

سنتا ہوں کہ کافر نہیں ہندو کو سمجھتا
ہے ایسا عقیدہ اثر فلسفہ دانی

بلے وختے کہ اقبال یورپ ءَ شتہ اوداں سئے سال داشتہ آئی تجربت ءَ آئی فکر ءَ رانوکیں صلاحے داتہ نوں آں اسلامی قومیت ءِ بال ابندے بیتگ۔ ایشی سبب فلسفہ الہیات ءِ جوان وانگ ءُ سرپد بونیگ انت۔ تصوف ءِ در حق ءَ اقبال یک گرو بندے ءَ المی بوتہ آں وتی یک کاگدے ءَ منشی سراج الدین پال ءَ نوشتہ کنت کہ

"اے عجب حیرانی ءِ ہبرے کہ تصوف ءِ تیوگیں شاعری مسلمانانی زوال ءِ باریگ ءَ بیتگ بائدانت چوش بیتین کہ ہما قوم کہ آئی توان ءُ تمرو جہل کپیت تہ ہما قوم ءِ سیم و خیال بدل بنت چوشیں قوم ءِ نزوری زیبائیں رنگے کاریت گڈاں دنیا ءِ ترک دنیگ پر آئی دل ایمنی بیت۔ آں قوم ءِ نزوری ءُ کم گشادی ءَ جہان بیزاری ءِ پڑو ءِ چیرا چیر دئینت ہندوستان ءِ مسلمانانی پلو ءَ بگندوں کہ ایشانی لوزانک ءِ کمال لکھنؤ ءِ موتک ءِ سر ءَ توام بیت"

اقبال ءِ دینی سنچ ہم یکیں نوبت ءِ دردے نہ بوتگ آں پختگیں، دیندارے مسلمان ءِ منصب ءَ نرم گامی ءَ سر بوتگ فلسفہ ءِ سری درونت ءَ کڑدے دینی معاملاتان آئرا نگیگی و شک ءِ آماچ کرتگ ات

حکمت و فلسفہ کردست جنوں خیز مرا
خضر من از سرم ایں بارگراں پاک انداز

بلے ہمے شک و ناباوری ءِ مج گوں علمی پٹ و پول، وانگ ءُ تہمیات کنگ ءَ آخر سنگر تگ۔ صدق و باوری ءِ رژن ءَ مانشا تگ کہ گشیت۔

عقل آذر پیشہ ام زنار بست
نقش او در کشور جانم نشست
سالہا بودم گرفتار شکے
از دماغ خشک من لا نیفکے
حرفے از علم و یقین نا خواندہ
در گماں آباد حکمت ماندہ (رموز بیخودی)

مولانا عبد السلام ندوی ءُ مولانا مودودی ءِ اے راستی شون انت کہ مردم یورپ ءَ رونت ءِ آہانی سخت چہ اسلام ءَ دور کنزیت بلے عجب انت کہ اقبال ءَ یورپ ءَ تروگشت کرتگ و نتگ ءُ علم در برتگ بلے آں چہ یورپ ءَ پکائیں مسلمانے ہیتگ بر گشتگ۔ اقبال ءِ فکر و فلسفہ پوہ بونیگ ءَ بیحد المی انت کہ آئی زند ءِ جتا جتائیں نوبت و بار یگ دیما دارگ بہ بنت۔ ۱۹۳۱ء ءَ دومی گول میز کانفرنس ءِ درگت ءَ اقبال ءِ جند ءَ وتی فکری بدلی در حق گوشتگ ات

"من چہ مروچی ءَ بیست و پنج سال پیش ءَ (یورپ) ءِ اے ربیدگ ءِ خرابی د یستگ اتنت ءُ چیزے پیشگوشی کرتگ ات انت۔ ہرچنت ءَ کہ ہما بار یگ ءَ من وت ہم ایشی ماناءُ مطلب ءَ سرپد نہ بوتگن بلے

۱۹۰۷ء ہمے پیشگوشی ءِ آسر ۱۹۱۴ء ءَ یک پہ یک ءَ راست در آتکنت"

واتری

۲۷ جولائی ۱۹۰۸ء وہدے کہ حکیم الامت علامہ اقبال وطن ءَ واتر کتگ سے ڈلگیں اڑ آئی دیما بوتگ انت۔

۱۔ زندمانی ءِ چن لانچ ءُ چست ایر

۲۔ کھول داری ءِ معاملات

۳۔ زند ءِ یک قرارے ءَ دیمرئی

وکالت

[illegible] ولائت ءَ واتری ءِ روچاں اقبال ءَ اے ہبردل گیشنتگ ات کہ آں گورنمنٹ کالج ءِ نوکری ءَ یلہ کنت ءُ قانو[illegible] وکیلی ءَ وتی زند گذران ءِ پیاکار بندیت آئی لاہور چیف کورٹ ءَ درخواست پیش کت کہ بیرسٹر ءِ وڑ ءَ ۲۲ اکتوبر ۱۹۰۸ء منظور بوت پیسر ءَ موہن لال روڈ ءَ دوارے گپت رند ترے انارکلی بازار ءَ لڈت آتک کہ تاں ۱۹۲۲ء ءَ گورنمنٹ کالج لاہور ءَ فلسفہ ءِ وانینگ ءَ پروفیسر ءِ منصب ہم بوتگ جوانیں سیت ءِ اومیت ءَ اقبال حیدر آباد دکن ءَ ہم شتگ مہاراجہ سرکشن پرشاد ءَ آئرا وظیفہ دنیگ ءِ پیش کش کرتگ بلے اقبال ءِ گراں مہندبیں تب ءَ قبول نکرتگ مان لاہور ءَ وکالت ءِ روزگار ءَ آئرا ہفت ہشت صد کلدار ماہ ءِ دست کپت بلے چوکہ آئی مزنیں برات شیخ عطا محمد ءِ کہ آئی اقبال ءِ وانگ خرچ وتی بڈ ءَ بستگ ات ہمے روچاں نوکری سرینا ہتگ ات پیمشا پہ دو کھولاں اقبال ءِ کٹ و آمدن گذران ءِ وڑ ءَ نہ بوتگ

کھول

علامہ اقبال ءِ یک دگہ غمبادی ئے آئی کھولی زند بوتگ کہ علامہ چہ وتی کھول ءَ دلجم نبوتگ مات پت ءَ یک سیرے دہمی جماعت ءِ چکاس دربرگ ءَ داتگ ات۔ گجرات ءِ خان بہادر عطا محمد ءِ دحتگ کریم بی آئی لوگ ءَ دوچکانی مات بوتگ بلے ایشانی نیام ءَ ٹاہ بوت نکرت ہمے نہ سہڑگ ءِ پچار علامہ اقبال ءَ وتی یک لوزانکی دوست ہمتب ءُ ہمفکرے عطیہ فیضی ءِ نام ءَ وتی نوشتہ کاگدانی تہاکرتگ کہ چیزے بے دوداں ایشرا دگہ ڈولیں رنگے دیان ءَ دوستی ءَ رانام ءُ دپ کرت۔

۱۹۱۱ء ءَ موچید روازہ لاہور ءِ یک شرف مندیں لوگے ءِ جنک بی بی مختار بیگم ءِ نکاح بوت بلے چیزے سبہاں سالونک بانوری مہتل بوت۔ ۱۹۱۲ء علامہ اقبال ءَ سیمی نکاح گوں

لدھیانہ ءِ یک عزت داریں لوٹ ءِ سردار بیگم ءُ کت رند ترے ۱۹۱۳ء دومی زال ہم لوگ ءُ آورت کہ آں بی بی چہ ءُ صہ ا جاوید ءُ یک دختکے منیرہ بیگم بوتنت علامہ اقبال ءِ سری لوک بانک چہ ملا۔ ءِ مرک ءُ رند ہم چیزے سال حیات بیتگ

اسلامی ملکانی سیل ءُ گردش

۱۹۳۱ء اکتوبر ءُ علامہ اقبال دومی گول میز کانفرنس ءِ تہا بہر زدرگ ءُ ۸ ستمبر ءُ چہ لاہور ءِ دیم پہ لندن ءُ سرگپت ۲۷ ستمبر ءُ آں لندن ءُ سربوت مجلس ءُ نیاد ءُ بہر زدرگ ءِ ہواری ءُ علامہ اقبال وتی دیر یگیں بنجاہ کمبرج ءُ ہم شت گوں ڈلگیں مردماں گندو نند ءُ افغانستان ’عراق البانیہ ءِ سفیراں ہم نیاد بوت کہ ایشانی رد ءُ سید ضیاء الدین طباطبائی ’حلمی پاشا‘ روف بے ءُ دگہ نامی ئیں مردم بوتگ انت۔ گول میز کانفرنس ءُ کم لیکھیں ٹکانی معاملات ہندو ءُ سکھانی ضد ءُ کنت ءِ سبب ءُ مانگیشیتگے انت اقبال ۱۹ نومبر چہ مسلمانانی ءُ ڈل ءُ جتا بوت گوں مولانا غلام رسول مہر ءُ دیم پہ روم ءُ سرگپت رومتہ الکبراء ءِ نکشن ونشان سیل کرتنت ۲۵ نومبر ۱۹۳۱ء علامہ اقبال ءُ گوں افغانستان ءِ پیشی بادشاہ خان امان اللہ خان ءُ تاں ۳ روچاں گندو نند کرت ۲۷ نومبر ءُ آ اٹلی ءُ سرگپت یک دسمبر ءُ سکندریہ مصر ءُ آتک ایداں نامی ئیں سروک ’جمعیت شبان المسلمین ءِ باسک ’عالم ءُ شہ نویس دیست انت قاہرہ ءِ سیل ءُ رند ۶ دسمبر ءُ آں فلسطین ءُ آتک موتمر عالم اسلامی ءُ بہر گر ٹیگے ءُ مفتی اعظم السید امین الحسینی ءُ دگہ فلسطینی سروک دچار کپت انت ۱۴ دسمبر ءُ موتمر ءِ مجلس ءُ تران کت وتی تران ءُ حکیم الامت ءُ اسلام ءُ دیما آتگیں دو بیمارانی اشارہ دات چہ آیاں یکے بے دینی ءُ دومی وطنی قومیت ءُ رالیکھتگ۔ ۲۰ دسمبر ءُ وطن ءُ

صہ اجاوید اقبال ۵/ اکتوبر ۱۹۲۴ء پیدابوت

سربوئیگے علامہ اقبال ءَ سول اینڈ ملٹری گزٹ ءِ باسک ءَ گوں وتی مسافری ءِ احوال داتنت آئی گوشت

"فلسطین ءِ تروتاب منی زند ءَ سیت مندیں ہبرے بوتگ من فلسطین ءَ دارگ ءِ روچاں گوں بازیں اسلامی ملکانی سروکاں چوکہ مراکش انت، مصر انت یمن، عراق، فرانس ءُ جاوا ءِ باسکاں ھیناد بوتگن گوں شامی عرب ورناگل ءَ گندونند ءَ منابازوش کرتگ۔"

سیمی گول میز کانفرنس

۱۷ اکتوبر ۱۹۳۲ء اقبال پہ سیمی گول میز کانفرنس ءِ بہرزدرگ ءَ انگلستان ءَ شتگ تاں ۳۰ دسمبر ءَ لندن ءَ داشتگ ہمے درگت ءَ آئی لندن ءِ ارسٹوٹولین سوسائٹی ءِ دیماتر آن کت سرحال ات۔ """مذہب ءِ اوست واومیت چے انت؟" ہمے تران آئی گشتاکانی ہفتی انت چہ ایداں ڈاکٹر سر محمد اقبال فرانس ءَ شتگ گوں فرانسیسی فلسفی ہنری برگسان ءَ گندنند کتگ چہ فرانس ءَ یہ سئے ہفتگانی تردگرد ءَ ہسپانیہ ءَ آتکہ۔ قرطبہ، غرناطہ، اشبیلیہ، میڈرڈ، سیل کرتگ۔ علامہ اقبال ہسپانیہ ءِ تروتاب ءَ میت ءِ چارگ ءَ سکی ءَ دلگیر بتیگ ات۔ وتی یک کاگدے ءَ ایس ایم اکرام ءَ نوشتہ کنت

"من اندلس ءِ تروتاب ءَ سکی ءَ شات بتیگوں۔ بیدچہ دگہ پربنداں یک پربندے قرطبہ ءِ میت ءِ بابت ءَ تویستگ کہ وہدے ءَ چھاپ بیت۔ الحمراء ءَ منا اینکس نہ تورتگ چوش کہ میت ءِ زیارت ءَ دل ءَ لڑدرشاں کرتگ ایداں منا ہمابرزی رستگ کہ پیش ءَ ہچبر ءَ نصیب نبوتگ ات"

قرطبہ ءِ میت ءَ ابید ہسپانیہ ءِ تروتاب ءَ ہمہ دگہ پربند کہ ٹھتگ انت آہانی ردءَ دعا ہسپانیہ۔ طارق ءِ دعا عبدالرحمٰن اول ءِ کشتگیں مچ نامدار انت مسعود ہمے مسافری ءَ ہمبراہ ات ایداں محمود غزنوی، حکیم سنائی ءِ ہدیرہ ءِ زیارت کت مثنوی مسافر ہمے تروتاب ءَ احوال ءِ دنت

شاعری ءِ بندات

حکیم الامت علامہ اقبال ' ءِ شاعری و کارپدانی سر ءَ چہ تران پچار ءَ پیش گوشگ کرزیت کہ اقبال چہ ہماجہانگیریں سراں یکے بوتگ کہ قومانی فکر و جہدانی دیم ءَ چرد ئینت ءُ وتی جائیدی ئین نکنس و نشان ءَ جہان ءِ ڈوبر ءَ شوندارنت

ہرچنت ءَ کہ پہ شاعرے ءِ ازم و فکر ءِ تپاسگ ءَ لازم انت کہ آئی زند ءُ زند ءِ اندگہ پہناتانی سر ءَ جوان چمشانک دنیگ بہ بیت کہ شاعر ءِ چاگرد آئی زند ءِ رنگ و گوناپ دنیگ ءَ بازاثر مند بیت بلے اقبال تنہا یک شاعرے نبوتگ آں یک شہ زانت ' شہہ کرد ءُ ششناب ہم بوتگ آئی دیما زند ءِ درستیں راز ءُ اسرار تل پچ بوتگ انت پوانکہ آئی وتی شاعری ءَ بازیں ہنداں ڈستگ کہ آئرا چھڑوئیں شاعرے لیکھگ میست۔ چوکہ گشیت

مری نوائے پریشاں کو شاعری نہ سمجھ
کہ میں ہوں محرم راز درون مئے خانہ

"منی غمبادیں گوانک ءَ نیلائیں شاعری مہ زانئت۔ پریشں ءَ کہ من کیف جاہ ءِ راز ءُ اسرارانی محرم ءُ سریالوں۔"

حکیم الامت ءِ شاعری ءِ پٹ و پول ءَ اے ودی بیت کہ آئی گورنمنٹ کالج ءِ طالبی ءِ دوراں شعر گفتار ءِ شغل و تیگ کرتگ ات۔ بھائی در ءِ شعری مجلس و نیاداں آئی ہر درگت ءَ بہر گپت اقبال ءِ شاعری ءِ نام ءُ توار ہماوہد ءَ جسکت کہ آئی ۱۸۹۲ء کشمیری مسلمانانی انجمن ءِ مچی ءَ "فلاح قوم" ءِ سرحال ءَ وتی پربندے ونت

گورنمنٹ کالج ءِ نائب پروفیسری ءِ روچاں کہ ۱۹۰۳ء تاں ۱۹۰۵ء انت اقبال ءِ شاعری ءِ شوق و حب گوں زند ءِ دگہ سروہنیراں ہمبراہ بوتگ ایمرسن ' لانگ فیلو ' ٹنی سن ' ولیم کوپر ءِ کڑدیے پربندانی چہر ءُ بدل ءِ ہواری ءَ وت بجستگیں گفتار اقبال ءِ دپتر ءِ بہرانت قدرتی زیدوندارہ ' حسن و عشق مرگ و زند ءِ ڈس پارانی ہواری ءَ وطن دوستی ءُ ہندی قومیت ءِ سنچ الیشانی تل ءَ جوان پیداورنت۔

ہمے دور زمانگ ءَ ہندوستان ءِ آجوئی جہد ورناوانند گانی فکری رژن ءُ پر جوشیں کارانی یات گیر ءَ دنت علامہ اقبال پیش تر ہندوستان ءِ آجوئی جہدانی بار زیریں گل کانگریس ءِ آزات تیس فکر ءِ ہمکار بوتگ کہ ایشی سرکردگ ہماروچاں گوکھلے ات کہ آئی ورناگل ءَ رابازوتی شیدا کرتگ ات۔ وطن دوستی اصل ءَ ہمابار یگ ءَ ہندی قومیت ءِ سنچ ءِ نام بتیگ اقبال ہماروچاں ہندی قوم پرستی ءِ ڈلگیں سروکے ات۔ قدرت انت کہ ہما بار یگ ءَ قائداعظم محمد علی جناح ہم کانگریس ءِ ہمابول ءِ بالابند ءُ ہمکارات کہ آئی سروکی ءَ گوکھلے کنگ ءَ بوتہ اقبال ہمے دور زمانگ ءَ شاعری ءِ آسمان ءِ برمشناکیں استارے ات آئی ہمے فکری مارشت ءِ قومی ئیں چیڑہاں باز قدرے بوتگ ہمے روچاں بزاں ۱۹۰۴ء علامہ اقبال ءَ انجمن حمایت الاسلام ءِ سالینی مچی ءَ وتی پربند (تصویر درد) پیش کرتگ ات ہمے گالانی تہا اقبال ءَ کسانیں سرڈگار ءِ زیردستی وبدبختی ءِ ہرچونیں نکشمے دستگ ات چہ آئی ہمادور ءِ آزاتی جبزہ جوانیہ پیداورانت۔ ہمے سال ءَ "ہمارادیش" آئی جریدگ کت کہ ہمے گال مخزن ءِ اکتوبر ۱۹۰۴ء اشمار ءَ چھاپ بوتگ اتنت ایشی تہا ہندوستان ءِ گلزمین ءِ را گچین لیکگ بوتگ ءُ اے ہبر ءِ درس داتگ کہ ہچ دین ءُ مہذب کست و کینگ ءِ پنت ءَ ندنت اقبال ءِ گفتاراں وطنیت ءُ قومیت ءِ درس ءِ ہواری ءَ دینی ئیں مارشت ءُ وتی (اسلامی) ملت ءِ ہدو کی ہم تہہ دلی پیمے ءَ ماں ریچ کرتگ کہ برے برے "بلال" پیمیں گالانی گوناپ زرتگ۔ آئی غزلانی رم ءَ پہ گدارے چوشیں گروشک ہم چمانی دیما پر گنوزیت

ہوا ہو ایسی کہ ہندوستان سے اے اقبال
اڑا کے مجھ کو غبار رہ حجاز کرے

اے اقبال چوشیں لوڑے سر بکنت کہ چہ ہندوستان ءَ مناچست بکنت حجاز ءِ راہانی دھنز ءَ ہور بکنت۔

ہمے دینی سنچ ءُ مارشت کسانیں سرڈگار ءِ لس ءُ ہمک مسلمان ءِ سسا اقبال ءِ فکر ءَ یورپ ءِ وانگی تروتب ءِ آسر ءَ پیدا بوتگ ات کہ اقبال ءَ وت ہم منتد کہ

"حالینی ایشی انت کہ یورپ ءِ تروتاب ءَ منا مسلماں کتگ"

ہمے سنچ وسمہ ءَ اقبال ءَ رانو کیں حالینی ءَ پہجہ آروک کنائینت اے رنگ ءَ بگوشیکہ ہمے وانگی مسافری نہ ایوک ءَ پہ اقبال ءِ بجازی زند ءَ بلکن پہ اسلامی ملت ءِ دوار زند ءَ مزن ارزشیگ بوتگ

لقب

جنوری ۱۹۲۳ء حکیم الامت علامہ اقبال ءَ مثنوی "اسرار خودی" ءِ انگریزی چھاپ ءَ رندچہ حکومت برطانیہ ءِ پلو ءَ (Knighthood) سر ءِ لقب رستگ لوزانک ءِ یک نامداریں شرگدارے اے ایم فارسٹر ءَ انگلستان ءِ نامی ئیں لوزانکی تا کہنند ایتھم ءَ "اسرار خودی" ءِ سر ءَ چم شانک دیان ءَ اے گالان ءَ سہڑاتگ کیمبرج یونیورسٹی ءِ پروفیسرڈ کسن ءَ ہنگی تا کبند "NATION" ءَ علامہ اقبال ءِ گوں جوانیں لوزاں پہجہ آرکنائنتگ ات

چوکہ ترک موالات ءِ روچاں ہندوستان ءِ بازیں مردماں انگریزانی داتگیں لقب پدی داتنت خیال ات کہ علامہ اقبال ہم ہنچو کنت بلے ڈاکٹر صاحب ءَ سر ءِ لقب ءَ راباز ازرش نہ دات آئی یک کاگدے ءَ سر ءِ لقب ءِ باروا مہاراجہ ہرکشن پرشاد ءَ نوشتہ کت۔

"منی لقب ءِ بابت ءَ شماہر احوالے کے اشکتگ ہمار است انت۔ "اسرار خودی" ءِ سر ءَ ماں یورپ ءُ امریکہ ءَ ہر نقد کاری کہ بیتگ ایش ہمائی آسرانت" چندے مردم ءَ کہ آہانی رد ءَ مولانا غلام بھیک نیرنگ وڑیں علامہ ءِ دوستے ہم بوتگ گمان کرتگ ات کہ سر ءِ لقب ءَ رند علامہ اقبال انگریزی حکومت ءِ سر ءَ ایرادگیری نکنت بلے علامہ ءَ وتی نوشتے ءَ گیشیتگ گوشتہ گت کہ

"من ءَ بزرگ ءُ مستریں رب ءِ سوگند انت کہ من ہمائی سر ءَ ایمان آور تگ ہچ زور و ہچ قوتے مناچہ حق گوشتن ءَ داشت نکنت" صہ ا

۴ دسمبر ۱۹۳۳ء پنجاب یونیورسٹی ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ راڈی لٹ ءِ ڈگری / بخشات

صہ ا اقبال کامل۔ مولانا عبد السلام ندوی

نوشتہ ءُ دپتر

رم نویسی

حکیم الامت علامہ اقبال ءِ فکر ہرچنت ءَ کہ اردو فارسی شاعری ءَ نیمگ ءَ زیاست بستہ بلے آئی چیزے کتاب رم ءَ نوشتہ کرتگ انت کہ ایشانی سری کتاب مالی لیکھانی بابت ءَ انت۔ ہمے کتاب ءِ نام انت علم الاقتصاد" ڈاکٹر اقبال ءَ مہاراجہ کرشن پرشاد ءَ راوتی یک کاگدے ءَ نوشتہ کرتگ ات کہ کتاب علم الاقتصاد اردو زبان ءَ وتی سرحال ءَ سری ئیں کتاب انت۔ علامہ اقبال ءِ ہمے کتاب ۱۹۰۱ء چھاپ دشنگ بیتگ ات۔ کتاب پروفیسر آرنلڈ ءِ گوشتن ءَ نبسیگ بیتگ ات مولانا شبلی نعمانی ءَ ایشی سرءَ دوار چارے کرتگ ات

ڈاکٹر اقبال کہ یورپ ءَ شتگ ات آئی فلسفہ عجم ءِ سرءَ کتابے نوشتہ کت کہ ہمے کتاب (Development of Mataphysics in Persia) آئی پی ایچ ڈی ءِ مقالہ ات کہ ہمیشی سرءَ ڈگری رستہ ایش ۱۹۰۸ء کتابی گوناپ ءَ چھاپ بوتگ ماں اردو ءَ "فلسفہ عجم ءِ" نام ءَ میر حسن ءَ بدل کرت۔

اسلامی الہیات ءِ نوکیں گونشت

Reconstruction of Religions thoughts in Islam

علامہ اقبال ءِ ہما انگریزی گشتانکانی نز آرانت کہ آئی مدراس و علی گڑھ ءَ تران کرتگ ات سید نذیر نیازی ءَ ماں اردو ءَ بدل کت۔

علامہ اقبال ءَ پہ جند ءِ وتی لڑانی درشان ءَ یا کہ یہ قومی ءُ ملی کارپدان بازیں مردمان ءَ دوستان ءَ کاگد نوشتہ کرتگ انت کہ ایشانی قومی ءُ میاں قومی پیمے ءَ مزنیں قدرے ایش ہم آئی رم نویسی ءِ دپتر ءَ لیکھگ بنت۔

شعری و پتر اسرار خودی

حکیم الامت علامہ اقبال ء شاعری ء اردو ءُ فارسی ءَ گنجیں مڈی ء اشتگ ہنچو گند گاکیت کہ آئی بنداتی دپتران ءَ ردبند ء رو ءَ چھاپ نکنانتگ بلکن ہما کتاب کہ پیسر ءَ تیار بیتگ آں اسرار خودی انت کہ اقبال ء رند تری دور نوبت ء فارسی گفتار انت "اسرار خودی" ۱۹۱۵ء چاپ بیتگ کہ ایشی تہا اقبال یک حکیم ءُ فلسوفے ء پما پجہ آرگ بیت آئی ۱۹۱۳ء اسرر خوری ء نوشتہ بناکت وتی دوستے منشی سراج الدین ءَ نوشتہ کنت کہ دو سالانی تہا ہمے مثنوی توام بیتگ ۱۹۲۰ء پروفیسر نکلسن ءَ اسرار خودی انگریزی شیئر ءَ بدل کرت کہ چہ ہمے کتاب ء چھاپ بو نیگ ءَ علامہ اقبال ء نام جہان ءَ جسکنت او گوشگ بیت کہ ۲۳ جنوری ۱۹۲۳ء کہ اقبال ءَ را انگلستان ء حکومت ءَ سر ء لقب داتگ ات آمیشی برکت انت۔ اسرار خودی ء بازیں دگہ زباناں ہم ترجمہ بیتگ ڈاکٹر عبدالوہاب عزام ءَ عربی ءَ جسٹس شیخ عبدالرحمان ءَ ترجمان اسرار ء نام ءَ اردو ءَ مولوی عبدالرشید فاضل جے پوری ءَ اردو نظم ءَ نسمند رخان سمند ء ءَ پشتو ءَ او محمد بخش واصف ءَ سندھی زبان ءَ بدل کتگ۔

رموز بیخودی

"رموز بیخودی" علامہ اقبال ء دومی کتاب انت کہ ایشی تہا آئی اسلامی ملت ء دردءُ دور گانی درماں کنگ ءَ ہیچارے کرتگ رموز بیخودی ۱۹۱۸ء چھاپ بیتگ خورشید علی مہر ءَ اردو ءَ نظم کت۔ ڈاکٹر عبدالوہاب عزام ءَ عربی ءَ سمند رخان سمند ء ءَ پشتو ءَ محمد بخش واصف ءَ سندھی ءَ بدل کرتگ۔

پیام مشرق

پیام مشرق حکیم الامت علامہ اقبال ءَ جرمن شاعر گوئٹے ء قبلئی دیوان ء جواب نوشتہ کتگ ایش علامہ اقبال ء سیمی کتاب انت کہ ۱۹۲۳ء چھاپ بوت بلے ۱۹۲۴ء ایشی

تہا چیزے گیشی کنگ بوتنت پیام مشرق نگیگیں میاں قومی جاور ء دورہ ءَ شتگ بوتگ ات۔ وت حکیم الامت علامہ اقبال ایشی سرد پتر ءَ نوشتہ کنت۔

"میاں قومی جہان ءَ تہہ دلی تپر کہ کہ ایشی لیکھگ ءَ ماتچکائیں پیمے ءَ اے سبب ءَ کرت نکنیں کہ وت ہمے ءَ تپر کہ ء بہرے آں۔ ایش یک باز مزنیں روحانی ءُ ربیدگی آشوبے ء پیشگ انت۔ یورپ ء گڈی جنگ یک گرانیں قیامتے ہتیگ کہ آئی کہنیں جہان ء ربیدگ ءَ راچہ ہرپہنات ءَ سروچیر کرتگ چہ ہمیشی ربیدگ ءُ زندمان ء پرکوت ءَ فطرت زند ء تل توکاں چہ یک نوکیں آدمے ءُ پہ آئی جہ منتدی ءَ نوکیں جہان ءُ بندرے چست کنگ ءَ انت۔"

پیام مشرق چار بہرانت امیر امان اللہ خان افغانستان ء بادشاہ ء نام ءَ پشکش ءَ رند لالہ طور (طور ء گواڑخ) ء چیرا یکصد ۶۳ چار بیت انت کہ اقبال ء بنی فکر ءُ عشق ء ہدوکی، بنی آدمی شان ءُ اسلامی براتی گون انت دومی بہر "افکار" انت کہ ایشی چیرا پنجاہ ویک کسان و مزنیں پر بندانت ایشانی تہا گوئٹے ء بندانی آزاتیں چہرہم گون انت سیمی بہرانت "مئے باقی" کہ گیشتر ءَ حافظ ءُ رومی ء رنگ ءَ غزل انت چارمی بہرانت "نقش فرنگ" اے رد ءَ ہما پر بندگون گیجگ بوتگ انت کہ آہانی تہا قبلئی فکر ءُ سیاست ءُ گوں ایشاں سروپیٹالیں شہ زانت ءُ شکر دانی نام کائینت پیام ء چیرا یک دراجیں پر بندے ءَ گوئٹے ءَ جواب دنیگ ءُ قبلی جہان ء سیاست ء تہمیات کرتگ۔ مصر ء سفیر ڈاکٹر اعبدالوہاب عزام، پیام مشرق عربی ءَ پرہستگ ءُ بدل کرتگ ڈاکٹر علی گنجیلی ءَ ترکی ءَ چرداتگ ڈاکٹر اقبال ءَ وتی نوشتہانی تہا حال داتہ کہ پیام مشرق ءَ راا رلانگن یونیورسٹی ء پروفیسر HELL جرمن زبان ءَ بدل کنگ ءَ انت۔ پیام مشرق ء چار بیتانی انگریزی بدل پروفیسر جان آرتھر بری ءَ کتہ ءُ ہمے کتاب TULIPS OF SINAI نام ءَ چھاپ ہیتگ

بانگ درا

علامہ اقبال ء اردو شاعری ءَ سری دپتر بانگ درا ۱۹۲۴ء چھاپ وشتگ ہیتگ ات

اے کتاب پرے سبب ءَ مزن ارزشیگ انت کہ ایشی سئے بہرانی تہمیات ءَ علامہ اقبال ءِ جتاجتائیں باریگ ءُ فکری جہل و بُرز شری ءَ پیداور بنت ایشی سری بہرتاں ۱۹۰۵ء گفتا رانی نزآرانت دومی بہر ءَ یورپ ءِ دارگ ءِ روچانی پربندانت چہ ۱۹۰۵ء تاں ۱۹۰۸ء یمی بہر ءِ تاں ۱۹۲۴ء پر بستگیں گفتارانت ایشی آخر ءَ چیزے چرک وتوازہی گفتارانت کہ چہ اکبرالہ آبادی ءِ رنگ ءَ اثر زرتگش۔

بانگ درا ءِ بازیں اردو پربند و غزل پروفیسروی جی کرنن ءِ Poems Of Iqbal ءَ نام ءِ بدل کرتگ انگریزی ءِ چھاپ وشتگ کرتگ انت ہمے کتاب ءِ سربند ڈاکٹر محمد دین تاثیر ءَ نوشتہ کرتگ ءُ ڈاکٹر اقبال ءِ شاعری ءِ ردوم ءِ سر ءَ خواجہ عبدالحمید ءِ یک نوشتانکے ہم ہوارانت۔ ڈاکٹر سورلے ءَ بانگ درا ءِ ۲۶ پربند انگریزی ءِ بدل کرتگ انت اے کیونیازی ءَ "خضرراہ ءِ" انگریزی بدل کرتگ

زبور عجم

ہنچو کہ مرزا غالب ءَ پہربستگ ات کہ

فارسی بیں تابہ بینی غنچہ ہائے رنگ رنگ
بگزر از مجموعہ اردو کہ بے رنگ من است

ہمے ڈول ءَ شاعر مشرق علامہ اقبال ءَ ہم وتی یک شعری دپترے ءِ سر ءَ پہربستگ زبور عجم ءِ بارواآں گشیت

اگر ہو ذوق تو خلوت میں پڑھ زبور عجم
کہ نالہائے شبی بے نیاز راز نہیں

"زبور عجم ءِ شعری دپتر ۱۹۲۷ء چھاپ وشنگ بوت۔ پہ شگرب بیمالیں مرداں سوز ءُ ساز عجم ءِ چاڑانی شرتریں ٹیکی انت۔ گوشنت کہ علامہ اقبال ءَ راچہ وتی درستیں کتاباں زبور عجم دوست ءُ دیماتر بوتگ حضرت اقبال ءَ زبور عجم ءِ پہچہ آرائے لوزانی تہاکنائیتہ۔ "زبور عجم" ءَ چار بہرانت سری بہر ءَ بنی آدم ءِ راز ءُ نیازگوں حق تعالیٰ ءَ دومی بہر

ءَ مردم ءِ خیالات مردم ءِ بابت ءَ بھیر دوئینانی غزل ءِ تب ءَ انت جتا جتائیں غزل ءِ ٹکرانت یمی بہر محمود شبستری (صہ ا) ءِ گلشن راز جدید ءِ ۹ ءِ جستھانی پسوانت کہ من ہم ایشی نام گلشن راز جدید ایر کرتگ چارمی بہر ءَ یک مثنو ءِ انت کہ آئی نام ات بندگی نامہ۔ ہمے مثنوی ءَ ازم ءُ ربیدگ ءِ سر ءَ غلامی ءِ اثر زیمر ءُ عکس وازم ءَ سراچے بیت؟ ڈستگ ۔"

زبور عجم ءَ غزل ءُ گفتار گلشن راز جدید ءَ ۹ جستھانی جواب ءِ تہا گیشتر احکمت ءُ فلسفہ ءِ زور انت شہ زانتانی گوشتن انت کہ علامہ اقبال ءَ شاعری ءِ مستریں کمال زبور عجم ءِ تہا پیدا ور انت آئی ہما حکمت ءُ فلسفہ ءِ درس کہ اسرا خودی، رموز بیخودی ڈولیں دراجیں شیراں پر ہستگ ات ماں زبو عجم ءَ ہمے سریک دو شعرانی تہا پہ شاعری کمال ءَ ڈستگ انت۔ بزاں اے کتاب ءَ اقبال ءِ شعرو فلسفہ ءِ جور انت۔

زبور عجم ءِ غزلان ءَ پروفیسر آرتھر بری ءَ ماں انگریزی ءَ بدل کرتگ

جاوید نامہ

زبور عجم ءَ رند علامہ اقبال ءَ "جاوید نامہ" ءِ چن لانچ کرت چہ مدراس ءَ واتری ءَ آئی محمد جمیل بنگلوری ءَ یک کاگدے ءِ تہا حال داتگ ات کہ

"سلطان ٹیپو شہید ءِ بابت ءَ منی پر بند ہمے کتاب ءِ یک بہرے انت من ایشرا وتی زند ءِ حاصل ٹاھنیگ ءَ واہگ دارین۔ البت منی نز ءَ پریشی شمارا گھڑے ودار کنگی بیت"

۱۹۳۱ء جاوید نامہ سرجم بوت ۱۹۳۲ء چھاپ وشنگ بوت۔ ۴ نومبر ۱۹۳۱ء علامہ اقبال وہد یکہ دومی گول میز کانفرنس ءِ بہر گرنیگ ءَ لندن ءَ شتہ انڈیا سوسائٹی ءِ یک مجی ئے جاوید نامہ ءِ پہجہ آرچوش کنانتگ۔

صہ اشیخ سعد الدین محمود شبستری

"پہ حق وخالینی ایش ایشاء ءِ "ڈیوائن کامیڈی" انت ہنچو کہ اٹلی ءِ شاعر دانتے ءِ یورپ ءِ "ڈیوائن کامیڈی" ایشی گالوار چوش انت کہ شاعر کا سماس ءِ تہا تالانیں استارانی سیل وگردش ءَ بازیں نامداریں مردمانی ارواہ ءَ گوں گندونند کنت۔ جنت ءَ روت خدا ءِ دیما سربیت۔ چوش ماں جاوید نامہ استیں نوبت ءَ ہریک مالی زندمانی مذہبی، اخلاقی وسیاسی ئیں اڑ ءُ کڑ ءِ تات پچار بیتگ، ہمیشانی رد ءَ کچز ءُ ٹطشے یورپ ءِ نامی ئیں شہ زانت انت، دگہ درستیں مزن نام ایشیاء ءَ شریکدار انت۔ دانتے ءَ وتی راہ شون ءُ راہ بومیا ورجل کرتگ ات من وتی راہشون وراہدر بر حضرت مولانا روم کتگ"۔

جاوید نامہ روم ءِ پروفیسر ایل سونڈ روبساء ءَ اطالوی زبان ءَ چہرداتہ کہ ۱۹۵۲ ءَ شنگ بوت

بال جبرئیل

اکتوبر ۱۹۳۳ء ءَ دہدیکہ حکیم الامت علامہ اقبال افغانستان ءِ تروتاب ءَ حکیم سنائی ءِ ہدیرہ ءِ زیارت کتگ اوداں یک دراجیں پربندے "افکار پریشان" ءِ نام ءَ گوشتگ ات ہمے پربندگوں اردو ءِ دگہ غزل ءُ چار بتیاں "بال جبرئیل" ءَ ہور انت کہ ۱۹۳۵ ءَ چھاپ وشنگ بتیگ

مسافر

افغانستان ءِ تروگردش ءِ حال مثنوی ءِ تہا پربستگ۔

ضرب کلیم

جنوری ۱۹۳۴ ءَ حضرت علامہ ءَ دراجیں نادراہی گون کپتگ ات بلے یک کجیں نادراہتی ءَ گڈ ہم وتی گڈی روچاں آئی فکری ردوم ءُ شعری جوش ایرماد نبوتگ ات سیمی گول میز کانفرنس ءَ رند آکسفورڈ یونیورسٹی ءَ حکیم الامت ءَ "روڈس لیکچر" پہ لوٹتگ ات علامہ اقبال ءَ ہمے پیشکش منظور ہم کرتگ ات۔ گشتانکانی سربند ات "فلسفہ اسلام ءَ

تاریخ ءِ زمان و مکان" علامہ اقبال ءَ چیزے وہد ءَ ہمے گشتانکانی واسطہ ہیڑت در برگ ءُ گوں عالم وشہ زانتاں گند و نند کرتنت بلے گٹ ءِ گٹ گیری ءُ لوگ بانک ءِ زوال بونیگ ءَ ہمے کار نیمگ ءُ نیم توام سر آتک وانگ ہم آئی اشتو داتگ۔ وت نوشتہ کنت کہ۔

"من دیر انت کہ کتابانی وانگ ترک داتگ انت وہد یکہ دل پہ وانگ ءَ اومان کنت تہ قرآن مجید ءِ تلاوت ءَ کناں یا گڈ مثنوی رومی ءَ"

بلے کتاب ودپترانی شنگی ءَ دراجیں انگریزی نوشتانک قلم نکش بوتنت کہ ہمے جھیڑہ ءِ بابت جوان گیشتگ انت رم نویسی ءَ ابید شعری دپتر ہم جریدگ بوتگ ات ضرب کلیم بزاں جنگ ءِ جار (بندات ءَ ہمے کتاب ءِ نام صور اسرافیل گڑتی کرتگ ات) اگست ۱۹۳۶ء ءَ شنگ کت

پس چہ بائد کرد

۱۹۳۶ء ءَ مثنوی "پس چہ بائد کرد اے اقوام شرق" تیار بوت کہ گوں "مسافر" ءَ ہور شنگ بوت ہر چند ءَ کہ ہمے مثنوی باز مزن نہ انت بلے علامہ اقبال ءِ پختگیں فکر ءُ جہل بنیں رژن ءِ شون دارنت ۱۹۳۶ء ءَ یک دگہ دراجیں اردو پر بندے "ابلیس کی مجلس شوریٰ نوشتہ کت کہ "ارمغان حجاز" ءِ دپتر ءَ ہور انت ہمے پر بند ءَ عہد ءِ جاور ءُ میاں قومی سیاست ءِ دانائی تہمیات کرتگ ءُ اسلامی ملت ءَ وت پچھ آر ءِ درس داتگ۔

ضرب کلیم ءَ تعلیم، زالبول، لوزانک ازم ءُ ازمکاری ءُ سیاست ءِ سر ءَ کسلن کسانیں پر بندانت۔ گڈ سراں "محراب گل کے افکار" نوک تہریں صوت ءِ ڈاکٹر عبدالوہاب عزام ءَ ضرب کلیم عربی زبان ءَ بدل کتگ۔ "پس چہ بائد کرد اے اقوام شرق" حکیم الامت ءَ چوش نوشتہ کتگ کہ بھوپال ءَ دارگ ءِ روچاں شپے ءَ سر سید احمد خان واب ءَ دیستگ آئی رماشت ءَ کہ وتی نادراہی ءِ حال ءَ بہ سردار دوجہان صلی اللہ علیہ وسلم ءَ پیش بکن اقبال ءَ چہ واب ءَ کہ بست کرتگ اے گال گوشتگ

با پرستاران شب دارم ستیز

باز روغن در چراغ من بریز

ارمغان حجاز

۱۹۳۷ حضرت علامہ اقبال ءِ زند ءِ گڈی باپوریں سال انت کہ کجنیتگیں نادراہی ءِ نمرینگ ءَ ہم آئی گفتارانی شمار گروبند ءَ نیاتک ڈاکٹر ءُ طبیاں چہ نوشت خواند ءَ داشتگ ات بلے قومی عاقبت ءِ گڑتی ءَ اقبال بے تاہیر کرتگ ات چہ گڈی عمبر ءِ تمامی ءَ پیش اقبال ءِ زردپہ مکہ معظمہ ءُ مدینہ منورہ ءِ زیارت ءَ سکی ءَ زہیرات زیارت حرمین ءِ واہگ تہ پورانہ بوت البت فارسی ءِ گڈی شعری دپتر "ارمغان حجاز" جم بوت کہ چہ آئی مرگ ءَ رند ۱۹۳۸ ءَ شنگ بوتگ ایشی تہا حضرت علامہ ءِ گڈی اردو پر بند "ابلیس کی مجلس شوریٰ" ہورانت

بیمرادیں واہگ

چرے کتاباں ابید حضرت علامہ اقبال ءِ واہگ ات کہ رامائن کہ جہانگیر ءِ نوبت ءَ ملا مسیح پانی پتی ءَ فارسی ءَ نوشتہ کرتگ ات آئرا اردو پربند ءَ بدل بکنت بلے ملا مسیح ءِ فارسی رامائن چہ ہچ جاگئے دست نکپتگ۔ رم نویسی ءَ فراموش شدہ پیغمبر کی کتاب ءِ نوشتہ ءَ ہم واہگ مرگ ءَ بے مراد کرت۔ ڈاکڑ اقبال ءِ مزنیں حے ات کہ قران مجید ءِ بہمگ ءَ کتابے نوشتہ بکنت اے بابت ءَ ۲۰ مئی ۱۹۳۵ ءَ آئی سرراس مسعود ءَ ہمے واہگ حال داتگ ات۔ حکیم الامت ءِ اسلامی فقہ ءِ سر ءَ کتابے نوشتہ کنگ ءَ ہدو کی بوتہ چہ مصر، یورپ ءُ دگہ جاگہاں آئی پمیشی کتاب ہم نزآور تنت بلے اے کار ہم مرگ ءَ وتی ہرجان کت۔

محمد اقبال سلمانی ءِ گوشتن انت کہ علامہ اقبال ءِ کتاب جاہ ءَ قاہرہ یونیورسٹی ءِ بازیں کتاب جم بوتگ انت ہمیشانی کمک ءَ آں Islamice of Reconstruction jurespudence نوشتہ ءِ ات بلے مرگ ءَ ایشی ہم موہندات

علامہ ءِ ہمسرءُ بیل

۱۹۰۴ء یک مشاعرہ ہے ءِ حال ءَ دیان ءَ "نقش اقبال" ءَ سید عبدالواحد نوشتہ کنت کہ انجمن حمایت الاسلام ءِ ہمے مشاعرہ ءَ علامہ اقبال ءَ تصویر درد ءِ سرحال ءَ وتی پربند پیش کت مشاعرہ ءِ تہا مولانا الطاف حسین حالی، ڈاکٹر نذیر احمد، مرزا ارشد گورگانی، میاں محمد شفیع، سید فقیر افتخار الدین شیخ عبدالقادر، میاں فضل حسین، مولانا ابوالکلام آزاد، خواجہ حسن نظامی ہنیادیتگ انت ہمے ڈلگیں کلیں شاعرو لوزانت زبان وادب ءِ تاریخ ءِ درپشو کیں استال انت کہ اقبال ءَ را آبانی ہنیادی رستگ علامہ اقبال ءَ وہدیکہ شاعری بناکت تہ میرزا ارشد گورگانی دہلوی ءُ میر ناظم لکھنوی داغ دہلوی ءُ دگہ سرکردگیں شاعر حیات اتنت علامہ اقبال ءَ پیش سرءَ وتی گفتار میرزا ارشد گورگانی ءَ را پہ اصلاح ءَ ڈست انت رندترے چہ داغ دہلوی ءَ اصلاح گپت آں وتی یک گالے ءَ ہمیشی سرءَ پہر بندیت

نسیم وتشنہ ہی اقبال کچھ اس پر نہیں نازاں
مجھے بھی فخر ہے شاگرد ی داغ سخنداں کا

شیخ عبدالقادر بانگ درا ءِ سرلوز ءَ نوشتہ کنان ءَ گشیت۔ داغ دہلوی ءَ کڑدے روچاں رند اقبال ءَ را نوشتہ کت کہ آئی گفتار ہنچووش ءُ راہ بند ءِ رو ءَ انت کہ سر زیاستیں دوار چار نہ لوٹنت چوش علامہ اقبال ءُ داغ دہلوی ءِ شاگردی ءُ استادی ءِ سروسیادی بازدیراں نہ منتگ۔

علامہ اقبال ءِ زندءُ شاعری ءِ ... ءَ نوشتہ کارانی لیکھ چہ صداں ہزاراں گیش انت پوانکہ اے لیکھ دنیگ گران انت کہ کنے ءَ چے نوشتہ کت۔

اقبال ءِ اردو شاعری

بندات

حکیم الامت علامہ اقبال ءَ شاعری چہ ہما وہد ءَ بنا کرتگ وہد یکہ سیالکوٹ ءَ اسکول ءِ وانگ ءَ بوتہ سکاچ مشن اسکول ءَ وانگ ءِ روچاں علامہ سیالکوٹ ءَ جم بوتگیں شعری مجلساں ہمیناد بوتگ ۱۸۹۵ء وہد یکہ لاہور ءَ آتکگ 'بی اے ءُ ایم کنگ ءِ درگت ءَ ہم شعری مجلسانی زیب بوتہ ۱۸۹۹ء ایم اے کنگ ءَ رند عربی زبان ءِ شہ زانت ءِ وڑ ءَ اور ینٹل کالج لاہور ءَ پٹ پول ءِ کارانی تہا' رند ترے ۱۹۰۱ء ءَ تاں ۱۹۰۵ء ءَ گورنمنٹ کالج لاہور ءَ استاد بوئیگ ءَ ہم شعروشاعری ءَ آئی دلگوش بوتگ۔ علامہ اقبال ءَ ہمے روچاں وتی غزل و پربند ملک ءِ نامی ئیں لوزانکی تا کبنداں شنگ کرتگ ات ۱۹۰۱ء خاصیں پیمے ءَ "مخزن" ءِ تا کبند ءَ کہ چہ لاہور ءَ شیخ عبدالقادر ءِ شونکاری ءَ در کپگ ءَ ات آئی گفتار چھاپ وشنگ بوتنت البت علامہ ءَ کسی گوشگ ءِ سر ءَ گال دگفتار پربندگ ءَ عادت نہ بوتہ۔ علامہ اقبال اردو شاعری ءَ ہما گفتار کہ آئی سری اردو شعری دپتر "بانگ درا" مان انت سئے ڈلگیں نوبتاں بہر کنگ بنت

بانگ درا (سئے نوبت)

اردو شاعری کہ "بانگ درا" ءِ بہر انت سئے نوبتاں بہر کنگ بوتگ۔ چہ شاعری ءِ بندات ءَ تاں ۱۹۰۵ء ءُ ۱۹۰۵ء تاں یورپ ءِ واتری ۱۹۰۸ء چہ ۱۹۰۸ تاں ۱۹۲۴ء کہ ہمے سال دوست وبیلانی بازیں جھیڑگ ءَ علامہ اقبال وتی گفتارانی ردبند کنائینت ہر نوبت ءَ پیش غزل رند ءَ پربند۔ وہد ءُ زمانگ ءِ رو ءَ ہمے پربند دپتر ءَ نوشتہ انت آخر ءِ چیزے چرک ءُ توازہی گفتار انت کہ اکبر الہ آبادی ءِ پدگیری ءِ گوشتگ انت۔ گمان انت کہ ہمے ۱۹۱۰ء ءَ تاں ۱۹۱۴ء ءِ باریگ ءَ نوشتہ بوتگ انت۔

بانگ در ءِ سرلوز سر شیخ عبدالقادر ءَ نوشتہ کرتگ کہ یکے تہ آں علامہ اقبال ءِ

دوستیں بیل ءُ دزبرادل بوتگ پداوت ہم لوزانک ءَ شریں شرگدار شہہ زانت ءُ مخزن ءِ شونکار بوتگ کہ اقبال سر ءِ نوشتگیں کتاباں ایشرا پہ حوالہ الم ءَ کار بستگ کسے ہم ڈالچار نکرتگ شیخ عبدالقادر نوشتہ ءِ اے بنگیشری بہر سکی ءَ نام کپتگ

"کئے سئی ات کہ پدامرزا غالب ءَ رندماں ہندوستان ءَ ساگی چوشیں مردے پیدا بیت کہ آں اردو شاعری ءِ (مردگیں) بدن ءَ نوکیں ارواہے شپیت چہ آئی برکت ءَ غالب ءِ بے دروریں برز خیالی ءُ اکیلائیں پھریک رندے دوار پہ اردو لوزانک ءِ بودناکی ءَ کمک کار بنت یکے اردو زبان ءِ بختاوری ءَ بگنداں کہ ہمے نوبت ءَ اقبال پیمیں شاعرے آئرا نصیب بوت کہ آئی گفتارانی وستادی ءَ لہنیب تیوگیں ہندوستان ءَ اردو زانتانی دل ءَ پر چنڈے دنت کہ آئی نام توار ءَ روم ایران بلکن فرنگستان ءَ ہم جسکتگ۔"

بانگ درا ءِ ہر سئیں نوبت ہرچنت ءَ کہ چہ یکدگر ءَ گستاانت بلے آہانی رنگ ءُ دانگ گال بھیر پورائیں اردو شاعری ءَ تہا گیشتگ۔

ہمے ہر سئیں نوبتانی فکری شمار ءِ یکرنگی جوان ددی انت

سری نوبت

ہنچو پیش ءَ حوالہ دنیگ بوتگ چہ شاعری ءِ بنگیشری تاں ۱۹۰۵ء علامہ اقبال ءَ ہرچی کہ پرستگ ات آہانی گچین و نچین بانگ ءِ درا ءِ سری دورہ ءَ ہوار کتگ چوہمک شاعر ءَ اقبال ءَ ہم وتی شاعری ءِ بندات گوں غزل ءَ کرتگ۔ علامہ اقبال ءِ شاعری ءِ ہمے نوبت داغ دہلوی ءُ امیر مینائی ءُ ایشانی شاگردانی نوبت بوتہ۔ نو دربریں ہر شاعرے ءَ کہ شعر گوشتن ءِ اومان کت آہمیشانی رنگ ءَ الم رنگ گپت ہمے طرحیں شاعری ءَ بجازی عشق ءِ ترآن وپچار گشتر ءَ دیماکا تکنت۔ شاعری ءِ ہماتہر کہ آئرا معاملہ بندی ءِ نام د نیگ بوتگ کہ اردو ءِ شاعراں جرآت ءُ مومن ءِ سبب ءَ بازی ءَ کار مرزبوتہ داغ دہلوی ءُ آئی ءِ شاگردانی حد ءَ ہم رواج گپتگ ات۔ داغ ءِ نام کپگ ءُ امیر مینائی ءُ آئی پدگیراں ہم ہمے رنگ زرتگ ات۔ ارشد گورگانی ءُ ناظم لکھنوی کہ اقبال ءِ بنداتی

شاعری ءِ دور ءَ مجلساں گون اتنت ہمے رنگیں شاعر اتنت ۔ علامہ اقبال ءَ ہم داغ ءِ شاگردی پہ کاگد ءُ کراچ قبول کت چہ سیالکوٹ ءَ وتی گفتار پہ اصلاح ءَ داغ ءَ راشتات انت ۔ اے بارواءَ سر شیخ عبد القادر نوشتہ کنت ۔

"ہرچنت ءَ کہ ہمے بنداتی نوبت ءَ علامہ اقبال ءِ گفتاراں ہما خاصیت نبو تگ کہ رند ترے آئی نام توار ءِ سبب بو تنت بلے داغ ءَ پہجہ آورت کہ پنجاب ءِ یک دیر پاندیں ضلع ءِ یک ور ناوانند گے ہنچائیں شاعرے نہ انت ۔ آئی دیر نکرت زوت نوشتہ کت کہ راہ شون ءِ جوازت کمتر انت چوش ہمے شاگردی ءَ باز روچ نگپت ۔"

سر سید احمد خان ءِ جنز ءِ اثر

علامہ اقبال ءَ ہان کہ وتی شاعری گوں غزل ءَ بنا کرتگ بلے آئی زوت پر بند ءِ رپک درچیت آئی سر ظاہری سبب تہ زانت نہ بنت بلے گمان ہمیش انت کہ اردو شاعری ءَ ۱۸۷۴ ءِ سال ءَ کہ یک خاصیں بدلی ئے آتکگ ات آئی شمار الم ءَ تاں علامہ اقبال ءَ سر بو تگ ہمے شمار ءِ رد ءَ ماگنداں کہ مولانا محمد حسین آزاد ءَ شعری مجلسانی مدامی تب و رنگ ءِ بدل کنانینگ ءَ چہ رسمی ئیں مشاعرہاں چست یک دگہ دابے پہ شاعراں کش انت کہ مصرع طرح دنیگ یا استادانی گوشتیگس غزل ءِ رند گیری ءَ گال پر بند ءِ بدل ءَ آئی یک مشاعر ہے ءِ تہا سر حالے پہ شاعراں داتگ ات کہ بحر یا ہیئت ہرچوں بہ بیت بلے بن سنگ ہما سر حال ب ات کہ ایشرا "چکاس سر حال" گوشگ کرزیت ہمے روچاں مولانا الطاف حسین حالی ءَ لاہور ءَ داشتگ ات آئی ہم ہنچیں مشاعرہ ءَ بہر گپت ۔ سر حال قدرتی ہبرے کہ غزل ءِ تہا کار مرزنہ بیت پر بند بہ آئی زیاست سبائیت

اے ہما بار یگ بو تہ کہ سر سید احمد خان ءِ جنز نیتگیں شمار شاہگان بو تگ ات سر سید احمد خان ءِ غرض و مقصداں لوزانک ءِ گہبودی ہم گون بو تہ آں اے ہبر ءِ وا ہگدارات کہ شاعر غزل ءَ بلنت ءُ پر بند ءِ نیمگ ءَ دلگوش بکنت کہ یہ قومی مقصداں کمک کارانت سر سید ءَ وتی تا کبند "تہذیب الاخلاق" ءَ ہم اے بارواد لگوش دیانتگ ات ۔

ہے نوبت ءَ ہر پہنات ءَ نوکیں علم و زانت ءِ جیک و جاک بوتہ کہ انگریزی وانگ الم بوتہ اے ڈول ءَ وہدیکہ چہ کالجاں انگریزی ونتگیں مردم در آتکنت تہ آوان انگریز شاعرانی ہما پربند کہ کالجاں ونتگ اتنت آہانی گیگان ءَ نوشتہ ءِ جہد کرت یا ہے شاعرانی ہما پربند اردوءَ بدل کرت انت۔

علامہ اقبال چوکہ حالی ءُ آزاد ءِ مزنیں بالا بندے ات چوش چہ سرسید ءِ جنز ءَ پہ ہے شہ زانتانی فکر ءَ اثر گپت آئی چہ انگریزی ءَ اثر ہم گپت وت ہم ہماہانی فکر ءِ رندگیری ءَ پربند نوشتہ کرتنت "بانگ درا" ءِ سری نوبت ءِ بازیں پربندان ءَ حضرت علامہ ءَ چہ انگریز شاعرانی پربنداں درکرت یا ہماہانی سنگ و بھیر کار بست انت چوش آئی چہ غزل ءِ پٹ ءَ پربند ءِ شاہیتیں کیچگاں ماں دات۔

وطنیت

علامہ اقبال ءِ شاعری ءِ اے دور نوبت ءَ ملکانی آجوئی ءِ گوانک تالان ات۔ سیاسی ئیں چین لانچ جم و جوش ءَ اتنت۔ بلے در آمدیں انگریزی حکومت ءِ زلیں گشاد ءِ دیما دپ زبان کنگ ارزان نہ ات شاعراں ہمے ھل و ہدوک ءِ درشان پہ دگہ دگہ رپکاں کتگ۔ وطن ءِ زید و زیبائی وطن ءِ شاہگانیں ربیدگ ءِ پہچ آر ہگو ستیگیں عہد و نوبتانی گچین گہیں و نامدارانی پچار رو آسانی ربیدگ ءِ گچین وصف یا کہ ہندوستان ءِ جہ مندیں جتا جتائیں قوم ءُ راجان ءَ چہ ناسنتی ءُ ناتپاکی ءَ دور دارگ، مہر و محبت ءِ پنت و سکین ءِ گیشتر پربندانی سرحال بوتگ کہ چرشی ءَ وطنیت ءِ وشبوہیچ دیوکیں چاگردے پیدا کنگ ءَ کمک رستگ ہمے روچاں علامہ اقبال ءِ شاعری ءِ سرحال ہم زیادہ تر "وطنیت" بوتگ۔ ترانہ ہندی، تصویر درد، نیا شوالہ، صدائے درد، ہندوستانی چکانی قومی پربند ءِ بن سنگ ہمے جبزہ ات اقبال ءِ ہمے نوبت ءَ اے خیال ءُ جہد ہیتگ کہ چہ در آمدیں زیردستی ءَ آجوئی گرنیگ ءَ ہندو ءُ مسلمان بائد کہ گوں یکدگر ءَ ہمدل بہ بنت

زید نازینک

ہمے نوبت ءِ پر بنداں اقبال ءِ دومی مزنیں مثیل زید ءُ ندار اہانی پچہ آر ءُ پچار بوتگ۔ ہمالہ 'ابر' ایک آرزو' ابر کوہسار' ماہ نو' جگنو' کنار راوی بنچین پر بندانت گوں وطن ءِ زید ءُ زیب ءَ اقبال ءِ مہرو ہمدلی ءِ درچ تاں گڈی عمر ءَ آئی شاعری ءِ تہا بر جاہ گندگ ءَ کیت یک پیمے ءَ اے فکر ہم انگریزی شاعری ءِ دادے انت کہ انگریزی ءِ موجانیں شاعر امبرادو تہریں مارشت دارنت۔ یکے ایش کہ قدرت ءِ حسن ءَ ہر کس کہ بہرے زیریت آئی دور گانی شرترین درمان بنت۔ دومی ایش کہ زید ءِ ندارہ وت سر ءَ بچے نہ انت۔ ملوریں مردم اچ ایشاں مونجائی زوریت ءُ چاڑ کہیں تب ءَ راچہ ایشانی سواد ءُ چاڑ رسیت' اقبال ءِ جملی پر بند سری مارشت ءِ جوانیں درشانے انت۔ "ایک آرزو" ءِ درانگاز ءَ بچارت۔

دنیا کی محفلوں سے اکتا گیا ہوں یا رب
کیا لطف انجمن کا جب دل ہی بجھ گیا ہو

شورش سے بھاگتا ہوں دل ڈھونڈتا ہے میرا
ایسا سکوت جس پر تقریر بھی فدا ہو

مرتا ہوں خامشی پر یہ آرزو ہے میری
دامن میں کوہ کے اک چھوٹا سا جھونپڑا ہو

آزاد فکر سے ہوں عزت سے دن گزاروں
دنیا کے غم کا کانٹا دل سے نکل گیا ہو

لذت سرود کی ہو چڑیوں کے چہچہے میں
چشموں کی شورشوں میں باجا سا بج رہا ہو

خودی ءِ بن حشت

علامہ اقبال ءِ ہمے نوبت ءِ گفتاراں جاگہ جاگے چوشیں سرحال گندگ ءَ کائینت کہ آیو کیں عاقبت ءَ اقبال ءِ نزءَ جائیدی قدرے جوڑبنت۔ خودی ءِ سوج ءِ اقبال ءِ نزءَ بندری قدرے۔ پہ خودی ءِ بادگیر ءَ جہد ءَ کش وچیل ءِ ازرش چوبن حشت ءَ اقبال ءِ فکر ءَ پیدا ورنت زند ءِ تاڑو تیلانکانی دیم دارگ۔ سیست وسوب مندبونیگ ءَ ہمے دور ءَ اقبال جہد ءِ سکین دنت

یہ تلاش متصل شمع جہاں افروز ہے
تو سن ادراک انساں کو خرام آموز ہے

(گل رنگین)

ترجمہ:۔ ہمبندیں شوہاز جہان ءَ چوکہ چراگ ءَ روشنداریت پہ بنی ادمی رژن ءَ چابک انت کہ آئرا جزنیت۔

یا کہ اے گل۔

کس قدر لذت کشود عقدہ مشکل میں ہے
لطف صد حاصل ہماری سعئ بے حاصل میں ہے

(آفتاب صبح)

ترجمہ:۔ مہریں گرہن ءِ پچ شانگ ءَ چونیں دلوشی ءِ رسیت۔ صد مراد ءِ مزگ مئے بے سیتیں جہدانی تل ءَ انت۔

دومی نوبت

ہنچو کہ گوستگیں تاکانی تہایات گیربوتگ ۱۹۰۵ء تاں ۱۹۰۸ء علامہ اقبال پہ گیشیں وانگ ءَ یورپ ءَ بوتگ "بانگ درا" ءِ پربندانی دومی نوبت ہمے روچ انت۔ اے نوبت ءَ علامہ اقبال ءِ دلگوش شاعری ءِ پہنات ءَ کمتر بوتگ آئی وانگ ءِ نیمگ ءَ زیاست وہد وانگ پدا ہم چیزے پربند کہ ہمارو چانی انت آہانی تہایک مزنیں بدلی ئے نگاہ ءَ کیت۔ ہمے

بدلی ءَ وطینت ءِ شہار پہ جہانگیریں چار حدے ءَ پراہ بوتگ نوں اقبال ءِ گوانک پہ ہندوستانی قوم ءِ نہ بلکن پہ اسلامی ملت ءَ بوت کہ آں جہان ءِ جلگہ ءَ شنگ و تالان ات۔ عبدالقادر ءِ نام ءَ علی گڈھ ءِ نام ءَ صیقلیہ (سسلی) ءِ پر بنداں تیوگیں جہان ءِ مسلماناں توار پر جنگ بوتہ۔ صقیلیہ ءِ نام ءِ پر بند مسلمانانی رپتگیں عہد ءِ موتک گوشگ کرزیت کہ علامہ اقبال ءَ چہ انگلستان ءِ واتری ءَ وہدیکہ آئی جہاز (گراب) چہ سسلی ءِ جزیرہ گوئستہ اسلامی نوبت ءِ منگھ شان یات کنان ءِ پر ہستگ ات

تو کبھی اس قوم کی تہذیب کا گہوارہ تھا
حسن عالم سوز جس کا آتش نظارہ تھا

(صقیلیہ)

سر شیخ عبدالقادر بانگ دراءِ سرنوشت ءَیات کنت کہ یورپ ءَ دارگ ءِ روچاں روچے ءَ علامہ اقبال ءَ اے ارادہ شوندا شتگ کہ آں شاعری ءَ یلہ دنیگ لوٹیت ہماوہد کہ پہ شعر شاعری ءَ گھار نگ بیت چہ آئی شریں کار ے کنگ ءَ دل مانگ ات بلے عبدالقادر ءُ وتی استاد آرنلڈ ءِ پہ کنگ ءَ کہ ہمے دوئیں شرزانکاں گوشتہ

"ہماوہدے کہ ہمے شغل ءَ کار مرزبیت آپہ شاعر ءِ جد ءَ ہم اوپہ آئی قوم ءَ یک پیم ءَ سیت مندانت"

علامہ اقبال ءَ وتی ارادہ بدل کرتگ ات۔ بلے نوں اقبال ءَ جزم کرتگ ات کہ آئی شاعری پہ تیوگیں اسلامی امت ءَ انت ہما پر بند کہ عبدالقادر ءِ نامے پر انت آئی تہا ہمے جزم ءِ باپوریں درشان انت۔

اٹھ کر ظلمت ہوئی پیدا افق خاور سے
بزم میں شعلہ نوائی سے اجالا کردیں
جلوہ یوسف گم گشتہ دکھا کنعان کو
پنبش آمادہ تراز خون زلیخا کردیں

رخت جاں بتکدہ چین سے اٹھالیں اپنا
سبکو محو رخ سعدی و سلیمی کردیں
گرم رکھتا تھا ہمیں سردی مغرب میں جو داغ
چیر کر سینہ اسے وقف تماشا کردیں

علامہ اقبال ءَ وتی ہمے پیمیں خیال کلیں زندءَ یک کج ءَ پیش کناں کرتنت ہمے نوبت ءِ کڑدے پر بندانی تل ہما فلسوفی ئیں میئل ہم جڑکیت کہ رند ترے اقبال ءِ حد ءَ جائیدی سرحال جوڑبوتنت۔ محبت' چاند اور تارے' کوشش ناتمام' پیام عشق' انسان ہمے رنگیں پر بندانت۔ ایداں ہم خودی ءِ پہجہ آر ءُ جہد ءِ درونت ءِ درشان بوتگ

جنبش سے ہے زندگی جہاں کی
یہ رسم قدیم ہے یہاں کی
ہے دوڑتا اشہب زمانہ
کھا کھا کے طلب کا تازیانہ
اس رہ میں مقام بے محل ہے
پوشیدہ قرار میں اجل ہے

(چاند اور تارے)

"زند' سرپر ءُ سروہنیرانت' دہر ءِ بورلوٹ ءُ گزر ءِ شپانک ءَ جزیت۔ اے راہ ءَ اوشت ءِ جوازتے نیست' اوشتگ مرگ ءِ شوندارانت۔"

رازحیات پوچھ لے خضر خجستہ گام سے
زندہ ہر ایک چیز ہے کوشش ناتمام سے

(کوششیں ناتمام)

"چہ خضر ءِ مبارکیں پادگاماں زند ءِ اسراراں پرس۔ کہ ہرچیزے کہ زندگ انت چہ ناتمامیں جہداں" پیام عشق تہا اقبال ءِ ملت ءِ سیم و عکس سلامت و سرجم انت کہ نپو آئی نز ءَ بجاز انت ءُ ملت حالینی۔

25762

وجود افراد کا مجازی ہے ہستی قوم ہے حقیقی
فدا ہو ملت پہ یعنی آتش زن طلسم مجاز ہو جا

سیمی نوبت

بانگ درا ءِ دراج ءُ دیر پاندیں نوبت ہمیش انت کہ چہ ۱۹۰۸ء تاں ۱۹۲۴ء تالان انت ایشی پر بند ہم لیکھ ءَ گیش انت چہ ہمے پر بنداں کڑدے چوشین انت کہ علامہ اقبال ءَ فارسی ءَ ہمے دپتراں بزاں اسرار خودی ' رموز بیخودی ءُ پیام مشرق ءَ پیشی انت۔ سر آ تکگیں گفتار گوں فارسی شاعری ءَ ہمجوڑمی پر بند گ بوتگ انت۔ فارسی گفتارانی تہا چوکہ حکیم الامت علامہ اقبال ءِ فکر تیوگ و سرجم بوتگ ات اے رنگ ءَ اردو شاعری ءَ ہم ہمے فکر ءِ پد گوانک جریدگ انت۔ اردو ءَ پر بندانی تہا اقبال ءِ رژن و فکر ءِ پورائیں گوشت پدرانہ انت کہ ماں فارسی ءِ گوناپ کشیت ءُ چمانی دیما کیئت بلے فارسی گفتارانی گروشک یک نہ یک رنگے ءَ سرابیت۔ علامہ اقبال ءَ وتی دپترا سرار خودی ءَ (وت پہچ آر) ءِ ردوم ءِ واسطہ گوں عشق یا وتی مقصد ءَ گنجیں واہداری بازالمی گوشتگ۔ دست ءِ شہارگ یا چہ درآمداں پندگ ءَ را علامہ پہ خودی ءَ زہر ءُ کچل لیکھیت۔ رموز بیخودی ءَ نپر ءَ سکین دنت کہ زوال ءِ درگت ءَ یابدیں روچاں و تراگوں ملت ءَ بگنڈنت پہ امت ءِ گہتری ءَ وتی و سبود ءَ تیوگ ءَ کار بگرانت۔ گوں امت ءَ ہمدلی ' آئی دستور (قرآن پاک) ءِ پابند بہ بنت چہ ذات ءُ زریات ءَ و تراچست بدارنت۔ ہنچیں فکر ءُ خیال ہمے سیمی نوبت ءِ گیشتر پر بندانی تل ءَ گوں وستادی کار مرز بوتگ

یارب دل مسلم کو وہ زندہ تمنا دے
جو قلب کو گرمادے جو روح کو تڑپا دے
پھر وادی فاراں کے ہر ذرے کو چمکا دے
پھر شوق تماشہ دے پھر ذوق تقاضہ دے

(دعا)

عقل کو تنقید سے فرصت نہیں

عشق پر اعمال کی بنیاد رکھ

(غزلیات حصہ سوئم)

ملت کے ساتھ رابطہ استوار رکھ
پیوستہ رہ شجر سے امید بہار رکھ

(پیوستہ رہ شجر سے...)

نہیں تجھکو تاریخ سے آگہی کیا
خلافت کی کرنے لگا تو گدائی
خریدیں نہ ہم جسکو اپنے لہو سے
مسلماں کو ہے ننگ وہ بادشاہی (دریوزہ خلافت)

اردو شاعری ءِ شروعات ءَ علامہ اقبال وطنیت ءِ مزنیں بالابندے بوتگ۔ وطنیت ءِ گزرایش ات کہ پہ آزاتی جہدانی ترند ءُ تمردکنگ ءَ ہندوستان ءِ کلیں قومان ءَ ہندو ءَ مسلمان ءَ مذہب اوباد ءُ زریات ءَ چست یک ءِ قومے ءِ ریسگ ءَ آرگ بہ بیت بلے گوں وہد ءِ گوزگ ءَ اقبال ءَ جواں چارت کہ ہندو ءُ مسلمان گوں یکدگر ءَ نہ سہڑنت ءُ ہچبر یک قومے ءِ رنگ نہ زیرنت۔ دومی نیمگ ءَ اسلام ءِ حقان ءِ اے دردنت کہ حضرت بلال چہ حبشہ ءَ او حضرت سلمان فارسی چہ ایران ءَ بونیگ ءَ رند ہم اسلام ءِ ملت ءِ شرف مندیں بہرے بوتنت بزاں اسلام رنگ اوباد زریات یا کہ ڈیہہ ءُ دگ ءِ زبان ربیدگ ءِ کیلہ ءَ نماریت اوداں تہنا توحید رسالت ءِ سر ءَ ایمان آرگ ملت ءِ باسک ءَ پہ الی انت۔ چوش علامہ اقبال چہ وطنیت ءِ تلگیں کنب ءَ ملت ءِ شاہگانیں زر ءَ ایر کپ

یہ ہندی وہ خراسانی یہ افغانی وہ تورانی
تو اے شرمندہ ساحل اچھل کر بیکراں ہو جا

ہما اقبال کہ آئی گوانک ات۔ ھندی ہیں ہموطن ہیں ہندوستاں ہمارا۔ ہمے مارشت ءَ رند توار پرکت کہ۔ مسلم ہیں ہم وطن ہے سارا جہاں ہمارا۔

بانگ درا ءِ یمی نوبت ءَ علامہ اقبال ءَ اسلامی ملت ءِ زوال ءِ چوش ھکمے پیش دا

شتگ کہ رژن ءَ عبرت ءُ سابریت۔ اے ہمابار یگ ات کہ کم و گیش در ستیں اسلامی ملک بدریں استعمار ءِ زیر دست بوتگ اتنت۔ آپتی نہ سازگ بے سنجی ءُ بے زانتی چہ اسلام ءِ زانت ءَ بے بہری، قبلی جہان ءِ چیزے دروگ، دروہ ءُ بے بنیں ہبراں قبول کنگ ءَ ملت ءِ یکوئی چنڈ چنڈ ہیتگ ات۔ غرہ شوال یا ہلال عید، شمع اور شاعر، شکوہ و جواب شکوہ، خطاب بہ جوانان اسلام یا ہمے رد ءِ دگہ بند ملت ءِ ہمے زوال ءُ ایر جیگی ءَ شری ءَ پیدا ور کنت

قافلے دیکھ اور ان کی برق رفتاری بھی دیکھ
رہرو درماندہ کی منزل سے بیزاری بھی دیکھ
فرقہ آرائی کی زنجیروں میں ہیں مسلم اسیر
اپنی آزادی بھی دیکھ ان کی گرفتاری بھی دیکھ
دیکھ مسجد میں شکست رشتہ تسبیح شیخ
بتکدے میں برہمن کی پختہ زناری بھی دیکھ
بارش سنگ حوادث کا تماشائی بھی ہو
امت مرحوم کی آئینہ دیواری بھی دیکھ
چاک کردی ترک ناداں نے خلافت کی قبا
سادگی مسلم کی دیکھ اوروں کی عیاری بھی دیکھ

(غرہ شوال یا ہلال عید)

بیشک اے جاور اسلامی امہ ءِ زیانی ءُ ایر جیگی ءَ شری پیش داریت بلے حکیم الامت علامہ اقبال ءِ گفتارانی تہا انگت ہم دل ایکیمی ءِ بدل ءَ اوست ءُ اومیت ءِ ڈیوا بلیت چہ گرانیں اندوہاں اقبال بے تاہیر دل پتر کہ ات نا اومیت نہ ات۔ آئی وتی دل ءَ زانت کہ اسلامی امہ اے جہان ءَ اللہ پاک ءِ گڈی کلہ انت ایش پہ گار ءُ بیگواہ بونیگ ءَ نہ انت علامہ اقبال ءَ بیسہ ءُ باور ات کہ اسلامی ملت پد اجبر یت جہان ءَ زانت و زانگ دنت

نکل کے صحرا سے جس نے روما کی سلطنت کو الٹ دیا تھا
سنا ہے یہ قدسیوں سے میں نے وہ شیر پھر ہوشیار ہوگا

(غزل)

شب گریزاں ہوگی آخر جلوہ خورشید سے
یہ چمن معمور ہوگا نغمہ توحید سے

(شمع اور شاعر)

بال جبرئیل

"بانگ درا" ءُ "بال جبرئیل" ءِ شنگ بونیگ ءِ نیام ءَ دوازدہ سال مدگوستہ۔ ہمے دوازدہیں سالاں علامہ اقبال ءِ ہچ اردو کتابے شنگ نبوتگ البت فارسی ءِ دو دپتر شنگ بوتگ اتنت۔

"بال جبریل" جنوری ۱۹۳۵ء چھاپ وشنگ بوت۔ چوکہ ہمے مدءَ اردو ءِ دگہ دپتر شنگ نبوتگ انت چہ بانگ درا ءَ تن بال جبریل ءَ علامہ ءَ ہر گفتارے کہ اردو ءَ ردبند دات ایشی تہامان انت پہ اے بابت ءَ بال جبریل بازار زشیگ انت کہ حکیم الامت ءَ ماں فارسی ءَ ہماہبر کہ جوان گیشینتگ گوشتگ انت بال جبریل ءَ ماں اردو ءَ آہانی نیمگ ءَ اشارت گند گا کائینت۔

بال جبریل ءِ سری بہر ءَ غزل ءُ دومی پربندانت دو ئیں بہر ءَ علامہ اقبال ءِ شاعری بازار زشیگ انت۔ اے کتاب ءِ فکرچہ فارسی گفتاراں جتانہ انت ابت ءَ شعری تمیات تجربت گند گا کائینت آں شاعری ءِ ازم ءَ چہ معجزت ءَ کم نہ انت

غزل ءِ بہر ءَ شانزدہ غزل چہ اندگراں گستہ ءُ جتا نوشتگ انت۔ سبب ایش انت کہ ہمے گفتارانی گیشتر ءِ شریداری گوں مابعد الطبیعات ءَ انت۔ بزاں خدا کاسماس ءُ بنی آدم ءِ شریداری ءَ درشان کنت۔ ایشانی چیزے گال جہل بن انت چریشی رند حکیم سنائی (کہ آں فارسی ءِ درگفتارے ءُ حضرت مولانا روم ءَ آئی پد گیری کرتگ) ءِ رہ ءَ یک قصیدہ گونگیں غزلے رند ءَ اندگہ غزل پد ءُ ریگ انت کہ آہانی تہاہما غزلاں کہ سرحالے گون انت آایش انت

خودی، عشق، کشمکش حیات، فقر، وجداں اور عقل کا تقابل، اصل اسلام کی طرف واپسی۔

یاکہ چوش بگوشے کہ ہماکد ءُ کیلہ کہ مردماں پزورچہ اسلام ءَ در کرتگ انت یاکہ در مسلماناں اسلام ءِ تہماں داتگ انت۔ صوفی ءُ ملاء ءِ بے سنجی، قبلی ربیدگ ءِ رو آسان ءِ سر ءَ زیان رسینوکیں پرمشگ۔ قبلی جہان ءِ دربر ءِ تاوان کہ چوشیں ہبران ءَ آئی جوریں گالانی تل ءَ دیان کرتگ بال جبریل ءِ گفتار اردو غزل ءِ یات گیر ءَ یک نوکیں توارے انت۔ ایشانی بیان ءَ نوک پتاکی کہ پیشی دور ءِ غزل چہ آوان ہورگ انت، لوزانی گنج، شبین وچر، عکس کاری شری ءَ پیداور انت۔ اے ہبرپہ جزم گوشت بیت کہ علامہ اقبال ءَ غزل ءِ باطن بدل کرتگ۔ غزل ءِ تب ءِ اے شاہگانیں تجربے کہ رندی غزل گشیں شاعران ءَ آئی سکی ءَ زہنیتگ ہمے غزل وتی نکتہ گیری ءُ تران بھیر ءِ نمہ داری ءَ باج برنت۔ لہتیں گال پہ مثال

گدائے میکدہ کی شان بے نیازی دیکھ
پہونچ کے چشمہ حیواں پہ توڑتا ہے سبو
اگر چہ بحر کی موجوں میں ہے مقام اس کا
صفائے پاکی باطن سے ہے گہر کا وضو
رگ تاک منتظر ہے تری بارش کرم کی
کہ عجم کے میکدوں میں نہ رہی مئی شبانہ
تری بندہ پروری سے مرے دن گزر رہے ہیں
نہ گلہ ہے دوستوں کا نہ شکایت زمانہ
عشق کی اک جست نے طے کردیا قصہ تمام
اس زمین و آسماں کو بیکراں سمجھا تھا میں
اپنے بھی خفا مجھ سے ہیں بیگانے بھی ناخوش
میں زہر ہلاہل کو کبھی کہہ نہ سکا قند
کرتی ہے ملوکیت آثار جنوں پیدا

MALIKRAM COLLECTION

اللہ کے نشتر ہیں تیمور ہویا چنگیز
کوہ شگاف تیری ضرب تجھ سے کشاد شرق و غرب
تیغ ہلال کی طرح عیش نیام سے گزر
صحبت پیر روم سے مجھ پہ ہوا یہ رازفاش
لاکھ حکیم سربجیب ایک کلیم سربکف
تو عرب ہویا عجم ہو تیرا لاالہ الا
لغت غریب جبتک ترا دل نہ دے گواہی
غریب وسادہ و رنگیں ہے داستان حرم
نہایت اسکی حسین ابتدا ہے اسماعیل

علامہ اقبال ءِ غزل ءِ رنگ ءُ دانگ اردو شاعری ءِ تاریخ ءَ اکیلا انت وہدیکہ وانوک چہ ائی بھیر ءَ سرپد بہ بیت ءُ ریک ءَ زیت بکنت پر آئی نوکیں جہانے ءِ درے پاچ بیت

چونائی ءَ تیوگیں بال جبریل گچین انت بلے ایشی سئے پر بند چوشین انت کہ زبان زانت ءُ نقد کار ہر یکے ءِ بابت ہمے گوشت کہ چہ کلاں باج برتگے ذوق وشوق ' مسجد قرطبہ ساقی نامہ چوشیں پر بند انت کہ گوشتن کرزیت کہ علامہ اقبال چریشاں شرتریں پر بند نوشتہ نکرتگ۔ ذوق وشوق ءِ تب لغت ءِ نیگ انت۔ مسجد قرطبہ ءُ ساقی نامہ ءِ تل ءَ اقبال ءِ فکر ءِ درستیں پہنات ' مارشت ءِ تیوگیں جوہر ' دل پہکی ءَ گوں ایشانی تہا مانچہ۔ سرحال یک شلی ہمراہی ' بیان ءِ تہاتب ءِ تیوگیں زور پر بندانی ارواہ انت۔

بال جبریل ءَ گونڈیں پر بندانی رد طارق کی دعا الارض للہ ' لالہ صحرا ' زمانہ ءُ شاہین ہم سہڑ اہگ کرزنت۔ چیزے پر بند آخر ءَ کائینت کہ ایشانی تہا اقبال ءَ تچکائی وتی خیال درشان کتگ چوکہ آزادی افکار یورپ ' سنیما ' فقر ءُ اندگر ہمے تہر ءِ بیان اقبال ءَ ماں ضرب کلیم ءَ شری گیشینتگ انت۔

ضرب کلیم

ضرب کلیم ۱۹۳۶ء شنگ بوت 'بال جبریل ءُ ضرب کلیم پدورند شنگ بوتنت ایشانی نیام ءَ فارسی ءِ ہچ دپترے نیست انت۔ ضرب کلیم ءَ گفتار تیوگی ءَ یک خاصیں گال بھیرے ءَ انت چہ کتاب ءِ نام ءَ پیدا ور بیت کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ءَ فرعون ءِ زلیں گشاد ءِ راکاری ئیں ٹپے پر کرتگ ات ہمے پیم ءَ علامہ اقبال ہم گوں اے کتاب ءِ گفتاراں استیں بار یگ ءِ اجائیں گشادان پٹے پر کنگ لوٹت آئی وت "ضرب کلیم" بار وا گوشتگ ات کہ "ایش استیں نوبت ءَ دیم ءِ در کپگ ءَ جنگ بکل انت" حاضرئیں بار یگ علامہ اقبال ءِ یک خاصیں نکشن ءُ نروارے انت۔ قبلی ربیدگ ءِ گوں وتی گمراہیں فکر و خیالاں کہ جہان ءِ تہا دروگ ءُ بے بنیں تپر کہے چست کرتگ کہ ملوک ایشانی بار وا باور کنت کہ راست انت۔ چہ ہمے ردیں خیال ءِ دست ءَ عالم روچ پہ روچ گمراہیانی تہا روکی ءَ کپان انت چوشیں مرمانی بابت ءِ علامہ اقبال بال جبریل ءَ گشیت۔

مجھے تہذیب حاضر نے عطا کی ہے وہ آزادی
کہ ظاہر میں تو آزادی ہے باطن میں گرفتاری

استیں دور ءُ ربیدگ ءِ ہمے نبی آدم دشمنی ءَ را علامہ اقبال ءَ ضرب کلیم ءِ تہا تچکائی ءَ وتی سرحال جوڑ کرتگ کتاب ءِ سری بہر ءَ اسلام و مسلمان ءِ سرحال ءَ بازیں پربند انت ۔ وانگ ءُ زانگ 'زالبول 'لوزانک (ازم ءُ کسب) شگرب و مگرب ءِ سیاست ءَ سروبن کنان ءَ ہریک پہناتے ءِ سر ءَ پربند جریدگ انت۔ گڈ سر ءَ یک وساچیں نامے محراب گل افغان ءِ فکر ءِ سرحال ءَ چیزے گفتار نوشتہ انت۔

ضرب کلیم ءِ گیشتر پربند گونڈ گونڈین انت۔ دو' سے یا باز بگرے چار شعر ءِ دیمانہ روانت کلیں پربند چہ ہر رنگیں کمی و گیشی ءَ پاک انت۔ ضرب کلیم ءَ تہا اقبال ءِ پہ زانت شعریت وتی گالانی خاصیت نکرتگ سبب ایش انت کہ ایشانی بن سنگ چوشیں آسیگیں جبر ہے کہ آئی سر ءَ بیچار ءِ گزر نہ انت۔ علامہ اقبال ءِ زند ءُ آئی تجربت ءِ جہور ہمے کتاب ءِ تہا جریدگ انت۔ خاصیں پیمے ءَ ازم ءِ در حق ءَ ہر شونے کہ ہمے کتاب ءَ مان انت دگہ کتابانی تہا گندگ ءَ نہ ایت چو کہ اے سرحال انت کہ۔

تن بہ تقدیر

اسی قرآں میں ہے اب ترک جہاں کی تعلیم
جس نے مومن کو بنایا مہ و پرویں کا امیر
تن بہ تقدیر ہے آج ان کے عمل کا انداز
تھی نہاں جنکے ارادوں میں خدا کی تقدیر
تھا جو ناخوب بتدریج وہی خوب ہوا
کہ غلامی میں بدل جاتا ہے قوموں کا ضمیر

کشمیر

آج وہ کشمیر ہے محکوم مجبور و فقیر
کل جسے اہل نظر کہتے تھے ایران صغیر
سینہ افلاک سے اٹھتی ہے آہ دردناک
مرد حق ہوتا ہے جب مرعوب سلطان و امیر
آہ یہ قوم نجیب و چرب دست و تر دماغ
ہے کہاں روز مکافات اے خدائے دیر گیر؟

بزاں اقبال ءِ اردو گفتارانی سئے دپترانت بانگ درا۔ بال جبریل، ضرب کلیم۔ بید چریشی ارمغان حجاز ءِ تہاہم چیزے اردو ءِ گفتار ہوارانت

چہ علامہ اقبال ءِ کتاباں ابید چیزے لوزانت ءُ شہ زانتاں ہم علامہ اقبال ءِ گفتار جم کرتگ و چھاپ کرتگ انت۔ "باقیات اقبال" ءِ نام ءُ واجہ عبدالواحد معینی ءُ واجہ محمد عبداللہ قریشی ءُ شنگ کرتگ۔ "سرود رفتہ" ءِ تہا مولانا غلام رسول مہر واجہ صادق علی دلاوری ءُ پر بند نز آور تگ انت بلے ہمے دو ئیں دپترانی گفتار گیشتر ءُ ہمرنگ انت۔ خیال کنگ بیت کہ علامہ اقبال ءُ وتی بنگیرثی دور ءِ ہما گفتار کہ رد کرتگ وتی کتابانی تہا ہور نکرتنت اے ہما گال انت بلے ایشانی نز آر ءِ یک پائیدگے ایش انت کہ اچ ایشاں اقبال ءِ فکری ردوم ءِ تپاسگ ءُ مزن کمک رست کنت چوش اے کتابانی خاصیں ازرش ءِ

اقبالؑ گچین اردو پربند

مسجد قرطبہ

مسجد قرطبہ ------ ساقی نامہ ------ ذوق و شوق

جہانؑ ڈلگیں زبانان ہرچنت ؑ کہ گچین پربندانی لیکھ نہ انت بلے بے دروریں پربند لیکھؑ زیاست نہ انت اے خاطرؑ کہ ہر گچین پربند الم نہ انت کہ بے دروریں ہم بہ بیت۔ ہنچو کہ لوزانت ؑ کو اس شریؑ زاننت شعرو لوزانک ؑ دروریؑ شرف تہناگوں پربندؑ رنگ دانگ ' گال بھیریا کہ زبانؑ وشیؑ منت وار نہ انت بلکن گوں مانا ؑ ایشرا مزنیں سرو سیادیؑ ے است انت پد احسن و نمہ تہ ہموشکاریں لوزانکی گوہرؑ لازمی وصف انت مانا ؑ مطلبؑ جہل بنی ' فکرؑ برز خیالیؑ شاہگانیؑ دیمادارانؑ وہدیکہ اردوؑ جوانیں پر بنداں چکاسگ بیت تہ علامہ اقبالؑ پربند "مسجد قرطبہ" رژنؑ گٹ کنت۔ ع

کرشمہ دامن دل می کشد کہ جا این ست

علامہ اقبالؑ اے پربند نہ ایوک پہ بے مثیں خیالاں پر سوزیں جبزہاں بلکن چہ ازمؑ برزیں چیدگؑ وتی ہنرکاریؑ مینیت چوش گوشگ ردنہ بیت کہ جہانؑ بے دروریں گفتارانی تہا ایشی پروت جاگہ گپتگ تاریخ ' فلسفہ ' اخلاقی ئیں سنگؑ ازمؑ ہر چونیں ہمرنگی کہ "مسجد قرطبہ" ؑ پربندؑ گندگ بیت دگہ جاگہے یہ گدارے گندگؑ کیئت۔ ہشت بندانی ۶۴ شیرانی اے پربندؑ مانا ؑ جہانے چیرانت۔ کرزیت کہ ایشی پدپشت ایداں سرابہ بیت

ہسپانیہ تاں چنت صد سالاں مسلمانانی دست ؑ بوتگ۔ قرطبہ میانجی ہسپانیہ ؑ یک شہرے وہدیکہ مسلماناں قرطبہ ہسپانیہ ؑ گرنیگ ؑ رندایشی بنجاہ ٹاہینت چنت سالانی تہا اے یورپ ؑ زیبا ' ڈولدارؑ ڈلگیں شہرانی بانو ربوت۔ قرطبہؑ بن حشت عبدالرحمن الداخلؑ ایرکت کہ ماں ہسپانیہ ؑ اموی سلطنت ؑ سری حاکمات قرطبہؑ میتؑ ہریک

حاکم ءُ بادشاہ ءَ چیزے نہ چیزے گیشی کرتگ انت گڈ سری گند وچار المنصور ءَ کتگ کہ اموی سلطنت ءِ وزیر اعظم ات۔ پہ وتی مزنی ءُ شاہگانی ءَ الیش جہان کلاں مستریں میت انت۔

علامہ اقبال ءَ رامیت ءِ زیارت کنگ ءِ مزن شوق و حب بوتگ بلے آئرا حال ڈنگ بوت کہ اودے حکومت ءَ میت ءِ پاچ کنگ ءُ آئی تہا نماز وانگ ءِ سر ءَ بندش جتگ علامہ اقبال ءَ وتی استاد پروفیسر آرنلڈ ءَ گوں دبسندی کرتگ آئی گوں اسپین ءِ حکومت ءَ نوشت وخواند ءَ رندبہ علامہ اقبال ءَ خاصیں پیمے ءَ اجازہ بگیپت

علامہ اقبال ءَ ۳۰ دسمبر ۱۹۳۲ء یمی گول میز کانفرنس ءَ بہر زورگ ءَ رند لندن ءَ "ارسٹوٹولین سوسائٹی ءِ دیما۔" باریں مہذب ءَ چہ اوست انت؟ تران کت ہمے تران "تشکیل جدید الہیات اسلامیہ" آکسفورڈ چھاپ ءِ ہفتی خطبہ انت۔

ہنری برگسان

چہ لندن ءَ اقبال فرانس ءَ آتکگ آئی گوں ہماوہد ءِ فلسفی ءُ شہ زانت ہنری برگسان ءَ گندونندے کتگ۔ اچ ہمیداں علامہ اقبال دوسے ہفتگانی تروگرد ءَ ہسپانیہ ءَ سرگپت۔ علامہ اقبال ہسپانیہ ءِ تروتاب ءِ باروابازیں تر آن و نوشتگاں وت چوش گشیت۔

"بید چہ اندگہ ڈیہہ ءُ دمگاں من قرطبہ 'غرناطہ 'اشبیلیہ ءُ میڈرڈ ءَ شتگاں حدیقتہ الازہر' ءِ بانڈم سیل کرتگنت۔ پیمن ءِ زربار ءَ مورش قوم مورش بوٹیگ ءُ اسلامی منگھ وشان ءَ ہمانکش ونشان کہ آہانی ملک ءَ انت آہانی سر ءَ پہربندیت۔ اوداں یک نوکیں فکرے سرچست کنگ ءَ انت کہ گوں علم وزانت رسگ ءَ دیمرٹی کنت۔ لوتھر ءَ کہ مذہبی گہتری آورتگ آں نادیستگیں راہنداں بودناک بوان انت پادریانی گشاد تیوگیں یورپ ءُ خاصیں پیمے ءِ پیمن ءَ کم بوان انت۔"

ایداں قرطبہ ءِ میت ءَ نماز وانگ ءُ قرطبہ ءِ پربند ءَ ابید حکیم الامت علامہ اقبال

ہسپانیہ ءِ میڈرڈ یونیورسٹی ءَ اسلامی جہان ءِ فکری بودناکی ءِ سرءَ تران کت کہ آئرا باز دوست کنگ بوتگ ات

ہسپانیہ ءِ تروگرد ءِ روچاں 'مسجد قرطبہ ءَ ابید علامہ اقبال ءَ دعا ہسپانیہ 'طارق کی دعا عبدالرحمن اول کا بویا ہوا کھجور 'قید خانہ میں معتمد کی فریاد ءِ سرحال ہم پربند نوشتہ کرتگ انت بلے چریشاں مسجد قرطبہ وتی مٹ وت انت

مسجد قرطبہ ءِ پربند ہمے شاہگانیں میت ءِ تہانماز وانگ ءَ رند اقبال ءِ پہ بستگ کہ آں فکر ءِ آزماں گواز ءَ سوار ہما عہد وبار یگ ءَ رستگ کہ آئی تہا ہمے میت جوڑبوت۔

پربند ءِ سری بند ءَ اقبال دور نوبت حالینی ءُ گشاد ءِ اثر مندیں پیمے ءَ بیان کنت

سلسلہ روز و شب نقش گر حادثات
سلسلہ روزوشب' اصل حیات و ممات
سلسلہ روز شب تار حریر دورنگ
جس سے بناتی ہے ذات اپنی قبائے صفات

بزاں وہد ءُ زمانگ ءِ نکش دائمی انت ایشانی بن ءَ زند ءُ مرگ اصلیں توان انت۔

شپ ءُ روچانی دورنگیں بریشم ءِ او تاگ ءَ مرگ ءُ زند ءِ قباگوپگ بیت

جہان ءِ ہموشے چو بیت ہر چنکس زیباءُ نمہ دار انت آئرا بقا نیست

آنی وفانی تمام معجزہ ہائے ہنر
کار جہاں بے ثبات کار جہاں بے ثبات
اول و آخر فنا ' ظاہر و باطن فنا
نقش کہن ہو کہ نو منزل آخر فنا

بلے پربند ءِ دومی بند ءَ علامہ اقبال ہمانکش ءِ حوالہ دنت کہ حقانیں سچائیں عاشقے ءَ جوڑکرتگ کہ چوشیں صادقیں عاشقانی کار پدرب ءِ رضا ءِ پشت ءَ بنت ءُ آہانی نکش کورنہ بیت حدایش انت کہ وہد ءِ قہرمانیں گشاد ہم چوشیں نکش ءِ دیمابیوس بیت

ہے مگر اس نقش میں رنگ ثبات دوام
جسکو کیا ہو کسی مرد خدا نے تمام

مرد خدا کا عمل عشق سے صاحب فروغ
عشق ہے اصل حیات موت ہے اسپر حرام

دمتر اعلامہ اقبال عشق ء کمالاں شوندار یت ہنچو گند گاکیت کہ زمانہ ء جاگہ عشق ء شمار ء گپتگ ۔ علامہ ء نزء عشق مرد ء زال ء نیام ء ہمدلی بمتبی نہ انت بلکن عشق اصلیں ایمان گواچن ء حالینی ء شوہاز صفات الہیہ ء وتیگ کنگ ء اومان ۔

اے حرم قرطبہ عشق سے تیرا وجود
عشق سراپا دوام جسمیں نہیں رفت و بود
رنگ ہویا خشت وسنگ چنگ ہویا حرف وصوت
معجزہ فن کی ہے خون جگر سے نمود

بلے ہمے درستیں جوش ء جرجشگ ء اصل ایش انت کہ حکیم الامت علامہ اقبال قرطبہ ء میت ء منگھ وشان حسن ونمہ ء شوندار ء اگہ گوتگیں عہد ء یات گیر ء کنت تہ عاقبت ء اسلامی امہ ء جہ جنگ ء نوکیں نوبت ء رائی کنگ ء اوست ہم دل بستگ

تیرا جمال و جلال مرد خدا کی دلیل
وہ بھی جلیل و جمیل تو بھی جلیل و جمیل
تیری بنا پائیدار تیرے ستوں بیشمار
شام کے صحرا میں ہو جسے ہجوم نخیل
تیرے درو بام پر وادی ء ایمن کا نور
تیرا منار بلند جلوہ گہ ء جبرئیل
مٹ نہیں سکتا کبھی مرد مسلماں کہ ہے
اسکی اذانوں سے فاش سر کلیم و خلیل

یورپ ء فکری علمی سیاسی ء ربیدگی نکشاں ہسپانیہ ء مسلمانانی مزنیں بہرے ہورانت ہمے پہنات ء اقبال دلگوش دیان ء پہ اندوہ ء دلپدر ردی ماریت کہ ہمے ہسپانیہ ء نوں کسے سرنیاتکگ کہ بانگ بدنت ۔ ایداں فرانسیسی جرمن ء اطالوی قوماں نام توار منگھ و شان دیستگ بلے اقبال گوں باطن ء چماں چہ اسلامی نوبت ء پرکوت ء اسلامی

نو کیں زندے ءِ تج کنگ ءَ گندیت آئی دائم او میت واریں زرد آئرامستاگ دنت کہ

گند گایاں پر مڑا ہے اچ حصار ءِ من شم ءَ

پروشی زمزیراں گلامی تھئیل ءُ بندان ءَ شمے

گوں مسولینی ءَ

ڈاکٹر سر شیخ محمد اقبال ءَ اٹلی ءِ ہما دوربارى ءِ زل مسولینی ءَ گوں گندونند کرتگ۔ مسولینی ءَ اسرار خودی ءِ انگریزی چہروبدل ونتگ ات آں چہ علامہ اقبال ءِ خیالاں پوہ ءُ ئی ات علامہ اقبال اٹلی ءِ مستریں علمی اداراہ روم ءِ اکاڈمی ءَ مچی ءِ دیماتران ہم کرتگ ات ہمے ترو گرد ءِ درگت ءَ آئی گوں پروفیسر آسین ءَ نندونیادے کت پروفیسر آسین یک مزنیں عالم ءُ شہہ زانتے ات۔ آئی وتی نوشتہ کرتگیں کتاب ءَ ڈستگ کہ اطالوی شاعر دانتے ءِ سر ءَ عربی زبان ءَ ابید ہما حدیثانی ءُ معراج النبی ءُ دوزخ ءِ عذاب ءِ باز اثر بو تگ۔

اقبال --------ساقی نامہ ءِ گالاں

ساقی نامہ

حکیم الامت علامہ قبال ءِ بے دروریں پر بندانی یک دگہ پر بندے "ساقی نامہ" انت کہ بال جبریل ءِ دپتر ءَ ہور انت۔ اے پر بندا اقبال ءِ جہاں جلگو منوکیں خیالانی پر بندگی شکر دے۔ ساقی ءِ نام پہ اللہ تعالیٰ ءَ زرتگ ءُ چہ آئی کمک لوٹتگ۔ ایشی سربند ءَ ہرچنت ءَ کہ ایشیائی شاعری ءِ روایت دیمادار ان ءَ بہار ءِ پچار بیت بلے چہ ہمیداں زوت پر گوزان مقصد ءِ نیمگ ءَ دیم کرتگ۔ قصیدہ بھیر ءَ اقبال ءِ ساقی نامہ وتی مٹ وت انت ۔ بہار گاہ ءِ موسم دلبودیں نکش کاری ءَ سربند ءِ بنگیژ بیت۔

ہوا خیمہ زن کاروان بہار
ارم بن گیا دامن کو ہسار
گل نرگس و سوسن و نسترن
شہید ازل لالہ' خونیں کفن

ساقی نامہ ءِ سرنوشت ءُ آئی تل ءَ ماں داتگیں لڑاں وانوک ہماوہد ءَ جوانیہ سرپد بوت کنت کہ آئی خیال ءَ ہمے پر بند ءَ ہمادور ءُ زمان ہم بہ بنت کہ اقبال ءَ اے گفتازان ءَ گوشتگ ات۔ ہمے دور ءُ زمان ءَ برصغیر ءِ آزاتی ءَ چن لانچ وتی جم وجوش ءَ بیتگ۔

ہمانوبتاں اقبال ءَ شاہین ءِ کردار رود نیتگ ءُ آئرا ہون ءِ جوشینگ ءِ درس دیان ءَ گوشتہ گت

حمام و کبوتر کا بھوکا نہیں یہ
کہ ہے زندگی باز کی زاہدانہ
پرندوں کی دنیا کا درویش ہے یہ
کہ شاہیں بناتا نہیں آشیانہ

ساقی ءُ شراب کیف وقدح ءِ پچار اردو شاعری ءَ راچہ دیر زمانگ ءَ گون انت بلے اقبال ءَ ہمے درستیں لوزان ءَ نوکیں مانائے داتگ۔ آں چہ کاسماس ءِ ساقی ءَ چوشیں تگے لوٹیت کہ مسلمان ءِ جبین ءِ تستگیں آس ءَ کنٹ ءُ کہیری لبواں بدل بکنت عشق ءِ چوشیں آسے بہ بیت کہ پرکوت ءَ پداچہ انگرانی جلشک ءَ سر بکنت

بجھی عشق کی آگ اندھیر ہے
مسلماں نہیں ، راکھ کا ڈھیر ہے
شراب کہن پھر پلا ساقیا
وہی جام گردش میں لا ساقیا
مجھے عشق کے پر لگا کر اڑا
مری خاک جگنو بنا کر اڑا

اقبال ءِ دریں خیال ایش انت کہ عہدی دورہانی مسلمان ءَ گوں وتی مقصد اسلام ءَ مزنیں مہرے بوتہ ہنچو کہ چہ منگھ وشان ءِ کپگ ءَ آچہ وتی مقصد ءَ شموشکار انت ہمے پیم ءَ آئی جبین چہ روحانیت ءِ نور ءَ کور آس انت۔ پرکوت ءِ ہمے جمپ ءَ برز مقصدیں عشق ءِ تریشکے پد اجملوکیں آسے ءَ بدل کرت کنت۔ پریشی ہمادیر یگیں نوبت ءَ واتر ءُ واز گرد المی انت۔ ظاہریں ہبرے کہ راج ءِ کہن سال ' پیروزہیریں باسک اے مقصد ءَ نیمگ ءِ پیش گامی کت نکنت بلکن اے میدان ءَ ورناوتی جوش جبزہ ءَ کار بگرانت۔

خرد کو غلامی سے آزاد کر
جوانوں کو پیروں کا استاد کر
ترپنے پھڑکنے کی توفیق دے
دل مرتضیٰ سوز صدیق دے

علامہ اقبال ماریت کہ اسلام ءِ عہدی نوتہاں حضرت علی شیر خدا ءُ حضرت ابوبکر صدیق ءِ پرسوزیں جنبرہاں اسلامی امت ءِ سوب ءِ بیرک برز داشتگ ات نوں ہم مسلمانانی دل ءَ تنکہ ہنچوشیں ہل ءُ ہدو کے پادنہ ایت اسلامی امت چہ وتی ژندءُ زبونی ءَ بود کرت نکنت۔ البت علامہ اقبال ءِ گور ءَ نالو میتی ' دل ایکمی بے وتی ءُ ناگشادی ءَ ہچ

جاگہے نیست۔ آں بے واک ءُ ناگشادیں سنگتاں توار پر کنت ءُ زندءِ سوبانی حقیقت ءُ حالینی ءَ ڈیت

دمادم رواں ہے یم زندگی
اسی سے ہے پیدا رم زندگی
اسی سے ہوئی ہے بدن کی نمود
کہ شعلے میں پوشیدہ ہے موج دود
اسی کے بیاباں اسی کے ببول
اسی کے ہیں کانٹے اسی کے ہیں پھول
کہیں اسکی طاقت سے کہسار چور
کہیں اسکے پھندے میں جبرئیل وحور
کہیں جرعہ شاہین سیماب رنگ
لہو سے چکوروں کے آلودہ چنگ

اے زندءِ درونت انت۔ سوب ءُ دیم کنزگ ءِ درس انت۔ ہمت، جبزہ، جزم ءُ تمردءِ سکین انت۔ ہماکس کہ گوں زندءِ دریاءِ چولاں سروپٹیال بیت مرادانی گوہر ہمائی دست ءَ کپنت۔ چوکہ یک دگہ جاگہے ہمے درونت ءَ زیاست سرا کنت ءُ گوشیت

میارا بزم برساحل کہ آنجا
ہوائے زندگانی نرم خیز ہے
بطوفاں غلط وبا موجش درآویز
حیات جاوداں اندر ستیزست

ساقی نامہءِ تہا شاعری ءِ لڑءُ پاہارانی درگت ءَ برے برے علامہ اقبال فلسفہءِ گرنچھاں ہم پچر پچان ءَ روت ءُ مسلمان ءَ ڈیت کہ ہمائی کہ ما اوشت گوشیں، اوشت نہ انت آڑاکہ ما حرکت لیکھیں تیو گیں زندءِ راز ہمیشی تہا انت

فریب نظر ہے سکون و ثبات
تڑپتا ہے ہر ذرہ کائنات

بڑی تیز جولاں بہت دور رس
ازل سے ابد تک رحیم یک نفس

القصہ الیش کہ ساقی نامہ ءِ تیوگیں پر بند جہد، حرکت، دیم کنزگ ءِ گوانکے ایشی بندات ءَ اگہ اقبال استیں حالت وجاور ءِ سر ءَ ناوشی، نادلجمعی ءُ تاسف درشان کنت بلے آچہ اسلامی امت ءِ عاقبت ءَ دل ایکیم نہ انت۔ آوتی ہمے درد، سوزمان، شوق ءُ جبزہ ءَ مسلمانانی دل ءَ دنت

میرے قافلے میں لٹا دے اسے
لٹا دے ٹھکانے لگادے اسے

ذوق وشوق

ذوق وشوق حکیم الامت علامہ اقبال ءِ ازم ءُ فکر ءِ یک گچین شہکر دے بلکن چوش گوشگے کرزیت کہ ہمے پر بند اردو ءِ مزن ارزشیگیں پر بنداں یکے انت۔ پہ گچین ازم ءِ درشان ءَ دل سخت، جبزہ ءِ پہکیزگی الی انت ذوق وشوق ءِ تل بن تل ءَ دریں رسول صلی اللہ علیہ وسلم ءِ عشق ءِ شاہگانیں جبزہ اقبال ءِ دل چہ کیف ءُ ملار ءَ سرریچ کرتگ ہمے جبزہ اقبال ءِ زند ءِ گرانقدریں مڈی بوتگ کہ پریشی راستی ءَ ہیچ شاہدی ئے درکار نہ انت

۱۹۳۱ء علامہ اقبال سری گول میز کانفرنس ءَ بہرزورگ ءَ انگلستان ءَ شتگے ات آئی ہمے ترو گردپہ چنتے سیماں بازار زشیگے انت۔ انگلستان ءَ علامہ اقبال دستوری جہل برزانی درگت ءَ مسلمانانی لیکادرشان کت۔ علمی ولوزانکی گلانی مچی آں تراں کت۔ واتری ءَ رائل اکیڈیمی ءِ دعوت ءَ روم ءَ آتک اوداں علم دوستیں مرداں آئرا باز شرف دات۔ چہ روم ءَ مصر ءَ واترے کت۔ چوکہ ماں مصر ءَ انگریز ءُ ہندو کانگریس ءَ ہندوستان ءِ مسلمانانی بابت ءَ چیزے دروگ وبے بنیں ہبر تالان کرتگ ات کہ مسلمانان ہندوستان ءِ آجوئی ءِ راہ گٹ داشتگے علامہ اقبال ءَ وتی نیاد ءُ تراناں ہمے ہبران ءَ

جوان گیشینت۔ مفتی امین الحیسنی کہ فلسطین ءِ مستریں مفتی بوتگ علامہ اقبال راوتی حد ءَ لوٹت۔ علامہ اقبال چہ قاہرہ ءَ ریل ءِ سر ءَ بیت المقدس ءَ شتگ ات۔ ذوق و شوق ءِ پربند فلسطین ءِ سیل سواد ءَ رندپہ وطن مردماں آور تگیں ٹیکی ات۔

۶ دسمبر ۱۹۳۱ء وہدیکہ علامہ اقبال فلسطین ءِ تروگرد ءَ ات اسلام ءِ مزن نامیں سروکاں گندونندے ہم کرت ایشانی رد ءَ سید ضیاء الدین طبا طبائی (ایران ءِ پیشی وزیراعظم) حسن خالد (اردن ءِ پیشی وزیراعظم) امیر سید الجزائری، محمد حسین آل کاشف العطا علامہ رشید رضا مصری (المنار ءِ شونکار) پروفیسر روف پاشا ءُ بازیں ہمے تروتاب درگت ءَ گوں علامہ اقبال دچار کپت انت۔

ذوق و شوق ءِ وانگ ءَ چیزے اقبال شہ زانتانی اے خیال ردکت نہ بیت کہ علامہ اقبال ءِ شاعری ءِ تہا عربی ءِ اثر شری ءَ پیدا ورانت۔ اقبال ءِ گالانی تہا صحرا، کاروان، بانگ رحیل، آپ ءِ چمگے، نا ءِ مچکدہ، عرب شاعر ءُ دستکانی پچار ءَ دیست بیت کہ بور ءِ دیم کجام کنڈگ ءَ انت ذوق شوق کہ فلسطین ءِ عرب گلزمین ءِ سر ءَ پربندگ بوتگ گیشتر ءَ عربی فکر ءِ چیدگاں پیدا ورکنت۔ ایشی تب ءُ تہر امام بوحیری ءِ عربی قصیدہ ءَ گوں جنت وارت اقبال ءَ کہ ذوق شوق ءِ نعت ءَ نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ءِ مہر ءِ تران آور تگ پریش ءَ۔ لوزریسگے ءِ ردبند ءَ آئی ہما چاگردہم زرتگ چوکہ چہ مدنیہ منورہ ءِ چاگرد ءِ بیان کوہ (اضم، رنگ برنگ طیلسان، برگ نخیل، نواح کاظمہ، گیسوئے دجلہ و فرات، صدق خلیل، صبر حسین بدروحنین لوزاں پاشک انت پہ سردامد دوعالم ءِ وزبت ءَ ہنچین چاگردار زیت ہم۔

ذوق و شوق ءِ بنگیشر گوں سب ءِ یک دلبودیں ندارگے ءَ بیت۔ دومی سیمی بندانی تہا اے ہبر شری ءَ پدر بیت کہ ہمے سب، مدینہ ءِ صبا انت۔ پربند ءِ تل ءَ علامہ اقبال ءَ وتی جائیدی سرحال زرتگ کہ مسلمانانی بے سنجی ءُ کم گشادی ءِ سر ءَ بش بش ورگ آئی دراجیں پربندانی خاصیں رنگ انت۔ آں گوں سرور کونین صلی اللہ علیہ وسلم ءِ وزبت ءَ وتی دل ءِ زنگاں ریچان ءَ عشق ءِ زورا کی ءُ عقل ءِ بیواکی ءِ حال ءَ دنت ذوق و شوق ءِ

بندات علامہ اقبال ءَ گوں سعدی شیرازی ءِ اے گل ءَ کرتگ

دریغ آمدم از ہمہ بوستاں
تہی دست رفتن سوئی دوستاں

ترجمہ "من لجیگ باں چہ پریں باگے ءَ دست ہورک دوستانی نیمگے ءَ روگ ءَ۔"

نوں اقبال وتی مارشتاں بیان کنان ءَ دشت و کوچگ ءَ سب ءِ مان شانگ ءَ را پہ دل ءُ رژن یک زندے ءِ نام دنت پریش ءَ کہ حسن ازل مدام ہنچیں پراہ و شایتیں حداں و تراسرا کنت۔ چہ ہمے برکت ءَ بہرمندیں مردم ءُ قوم، منگھ و شان ءِ واجہ بنت اقبال ءَ وتی ملت ءِ پیشی عہد گیر کائنیت۔ ایداں علامہ اقبال ءَ شاعری راگوں پیغمبری ءَ و تسیاد کرتگ

آئی صدائے جبریل تیرا مقام ہے یہی
اہل فراق کیلئے عیش دوام ہے یہی

پربند ءِ تہا بیان ءِ لہڑو جوش ہریک بند ءَ گیش بوان ءَ روت، اوداں کہ مسلمانانی بے سنجی ءُ بے وانکی ءِ پچارانت شعر ءِ سینگ چاک چاک بوان انت

کس سے کہوں کہ زہر ہے میرے لئے مئے حیات
کہنہ ہے بزم کائنات، تازہ ہیں میرے واردات
کیا نہیں اور غزنوی کار گہ حیات میں ؟
بیٹھے ہیں کب سے منتظر اہل حرم کے سومنات
ذکر عرب کے سوزمیں، فکر عجم کے سازمیں
نے عربی مشاہدات، نے عجمی تخیلات
قافلہ حجاز میں ایک حسین بھی نہیں
گرچہ ہے تابدار ابھی گیسوئے دجلہ و فرات

اسلامی ملت ءِ چوشیں زبون ءُ کم گشادی ءِ ڈسگ ءَ رند علامہ اقبال ایشی سبب ءَ درشان کنت۔ ہرچوں کہ اقبال وتی دگہ گفتارانی تہا حیاتی ءِ مقصد ءَ را عشق ءِ پوشاک

پوشانتگ ایداں ہم ماریت کہ مسلمانانی ہمے کم گشادی ءُ بے وانکی چہ حیاتی ءِ مقصد ءَ بے بہری انت۔ ہمے مقصد انت کہ دین و دنیاءِ سروہنیرانی ارواہ انت۔

عقل و دل و نگاہ کا مرشد اولیں ہے عشق
عشق نہ ہو تو شرع و دیں بتکدہ تصورات

علامہ اقبال ءِ سخت آئزار اہ شون دنت کہ مسلمانانی کم سوادی پشت ءَ سر آہنگ ءِ درچارہ ءَ بیدچہ دریں رسول ؐ ءِ پدگیری ءَ دگہ ہچ چیزے کت نہ کنت' چو بیت آں "جلوتیان مدرسہ انت بزان ہماکہ چم ظاہر ءَ درس دینت یا" خلوتیان میکدہ ہماکہ دین ءِ چادرش مانپوشتگ۔ (مطلب انت دین و دنیاءِ سوب مندی) پیمشا آسردار دوعالم صلی اللہ وعلیہ وسلم ءَ گوں دبستدی کنت

آیہ ء کائنات کا معنی ء دیریاب تو
نکلے تری تلاش میں قافلہ ہائے رنگ و بو
لوح بھی تو قلم بھی تو تیرا وجود الکتاب
گنبد آبگینہ رنگ تیرے محیط میں حجاب

اقبال گشیت ہمے یکیں درگہ انت کہ اوداں بخت ءِ نوشتہ بدل بنت عرش و کرش آئی نزءَ چہ آپ ءِ گج ءَ زیات نہ انت۔ ہمائی ایک ذرہ (بزاں حاک و گل ءِ ساز تگیں نبی آدم ءَ را) روچ ءِ ہمدرور کرتگ۔ سنجرو سلیم ءِ شان بہ بیت کہ جنید ءُ بایزید ءِ کرامت کلانی تہادریں سرور ؐ ءِ جمال شم وارت۔

اقبال چہ پاکیں نبی صلی اللہ علیہ وسلم ءَ واست کنت کہ جہاں کہ دھنز و مجاں گپتگ ۔ روچ و ماہ گردش ءِ تہا تکگ انت جہان ءَ بے سنجی ہدیں دور بیت کہ آ اسلام ءِ گروشک ءَ بگندیت کہ بیدچہ واجہ ءِ مہر ءَ بوت نکنت۔ پریش ءَ کہ ایشی سوب گوں عقل نہ انت گوں عشق ءَ انت

تازہ مرے ضمیر میں معرکہ ء کہن ہوا
عشق تمام مصطفیٰ عقل تمام بولہب

راستے کہ عقل جہان ءِ چست ایر ءِ ارواہ انت بلے عشق ءِ برزیں ٹل ءَ گپت نکنت۔ اقبال ہمے پرکھ ءَ گوں شریں پیمے ءَ گیشینت۔

بے خطر کود پڑا آتش نمرود میں عشق
عقل ہے محو تماشائے لب بام ابھی

ایداں ہم عشق ءِ یک کہیمے ءِ پچار ءَ اقبال آئرا عقل ءِ سر ءَ زور مند لیکھیت

گاہ بحیلہ مئے برد، گاہ بزور میکشد
عشق کی ابتدا عجب عشق کی انتہا عجب

القصہ کہ ذوق و شوق علامہ اقبال ءِ اردو پر بندانی بے دروریں پر بندے کہ لوزانی ردبند، بیان بھیر، گفتار ءَ لڑوجوش، زبان ءِ سر ءَ وس قدرت ءَ ایشرا حالینی عشق ءِ درشان ءَ معجزت داتگ۔

علامہ اقبال ءَ چیزے دگہ پر بند نوشتہ کرتگ انت کہ نہ ایوک آہانی تہا پہ ملت اسلامی ءَ دردواری ءُ بے تاہیر درا بنت بلکن درجہ بدرجہ علامہ اقبال ءِ فکری ردوم ءُ مائی شاعری ءِ چہ نودربری ءَ پختگی ءِ شوندار انت ہمیشی، بجیگ ءَ چہ گفتاراں اے ہبردرا بیت کہ چہ وطنیت ءِ گئیں چاگرد ءَ علامہ اقبال چہ پیمے ءَ اسلامی قومیت ءِ شاہگانیں پٹ ءَ سربوت پدامیاں قومی ئیں شمار ءَ چون آئی تنکیں جو ءَ رادریا ءِ دروشم ءَ بدل کنائینت۔ ہرچند ءَ کہ ہمے سرحال سک دراج انت بلے پہ علامہ اقبال ءِ فکری ردوم ءُ شاعری ءِ بانزل پچ کنگ ءُ شاہینی لوڈو قابی بال ءِ ڈستگ ءَ المی انت۔ چونائی ءَ اقبال قومی پربند سک باز انت بلکن اقبال ءِ تیوگیں شاعری اسلامی قوم ءُ ملت ءِ چاگرد ءَ چہروارت بلے تصویر درد، طلوع اسلام خضر راہ افکار پریشاں چوشیں پربند انت کہ اہانی بنزہ ءِ نہ در گیجگ ءَ اقبال بارواہر وڑیں نوشتہ ناتوام لیکھت بیت۔

"تصویر درد"

ڈاکٹر غلام حسین ذوالفقار اقبال ءِ فکری ردوم ءِ سر ءَ سرجمی ءَ چم شانک داتگ کہ

آئی زندءِ احوال 'اسکول' کالجءِ وانگءِ زمانہ نوکریءِ چنتے ماہ وسال 'یورپءِ وانگی تروگردءِ روچاں آئی فکرءِ چار کل تنک بوتگ اے دوربارئ ءَ آئی مسلمانیءِ جبرہان ءَ مہیر دات۔ ۱۹۰۸ءَ تاں ۱۹۱۲ءَ نودربریءِ بار یگ ءَ ہم اقبال ءَ گچین پربند نوشتہ کرتگ انت تصویر دردءِ ۱۹۰۴ءَ انجمن حمایت الاسلامءِ سالینی مچی ءَ وانتگ ات اے پربند وطینت ءِ دردءِ دوراں رنجوریں مردے ءِ گوناپ ءَ ڈسیت کہ وطنءِ محبت ءَ آئر گپتگ ہر چنت ءَ کہ علامہ اقبال ہمے روچاں اسٹنٹ پروفیسریءِ نوکری ءَ ات او چودتی ہمنو بتیں شاعراں چو کہ مولانا حسرت موہانی ابوالکلام آزاد' مولانا ظفر علی خان' شوکت علی ءُ محمد علی جوہرءَ نترسیں تران ءِ گیگ ندلسیت بلے پد اہم ہندوستانءِ ہماوہدءِ جاور' ملک مردمانی بے وانکیءِ عکس تصویر دردءِ ہریک بندءِ جوانیہ سرا انت۔

نہیں منت کش تاب شنیدن داستاں میری
خموشی گفتگو ہے ' بے زبانی ہے زباں میری
یہ دستور زباں بندی ہے کیسا تیری محفل میں
یہاں تو بات کرنے کو ترستی ہے زباں میری
اڑائے کچھ ورق لالے نے کچھ نرگس نے کچھ گل نے
چمن میں ہر طرف بکھری ہوئی ہے ' داستاں میری

چہ اے گالاں ہماوہدی ئیں حالت ءُ علت نہ ایوک پیدا بنت بلکن شاعرءِ منصب ءَ اقبال تاں یک حدے پہ رمزءُ اشارت پورا کنت' چمن ءُ ملگزار ہماہبر جوان درشانتگ آئرا کہ وہدءِ نگیگیءِ سبب پچ شانت گوشت نہ بیت بلے ہمے پربندءِ یک دومی گالے ءَ آں گیشت۔

رلاتا ہے ترا نظارہ اے ہندوستاں مجھ کو
کہ عبرت خیز ہے تیرا فسانہ سب فسانوں میں

صفاو پیداورگندگ ءَ کیت کہ اقبال ءَ ہندوستانءِ غلامیءِ سرءَ موتک آورتگ۔ اے غلامی یک پیمے اقبالءِ نزءَ وطنءِ مملوکءِ ناپاکیءُ بے ہستی انت۔ اقبال ماریت

کہ قومے تانکہ وتی تپاک، سہوت ءَ سیت نداریت بدریں زور اجہی ءَ آجونہ بیت آں بدریں زور واجہی گوں رمزے دؤباریت

نشان برگ گل تک بھی نہ چھوڑ اس باغ میں گلچین
تیری قسمت سے رزم آرائیاں ہیں باغبانوں میں

باگ ءِ وانہد تانکہ گوں یکدگر ءَ وتی کش وچیل ءَ نہ کوئیتت تناوہد ءَ در ملکی زور واجہی باگ ءِ یک یک پل ءَ ترکیت بلے اقبال ہمے نادودی ءَ قبول کنت آں چہ در ملکی زور واجہی ءِ دستکنڈاں ملک مردماں سئی کنان ءَ داہ دنت۔

چھپاکر آستیں میں بجلیاں رکھی ہیں گردوں نے
عنادل باغ کے غافل نہ بیٹھیں آشیانوں میں

در چارہ ایش انت کہ تپاک وبراتی ءِ درونت در برگ بہ بیت کہ

سن اے غافل صدا میری !یہ ایسی چیز ہے جسکو
وظیفہ جان کر پڑھتے ہیں طائر بوستانوں میں

شاعروتی فرض ءَ ماریت ءُ قوم راچہ نگیگیں جاور ءَ سئی کنت آ گشیت نوں قوم ءِ کارانت کہ آوتی بدونیک ءِ فکر ءَ بکنت

نہ مانو گے تو مٹ جاو گے اے ہندوستاں والو!
تمہاری داستاں تک بھی نہ ہوگی داستانوں میں

خضر راہ

علامہ اقبال ءِ اردو ءِ سری دپتر "بانگ درا" انت کہ ایشی گچین پربنداں خضر راہ اقبال ءِ فکر ءُ فلسفہ ءِ جوانیں شوندارے انت۔ شرگدارانی خیال انت کہ بانگ درا ءِ دپتر ءَ چریشی جوانیں پربندے نیست پریش ءَ کہ ایش بنی آدم راجی زند ءَ گوں روانیں نوبت ءِ رواج گپتگیں سیاسی کیلہاں کیلیت ہم سنگ کنت او شونداریت کہ اسلام ءِ گور ءَ ہماجہانگیریں بنی آدمی ربیدگ کہ مردم ءَ پہ مردم گیری شرف وفضیلت دنت آئی مٹ دگہ راجی ئیں ربیدگ چوبیت آں بادشاہی انت، استماں واجہی انت یاکہ دگہ فکری

قدرے پیچیدہ بوت نکنت خضر راہ ءِ بارو امولانا غلام رسول مہر گشیت کہ اقبال ہمے پربندءِ تہالوز ردبندءِ بے درورین شون دیما آورتگ انت کہ چہ جویائے اسرار ازل ضمیر کن فکان پیانہ امروز و فردا دیو استبداد سراب رنگ بوءِ شعر پسندیں فکرءِ مزنیں چاڑکی ئے ریست

خضر راہ یا زدراجیں بندانی پربندے کہ سری ءُ دومی بنداں شاعرءِ مارشت نوکیں عہدءِ فکر حیران و ہبکائیءِ آماچ انت آں گوں خضر علیہ السلام (خواجہ خضر) ءَ دچار کپیت ءُ چہ وتی ناسرپدی ءُ نابلدی ءَ جواب ءِ دسبندی ءَ کنت، سیمی بندءَ شاعرءَ خواجہ خضر آئی جستھانی یک یک ءَ جواب ءَ دنت، شاعر جست کنت

۱۔ زندگی کا راز کیا ہے
۲۔ سلطنت کیا چیز ہے ؟
۳۔ اور یہ سرمایہ و محنت میں ہے کیسا خروش
۴۔ ہو رہا ہے ایشیا کا خرقہ ء دیرینہ چاک
۵۔ نوجواں اقوام نو دولت کے ہیں پیرایہ پوش!
۶۔ گرچہ سکندر رہا محروم آب زندگی
فطرت اسکندری اب تک ہے گرم ناو نوش
۷۔ بیچتا ہے ہاشمی ناموس دین مصطفےٰ
خاک وخوں میں مل رہا ہے ترکمان سخت کوش
۸۔ آگ ہے اولاد ابراہیم ہے نمرود ہے
کیا کسی کو پھر کسی کا امتحان مقصود ہے؟

علامہ اقبال سوج دنت کہ چوش کہ خضر علیہ السلام ءِ عمر بازدراج انت آئی تجربت و رژن ہم ہمانکس جہل بن انت او علامہ ءَ چہ خواجہ خضرءِ دپ ءَ ہمے جستھانی ہنچیں جواب گپتگ کہ آئی ہمے دلیل ءِ شعری سنگ ووزن جوان منگ بیت

پربندءِ بندات چوش بیت کہ شاعر (علامہ اقبال) یک شپے دریاءِ کندہ ءَ ٹیلاپ کنگ ءَ انت کہ چاگردءِ زید ءُ ندارہ، دریاءِ روانی ءُ استالانی چمک چماری ءِ پجیگ ءَ ہم آئی

دل بے تاہیری ءَ گپتگ ءُ فکر ءِ تل ءَ وڑوڑیں سوج چست بنت آئرا عنمباد ءُ دگیر کنت ہمے دمان ءَ گوں شاعر ءَ خواجہ خضر دچار کپت شاعروتی دل ءِ تکانسر برز ءَ شوندا تگیں جستھانی رو ءَ درشان کنت۔ خواجہ خضر کہ آں چہ موسیٰؑ ءَ ہم گیش علم در بر تگ ہے جستھانی بنکی ئیں جواباں دنت' ہے جواب اے رنگ ءَ انت۔

سری جست زندبابت ءَ انت کہ زند ءِ اسرار چے انت؟ خواجہ خضر گشیت۔

بر تراز اندیشہ سود و زیاں ہے زندگی
ہے کبھی جاں اور کبھی تسلیم جاں ہے زندگی
تو اسے پیمانہ امروز و فردا سے نہ ناپ
جاوداں ' پیہم دواں ہر دم جواں ہے زندگی
اپنی دنیا آپ پیدا کر اگر زندوں میں ہے
سر آدم ہے ضمیر کن فکاں ہے زندگی
زندگانی کی حقیقت کوہکن کے دل سے پوچھ
جوئے شیر و تیشہ و سنگ گراں ہے زندگی
بندگی میں گھٹ کے رہ جاتی ہے اک جوئے کم آب
اور آزادی میں بحر بیکراں ہے زندگی
آشکارا ہے یہ اپنی قوت تسخیر سے
گرچہ اک مٹی کے پیکر میں نہاں ہے زندگی
خام ہے جب تک تو ہے مٹی کا اک انبار تو
پختہ ہو جائے تو ہے شمشیر بے زنہار تو

خواجہ خضر ءَ زند ءِ باروائے سر در اکر تگ انت' یکے زند ءِ ارزش بلے ہماوہد ءَ ایشی قدر نمانیت وہد یکہ اللہ ءِ راہ ءَ ندر کنگ بیت۔ دومی سرایش انت کہ زند کاسماس ءِ جورانت' ابدی ءُ بنکی راز انت۔ ایشی قدر ہماوہد ءَ پیدا ور بیت کہ پہ جوانیں جزم ءُ شریں مقصداں کار مرزبہ بیت۔ چوکہ گشیت۔

وہی جہاں ہے ترا جسکو تو کرے پیدا

یہ سنگ و خشت نہیں جو تری نگاہ میں ہے

نبی آدم حاک گل ءِ سرشتگیں پیکرانت ایش تہ چہ وتی گچین شریں کارپداں زندءِ حالینی ءَ رسیت ایداں علامہ اقبال عہدی اسلامی دورہ ءِ نیمگ ءَ واترکرتگ ءُ ڈستگ کہ ہماہاں کہ پہ حق دراستی ءِ سربلندی ءَ جہد کرتگ آں دائم زندگ انت روچ ماہ شپ استال آہانی رازدار بوتگنت اگہ قومے بلوٹیت کہ آہاہانی شان و شرف ءِ واہند بہ بیت گڈاں بائد کہ

پیش کر غافل عمل کوئی اگر دفتر میں ہے

دمتری بند ءِ تہا علامہ اقبال حضرت خواجہ خضر ءِ زبان ءَ حاکمی ءُ زیردستی ءِ راز پاشک کرتگ غلامی ءِ پٹ ءُ جہد ءِ قدر سراکرتگ خاصیں پیمے ءَ قبلی جہاں ءِ پہجہ آروک کرتگیں استمانی ربیدگ ءِ دروہ کلپی ءُ حاکمی ءُ ملوکیت ءِ رمزبیان کرتگنت کہ چہ پیم حاکم وتی ایردست ءَ کیف چاریئیت ءُ عقل ءَ زنت۔

مہذب افیمے گوں شما۔ چار۔لنتی ہر مردم ءَ (میر گل خان نصیر)

علامہ اقبال ءَ ہمے بند ءِ تہا قرآن پاک ءِ آیت۔۔۔ان الملوک ءِ حوالہ داتگ کہ اللہ تعالیٰ ءِ فرمان انت۔ (بادشاہ وہدیکہ آبدانی ءُ وستی دئینت آئرا زیاندارنت اودے سرداراں کم شرف کنت) اقبال گشیت

آبتاوں تجھ کو رمز آیہ ان الملوک
سلطنت اقوام غالب کی ہے اک جادو گری
خواب سے بیدار ہوتا ہے ذرا محکوم اگر
پھر سلادیتی ہے اسکو حکمران کی ساحری
جادوئے محمود کی تاثیر سے چشم ایاز
دیکھتی ہے حلقہ گردن میں ساز دلبری
خون اسرائیل آجاتا ہے آخر جوش میں
توڑ دیتا ہے کوئی موسیٰ طلسم سامری

اے گالانی تہا اقبال ءَ آزاتی، زیردستی، وت واجہی ءُ غلامی ءِ پرکھ و تفاوت دراکنان ءَ

آزاتیں بنی آدمؑ حکومت کنوکیں بادشاہی ءِ سروسیالی ایرنگ ءُ داتگ کہ ایاز ءِ غلامی ءِ سرءُ محمود غزنوی وہدے دستءُ پرمشیت تہ "ایاز بزاں غلام" ایشیءُ پروتا پہرے لیکھیت او غلامی ءِ طوق ءُ دوستداری نشانے لیکھیت بلے دہ یکہ غلامی ءِ علت ءُ غلام سرپد بیت چو اسرائیل ءُ آئی ہون لڑکاریت او موسیٰؑ ءِ وڑءُ آدرستیں سحرءُ پروشیت و گمسار کنت۔ پوانکہ اقبال مسلمان ءُ سکین دنت کہ

از غلامی فطرت آزاد را رسوا مکن
تا تراشی خواجہ ازبرہمن کا فرتری

مطلب ایش انت کہ اللہ ءُ نبی آدم آزات پیدا کرتگ آکسے کہ پروتا واجہے جوڑ کنت چہ بانبڑ ءُ ہم کافر ترانت۔

ہمے پربند ءِ تہا علامہ اقبال ءُ قبلئی جہان ءِ استمانی ربیدگ ءِ سرءُ شرگداری ءُ ایرد ءُ ایشرا کہنیں عہدی بادشاہی ءِ بدل بوتگیں دروشم گوشتہ او دستور سازیں مجلس، گہبودی ءِ توار، اسراتیانی شمار دروگ ءُ دروہے لیکھتگ ایشرا شاہو کارانی ریک ءُ کلپی ءِ نام داتگ۔ آگوشیت

دیو استبداد جمہوری قبا میں پائے کوب
تو سمجھتا ہے یہ آزادی کی ہے نیلم پری

ظلم جور ءُ ناشریانی دیہہ استمانی دریش کرتگ ءُ گروگاب ءُ انت توگوشے بلکن آزاتی ءِ نیل گوناپیں پری انت۔ تئی رژن چنکس تامورانت۔

دست دولت آفریں کو مزد یوں ملتی رہی
اہل ثروت جیسے دیتے ہیں غریبوں کو زکوٰۃ
نسل قومیت، کلیسا سلطنت، تہذیب و رنگ
خواجگی نے خوب چن چن کربنائے مسکرات
مکر کی چالوں سے بازی لیگیا سرمایہ دار
انتہائے سادگی سے کھا گیا مزدورمات

اے ہماسوج انت کہ مروچی ئیں مزدو محنت ءِ میاں قومی ئیں او تاگ پوریات گر ءِ

گٹ ءِ لوپ جوڑبوتگ انت۔ شاہوکارءِ اوبادءُ زریات' دینی تلبیس ءُ حاکمیءِ گشادپروتی سیت ءَ کاربستگ ءُ ہمے نشہ ءَ چارینان ءَ چہ پوریات گرءَ آئی حقیں توان پچگیپت آئرامزدءِ بدل وتی نپ ءِ زکوۃ دنت۔ آئی کلپی مکرورپک بیوسیں پوریات گرکجاگپت کنت۔؟

خضرراہ ءِ پربند علامہ اقبال ءَ چوکہ انجمن حمایت الاسلام لاہور ءِ سی و ہفتمی مچی ءَ بستگ ات اے زمانگ ۱۳اپریل ۱۹۲۲ءانت۔ پربند ءِ تہااندوہیں تب و غمبادیں اثر ءِ سبب اولی گیدی جنگ ءُ چہ آئی رند مسلمانانی سرءَ ویل نابختاوری ءِ ساہگاں ساہیل کرتگ ات۔ یورپ ءِ قوم حاکم اتنت' گشادءِ واہنداتنت آیاں اے تیلانک سگت بلے مسلمان کہ چہ ساری ءَ ژندوکم گشادتنت آبیرگ ءَ بےوارءُ بیسار بوتنت۔ چہ ایشی ءَ کہ ترک ءَ ہمے جنگ ءَ پروش وارت وبے سوب بوتنت' آہانی خلیفہ دشمن ءِ بندی بوت ملک حاکماں بہروبانگ کت۔

ایران چہ ۱۹۰۸ءسبکندن ءِ اوست ءَ ات کہ گیدی جنگ ءَ آئرا پہک ءَ کشت عربانی ناعلاجی ءَ آہان ءَ چہ ترکاں آجوبوئیگ ءِ خاطرءَ گوں دشمناں وشنیادکت بلے ترکانی پنجگاں آجوبوئیگ ءَ رند فرانس وانگلستان ءِ بندءَ کپت انت۔ بیت المقدس ءِ سرءَ پرنگی بیرک ساہیل کرتگ ات۔ شام و عراق بدریں حاکمانی دست ءَ آتک انت مکہ منظمہ ءُ مدینہ منورہ پہ نام ءَ آزات اتنت ۱۹۱۹ءامرتسر جلیانوالاباغ ءِ ہوں چکیں ویل ءُ پدا ہزارانی مردمانی بندی گیری ءَ ایداں ہم مرگ ءِ بیتواری ئے آورت۔ ہندوستان ءِ مسلماناں پہ ترک خلافت ءِ برجاہی ءَ دست پادجت۔ گواچی داتنت۔ ڈاہ وشور بوتنت کہ چوش چہ قسطنطنیہ ءَ انگلستان ءُ فرانس ءِ پنجگ شل بوتنت' سرناکہ یونان ءَ رابخشا ئیگ بوتگ ات واتر بہ بیت ءُ غازی مصطفیٰ کمال پاشاءِ بالابندی کت کہ آئی اردانگورہ ءِ نیمگ ءَ سرگپتگ اتنت۔

اقبال ڈولیں اسلام دوستے ءَ اے اندوہاں بے تاہیر کرتگ ات۔ خضرراہ ءِ وانگ ءَ آئی وت ہم گریت' مسلمانان ہم گریوائینت انت۔

کیا سناتا ہے مجھے ترک و عرب کی داستان
مجھ سے کچھ پنہاں نہیں اسلامیوں کا سوز و ساز

بلے اقبال یکدرء مسلمانان ءَ کم گشادی' نابودی ءِ شگان جنان کت۔

تھے تو آبا وہ تمہارے ہی مگر تم کیا ہو
ہاتھ پر ہاتھ دھرے منتظر فردا ہو

اقبال ءَ مارتگ کہ مسلمانانی نزوری' نابودی' پروش ورگ ءِ اصلیں سبب بے سموتی و ناتپاکی انت آہاں وتی دین ءِ رہشون شموشتہ۔ رنگ نسب ءَ آئراچہ اعلائیں مقصد ءَ دور برتگ تانکہ مسلمان وت ماں وت تپاک ءَ برجاہ ندارنت ہچ برءَ آہان سوب نہ بیت پوانکہ خضرراہ ءِ گلاں اقبال ءَ زور پردا تگ کہ

ایک ہوں مسلم حرم کی پاسبانی کے لئے
نیل کے ساحل سے لیکر تا بخاک کا شغر
جو کرے گا امتیاز رنگ و خوں مٹ جائیگا
ترک خرگاہی ہو یا اعرابی والا گہر

طلوع اسلام

خضرراہ ءِ پربند ءَ اقبال ءِ پر دردیں گوانک' پہ مسلمانانی یکوئی' سوب ءُ تپاک آئی سکین ءِ پد گوانک' انگت گوشاں ٹیلینگان ات کہ ۱۹۲۲ء توامی ءَ پیش ترکستان ءِ نامی ئیں سروک ءُ کماندار مصطفیٰ اتاترک ءَ سقاریہ ءِ جنگ ءَ انگریز ءُ یونانی حکومتان ءَ پروش دیان ءَ نہ ایوک ترک قوم ءِ غیرت مندی' جزم ءُ تمرد' ہمت ءُ مڑاہ ءِ نام توار جسکینت بلکن میاں رودر آحت ءِ ملک ءُ ہندوستان ءِ مسلمانانی دل ءَ نوک ءُ بجلیں جبز ہے ءَ سرچست کت اقبال ایشراوتی سوب لیکھت ءُ ہمے شادکانی ءَ وتی مستاگریں پربند طلوع اسلام پہ ہمے سخت ءُ سدکی ءَ نوشتہ کت کہ مسلمان یکدگہ رندے جہان ءَ وتی گارکرتگیں شان ءِ واہند بنت

اقبال ءَ جنگ سقاریہ ءِ سوب ءَ ۳۱ مارچ ۱۹۲۲ء انجمن حمایت الاسلام ءِ سالینی مچی میڑھ ءَ ترکان ءَ نازینت ءُ طلوع اسلام ءِ بن سنگ جوڑکت۔ اے حالینی ہمادور نوبت

انت که علامه اقبال گوں وتی گوہر تجیں گفتاراں مسلمانیں ملت ءَ چه گرانیں واب ءَ ٹو ہنیگ ءَ بوته که مسلمان یک وتپاک به بنت وتی شان و شرف ءَ بیره بدنئیت۔ مصطفیٰ کمال اتاترک ءِ جنگ سقاریه ءَ سوب ءِ رنگ ءَ اقبال ءَ ملت اسلام ءِ سهوت ءُ سنجاءِ واب ءِ مانادیست۔

انگریز شاعر "ٹنی سن" ءِ قول انت که چه هما شاعری ءَ که قوم ءِ دل ڈڈبیت آئی همت ءُ توان گیش بیت چوشیں شاعری گچین ءُ گهیں نیکی ئے شمار بیت۔ علامه اقبال چه وتی شاعری ءَ کارگران همے قول ءِ شرف سرا کرتگ۔ آئی شاعری ءِ دور زمانگ همانت که زند ءِ هریک تک ءَ بے سنجی ءُ نگیگی ءَ ساهیل کرتگ ات شعرولوزانک چه نوکیں خیال مارشتاں هورگ بوان اتنت۔ اردو ءِ شاعری که آئی تیوگیں مڈی غزل بوته وتی راه بران ءَ منزل ءَ سربوتگ ات نوں په آئی دگه هیچ نوک پتاکیں فکر نیست ات مولانا حالی ءِ گوشتن بوته که غزل گوشوکیں شاعر جاتگیں لنقه ءَ رومست کنان پداجایان انت۔ استادانی گوشتگیں گالاں گهنڈ پیوند کنان ءَ گوں بے سیتیں لزت پرستی ءَ کارگران انت۔ اقبال ءَ کم ءُ باز چه مولانا حالی ءِ مدوجزر اسلام ءَ (مسدس حالی) سکین زرتگ بلے وهدیکه یورپ ءِ تروتاب ءَ شته اوداں گوں چم وت هما جاور دیستگ که یورپی قوم چتور روآسان ءِ راجانی نزوری ءِ علت ءَ آهانی وسیوداں چیر جنت آهانی ملکاں وتی دستا کنت ءُ آهانی گیشتریں زور واجهی ءُ لٹ پل ءِ آماچ مسلمانیں ملک انت ته اقبال ءِ فکر ءَ برانزے زرتگ که همے برانز ءَ آئی شاعری ءِ تهادرانگازکت۔

دور ءُ زمانگ ءَ هم غلامی ءِ گراں وابی ءَ بست کرتگ ات هندوستان ءِ واندگ ءُ سرپدیں مردم هم نوں چه ایر دستی ءَ شزار بوتگ اتنت ءُ آجوئی ءِ هل واهگاں سروشاه کشتگ ات۔ چه زند ءِ تجربت ءُ چه جاور ءِ تهمیات ءَ اقبال ءِ جند ءَ یک آسرے ایش در گهتگ ات که هندوستان ءِ تها قبلئی استماں واجهی ءِ ربیدگ ءِ کار مرزی سیت مندنه انت بلکن اے جلگه ءَ سیاست ءِ چوشیں گونشتے درکار انت که هندوستان ءِ هندو ءُ مسلماناں وتی وتی سخت سماءُ سماءِ پیم زندے گواز نیگ ءَ کمک بدنت۔ جغرافیائی ءُ اوبادگی

سیادی کہ یورپ ءَ ہندوستان ءِ سر ءَ پر مشتگ ات و ساچیں ہبرے ات اصلیں گزر فکری ءُ مارگی یکوی انت کہ ہمیشی سیادی ءَ جہانگیریں اسلامی ملت چو تسیہ ءِ دانگاں کمانیتگ۔ پوانکہ اقبال ءَ گٹ ءِ پر ءَ گوانک جتگ کر

ایک ہوں مسلم حرم کی پاسبانی کیلئے
نیل کے ساحل سے لیکر تا بہ خاک کاشغر

اقبال وتی گوانک ءِ پسو ءَ بدل بیو کیں جاور ءُ ترک قوم ءِ پسو ءِ تہاوتی سوب پاشک دیستگ طلوع اسلام ءِ دومی بند ءَ آہمیشی حال ءَ دنت۔

سرشک چشم مسلم میں ہے نیساں کا اثر پیدا
خلیل اللہ کے دریا میں ہونگے پھر گہر پیدا
کتاب ملت بیضا کی پھر شیرازہ بندی ہے
یہ شاخ ہاشمی کرنے کو ہے پھر برگ بر پیدا
ربود آں ترک شیرازی دل تبریز و کابل را
صبا کرتی ہے بوئے گل سے اپنا ہمسفر پیدا

اے بیتانی مانا ایش انت کہ مسلمانانی جبزہ ءَ ہنچوشیں آسرمان انت کہ آں پروردگار ءِ دیما پہ عاجزی ءُ دل پہکی ارس و اولوم بہ بنت تہ اللہ پاک آہانی میار ءِ دارگ ءَ آہانی دعا ءَ الم قبول کنت ہما کتاب کہ تاک تاک انت آں پدا تا کبند بیت ہماٹول کہ خشک بوتگ پدا تاک ولمب بیت۔ ترک قوم ءَ ہما بے دروریں کار ءَ کہ سوب کرتگ آئی ترکان ءَ جہان ءِ چم و نظر ءَ آورتگ ہنچو کہ پل ءِ بوگوات ءِ بڈ ءَ کلیں چاگردءَ تالان بیت ترکانی سوب ءِ حال ہم جہان ءَ شنگ انت۔

طلوع اسلام ءِ سیمی بند ءَ اقبال ءَ مسلمان ءِ شان و شرف' پہ دین ءِ تالاں کنگ ءَ آئی جہد ءُ کار پدان ءَ سرا کرتگ۔ اے جہان ءِ زند بے قیمت انت' بے ملیں زند آیو کیں جہان ءِ بیت۔ ہمے گفتارانی چیزے کڑی بازو ہد پیش ءَ من بلوچی ءَ بدل کرتگ اتنت۔ کہ دو شیگیں کیف ءِ تاک بند ءَ ہم چھاپ بوتگ انت۔ کرزیت کہ ایداں آہانی حوالہ دنیگ بہ

خدا ءِ قدرتانی دست بازو ءِ زبان ءِ تو
بکن صدق ءَ دل ءَ محکم کہ ویلی اچ گمان ءِ تو
ہما نکشتر چہ نیلیں آزماں مزل تئی مومن
مں دھنز ءَ گار استارنت چوشیں کاروان ءِ تو
اے کوڑی ساعتے گونڈیں ازل پر تو ابد پر تو
خدا ءِ قدرت ءِ رازانی گڈیکیں بیان ءِ تو
تئی ہون ءَ دل نیگ ءَ رنگ زرتگ گواڑخ پلاں
تو وت ذات ءَ براہیمی ءِ پلگار ءِ جہان ءِ تو
بگر درونت حق و راستی ءُ سر مچاری ءِ
کہ نوکیں نوبت ءِ آیوکیں عہدانی امام ءِ تو

علامہ اقبال طلوع اسلام تہاباز جاگہاں گل ءُ وشی ءِ درشان ءِ ہواری ءَ وتی رہ شون ہچ جاگہ ءَ ڈلگ چار نکر تگ۔ آں مسلماناں ہمبند ءَ پہ جہد ءُ وت محکمی ءَ سکین دنت۔ مصطفیٰ کمال ءِ سہڑاءَ کنت بلکن آئرا مومن ءِ گوناپ دنت

جب اس انگارہ ء خاکی میں ہوتا ہے یقین پیدا
تو کرلیتا ہے یہ بال و پر روح الامین پیدا

طلوع اسلام ءِ گڈی ئیں بند ءَ علامہ اقبال ءَ یک بندے فارسی ءَ نوشتہ کرتگ کہ ہمے آئی گل وشات کامی دلی شادمانی ءُ ھل ہدوک ءِ ڈس ءَ دنت۔ اے بند فارسی شاعری ءِ تہا علامہ اقبال ءِ شاعری ءِ ہمابے میٹس ازم انت کہ گوں عہد ءِ فارسی ءِ قہاریں شاعراں جنت وارت پہ زبان ءِ شیرکنی، ردبند ءِ روانی ءُ ازم شون ءَ آں عنصری، ظہوری ءُ نظری ءِ ہمرور گندگ بیت۔

بیا ساقی نوائے مرغ زار از شاخسار آمد
بہار آمد نگار آمد، نگار آمد، قرار آمد

ساقی بیا کہ چہ ملگزار ءَ وشندیں بالی مرگانی توار ءَ جہ جتگ، بہار آتک، دوستدار، دل ءِ

قرار آتک

کشید ابر بہاری خیمہ اندروادی و صحرا
صدائے آبشاراں ازفراز کوہسار آمد

بہار گاہ ءِ رگام ءِ کوہ ءُ کوچگ ساھیل کرتنت چہ کوہانی برزی ءَ آپشون ءِ وشیں توار آتک

سرت گردم توہم قانون پیشین سازدہ ساقی
کہ خیلے نغمہ پردازاں قطاراندر قطار آمد

شنکو تو پیشی دود راہ بندانی رندگیری ءَ بکن کہ وش تواریں بالی مرگ رمب رمب پیداک انت

کناراز زاہداں برگیرو بیا کانہ ساغر کش
پس از مدت ازیں شاخ کہن بانگ ہزار آمد

چہ پہریزگاری و ترایک کش بکن پہ نترسی و بے میاری قدح ءَ نوش کہ چہ عمرے ءِ رندانے کہنیں باگ ءِ بلبلانی توار آتکگ۔

عشتاقاں حدیث خواجہ بدر وحنین آور
تصرف ہائے پنہانش بچشم آشکار آمد

زہیروارانی واسطہ بدر وحنین ءِ واجہ ءِ تران ءَ بکن کہ آئی چیراندری پہچہ آر چمانی دیما پیداورتگ

دگر خون خلیل ازخاک ما نمناک میگردد
بیازار محبت نقدما کامل عیار آمد

یک رندے حضرت خلیل اللہ ءِ خاک ءَ پرنم کرتگ مہر ءِ بازار ءَ مئے دست ءِ زر ءِ قیمت آورتگ

بیاتا گل بیفشانیم مئی درساغر اندازیم
فلک راسقف بشگافیم طرح دیگر اندازیم

بیاکہ گل وپل شانک دیان وکیف ءَ قدحان پرکنان بکناں آسمان ءِ کہنیں بان ءَ بہ کروجاں دگہ بانے جوڑبکناں۔"

طلوع اسلام ءِ اے بند ءَ علامہ اقبال ترک قوم ءِ سوب ءَ چہ گل ءَ بال انت او مسلماناں سکین دنت کہ وتی دیر یگیں ربیدگ ءَ دیمادارانءَ کہن وبے سنجیں دوداں دربیا ننت نوکیں نوبتے ءِ شمار ءَ بیاپچیر بکنت۔

افکار پریشان

علامہ اقبال ءِ شعرانی دپتر بال جبریل ءِ تہا "افکار پریشان ءِ" پر بند ہم آئی شہکر دیں گال انت۔ اے گالانی تل ءِ عشقی لہڑو جبزہ ہریک بیت ءَ پیدا ورانت۔ اقبال ءَ افکار پریشاں ۱۹۳۳ء ماں غزنی افغانستان ءَ ہمادرگت ءَ گوشتک ات وہدیکہ آں گوں علامہ سید سلمان ندوی ءُ سرراس مسعود ءَ افغانستان ءِ بادشاہ نادر شاہ ءِ (افغانستان ءِ گڈی بادشاہ ظاہر شاہ ءِ پت) لوٹگ ءِ سر ءَ کابل ءَ شتگ انت۔ ہمے ترتاب ءِ درگت ءَ ردبند داتگ انت۔

"افکار پریشان" ءِ خاصیں وصف ایش انت کہ ایشی تہا علامہ اقبال ءَ تصوف ءِ بارگیں تندو تاران ءَ شریں پیمے ءَ گیشی گیوارکنان ءَ چہ تصوف ءِ ہمارواجی راہ ءَ جتا کرتگ کہ آئی تہا گیشتر ءَ بے واکی، جہان ءِ ترک دنیگ، چہ جہانداری ءَ دور کنزگ ءِ سوج دنیگ بنت۔ اقبال ءِ نزء جہانداری اصل ءَ جہاں چاری بونیگ لوٹیت کہ مردم ءَ رژن ءَ بہرہ مند کنت چوکہ گوشتگے۔

جہانگیری سے ہے دشوارتر کار جہاں بینی
جگر خوں ہو تو چشم دل میں ہوتی ہے نظر پیدا

علامہ اقبال ءَ ہمے پر بند ءِ تہا اسلامی زند، ربیدگ، غلامی، آزاتی، حق زانتی ءُ حق گوشی ءِ مہرو محبت ءِ ہریک گہیں جوہ ءِ بنزہ اسلام ءُ حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ءِ راہ شون ءَ رالیکھیت ہمے اقبال ءِ نزء ءَ رژن انت ہمے عشق انت ہمیش قرآن ءُ آئی پاکیں راہدربری ءُ راہ بھومیائی انت حکیم سنائی ءِ ہدیرہ ءَ پر بستگیں "افکار پریشاں"

دو بہرانی تہا انت اولی اللہ ءِ پاکیں بندہانیقدر، اوچم تہاریں مردمانی ہمے قدر ءِ نزانگ۔ دومی حاضریں دوربار یگ ءِ بے راہ بندی کہ چہ حقیں راہ ءَ گربوتگ آئرابدیں راہ ءَ سوہو کنانینگ۔

پربند ءِ تہا اقبال ءِ جوش بیان کہ آئی شاعری ءِ ڈلگیں وصف انت۔ نکتہ شناسی ءُ جہل بیچارگوں اسلام ءَ آئی عشق ءِ حد ءَ روحانی سیادی ہچ ہندے ءَ ہم مردم ءَ راچہ گالانی طلسم ءَ درکپگ ءَ نیلیت۔ خاصیں پیمے ءَ چوشیں سخت کہ

عجب کیا گرمہ وپرویں مرے نخچیر ہوجائیں
کہ برفتراک صاحب دولتے بستم سر خودرا"

"افکار پریشان" ءَ پہ سرحال ءِ روءَ بہرکنان ءَ ایداں پیش کناں

سری بہر:-

گچین بندہ،

"ماازپئے سنائی و عطار آمدیم"
سماسکتا نہیں پہنائے فطرت میں مرا سودا
غلط تھا اے جنوں شاید ترا اندازہ ءِ صحرا
خودی سے اس طلسم رنگ بوکو توڑ سکتے ہیں
یہی توحید تھی جسکو نہ تو سمجھا نہ میں سمجھا
نگہ پیدا کر اے غافل تجلی عین فطرت ہے
کہ اپنی موج سے بیگانہ رہ سکتا نہیں دریا

صہ اہمے بیت مرزا صائب تبریزی نیگ انت کہ علامہ یک لوزے پشت دیم کرتگ

رقابت علم و عرفاں (صہ ۱) میں غلط بیتی ہے منبر کی
کہ وہ حلاج (صہ ۲) کی سولی کو سمجھا ہے رقیب اپنا
خدا کے پاک بندوں کو حکومت میں غلامی میں
زرہ کوئی اگر محفوظ رکھتی ہے تو استغنا
نہ کر تقلید اے جبرئیل میرے جذب و مستی کی
تن آساں عرشیوں کو ذکر و تسبیح وطواف اولیٰ

علامہ اقبال وتی دل ءِ مارشتاں درشان کنان ہر عہد ءِ تہاسوب مندی ءِ درس ءَ عشق و یقین ءِ پد گیری ءِ تہا گندیت' دومی بند ءَ آئی وتی عہد ءِ اسلامی جہان ءِ سر ءَ چمشانک دیان ءَ ایراد گیری کرتگ آئی نز ءَ یورپ ہم چہ حالینی ءَ فیض ندیستگ ءُ آئی بودناکی گمراہی ءِ شون انت

بہت دیکھے ہیں میں نے مشرق و مغرب کے میخانے
یہاں ساقی نہیں پیدا' وہاں بے ذوق ہے صہبا
نہ ایراں میں رہے باقی نہ توراں میں رہے باقی
وہ بندے فقر تھا جن کا ہلاک قیصر و کسریٰ

اسلامی جہاں پرچہ بے سنج و بشدانت' پریشں ءَ کہ آئی ہما جوش و جبزہ گار کرتگ کہ پیشی مسلماناتی میراثات ءُ چہ فقر ءِ دولت ءَ دست ہورگ انت نوں آہانی عالم دین ہمے پدر (میراث) ءَ بہا کتان لاپ و الیتان انت۔

صہ ۱ علم و عرفان۔ ایداں علم شریعت ءِ پلو ءَ اشارت انت' عرفان طریقت' وت اقبال ءَ خودی ءِ حد ءِ نام شریعت او شریعت ءَ گوں دل ءَ قبول کنگ ءَ را طریقت گوشتگ

صہ ۲ حلاج۔ حسین بن منصور حلاج (وفات ۳۰۹ھ) کہ آئی گوشتن ءُ درس ءِ کتاب الطواسین باز مشہور انت۔ آئی انا الحق (من حق اوں) ءِ نعرہ جت۔ عالمانی فتویٰ ءِ رو ءَ پاہو ءَ در نجگ بوت۔

یہی شیخ حرم ہے جو چرا کر بیچ کھاتا ہے
گلیم بوذر و دلق اویس و چادر زہرہ

علامہ اقبال غلامی آزاتی ء فرق ءَ ڈسیت' آ گشیت غلام تہناچہ وتی واہگ ء دولت ءَ زبہر بیت بلکن آئی ذوق رژن کنٹ بنت آحسن وزیبائی ء پرکھ کت نکنت ہمانکہ آئی رژن ء سر ءَ یہ کت نہ بیت۔ البت جہان ء تہا آزاتیں مردانی رژن چم پاچ انت ہر کسے ءَ کہ آں زیبا بگوشت ہما زیبا انت۔

غلامی کیا ہے ذوق حسن و زیبائی سے محرومی
جسے زیبا کہیں آزاد بندے ہے وہی زیبا
بھروسہ کر نہیں سکتے غلاموں کی بصیرت پر
کہ دنیا میں فقط مردان حر کی آنکھ ہے بینا

ہمے رژن ہمے ذوق ءُ ہمے سماءُ سا حق تعالی ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ رانجشا تگت آپریشی ءَ پہر بندیت۔ ہرچنت ءَ کہ وشنیا تک آئی زیان رسینگ ء جہد ءَ کنت۔ ہمرادنہ بنت کہ ہنچو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ء ید بیضا (گرو شکناکیں دست) ءَ فرعون ءَ راپروش دات اقبال ء ڈوبر ءَ ایمان ء توان آئی وشنیا تکاں ہم نمریہنیت۔ آگوشیت ہما تر یشک ءَ کاہ و بوچ چہ پیم چیر ترینت کنت کہ آپہ نل ء جنگل ء مان دارگ ءَ اللہ ءَ جوڑ کرتگ۔

وہی ہے صاحب امروز جس نے اپنی ہمت پر
زمانے کے سمندر سے نکالا گوہر فردا
فرنگی شیشہ گر کے فن سے پتھر ہوگئے پانی
مری اکسیر نے شیشے کو بخشی سختی خارا
رہے ہیں اور ہیں فرعون میری گھات میں ہردم
مگر کیا غم کہ میری آستیں میں ہے ید بیضا
وہ چنگاری خس و خاشاک سے کس طرح دب جائے
جسے حق نے کیا ہو نیستان کیوا سطے پیدا

اقبال ءِ سینگ چہ ایمان ءِ نور چہ، عشق ءِ جبرءَ آباد انت پوانکہ آمحبت ءَ چہ درستیں تواناں زوراک تر لیکھیت۔ اے بند کہ جہل ءَ نوشتہ انت چہ پربند ءِ سرحال ءَ کمیں گستہ روت قصیدہ ءِ دودانی رو ءَ ایشرا گریز گوشگ بیت۔ عشق رسولؐ ءِ پچار پیراءَ اقبال لازم زانت کہ عشق ءِ جند ءِ قوت ءَ پیدا ور بکنت۔

محبت خویشتن بینی محبت خویشتن داری
محبت آستان قیصر و کسریٰ سے بے پروا

کئی محبت؟ رسول صلی اللہ علیہ وسلم ءِ محبت کہ آئی واہند چہ قیصرو کسری یمیں بادشاہاں بے پرواءُ قمار بیت۔ اقبال ءِ دل چوکہ چہ سردار دوعالمؐ ءِ محبت ءَ پرنورانت پوانکہ آ گشیت اگہ چوشیں مردم ماہ واستاراں وتی دام ءَ بیاریت آورت کنت۔

عجب کیا گرمہ و پرویں مرے نخچیر ہو جائیں
کہ بر فتر اک صاحب دولتے بستم سر خودرا
وہ دانا سبل ختم الرسل مولائے کل جس نے
غبار راہ کو بخشا فروغ وادء ی سینا
نگاہ عشق ومستی میں وہی اول وہی آخر
وہی قرآں وہی فرقاں وہی یٰسین وہی طاہا

سنائی ءَ اقبال سہٹر ائیت کہ آں علم ءِ یک جہل بن ونیلوئیں زرے بوتگ اوایشی گورماں کہ اوژناگ کنگ بہ بیت بے حساب ءَ دروگوہر دست کپت۔

علامہ اقبال ءِ اردو شاعری ءَ دگہ ہم درگوہر بیکساس دست کپنت کہ ایشانی شمارگ ءَ عمرانی عمر درکار بیت۔ مرد مسلمان، شکوہ، جواب شکوہ، بے درورانت بلے اقبال ءِ گفتارانی تہ ءَ ابلیس کی مجلس شوری کہ ارمغان حجاز ءَ ہورانت بازبے درورانت دیمی تاکدیم ءَ ہے پربند ءِ یات گیر بیت۔

ابلیس کی مجلس شوریٰ

علامہ اقبال ءِ گفتارانی تما شیطان ءُ ابلیس ءِ پچار بازیں پربندانی تما کیت۔ بال جبریل ءُ جبریل ابلیس، ارمغان حجاز ءِ تاکدیماں، ابلیس کی مجلس شورای، تسخیر فطرت، اودگہ دگہ پربنداں ابلیس ءِ کردارگوں وتی فتنہ وفسادگوں وتی ناشری ءُ کلپی، ریک وہنر ءُ گمراہی ءُ علامہ اقبال ءُ ہنچیں گوناپے داتگ کہ چہ آئی دپ ءُ درکپوکیں ہرلوز آئی نبی آدم دشمنی ءُ گمرہی ءُ سرا کنت۔ اقبال ءِ فکر ءُ راہ شون ہمے تپرکہ باز، گمراہ وچم باز ءِ کارپداں شون داران ءُ مسلمان ءُ چہ آئی استیں عہد ءِ سروہنیراں شیوار کنت

علامہ اقبال ءِ گالانی تما ابلیس یک ترند گامیں، پرجوش ءُ شاہگاں کارگریں کردارے کہ ناشری ءِ درستیں تاروتند ہمائی پشتی ءُ چہ شنگ انت ہمے بے خیریں کردار ءِ ہرکارے کہ دیماکیت خیر ءِ واہداریچھ آئی درس گرنت، درونت گرنت چوش خیروشر ءِ جہان چاگردیں چست وایراں صورت رسیت۔

حکیم الامت علامہ اقبال ءُ ابلیس کی مجلس شوری ردبند کرتگ ات کہ آئی گڈی دپتر ارمغان حجاز، ءِ تہاانت ہمے کتاب چہ ڈاکٹر اقبال ءِ وفات ءُ رند چھاپ بوتگ ات۔ ہنچوکہ علامہ اقبال ءِ پربند خضرراہ یاکہ طلوع اسلام ءِ تہا پہ اسلام ءِ عاقبت ءُ گہیں اومیت گروشک ورنت، اے پربند ءِ تہاہم ہمیشی شمے گند گاکیت ایشی تہاابلیست ءِ ربیدگ ءِ پدیانکانی حوالہ دیان ءُ ملوکیت، قبلی استماں واجہی زل ءُ وتسری سوشلزم ہریک ربیدگے ءِ تہمیات کنگ ءُ رندچہ ابلیس ءِ زبان ءُ اے بیہارداتگ کہ اسلام ءِ حقیں دودنروارپہ ابلیسی کارپداں چہ درستاں پرخطرانت اوہرڈول ءُ ہمیشی دیم دارگ بہ بیت۔

مسلمانانی لوزانک ءُ گوں شیطان[1] یا ابلیس[2] ءِ پچار ءُ بازیں نکتش دیماکائینت۔ شیخ حیسن ابن منصور حلاج ءُ وتی گوشتنان ابلیس ءُ رامزنیں توحید پرست لیکھتگ کہ آں خداوند تعالے ءِ حکم ءُ ہم نبی آدم ءِ سجدہ کنگ ءُ رضانہ بوت۔ چیزے دگہ صوفی شاعراں

صہ ۱ شیطان، چک ابلیس پت انت صہ ۲ ابلیس ءِ پنچیں صلاح کارانی گیش گیوار ہچ جاگہ کنگ نہ بوتہ کہ کئے انت آوپہ کارپدانی حساب ءُ آہان ءُ چون پہچ آرگ بیت

کہ آہانی نیام ءَ عطار نیشاپوری 'مولانا روم گون انت ابلیس توحید پرستی سہڑانگ ءَ آئی پرجوشیں کارپدان ءَ گیر آور تگ۔ عطار ءِ دپتر الٰہی نامہ ہشتمی درونت ءَ ابلیس ءِ بیان انت عطار آئرا توحید پرست ءُ بدی ءِ گشادانی شون گوشیت کہ آں امبراحق پرستان ءَ دست پنجگی ءِ گوانک ءَ دنت۔ ایران ءِ یک شہ زانتے ذکریا قزوینی ءَ وتی عربی کتاب عجائب المخلوقات فی البحر والبر ءَ علامہ اقبال ءِ پربند ابلیس کی مجلس شوری ءِ بگوئیگ گیگان گپتگ۔ ہمے کتاب ءَ ابلیس ءِ اے عادت ڈسگ بوتہ کہ آں جمعہ ءَ زر ءِ کندہ ءَ وتی تخت ءِ سر ءَ نندیت گوں وتی پنجیں صلاح کاراں شور ءُ مسلت کنت۔ ہر صلاح کارے ءِ صلاح کہ آئرا دوست بیت آئی منصب ءَ زیاست کنت۔ ہمے کتاب ءِ تاکدیماں ابلیس ءِ سکیں جہد و نہمت ءِ بیان ءَ گوشگ بوتہ کہ آں جمعہ روچ ءَ ہم نہ ساسار یت۔

فرصت آدینہ ہم کم دیدہ ام

اقبال ءَ ابلیس ءِ گنجیں شرو شیطانی دیمداران ءَ ابلیس ءِ ہر گوناپے کہ دانگ آئی وتی فکر ءِ شوہاز انت ہرچند ءَ کہ علامہ چہ شگرب دمگرب ءِ شہ زانتانی فکر ءَ جواں سئی دسریال ات۔ ابلیس کی مجلس شوری ءِ تمثیلی رنگ انت 'ابلیس گال کیت 'صلاح کار وتی مارشت ءَ پیش کنت' ابلیس وتی راہ شون ءَ دنت۔ چہ ابلیس ءُ آئی ہینادیں صلاح کارانی تران ءَ جوان پید اور بیت کہ آہانی ریک' شروچم بازی یک دیمے ءَ جہان ءِ تہا میکاولی' سیاست ءِ شمار ءِ پراہ ءُ شاہگان کنگ انت تہ دومی نیمگ ءَ آہان ءَ سوشلزم و اسلام ءِ بیمار ءَ زرتگ۔ بلے ابلیس گوں جزم گوشیت۔

کب ڈرا سکتے ہیں مجھ کو اشتراکی کو چہ گرد
یہ پریشاں روزگار' آشفتہ مغز' آشفتہ مو
ہاں اگر مجھ کو خطر کوئی ہے اس امت سے ہے
جسکی خاکستر میں ہے ابتک شرار آرزو
خال خال اس قوم میں ابتک نظر آتے ہیں وہ

کرتے ہیں اشک سحر گاہی سے جو ظالم وضو

ابلیس ماریت کہ تاریخ ءَ ہنچوکہ مزدک ءِ راہ شون ءِ سر ءَ چرک جنگ آں اشتراکیت ءَ ہم یک خاصیں مدے ءَ رندایر جیگ کنت بلے اسلام ءِ اے وہد یگیں جہسر گ ءَ منی واب برتہ کہ اے امت پداوتی پیغمبر (علیہ اسلام) ءِ شریعت نیمگ ءَ دلگوش کنگ ءَ انت۔

پربند ءِ بنگیرث ءَ علامہ اقبال ءَ ابلیس ءِ مارشت بیان کرتگ انت، گلزمین ءُ آسمانانی رازپاشک کنان ءَ جہان ءِ تہا شیطانی دوداني رو ءَ ردبند کرتگیں جہانگیری ربیدگ ءِ حال داتگ حکومت ءِ ہمادرستیں دود کہ آہانی تہاالس شریدارنہ انت آہان ءَ ابلیس ربیدگ ءِ شون لیکھتگ بید چہ اسلام ءِ ملاءُ نیم وانندگیں عالماں مسلمان چہ مادنیں راہ ءَ ردداتگ ھندی ءُ عجمی تصوف پدگیری بے عمل بے گشادکرتگ انت، تقدیر ءِ لولی داتگ واب گھتگ انت۔

جانتا ہے جس پہ روشن باطن ایام ہے
مزدکیت فتنہ فردا نہیں، اسلام ہے
جانتا ہوں میں یہ امت حامل قرآں نہیں
ہے وہی سرمایہ داری بندہ مومن کا دین
عصر حاضر کے تقاضاوں سے ہے لیکن یہ خوف
ہو نہ جائے آشکارا شرع پیغمبر کہیں
جانتا ہوں میں کہ مشرق کی اندھیری رات میں
بے ید بیضا ہے پیران حرم کی آستیں

ابلیس وتی صلاح گر ءُ مریداں سوگہ کنت کہ چہ اسلام ءَ قمارمہ بنت اے خاطر ءَ کہ اسلام ءِ سوجانی تہا چوشیں گچین راہ شون است کہ مرد ءُ زال ءِ عزت وحقانی نگہدارو ک مردم پیدا کنوک وچکاسوک انت۔ ہمیشی تہا غلامی ءِ مرگ ءِ پیغام است ہمیشی ربیدگ ءِ تہا فغفور وخاقان، ملوک وبادشاہ ءِ جوازت نیست اوہے ایکیں مذہب انت کہ

ایشی نعرہ انت کہ ڈگار بادشاہ ءَ نہ انت۔ اللہ نیگ انت۔ چہ جہان ءِ چم ورژن ءَ اسلام ءِ دستور ہرچنت ءُ کہ چیر بہ بیت پہ ابلیسی ربیدگ ءِ سوباں ہمانکس کمک کار انت اقبال ءِ گفتارانی تہا ابلیس ءِ کردار پرے خاطر ءَ گچین کنگ بوتگ کہ ایش جہدوجوش ءِ شوندار نت چہ اقبال ءَ پیش یورپ ءِ نامداریں شاعر، شہ نویس ءُ شہ زانتاں کہ آہانی ردءَ ملٹن "گوئٹے" دانتے" مارلوءَ دگہ بازنیاں ہم ابلیس ءِ کردار کار ہستگ البت علامہ اقبال ءِ ٹاہنتگیں ابلیسی گوشت ءِ کردار گوں جان ملٹن ءِ Paradise Last جنت ووارت اے کردار کہ جوش ءُ جہد ءِ درور انت مسلمان ءَ چہ گرانیں واب ءَ ٹوہینگ ءُ آئرا اے سنچ و سکین دنیگ ءَ مزن کمک دنت کہ ابلیس پروتی نیچیریں واہگاں کہ چوش بیقرار انت مسلمان ءَ بائد کہ آپہ خیر ءِ پیدا ورکنگ ءَ ہنچیں جہدانی بنجاہ بہ بیت۔

پربند ءِ تل ءَ علامہ اقبال ہماقومانی سراشرگداری کرتگ کہ آہاں چہ شاہو کاری ربیدگ ءَ صورت گرنیگ ءَ رندایشی تہر تہریں رنگ و درو شم در کرتنت چوش پہ اللہ ءِ جہان تکاءَ سری آورت۔ قبلی شاہو کاری ءِ ربیدگ ءَ نبی آدمی ہر رنگے ءَ کہ ایر جیگ کت یا کہ قومان لٹ پل ءِ آماچ کت آبیگمان ءَ ابلیسی کار پدے بوتگ۔ ہمے لٹ پل ءِ آسر ءَ جہان ءِ تہا ملکی نیشنلزم ءُ قومیت گیری ءِ ہوپ تالان بوت بلے ایشی ہم قبلی ئیں شاہو کاری ربیدگ گردار کت نکرت نہ کہ ایشی سند وحد ملکالی سیم ءِ تہا بوتگ وہدیکہ اسلام پہ میاں قومی براسداری ءَ سکین دنت۔ اقبال ءِ خیال انت کہ مذہب ہمے کار ءِ تہ کمک دات کت بلے دینی عالم ءُ ملا مذہب ءِ دیر یگیں گیش گیواراں دلگوش بوتنت۔ بادشاہی ءُ ملوکی گار کنگ ءِ بدل ءَ آہانی دعاگو بوتنت۔

علامہ اقبال ءِ ہمے پربند نہ ایوک ءَ حاکمی ءِ جمیں ربیدگانی تہمیات ءُ تپاس ءَ کنت بلکن اسلام ءُ سوشلزم ءِ میاں سند ءَ شری پیدا ورکنت۔ اقبال سوشلزم ءَ پہ اے خاطر ءَ جولان لیکیت کہ آں قبلی ربیدگ شاہو کاری جوفہ و حرص دوتل دوپوستی ءَ پاشک کنان ءَ چوشیں ربیدگ ءَ رد کنت۔ ابلیس ایشرا بیمارے زانت ءُ ڈوباریت ءُ کارل مارکس ءِ حوالہ دنت گرشیت۔

وہ کلیم بے تجلی وہ مسیح بے صلیب
نیست پیغمبر ولیکن دربغل دارد کتاب
کیا بتاوں کیا ہے کافر کی نگاہ پردہ سوز
مشرق و مغرب کی قوموں کیلئے روز حساب
اس سے بڑھ کر اور کیا ہوگا طبیعت کافساد
توڑ ڈالی بندوں نے آقاوں کے خیموں کی طناب
سے بلے اصلیں حطر آئرا چہ اسلام ءَ انت کہ گوشیت
مزد کیت فتنہ فردا نہیں اسلام ہے سے

کہ اسلام ءَ حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم ءِ شریعت جوانیہ سوگہ داشتگ کہ سرجمیں زندربیدگے انت آچہ ہستومنداں دولت ءَ روپیت ءُ خوار غریب ءَ آسوگی دنت جنیں آدم ءُ مردین ءَ برابر چاریت ءُ ڈگار آئی رو ءَ بادشاہ ءِ نہ انت خدا تعالیٰ ءِ ملک انت حالیئی علامہ اقبال ءِ ہے پرنبد وانوک ءَ عالم ءُ عالم ءَ چم پاچ کنت۔

اقبالؒ ءِ فارسی شاعری

رازءُ سرانی حکیم علامہ اقبال ءِ فارسی شاعری ءِ بابت ءَ چیزے گوشگ ءَ پیش کر زیت کہ برصغیرءُ جہان ءِ اندگہ ملکانی تہا فارسی زبان ءِ ارزش پیدا ورکنگ بہ بیت۔ اے رنگ ءَ چریشی زانت بیت کہ علامہ اقبال ءَ وتی گراں گوہریں خیالات ءِ درشان ءَ چہ اردوءَ فارسی پیچے دیماتر لیکھئت۔ فارسی زبان چہ صداں سالاں ہندوستان ءِ علمی 'ادبی ءُ درباری زبان بوان آتکگ ۱۸۳۴ء انگریزاں فارسی ءِ جاگہ ءَ انگریزی سرکاری زبان ءِ درجہ ءَ آورت بلے چہ صداں سالاں زبانے کہ کار مرزبوان ءَ آتکگات آں دمے دم بیگواہ بوت نکرتگ۔ انگریزی ءِ کار مرزی ءَ رند ہم فارسی ءِ نوشتہ کار 'شاعرءُ شہ نویس کم نبوتنت چونائی ءَ ہم علمی جہان ءِ شوہاز کارانی دلگوش فارسی ءِ نیمگ بازبوتگ۔ بیدچہ ایران ءُ ہندوستان ءَ فاسی جہان ءِ ہازیں ڈیہہ ودمگاں گوشگ 'نویسگ ءُ پہمگ بیت ہمے ارلکھانی تہا صوبہ سرحد 'صوبہ بلوچستان 'افغانستان 'روسی ترکستان 'ماورالنہر 'عراق 'ترکستان ءِ نام یات کنگ کرزنت۔ حدایش انت کہ عربستان ءَ کہ عربی ءِ بنجاہ انت حجاز 'یمن 'شام 'مصر 'سوڈان 'فلسطین ءُ مراکش ءَ فارسی پہمگ بیت۔

علامہ اقبال ءِ شاعری چوکہ قومیت ءِ گیش حداں سرگوستک ات۔ آئی کلہ 'فلسفہ ءُ مارشت جہانگیراتنت پوانکہ آئرایک چوشیں زبانے ءَ وتی فکر شوندارگ المی ات کہ آئی فکر ءِ کیلہ میاں قومی بہ بیت۔ اقبال ہمے خاطر ءَ فارسی پہ وتی شاعری ءَ درچت کہ آئی گفتارانی شمار تیوگیں اسلامی جہان ءَ چاگرد بکنت پد افارسی ءِ اے ہم خاصیں وصف انت کہ ایشی تہا ایران و ہندوستان ءَ نامداریں شاعراں وتی فکری زور چکاستگ۔ حافظ 'سعدی 'رومی 'خسرو 'غالب 'بیدل ءُ دگہ قہاریں شاعراں فارسی زبان ءِ ملکزار ءَ رنگ رنگیں پل زرینتگ انت۔

علامہ اقبال ءَ وہدیکہ وتی شہکاریں پربند "اسرار خودی" ءِ نوشتہ بناکت بندات ءَ ہمے نوشتہ اردوءَات بلے اردو ءِ دامن تنگ ءُ شمارگٹ ات زبان ءَ پہ الکاپی گوں بیان ءَ

ءگامی کرت نکت تمکین کاظمی ءِ نام ءَ علامہ وتی کاگدے ءَ نوشتہ کت

"من پیسرا "اسرار خودی" ءِ اردو ءَ نوشتہ کنگ بناکت بلے وتی واہگ ءِ جوان درشان ءَ سوب نہ رست۔ ہرچنکس نوشتہ کرتگ ات پداکور کرتنت ءُ فارسی زرت"

یک سببے ایش ہم است کہ علامہ اقبال ءَ عربی وفارسی جوان دربرتگ ات۔ وتی ہما سیاہگ کہ آئی میونخ ءِ دانش جاہ ءَ پیش کت ءُ پی ایچ ڈی ءِ ڈگری گپت آئی سروسیادی ہم گوں ایران و فارسی زبان ءَ بوتگ کہ سرحال ات۔ "ماں ایران ءَ مابعد الطبیعات ءِ ردوم" ایشی سر ءَ سرجمیں تران و پچار اقبال ءِ رم نویسی ءِ سرحال ءَ کیت ایداں اے حالینی شوندارگی انت کہ اقبال ءِ علمی تب و میل فارسی ءِ نیمگ ءَ بوتہ اقبال ءَ وتی کتاب "اسرار خودی" ءِ سرنوشت ءَ وت ہم فارسی زبان ءِ شیرکنی ءُ ایشی کمک ءَ وتی فکر ءِ پہجہ آر ءُ پیداوری ءَ ارزانیانی پچار کرتگ۔ علامہ اقبال ءَ وتی یک کاگدے ءَ چوش ہم نوشتہ کرتگ کہ "خودی ءِ تل بن تل ءِ فکر چوش کہ آشوبی بوتگ انت کہ درستیں مردمانی گوں ایشاں تپاک کنگ بازگرانیں ہبرے ات۔ ہمے سبب ءَ آئی جہد کرتگ کہ ہمے گران و جہلیں ہبر تہنا پہ خاصیں شہ زانتاں سربہ بنت کہ چوشیں فلسفہ زانوگریں فارسی زانت برصغیر ءَ سک بازنہ انت۔" اے دگہ ہبرے کہ شہ زانتانی ہمے کمیں لیکھ ءَ ہم علامہ اقبال ءَ رابہ شرگداری گورگنداں بست او سکی ءَ ایر جت البت وہد ءَ اے آسر پیش داشت کہ خودی ءِ درس ءَ اقبال ءِ راہ شون چنکس راست ءُ اسلامی امت ءِ حق ءَ ات۔

اسرار خودی

علامہ اقبال ءِ شاعری اردو ءُ فارسی ءَ انت 'اردو ءَ اقبال ءَ پہ کلے شش ہزار گال پر بستگت بلے فارسی ءَ ۹ ہزار گال انت۔ اردو شاعری ءِ آئی بھیر کہن ءُ چہ شعری تجربتاں بازی ءَ پر نہ انت بلے فارسی ءَ حکیم ءُ دانائیں شاعرگوں کہنیں بھیر ءَ نو کیں تھمیات و تجربت ہم کرتگ انت۔ اقبال ءِ فارسی شاعری ءَ ہفتاد ءَ گیش شاعرانی نام کائنیت۔ جاگہے تضمین ءِ صورت ءَ جاگہے توصیف ءِ رنگ ءَ او جاگہے شرگداری ءِ کیلہ ءَ آئی فارسی شاعرانی گفتار ءِ حوالہ دیان ءَ اے ہبر شوند اشتہ کہ فارسی شاعری ءِ تہا آئی چنکس شاعران ءَ ونتگ۔ ہرچنت ءَ کہ آئی چنتے فارسی شاعرانی بھیر ءَ دلگوش گور کرتگ ایشانی رو ءَ فردوسی' ناصر خسرو' مسعود سعد سلمان' حکیم سنائی' عطار' مولانا روم' سعدی' بوعلی قلندر امیر خسرو' حافظ' جامی' عرفی' فیضی نظیری' بیدل' قدسی طالب آملی' فانی ءُ غالب ءِ ریسگ ءَ رومی' عطار ءُ غالب ہما شاعرانت کہ اقبال ءَ آہانی پد گیری ہم کرتگ گوں آہانی گفتاراں سروسیالی ہم داشتگ۔

شاعری وت یک جگرپاشی ءِ کارے پد افلسفہ کہ گون بہ بیت ایشرا بتر جہل بن ءُ چہ لس ءِ فکر ءَ دیر یارت خودی' اقبال ءِ خاصیں فلسفہ انت کہ آئی تن سی سال ءَ ہمے فلسفہ ءِ یک یک او تاگ ءِ گیش گیوار کنان ءَ اسلامی علم و زانت ءِ کچین ہبرانی درس دیان کرتگ خودی ءِ ماں فارسی ءَ مانا انت۔ وڈائی' پر گواتی بلے علامہ اقبال ءَ ایشرا ہمے مانا ءَ کار مرزنہ کرتگ۔ آئی گالانی تہا خودی' ءِ مانا انت۔ وت پہچہ آری۔ وتی باطن ءِ زانت۔ وتی توان ءُ گشاد ءَ سئی بونیگ۔ ہمے پیہم خودی ءَ رند بیخودی ءِ لوز ہم اقبال ءَ دیر یگیں مانا ءَ نہ زرتہ۔ بیخودی ایداں چہ خودی ءَ ہورک بونیگ ءِ مانا ءَ دنت۔ بزاں پہ قوم و ملت ءَ

وتراشموشگ ءُ ڈالچارکنگ وتی لائقی ءَ پہ قوم ءَ کار بزرگ۔

حکیم الامت علامہ اقبال ءِ خودی ءِ سرپد کنگ ءَ نوشتہ کرتگ۔

"خودی ءِ بزانت ایش انت کہ اللہ تبارک وتعالیٰ ءَ ہر چیز ءَ را یک وجود ءُ یک گوناپ ءِ داتگ ہمے وجود ءِ پہچ آرگ ایشرا ءِ کنگ ارزانیں کارے نہ انت۔ ھور ءِ ترمپ وہدیکہ صدف ءِ لاپ ءَ مان دنت آمیشی ءَ جزم انت کہ در پشوکیں درے بیت چہ ایداں درکیت۔ ڈگار ءِ خودی محکم انت کہ ماہ آئی چاگرد ءَ چردارت' روچ ءِ خودی توانا انت کہ ڈگار ءَ وتی چاگرد ءَ چردنت۔ پہ خودی ءِ ردوم ءَ واہگ واومان ءِ پہک و پیروزگ بونیگ الی انت۔

پہ خودی ءَ واہگ ءُ واہداری ءِ پہکی و پیروزگی چہ عشق ءَ دست کپیت کہ ایشی شرتریں تر عشق رسول انت۔ اقبال گوشیت۔

یہ موج نفس کیا ہے تلوار ہے۔ خودی کیا ہے تلوار کی دھار ہے
خودی جلوہ بدمست خلوت پسند۔ سمندر ہے اک بوند پانی میں بند

اقبال ءَ درس ءِ اے ہبردل ءَ نادینتگ کہ خودی ءِ جوہر اکتسابی انت ہمیندیں جہد' یک قرارریں نہمت ءَ رند ایشی پدگ ءَ یک یک ءَ بالا بوت بیت۔ وت پہچ آراولی پدگ انت۔

خودی کی ہے یہ منزل اولیں
مسافر یہ تیرا نشیمن نہیں

خودی ءِ ہمے ءِ پاشک کنگ ءَ علامہ اقبال ءَ ۱۹۱۲ء "اسرار خودی" ءِ دپتر نوشتہ بناکت کہ سئے سالانی تہا ۱۹۱۵ء ءَ توام بوت اقبال ءِ ہمے دپتر ءَ اینکس نام کٹت کہ نامی ئیں شگرب زانت اے آر نکلسن ءَ (وفات ۱۹۴۴) ایشرا انگریزی ءَ ۱۹۲۰ء ءَ بدل کنان ءَ چہ انگلستان ءَ چھاپ کنائینت کہ چریشی علامہ اقبال ءِ نام توار جہان ءَ تالان بوت۔ پروفیسر اے آر نکلسن ءَ اسرار خودی ءِ توصیف و سہڑا کنان ءَ وتی انگریزی ترجمہ ءِ سرنوشت ءَ نوشتہ کتگ۔

"اسرار خودی سری واد ءَ ۱۹۱۵ ءَ چہ لاہور ءَ چھاپ وشنگ بوتہ۔ ہمے کتاب منا ا ینکس دوست بوت کہ علامہ اقبال وہدیکہ گوں من کیمبرج ءَ دچار کپت من ایشی بدل کنگ ءِ چہ آئی دسبندی کت ءُ اجازہ گپت۔ اقبال ہرچنت ءَ کہ یک ھندی مسلمانے 'البت قبلئی ملکاں گردوچر کنان ءَ آئی حاضریں دور ءِ فلسفہ شری ءَ تپاستگ انت۔ آئی پیغام تہنا پہ ہندوستان ءِ مسلماناں نہ انت بلکن آں تیوگیں اسلامی جہان ءَ توار پر کنت۔"

نکلسن ءِ ترجمہ

دیمترا واجہ نکلسن ءَ فلسفہ خودی ءِ بن سنگ ءِ گپ جتگ آنوشتہ کنت

"اقبال ءَ قبلئی جہان ءِ لوزانک آپ کرتگ ونوشتگ آنہی فلسفہ تاں حدے ءَ گوں نٹشے (NICTZSHE) ءُ برگسان ءَ (BRUGSON) امتوار ءُ ایشانی منت وار انت۔ اقبال ءِ شاعری مئے دلاں شیلے ءِ یات ءَ تازگ کنت بلے پداہم آئی ہر فکر وقول ءِ وتی نکش ءُ اسلامی ئیں گوناپ انت۔ اقبال جوش وجبزہ ءَ پریں مسلمانے کہ نوکیں مکہ معظمہ ءِ واب ءَ گندگ ءَ انت آئی چم پراہ پہنادیں استماں واجہی ءَ گندگا انت کہ جہان ءِ درستیں اسلامی ریاست ایشی بہربہ بنت آئرا شہنشاہیت وقومیت درکار نہ انت

کتاب لکھوک ءِ زبان فارسی نہ انت پداہم وانوک آئی شاعری ءِ ازم ءُ ہنرمندی ءِ سر ءَ حیران بیت کہ فلسفہ ءِ گرانیں ہبر آئی ارزاں بیان کرتگ انت۔ اقبال ہم چو جلال الدین رومی وڑ ءَ ہرھند ءَ قصہ ومثال دیان ءَ بنی مانا ءَ پیداور کنت۔

تاں حدے ءَ کہ پروفیسر اے آر نکلسن ءِ علامہ اقبال ءِ فکر ءِ گوں جرمن فلسفی نٹشے ءَ ہم درور کنگ ءِ ہبرانت گوں ایشی ءَ تپاک کنگ بازگران انت۔ جرمن فلسفی نٹشے بیت کہ برگسان' شوپنہار بیت کہ دگہ فلاسفرے اقبال ءَ آئرا ونتگ 'کم وباز اثر ہم زرتگ بلے وتی دگ وت جوڑ کرتگ۔ اقبال ءِ اثرمندی ءِ ڈس چہ غالب ءِ اے گال ءَ مارت بیت کہ چلتا ہوں تھوڑی دور ہراک راہ روکیساتھ

بلے آئی منزل چہ ہمے رہ گداراں جتاانت او آں زانت کہ آئی منزل کی انت۔

اقبال ءُ نیٹشے

حکیم الامت علامہ اقبال ءُ جرمن فلسفی نیٹشے ءِ فکر ءِ بنزہ پہک ءَ چہ یکدگر ءَ جتا انت ایشی شرتریں جواب علامہ اقبال ءَ وت پروفیسر نکلسن ءَ راداتگ۔ اقبال ءَ نوشتہ کہ "بازیں شرزانت منی ءُ نیٹشے ءِ خیالاں سر ظاہر ءَ ہمرنگ گندنت ءُ رودرنت دی ایستھینم ءِ نوشتانک ءَ ہر خیالے کہ درشاں کنگ بیتگ آئی سبب اصلیں ہبر ءِ پوہ نہ بونیگ انت۔ ایشی تہا نوشتہ کار ءِ گناہ نہ انت "انسان کامل" ءِ بابت ءَ آمنی خیالاں سرپد نہ بیتگ ۔ دوئیں درگیج ہور تورکنان ءَ منی "انسان کامل" ءُ نیٹشے ءِ فوق البشر (SUPER MAN) یکے لیکھتگ انت۔ من ۲۵ سال پیش ءَ انسان کامل سراصوفیانہ سخت ءِ روء ءَ قلم زرتگ ات کہ آوہداں نیٹشے ءِ خیالاں ناسئی بوتگن نیں کہ من آئی کتاب ونتگ ات انت۔

نیٹشے ءِ فکر ءِ بنزہ

نیٹشے بہ بیت کہ تی قبلئی حکیم ءُ شہ زانتے آئی فلسفہ ءِ بن ءَ میکاولی ءِ رہشون یک نہ یک رنگے ءَ گون انت۔ میکاولی ہما قبلئی عہدی شہ زانت کہ دور حاضر ءِ سیاست ءُ راج زند ءَ آئی فکر ءِ شمار ناشری' ناروائی' چم تہاری ظلم ءُ زوراجی ءِ رنگ پیداورانت آں گشیت۔ "ہما پیغمبر سوب مندبوتگ انت کہ سلاہ بند آتکگ انت"

ملوک ءِ ایرماد کنگ ءَ سکی وجہد لازم انت۔
حکومت ءَ ہر رپکے ءَ کہ مردم دستا بکنت روا انت
آزاتی دوستاں گارو گمسار بکن
پہ نوکیں حاکم ءَ الی انت کہ سنگدل بہ بیت۔
سنگدلی چہ ترس ورگ ءَ شرترانت

اگہ نیٹشے ءِ فوق البشر ءَ پہ تمیات تپاسگ بہ بیت کہ ہمے درستیں ہبر آئی حد ءَ گندگ

ءَ کائینت سید علی عباس جلالپوری "اقبال کا علم الکلام ءَ" نوشتہ کنت کہ

خودی (Ego) مزن مری ءِ سیم و خیال جرمن فلسفی نٹشے ءَ سر جمیں ڈولے ءِ گوناپ دات۔ جنگ جیناءَ وہدیکہ نپولین ءَ جرمن قوم ءَ راپروش دات۔ جرمن قوم سکی ءَ لگور ءُ بیدل بوتگ ات۔ نٹشے ءَ وتی قوم ءَ راد لبڈی دیان ہمے درونت داتگ ات

شوپنہار ءَ حالینی (Reatity) ءَ راارادہ ءِ نام دات۔ نٹشے آئرا خودی گوشیت چہ ہمے نکشں ءَ کہ خودی پہک ءَ زوراک، تمرد ءُ لاغرض انت مردم رد کپتگ انت ءُ اقبال ءِ انسان کامل گوں فوق البشر ءَ یک گوناپے ءَ چار تگ اش۔ نہ کہ ہمے دوئیں نکشاں مزنیں پرکھے است۔ روح اقبال ءِ شہ نویس یوسف حسین گوشیت۔

اقبال ءِ فکر ءِ بنزہ

اقبال ءِ انسان کامل ءِ خیال مردماں رد لیکھتگ ءُ ایشرا فوق البشر ءِ پوشاک پوشائنیہ حالینی ءَ ایشانی نیام ءَ مزنیں پرکھے۔ نٹشے فوق البشر اخلاق ءَ نہ منیت۔ وہدیکہ انسان کامل اقبال ءَ اخلاق ءِ نمونہ ءِ پیا شوند اشتگ۔ فوق البشر چہ نیکی ءَ زبہر انت۔ انسان کامل نمت، پوریات، جہدو کوشت، حر ءُ دوستی ءِ رد ءَ وتی مقصداں سوب کنگ لوٹیت۔ نٹشے ءِ فوق البشر نیکی ءُ جوانی زوری ءُ بے سنجی ئے رانت آئی نز ءَ زند چھڑو زوراکانی حق انت۔ انصاف، برابری ءُ اخلاق زوراک ءِ سیت چیدگ انت۔ اے پہیم ءَ بے گماں گوشگ کرزیت کہ نٹشے ءِ فوق البشر اصل ءَ میکاولی فکر ءِ پدگوانک و نکشں انت۔

علامہ اقبال چوکہ دین ءِ سر ءَ سد کی قائمیں مسلمانے انت آئی ہر فکر، ہر کار ءُ ہر رہ شون چہ اسلام ءِ ارواہ ءَ ہورگ نہ انت۔ اخلاق، نیکی دل پہکی، اخلاص و عمل ءِ گل ءَ آئی خودی ءِ جوہر سرشتگ انت آں اے در حق مولانا روم ءِ فلسفہ ءِ گیگان ءَ کنت کہ ہمے فلسفہ شوپنہار ہم دوست کرتگ آئی نز ءَ حالینی ارادہ ءِ نام انت برگسان ہم رومی ءِ فلسفہ ءَ تپاک کرتگ۔ برگسان حقیقت ءَ را حرکت و آگہی لیکھیت۔ چوش اگہ جاگہ ہمے فلسوفانی

خیالات گوں اقبال ءَ دپ ورنت تہ ایتر انشے یا قبلئی فلاسفرانی گیگان گوشگ تہ ارزیت دانائے راز ءَ شہ تولیس واجد رضوی نوشتہ کنت۔

اقبال ءِ فلسفہ خودی ءِ سر ءَ مے زانت ءِ رو ءَ بیدچہ رومی ءَ قبلئی جہان دگہ سے زانت کارانی اثر کپتگ۔ آنہی فکر ءَ نبی پیمے ءَ نشے ءِ رنگ زرتگ۔ وت محکمی یک کش ءُ ہمبندیں جہد اقبال ءَ ضرورچہ نشے زرتگ زمان حیات ءِ در حق برگسان اثر شہم دئینت بلے قبال ءَ اسرار خودی ءَ ہچ جاگہے برگسان ءِ نام نگپتگ بلکن آں وتی فلسفہ حضرت امام شافعی ءِ فلسفہ گوشیت۔

راستے کہ فلسفہ خودی ءِ ردبند ءَ اقبال ءَ چہ بازیں فلسفی ءُ صوفیاں فیض زرتہ بلے آئی جند ءِ رنگ برجاہ و برقرار انت چیکہ اقبال ءَ سرجمی ءَ کسی گیگان نکرتگ۔ آں چہ ہر کشت ءَ ہوشگے چہ ہر ملگزار ءَ پلے زیران ءَ دستی ئے جوڑ کنت۔ ہریک فکری راہ شون ہمراہ تاں یک حدے ءَ روت بلے واتر کنت ءُ وتی جند ءِ راہ ءَ زوریت۔ مثال ءَ نشے ءِ اے خیال کہ خودی ءِ محکمی مزن مری انسانی تمرد ءَ ساچیت اقبال ءَ باز دوست کرتگ البت آئی فکر ءِ بیش کاری رنگ ءَ اقبال تپاک نکنت۔ نشے ءِ گور ءَ قوت ءِ یک چوشیں گمراہ ءُ ناترسیں گوناپے کہ زند ءِ گراں مذبی زہنت ءُ حیات ءَ کوش ءِ میداں ثاھینیت۔ پیدا اقبال ءِ حد ءَ خودی ءِ ہواری بیخودی سیم انباز انت کہ زند جتاجتائیں سنگاں ہمکد ءُ بمسنگ داریت مولانا عبدالسلام ندوی من اقبال کامل ءَ نوشتہ کنت۔

اقبال بلاشک چہ نشے یا کہ چہ اندگہ فلسوفان اثر زرتگ بلے اثر زورگ ءُ گیگان ءَ مزنیں پرکھے انت۔ کئے زات کہ شیکسپئر ءِ کلیں ڈرامہانی بن عہدی قصانی سر انت بلے شیکسپئر ءَ آہان چوشیں درو شم ءُ گوناپے داتگ کہ آدام یک اوریجنل شاعرے ءِ وڑ ءَ وش نام مانیت۔ اقبال ہم ہمے حال انت

ہر مصور پہ نکتس رندگ چہ کشک ءُ نکشاں کار گپیت بلے ہچ یک مصورے ءَ ہمے بنیاداں گیگان گرلیکھگ نہ بیت۔ پریش ءِ کہ ہمے کشک جائدی است انت پریشی اقبال راہم گیگاں گرلیکھگ خطا انت

چریشی جوان پیدا ور بیت کہ اقبال ءَ کہ خودی ءِ نکش گری کرتگ آں چہ قبلئی مفکرانی فکر ءِ پد گیری نہ انت بلکن آئی جند ءِ سیم سند ھوانت او کئے نزانت کہ اقبال ءِ سیم و سند ھو چہ اسلام و قرانی سوجاں ٹھہتگ۔

خودی تعویذ حفظ کائنات است
نخستیں پر تو ذاتش حیات است
خودی را زندگی ایجاد غیر است
فراق عارف و معروف خیر است

ہر بنی آدم ءِ باطن ءَ چیزے نزوری است انت، زہر و جوش، کست و کینگ، حرص و جوفہ رنج و ملال، ترس و بیمار ڈھیلائی ءُ لگوری، جاں بڈی ءُ جاں دوستی ہمے عیب و علت آئراوت پہچہ آری ءِ منزل ءَ سربونگ ءَ نیلنت پریشی لازم انت کہ مردم چہ وتی بجازی عیب و علتاں پہک بہ بیت وتی بریں بدیں عادتاں پہ شریں تب بدل بکنت۔ زہر و جوش ءَ گوں فہم و ہوش ءَ، کست و کینگ ءَ گوں مہر و دوستی ءَ حرص و جوفہ ءَ گوں چم سیری ءَ، فقر دلاطماعی ءَ بدل کنگ، خودی ءِ درجہ ءُ پد یانک انت وہدیکہ چہ اے نزوریاں بنی آدم پہک بیت آں کاملیں انسان جوڑ بیت ءُ مسلمانی ءَ شرف مند بیت حضرت مولانا روم ءَ ہمے راز یک جاگہے چوش در اکرتگ۔

عمر ہا باست تادم پاک شد
تا امین مخزن افلاک شد

اقبال خودی ءِ درس ءَ دیان ءَ انسان کامل ءِ تہا چہ ہر رنگیں نزوریاں پہکیں باطنے ءِ طلب دار انت وہدیکہ مردم وتی نزوریانی گردار ءُ درچارہ ءَ کنت آں وتی واجہ وت بیت

بخود خزیدہ و محکم چو کوہساراں ذی
چو خس مزی کہ ہوا تند، شعلہ بیباک است
ہر کہ برخود نیست فرمانش روا
مے شود فرماں پذیر دیگراں

بہ تسخیر خود افتادی اگر طاق
ترا آساں شود تسخیر آفاق

ایداں حکیم الامت علامہ اقبال یک دگہ رازے ہم گواہ کنت وگوشیت پہ خودی ءِ ردوم ءَ اگہ یک دیے ءَ چہ وتی نزوریاں پہک بونیگ الی انت تہ اے ہم ضروری انت کہ اچ وتی باطن ءِ پتان کارگر نیگ ءِ سنچ ءِ واہند ہم بہ بیت۔ آئرابی آدم ءُ جماعت ءِ گہبودی ءَ کار کنگ ہم لازم بیت۔ اقبال ءِ فلسفہ خودی ءِ بن حشت اے درس انت کہ "وتا پہچہ آروک خدا ءَ پہچہ کاریت۔

اگر ایں ہر دو عالم را بگیری
ہماں آفاق میرد تو نمیری
منہ پادر بیابان طلب سست
نخستیں گیر آں عالم کہ درتست
اگر زیری زخود گیری زبر شو
خداخواہی بخود نزدیک تر شو

ہنچو کہ پیش ءَ ہم گیشینگ گوشگ بوتگ کہ اقبال ءِ خودی ءِ فلسفہ ءُ فکر کسی گیگان نہ انت بلکن اقبال ءَ ہمیشی سوج چہ قرآن مجید ءَ زرتگ ءُ قرآنی رہ سوج ءَ دگران ءَ ایشی سکین ءَ دنت۔ آئی ہمے فکر اسلام ءِ سرو سوجانی رند گیرانت ءُ لوٹیت کہ ہمے سوجانی سراہر مسلمان کار بکنت قائم بمانیت

حکیم الامت علامہ اقبال ءَ خودی ءِ ردوم ءِ سئے درجہ شون داشتگ انت بلے اصل ءَ خودی ءِ ردوم ءِ درجہ دوانت وہدیکہ ہمے دو ئیں پدیانکاں کسے سر کپیت یمی درجہ سوب ءِ آسر بیت وت دیماکیت

خودی ءِ ردوم ءِ ہمے دو ئیں پدیانک اے رنگ ءَ انت۔

خودی ءِ ردوم ءِ درجات

ا۔ رمان گیری

رمان گیری ءَ علامہ اقبال سری پد یانک ءُ پوڑی لیکھیت۔ رمان گیری ایش انت کہ دین اسلام ءِ حکمانی پورائیں ڈولے ءَ پابندی کنگ بہ بیت۔

۲۔ نفس ءِ سرا قابو

اے درجہ ءَ رماں گیری ءِ سند گیشیتگ انت بزان اسلام ءِ کلیں درجہانی سرگوں تہ دلی کار کنگ ۱۹۱۰ء Stray Reflections ءِ سربند ءِ چیر اعلامہ اقبال ءَ وتی یا تگیر نوشتہ کنان ءَ (کہ رند ءَ ہمے شون شذرات اقبال ءِ نام چرد نیگ چھاپ کنگ بو تگنت) اے پرمانائیں دانک گند گاکیت۔

"مردمانی وتی نفس ءِ سر قابو ءَ کھول بو دناکیں در وشم زیرنت اگہ قومانی تہا بہ بیت تہ سلطنت قائم بنت"

وہدیکہ رمان گیری ءِ برکت ءَ مردم وتی نفس ءَ قابو ءَ کاریت تہ آں حقیں ڈولے ءَ اللہ ءِ نابئ ءِ حق دار بیت۔ ایش انت اقبال ءِ فکر ءُ فلسفہ ءَ انسان کامل

خودی ءِ منزل ءَ رسگ ءَ قدرتی ہبرے کہ مردم ءَ راہے گچین کنگ ہمائی سرگام زیرگی بیت ہمے راہ ءَ دو تہریں حالت دیماکائنیت۔ جوان ءُ گچین ئیں کارپد، بے سنج ءُ نزور کنوکیں اعمال۔ سری کارپد خودی ءِ ردوم ءَ کمک بنت دومی تہریں اعمال خودی ءَ زیان و گمسار کنتت۔

گچین کارپد

ستارہائے فضا ہائے نیلگوں کی طرح
تخیلات بھی ہیں تابع طلوع و غروب
جہاں خودی کا بھی ہے صاحب فراز و نشیب
یہاں بھی معرکہ آرا ہے خوب سے ناخوب
نمود جسکی فراز خودی سے ہو وہ جمیل
جو ہو نشیب میں پیدا قبیح و نا محبوب

گچین کارپدانی ردءَ اے جبزہ وحالت کائینت

مول ءُ مراد ۲ عشق ۳ بنی آدم ءِ شرف ۴ جبر و اختیار ۵ سکین نمت ۶ فطرت ءِ قابو

مول ءُ مراد

مول مراد ءِ شوہاز بزاں وابگ ءُ اومان ءِ دل ءَ رودینگ ءُ پہ شرین مقصد ءَ زندگ بوئینگ۔

اے ردءَ اقبال ءِ مارشت ایش انت کربے مول و مرادءَ ہچ مردم یا قومے بہہ نہ بیت اگہ مول ءُ مراد ءِ دست آرگ ءِ ہمے جہد ءَ سوب مہ ریت چریشی دل ایکیم ءُ دلپروش بو نیگ نہ لوٹیت گوں اللہ پاک ءِ ہیل ءَ ہمے مراد و مقصد ءَ وتی جہدان ءَ برجاہ دارگ بہ بیت پچیکہ ہیل واوست خودی ءِ سری پدیانک ءُ پوڑی انت۔ اومیت ہما روشنائیں چراگ انت کہ زند ءِ دیر سریں رنگ راہانی نشان ءَ دنت۔

زندگانی رابقااز مدعاست کاروانش را درا از مدعاست

زندگی در جستجو پوشیدہ است اصل او در آرزو پوشیدہ است

مول مراد ءِ وابگ 'اوست ءُ اومیت ءِ او تاگ گوں زند ءِ ہر ساہ ءُ دم ءَ بندوک انت بلے ایداں ہم وابگ ءِ برانزدر کارانت۔ ارمان بیکارانت وابگ ایش انت کہ چوش کناں 'ارمان ایش انت کہ در یگتیں چوش ببوتین۔ اقبال سری ءِ حق ءَ انت

زندگی جہد است استحقاق نیست

اقبال ءِ درس ءَ مول مراد ءِ وابگ ءِ جوانتریں تہرانت کہ گوں وابگ ءَ دست ودل ہمبراہ بہ بنت اقبال واب وابگ ءِ سرایسہ نکنت آں جہد۔ گشادیں جہد ءِ سکین دنت

آرزو را دردل خود زندہ دار
تانگردد مشت خاک تو غبار
آرزو جان جہان رنگ و بوست
فطرت ہر شئے امین آرزو ست
آرزو ہنگامہ آرائے خودی

موج بیتابے ز دریائے خودی
آرزو صید مقاصد را کمند
دفتر اعمال راشیرازہ بند
زندہ رانفی تمنا مردہ کرد
شعلہ رانقصان سوزافسردہ کرد

" وتی دل پہ واہگاں زندگ بدار چو مبیت کہ تئی خاک ءِ مشت بال بگیت ءُ دھنزے بہ بیت واہگ اے جہان ءِ رنگ بو ءِ ارواہ انت ءُ ہر شئے ءِ ازل ءَ چہ واہگ ماں زمان انت چہ واہگ ءَ خودی ءِ جم وجوش قائم انت' خودی ءِ دریاءَ واہگ پرچول کنت۔ واہگ مقصد ءِ شکار کنگ ءَ لوپ ءِ سلاہ انت' جہد ءُ کارپد ءِ دفتر ءَ جم کنوک انت۔ اگہ زندگیں ءِ جان ءَ واہگ مبیت گوں مردگاں حساب انت۔ اگہ آس لمب مبیت آس ءِ گشادتسیت۔"

عشق

واہگ وہدیکہ وتی جوش ءُ تمرد ءَ سر بیت عشق ءِ گوناپ ءَ در کایت۔ عشق چے ءِ انت؟ مردءُ زال ءِ بجازی ئیں طلب نہ انت وہدیکہ بنی آدم ءِ ارواہ ءَ حقیں واہگ بندر کنت تہ پاکیں روحانی جبزہاں پاہارے چست بیت چریشی آدم ءِ کردار ءِ تہامول و مراد ءِ منزل ءِ نکشں پیدا ور بنت۔

عشق ءِ لوز مہر ءُ دلکش ءِ ماناءَ چہ جماراں اسلامی ادب ءِ ہمراہ انت (ہرچند ءَ کہ عشق مذہب ءِ کوتھ ءَ بہر نہ انت۔ ایشراگوں بنی آدمی سرشت ءَ سروسیادی انت) صوفی ءُ شاعراں ایشراپہ حقیں واہگ (حقان ءِ) شاعراں پہ بجازی شوق ءَ کاربستگ بلے قول رومی عشق چہ عقل و پہم ءِ تواں ءَ چست و بالا انت۔ اقبال ہم عشق ءِ ہمے صفت ءَ منیت آئی نز ءَ عشق یک جبز ہے توان ءُ گشادے دنیگ ءِ ارواہ انت عشق مقصد ءِ منزل ءَ رسگ ءِ پرجوشیں حب انت۔ کاملیں مرشد پاکیں رسول ؐ ءُ اللہ تعالی ءِ پجہ آر ءِ وسیلہ انت۔ اقبال ءِ گوشگ انت کہ عشق پہ خودی ءِ محکمی ءَ ستم الی انت بلے عشق ءِ تہاکوری ءُ

نازانتی گمراہی انت۔ علم ایشی جوہر انت۔

خودی ہو علم سے محکم تو غیرت جبرئیل
خودی ہو عشق سے محکم تو صور اسرافیل

عشق مسئلت نزانت۔ اگہ بزانت پختگ انت ایشی دوئیں صورت چوش انت

پختہ ہوتی ہے اگر مصلحت اندیش ہو عقل
عشق ہو مصلحت اندیش تو ہے خام ابھی

مسئلت عقل ءِ پختگی ءِ شوندار انت، عشق اگہ مسئلت بچاریت بزاں کہ انگت حاکم ءُ بے سنج انت

بے خطر کود پڑا آتش نمرود میں عشق
عقل ہے محو تماشائے لب بام ابھی

اقبال عشق ءِ مثال دیان ءَ گوشیت کہ عشق ءَ پہ بے پروائی آس ءِ چر ءَ دور کت، عقل بان ءِ سر ءِ انگت ندارہ ءَ سیرنہ انت (اے تلمیح حضرت ابراہیم علیہ السلام ءِ قصہ ءِ احوالاں اشارت کنت) عشق ءِ وس باز انت۔ آئی شمار ءَ شش جہت (رو آساں۔ روکپت، قطب، زربار۔ جہل۔ برز) چاگرد کرتگ انت۔ بلکن آئی پنجگ آسمان ءِ کلکش ءَ ہم سک انت۔

عشق زپا در آورد خیمہ شش جہات را
دست درازی کند تابہ طناب کہکشاں

حقانیں عشق کہ پہ خودی ءِ پختگی ءَ الی انت اقبال ءِ نز ءَ گوں عرش و نور ءَ ہمسری کنت

مرد خدا کا عمل عشق سے صاحب فروغ
عشق ہے اصل حیات موت ہے اس پر حرام
تند و سبک سیر ہے گرچہ زمانے کی رو
عشق خود اک سیل ہے سیل کو لیتا ہے تھام
عشق دم جبرئیل عشق دل مصطفیٰ

عشق خدا کا رسول ؐ عشق خدا کا کلام
تیشہ اگر بسنگ زدایں چہ مقام گفتگوست
عشق بدوش می کشدایں ہمہ کوہسار را

بنی آدمی شرف

قرآن مجید ءِ تہا اللہ پاک ءِ فرمان انت۔ ولقد کرمنا بنی آدم۔ ما بنی آدم را شرف ءِ واجہ کت شرف جوان پیدا ورانت کہ بنی آدم اللہ نائب انت۔ کلام اللہ ءَ آتکگ کہ اللہ پاک ءَ بنی آدم وتی دروشم دات پیدا کت۔ کلیں مخلوق کہ اللہ ءَ پیدا کرتگنت بنی آدم چہ آواں گچین وصف ءِ واہند کرتگ۔ علامہ اقبال چہ ہمے شرف ءَ ئی ءُ سرپدانت آچہ ہما چنتے مفکر ءُ شاعراں یکے کہ آئی بنی آدمی ءِ شرف ءِ گوانک چست کرتگ۔ خودی ءِ دپتر ءَ بنی آدم ءِ ہمے شرف ءِ برزیں پدگ اقبال ءَ واردمان ءَ شونداراں کرتگ۔

یہ دنیا دعوت دیدار ہے فرزند آدم کو
کہ ہر مستور کو بخشا گیا ہے ذوق عریانی
یہی فرزند آدم ہے کہ جسکے اشک خونیں سے
دیا ہے حضرت یزداں نے دریاوں کو طغیانی

بزاں گل زمین و آسمان بلکن کاسماس ءَ ہرچیریں جوہر بنی آدم ءِ دیماپاشک انت جہان ءِ تہا درستیں سروہیزانی ندارہ پہ بنی آدم ءَ انت آئرا بائدنہ انت کہ آوتی ہمے شان ءَ شموشکار بہ بیت

لاچار ءُ اختیار

اسلامی درس ءُ شون ءَ دینی عالم ءُ شہ زانت چہ جماراں ہمے گرنچھ ءِ پچر بچگ ءَ تات و پچار بحث تران کناں آتکگ انت کہ بنی آدم وتی کارپدانی تہا مختار انت کہ لاچار۔ ہمے لیکھ ءَ اسلامی فکر دومزنیں بول ءِ تہا بہر بوتگ۔ آمردم کہ بنی آدم ءَ وتی کارپدانی تہا مختار خیال کنتت آہان ءَ قدریہ اوہما کس کہ بنی آدم ءَ تقدیر ءِ کشک ءَ روگ ءَ لاچار

لیکھیت آئرا جبریہ گوشگ بیتگ۔ علامہ اقبال ءَ نیامی راہ زرتگ۔ علامہ اقبال ءِ گوشگ انت بنی آدم ءَ چوکہ وتی واہگ سر ءَ کار کنگ ءِ آزاتی انت پریش ءَ آوتی کار پدانی جواب دار انت۔ ایشی دینی پہنات ایش انت کہ ہرقدر مردے وتی رب ءِ رماں گیر بیت اللہ تعالی آئی باطن ءَ ہمانکس توان بخشیت د۔

دینی گیش گیوار:۔

مذہبی نوشتہانی تہاکیت کہ جبری ئے امیرالمومنین حضرت علی علیہ السلام ءِ خدمت ءَ شت گوشتے واجہ منا مسئلہ تقدیر ءِ جبرو اختیار ءِ ہبر ءَ ہنچو بگیشین سرپد بکن کہ عقل آئرا قبول بکنت۔ حضرت ءَ گوشت۔ وتی راستیں پاد ءَ چست کن جبری ءَ وتی راستیں پادچہ ڈگار ءَ چست کت۔ حضرت ءَ گوشت۔ نوں چپیں پاد ءَ ہم چست بکن۔ آئی درا ایشت ایش چون بوت کنت چوش بکناں من کپاں۔ واجہ حضرت علی علیہ السلام ءَ گوشت پہ عقل ءَ ہمے سوج باز انت کہ۔

"کہ بنی آدم تاں ہما حد ءَ مختار انت کہ عقل آئی راہبر برانت اوداں کہ زیانی ءِ حد رسیت آئرا اختیار نمانیت اگہ آپدا ہم وتی اختیار ءِ سر ءَ بجھیڑیت تہ زلل گندیت"

علامہ اقبال خودی ءِ شاہگانیں اختیار ءِ دم ءَ نہ جنت۔ آئی یک خاصیں حد و نبدے ایر کرتگ کہ آں چہ عقل ءِ چارکل ءَ ڈن نہ سیریئت۔ خودی وہدیکہ گوں تقدیر ءَ دچار کپیت اقبال ءِ راہ شون ایش انت کہ آئرا ہمینکس توانا ءُ پر گشاد بکن کہ تقدیر ءِ جوڑ کنوک وت چہ بندہ پرسیت کہ آں تقدیر ءِ ردبند ءَ چون ءُ چہ پیم لوٹیت۔

خودی کو کر بلند اتنا کہ ہر تقدیر سے پہلے
خدا بندے سے خود پوچھے بتا تیری رضا کیا ہے؟

یک دگہ گالے ءَ گوشیت

ترے دریا میں طوفاں کیوں نہیں ہے
خودی تیری مسلمان کیوں نہیں ہے
عبث ہے شکوہ تقدیر یزداں

تو خود تقدیر یزداں کیوں نہیں ہے

اقبال ءِ نزءَ خودی بندہ ءَ را آئی بندہ بونیگ ءُ خدا ءِ پچہ آر ءِ درس ءَ دنت۔ دودایش انت کہ ہر واجگے ہرچنت ءَ زوراک بیت آئی غلام (بندہ) ہمانکس زور جنت چوکہ بلوچاں گوشتہ۔ اسپ وتی گل میہہ ءِ سر ءَ تردیت۔ وہدیکہ ہمے سخت دل ءِ تہا سرجم بیت خودی ءِ واجہ وتی عمل ءِ چاگرد ءَ تاں عرش و تہتریں ءَ پراہ گندیت

تو می گوئی مرا از من خبر کن
چہ معنی دارد اندر خود سفر کن؟
ترا گفتم کہ ربط جان وتن چیست
سفر در خود کن و بنگر کہ من چیست
مشو غافل کہ تو اورا امینی
چہ نادانی کہ سوئے خود نہ بینی

جہد وسک سری

خودی ءِ درس ءَ اقبال جہد ءُ سک سری ءِ سر ءَ باز زور پردنت۔ پرے خاطر ءَ کہ ہچ شرف ہچ سوب مندی ءِ پہ ہنچاءُ ارزانی دست ءَ نہ ایت۔ کسب و کمال بہ بیت کہ علم ءُ ازم، حکمت انت کہ حاکمی، گوں سک سری ءُ جہد ءَ بندوک انت۔ اقبال ءِ نزءَ خودی درستیں شریانی بنزہ انت ایشی ہر درجہ ءُ پدیانک ءَ جہد و نہمت الم در کار انت آں گشیت کہ

بخود خزیدہ و محکم چو کوہساراں ذی
چو خس مزی کہ ہوا تند، شعلہ بیباک است

اقبال مرد ءِ مردم گیر ءَ بے درورین شرے گوشیت ءُ آئرا پنت و سکین دنت کہ اچ وت ءَ ت میت چوکہ ماں زبور عجم ءِ دومی بہر ءَ گوشتگے۔

شاخ نہال سدرہ خار و خس چمن مشو
منکر او اگر شدی منکر خویشتن مشو

جان محکمی ءِ در حق ءِ اقبال ملت ءِ ورناہان خاصیں پیکے ءُ لس مسلمان ءِ ہمکے ڈول ءِ جہد جفاءُ نمت ءِ پرمان کنت۔

ہے یاد مجھے نکتہ سلمان خوش آہنگ
دنیا نہیں مردان جفاکش کیلئے تنگ
چیتے کا جگر چاہیے شاہین کا تجسس
جی سکتے ہیں بے روشنی ودانش افرنگ

علامہ اقبال ءِ گفتار شوندارنت کہ جان محکمی ءُ نمت، جفاءُ سک سری آں پہ بنی آدم و جماعت ءِ گہتری ءِ کار مرز کنگ لوٹیت۔ پریش ءِ کہ ناسلیم ءُ بے چاڑیں مردمانی حق لگت مال بنت البت تمرد توانا درد مندیں دل ءِ واہندیں مردم بنی آدمی ءِ دور گانی درمان بوت کنت

تنے پیدا کن از مشت غبارے
تنے محکم تراز سنگیں حصارے
درون او دل درد آشنائے
چو جوئے درکنار کو ہسارے

پہ چوشیں جاں محکمی ءُ سک سری ءِ اقبال کوہ وگیابان ءِ زندءِ بالابندانت۔ اوداں کہ زندءِ ہما آسراتانی کمی انت کہ مردم ءِ جاں بڈءُ بیچاڑ کنت۔ گوشیں جنت ءِ آسودگی ملائیکاں ہم جاں بڈ کنت اقبال ہمے ردءِ گوشیت۔

نہ کر تقلید اے جبرئیل میرے جذب و مستی کی
تن آساں عرشیوں کو ذکر تسبیح و طواف اولی

ہما مردم کہ زندءِ ویل سکی ءُ ڈکھاں گوں ہمت، جاں محکمی، سکری ءِ سگیت اقبال آئرا پہ خودی ءِ ردوم ءِ بیکساس سرڈائیت ءُ چہ سکیاں چم نہ جنگ ءِ درس ءِ دنت

گلہ از سختی ایام بگذار
کہ سختی ناکشودہ کم عیارست
نمی دانی کہ آب جوئباراں

اگر برسنگ ریزد خوشگوار ست

یاکہ

نہیں تیرا نشیمن قصر سلطانی کی گنبد پر
تو شاہیں ہے بسیرا کر پہاڑوں کی چٹانوں میں

فطرت ءِ ایرماد ءُ قابو کنگ

حق تعالیٰ ءَ کاسماس ءُ جہان ءَ ڈھکوک یاپیداور پہ بنی آدم ءَ صد گنجیں مڈی جریدگ کرتگ انت ایشانی ور گیجگ 'کار مرزکنگ ءُ بنی آدم ءَ نپ رسائنگ سائنس ءِ بودناکی ءِ یک مراد ءُ مقصدے اقبال خودی ءِ فلسفہ ءُ فکر ءِ روحانی ءُ بجازی ئیں تک ءَ خودی ءِ واہند ءَ سکین دنت کہ آہمے مقصد ءِ دست آرگ ءَ فطرت ءَ ایرماد بکنت ءُ وتی قابو ءَ بیاریت۔ اسلام یک سرجمیں ربید گے۔ اسلام ءِ دین ءَ ارواہ ءُ مادہ ءِ ہچ پرکھ وتفاوتے نیست اقبال ءِ فلسفہ خودی چوکہ اسلامی راہ شون ءِ سر ءَ انت پوانکہ ایشی تل ءَ ارواہ ءُ مادیت ءِ ہوریں درچ دیست بیت

علامہ اقبال ءِ نز ءَ ردوم (ارتقا) کاسماس ءِ یک ارزشیگیں وصف انت کہ جہان ءِ ہر یک ذرہ ءَ ہور تور انت بلے بنی آدمی سرشت ءَ ہمے ردوم ءِ پہ جوانی ندارہ کت بیت کہ ہمے بنی آدمی ردوم کاسماس ءِ زیب وبودناکی انت۔

عروج آدم خاکی سے انجم سہمے جاتے ہیں
کہ یہ ٹوٹا ہوا تارہ مہ کامل نہ بن جائے

ایداں گیر آرگ کرزیت کہ علامہ اقبال ءَ ۱۹۲۱ءَ ڈاکٹراے آرنکلسن ءَ راوتی یک کا گدے ءَ فلسفہ خودی ءِ فکری بنزہ ءِ شونداری ءَ نوشتہ کرتگ ات کہ "آئی فکر وفلسفہ مسلمانیں صوفیانی پدگیری ءُ آئی جند ءِ چارو تپاس ءِ آسرانت کہ گوں جرمن فلسفی فریڈرک نٹشے ءِ ایشی دچار ورگ نٹشے ءِ گیگان نہ انت۔ اقبال جہد ءُ گشاد ءِ بالابند انت البت ہماڈولے کہ چہ زوراکی ءِ کار مرزی ءَ تپرکہ پیدامبیت ءُ اچ آئی اللہ ءِ مہلوک ءَ نپ بریت۔

اقبال چوشیں فقرو تصوف ءِ حق ءَ انت کہ آں ردوم بیاریت ءُ فطرت ءَ قابو بکنت رہبانیت' جہان ءَ دست زورگ ءُ ہر رنگیں ناگشادی ءُ بے سنچی آئی نز ءَ مزنیں جرم انت۔

ہے جرم ضعیفی کی سزا مرگ مفاجات
چہ ناگشادی ءُ بے سنچی ءَ خودی گیمریت نزور بیت ہمیشا آں
صوفیان ءَ ایراد گپت
یہ حکمت ملکوتی' یہ عالم لاہوتی
ذکر نیم شبی یہ مراقبے یہ سرور نہیں
حرم کے درد کا درماں نہیں تو کچھ بھی نہیں
تری خودی کے نگہباں نہیں تو کچھ بھی نہیں

علامہ اقبال وتی یک پربندے ءَ گوشیت' ردوم ءُ کاسماس و فطرت ءِ زیر کنگ چہ ازل ءَ آدم ءِ سرشت ءَ ہوار بوتہ وہدیکہ آدم ءَ گلزمین ءِ سر ءَ وتی پادا یرکت۔ ہاتف ءِ توار آئی گوشاں کپت۔

ہیں تیرے تصرف میں یہ بادل یہ گھٹائیں
یہ کوہ یہ صحرا یہ سمندر یہ ہوائیں
یہ گنبد افلاک یہ خاموش فضائیں
تھیں پیش نظر کل تو فرشتوں کی ادائیں
آئینہ ایام میں آج اپنی ادا دیکھ

ہمے جبزہ انت کہ آئی چہ علامہ اقبال ءَ چوشیں پربندے نوشتہ کناتیت کہ آئی تل ءَ بنی آدم ءَ اے جہان ءِ تماشو باز ءِ ذوق ءَ دنت۔

بلوچی :- چہ استالاں دیما جہاں باز استاں
پہ تئی عشق ءَ چکاس بزاں باز استاں
اگر یک دوارے بہ بیت گارچے غم
پہ زاری ءُ زار ءَ نواں باز استاں

وقاب ءِ تو چوشیں ترا بال کرزیت
پہ تی بال ءَ برز آسماں باز استاں

ہمے درستیں بحث وتران ءِ آسرایش انت کہ اقبال ءِ فکر ءُ فلسفہ ءِ ردءَ خودی گوں خداءَ جنت وارت۔ بلے چہ خداءِ قہاریں زورا کی ءَ منکر نہ انت البت ہمائی قدرتانی گیگان ءَ کنت۔

خودی را ازوجودے حق وجودے
خودی را از نمود حق نمودے
نمی دانم کہ ایں تابندہ گوہر
کجا بودے اگر دریا نبودے

"اقبال کامل ءِ" شہ نویس مولانا عبدالسلام ندوی نوشتہ کنت کہ پہ حق تعالیٰ ءِ ذات ءَ اقبال ءَ دریاءِ لوز کار بستگ ایش گوں دگہ بازیں صوفی شاعرانی شینس ءَ ہمرورانت البت یک ہبرے چہ دگہ شاعراں اقبال ءِ راہ ءَ گستہ کنت کہ خودی ءَ آں ہمے دریاءِ یک ترسہے ءِ نام دینت۔ اقبال خودی ءَ یک آبداریں شدرے ءِ نام دنت کہ ایشی درشپ چہ خدائی شان وقدرت ءَ انت۔ چوکہ دریاءُ شدر گوں یکدگر ءَ بندوک انت ہمے پیم خودی ءِ تصور ءَ چہ خداءَ جتاکت نہ بیت

چہ لذت یارب اندر ہست و بوداست
دل ہر ذرہ در جوش نمود است
شگافد شاخ راچوں غنچہ گل
تبسم ریزاز ذوق وجوداست

خودی ءِ نزور کنوکیں علت:۔

حطرءُ بیمار

چیزے علت چوشیں انت کہ آں خودی ءِ نزور کنوک زلل دیوک زیان رسائینوک انت حکیم الامت علامہ اقبال ءَ وتی گالانی تہا ایشانی ہم خاصیں پیمے ءَ پچار کرتگ۔ ہمے زلل دیو کیں ہبرانی تہا حطرءُ بیمار۔ جاں بڈی ءُ بیواکی۔ نیزگاری ءُ دست ءِ شمارگ۔ ہرچیز کہ برسیت ہمائی سر ءَ شکر گرنیگ چم دارگ کائینت

ترس، بیمار ءُ حطر امبرابیسہ ءُ محکمی ءِ ضد انت۔ بیمار ءِ درحق ءَ شہ زانت ءُ فلسوف گوشنت کہ ایش یک اخلاقی وہمی ہوپے۔ علامہ جمال الدین دوانی اخلاق جلالی ءَ نوشتہ کنت کہ ہمادل ءُ مازگ کہ چہ بیمار ءَ ہژم گرنت آں وتی صلاحیت ءُ گشاد ءَ تعمیر ءُ جوانکار ءَ کار بست نکنت۔ مرزا غالب ءِ یک گالے کہ

باغ پاکر خفقانی یہ ڈراتا ہے مجھے
سائیہ شاخ گل افعی نظر آتا ہے مجھے

اقبال ءِ گوشتن انت کہ حرص جوفہ، خطر بیمار اے نوبت ءِ شرانت دولت ءِ جند بدیں شئے ءِ نہ انت۔ نیکیں ہستومند خوار ءُ غریب ءِ کمک ءَ کنت بازیں دینی ءُ راجی کار آہانی ہستی مندی ءِ منت ءَ سرجم بنت بلے دولت داری ءِ دل ہر درگتے ءَ چہ ترس و حطر ءَ لرزگ ءِ تہابیت چوکہ ہمے دوئیں علت گوں بنی آدم ءِ تہہ باطن وضمیر ءَ سروسیادی کنت آں پہ خودی ءَ زہر ءُ کچل انت۔ اقبال ہمے دوئیں علتاں یکیں جاگہ ءَ پریش ءَ آوردہ کنت کہ حرص وجوفہ ءِ پدا نیزگاری ءِ او بیم وحطر جان ومال ءِ مردم ءِ سنجا، سموت گواچی ءُ قربانی ءِ راہ ءَ گٹ دارنت

آنکہ بود اللہ اورا ساز و برگ
فتنہ او حب مال و خوف مرگ

بیم وحطر، ترس وبیمار ءَ علامہ اقبال شراب ءِ بدل ءَ ام الخبائث بزاں شر ءِ مات

لیکھیت آں ڈسیت کہ اچ ایشی بازیں علت پیدا بنت۔ خوف و ترس عمل ءِ دشمن انت۔

بیم غیر اللہ عمل را دشمن است
کاروان زندگی را رہزن است
عزم محکم ممکنات اندیش ازو
ہمت عالی تامل کیش ازو
ہر کہ رمز مصطفیٰ ؐ فہمیدہ است
شرک را در خوف مضمر دیدہ است
تخم او چو در گلت خود رانشاند
زندگی از خود نمائی باز ماند

علامہ اقبال ءِ زند ءِ حال وانوکانی دیما انت آئی زند چہ دولت ءِ ہوس ءَ پہک چہ مرگ ءِ بیمار ءَ آجوبوتہ آئی پروت قلندر ءُ فقیر ءِ نام زرت انت۔ آئی ہمت ءِ گروشک کوہ ءُ پراہ دلی ءِ مثال صحرا بوتہ خودی ہنچو شیں دل ءِ تہا دوار کنت۔ آں ماریت کہ اسلام ءَ راچہ بے زری ءَ زیان نہ رستگ البت چہ بے سنچی ءَ زلل دیستگے۔

اقبال ہستومندی ءَ ہرچنت ءَ ایرنہ جنت بلے ہستی ءِ کار مرزی ءِ تہار بیدگے ءِ دیما نہ دارگ ءَ پہ مسلمان ءَ سکین تاوانے لیکھیت۔ ہستی ءِ کار مرزی ءِ جوانیں رپک اسلام ءِ تہا ایش انت کہ ہستومندوتی ہستی ءَ پہ قوم، ملک، دین ملت ءِ سربلندی ءَ کار بہ گیپت آراج ءِ تہا چوشیں گہیں کار بکنت کہ حضرت عثمان غنی ءِ درور ءِ بہ بنت نہ کہ آسرات ءُ ازرانی ءِ شوہاز گیری ءَ وتی اسلامی جوہر ءَ چہ زہر بہ بیت۔ آرام دوستی، جاں بڈی ءُ بے واکی چہ دولت ءِ ردیں کار مرزی ءَ پیدا بنت ایش نہ ایوک ءَ جہد و جفا، نہمت و سکری ءِ دشمن انت بلکن فکری ناسلیمی ءَ ودینت اقبال ءَ خاصیں پیکے ءَ نوکیں اوباد ءَ چہ ہمے ملتاں دور دارگ ءَ سروسوج داتگ

خودی کے نگہباں کو ہے زہرناب
وہ ناں جس سے جاتی رہے اسکی تاب
وہی ناں ہے اسکے لئے ارجمند

رہے جس سے دنیا میں قوت بلند
یک دگہ ھندے ءَ علامہ ورناہاں توار پر کنت گوشیت

ترے صوفے ہیں افرنگی ترے قالیں ہیں ایرانی
لہو مجھکو رلاتی ہے جوانوں کی تن آسانی
امارت کیا ہے شیوہ خسروی بھی ہو تو کیا حاصل
نہ زور حیدری تجھ میں نہ استغنائے سلمانی

سوالءُ دستءِ شہارگ

سوال دستءِ شہارگ۔ پنڈو موریاکہ دگرانی تورہ باریءَ پہ کار مرزبوتگ کہ ایش ہم خودیءِ زیاں رسینوکیں ملتے۔ بنی آدم چے کہ اللہءَ اے جہانءِ سرءَ ہچ مخلوقے چوشیں نسازتگ کہ آں چہ اللہءِ ذاتءَ بے نیازولاطمع بہ بیت۔ راجی زندءِ تہابیشک کم گشادیں، نیزمندیں مردم وتی چاگردءِ ہستومندیں مردمانی کمکءُ دستمدتیءَ حقدارانت خاصیں پیمے ءَ یک اسلامی راجی زندےءَ ہستومندیں مسلمانءِ فرض انت کہ آوتی نیزگارءُ گزرمندیں برات ءِ کمکءَ بکنت بلے ہماکس کہ پنڈوگداءَ پروت روزگارے جوڑ کنت یاکہ دگرانی تورہءِ زیرگءَ وتی جبینءِ گیرتءُ ساءَ ایرجیگ کنت اقبال آہانءَ ایرجنتءُ آہانی خودیءَ مردگءُ تسمارگ لیکھیت

علامہ اقبال چہ ہمے فکرءُ رہشونءَ نہ تہناچہ راجی زندءَ بے پنچی کم گشادیءُ پنڈگءِ علت ایرجنت بلکن ماریت کہ قومانی جزم، جہد وجفاءِ چوشیں حیلہ وعادت مزنیں گٹے انت آں ایشی ایرجنگءَ بادشاہیءَ ہم ایرادبندیت کہ آئی خراج لوٹگ ہم ہنچیں پنڈوگدائے۔

مانگنے والا گدا ہے صدقہ مانگے یا خراج
کوئی مانے یا نہ مانے میرو سلطاں سب گدا

آں خوداریں مردماں سکین دنت کہ دستءِ شہارگءَ وتی خودیءَ زبون وشگون مکن ات

از سوال آشفتہ اجزائے خودی

بے تجلی نخل سینائے خودی
اے خنک تشنہ کاندر آفتاب
می نجوید از خضر یک جام آب

قناعت وعاجزی

قناعت گوشنت ہما حالت کہ ہرچی کہ مردمءَ بر سیت ہمائی سرءَ شکر بکنت۔ وہدیکہ عاجزی ایشیءَ گوشت کہ چہ دگراں وتر اکمتر لیکھگ۔ قناعتءِ آسر عاجزی انت۔ علامہ اقبال ہمے دوئیں حالتاں پہ خودیءِ گشادءَ ناوش ماریت۔

قناعتءُ عاجزی ہردو جوانیں عادت انت۔ اسلامءِ سروسوج' راہ شوناں الیشانءَ سڑا بگ بوتگ اقبالءِ نزءَ قناعت مردمءِ تہہ جیسنی ترقیءُ دیمروگءِ جبزہءَ ایرماد کنت آئی جہدءِ پادں کنٹءُ رواجءَ یک قرارءَ نیلیت۔ عاجزی آئی ہماواکءَ نزور کنت کہ قدرتءَ پہ سیالیءِ جبزہءِ زورگءَ وتی وسءُ توان پیدا کرتگیں مڈیءِ سرءَ گزرانءِ سکین انت

قناعتءُ عاجزیءِ اسلامی سوجاں اقبال سرگوزنکنت کہ آئی اسلامءِ سرءَ سخت پورا محکم انت البت اقبال گوشیت کہ چیزے در اسلامی ئیں سکین گون گیجانءَ صوفیان قناعتءِ ہماشون کہ داتگ انت آں پہ اسلامی ملتءِ تیز رواجیں ترقیءَ نہ سیبائینت۔

کرے گی داور محشر کو شرمسار اک دن
کتاب صوفی و ملا کی سادہ اوراقی

علامہ اقبال ایران وہندوستانءِ تہاکار مرزیں تصوفءِ جہل بنیں چارو تپاس کرتگ آئی مارشت ایش انت کہ تصوف وتی فکرءِ تہار استی وحقیقت انت بلے ایشی درونت شریءَ دنیگ نہ بوتگ چوش آں چہ ہما سیمءَ گر کپتگ کہ نامی ئیں صوفیاں پیش داشتگ۔ قناعت وعاجزیءِ ہمے رنگیں بے سنجیں مانا ہم رندی انت کہ نبی آدم اچ وت زورا کیں خداءِ دیما پہ ہربابتءَ بیوس انت بلے مردمانی نیامءَ عاجزیءِ شون دارگ اصلءَ نصرانیتءِ دینی ربیدگءِ سابگ انت کہ راہبانہ خصلتءِ درسءَ دنت۔ وہدیکہ

خودی ءِ درونت ہمے ماناءَ پہ عمل ہچ رنگ ءَ قبول نکنت۔

عفو بے جاسردی خون حیات
سکتہ ء دربیت موزون حیات
ہرکہ درقعر مذلت ماندہ است
ناتوانی را قناعت خواندہ است
ناتوانی زندگی را رہزن است
مطنش از خوف دردغ آبستن است
از مکارم اندرون اونہی است
شیرش ازبہر زمائم فربہی ست
زندگی کشت است حاصل قوت است
شرح رمز حق و باطل قوت است

ترجمہ۔ دگران ءَ اجائیں پیمے ءَ پہل کنگ زند ءِ ہون ءِ گرمی ءَ ایرماد کنت۔ اے چو ہما سیت ءَ انت کہ گال ءِ تہا بے سنچی پیداک کنت۔ کسے کہ ژندی ءِ جہلانکی ءَ کپتگ نزدری ءُ ناتوانی ءَ قناعت ءِ نام پر کنت۔ نزوری ءُ کم گشادی پہ زند ءَ رہزن انت کہ امبراچہ دروگ بیمار ءَ پیدا بیت۔ نزوری ءِ جبین چہ جوانیاں ہورک بیت چریشی گور ءَ شیر مچگ ءَ بے سنچی ءَ ردوم ریسیت۔ زندیک کشارے کہ آئی فصل وہاصل گشاد ءُ توان انت۔ حق وناحق ءِ اسرار ءَ گشاد ءِ پہمگ در گیجیت۔

علامہ اقبال اردو ءُ فارسی زبان ءِ بے بدلیں بے دروریں شاعرے بو نیگ ابیدا سلامی فکر و فلسفہ ءِ محشریں شہ زانتے بو تگ آئی فکر ءُ فلسفہ ءُ خاصیں پیمے ءَ خودی در دنت بنی آدم ءِ توان ووتی تہہ جینی سنچ ءُ باطنی جوہر ءِ پہچ آر ءَ پر مائیت۔ عبادت 'فرماں بری' وتی نفس ءِ سرا قابو ءَ رند بندہ چہ اللہ ءِ نابئ ءِ شرف و منصب ءَ بہرہ مند بیت۔

خودی ءِ درس ءَ علامہ اقبال ءَ خاصیں پیمے چیزے ہبرانی نیمگ ءَ دلگوش دیانتگ ۔ایشانی رد ءَ بنی آدم ءِ پیدا کنگ ءِ غرض و مقصد 'عشق بنی آدمی شرف 'اختیار ولاچاری' سکیں جہد و پوریات یا کہ فطرت ءِ سرشت ءَ ئی بو نیگ و آئرا قابو ءَ آرگ ءِ جبزہ خودی

ءِ منزل ءَ سر کنگ ءَ راہ نشان وپد یانک انت

جوانیانی ہواری ءَ چیزے خرابی ءُ علت ہم است انت کہ خودی ءَ نزور کنت یا کہ آئی منزل ءَ دور ءُ دراج کش کنت۔ اے ردءَ توره ءِ زیرگ، ترس بیمار ءِ دل ءَ چہ د نیگ جان بڈی دگرانی دیمادست ءِ شمارگ، قناعت، عاجزی کہ مردم و تراا چ ایشان بائد بہر یزیت ہمے درستیں سوجانی تل ءَ اسلام ءِ راہ شون الی مان انت۔ اقبال وت وتی حکمت ءُ دانائی بابت ءَ گوشیت

پس ازمن شعر من خوانندو دریا بندو

میگویند

جہانے راد گر گوں کردیک مرد خود

آگاہے

رموز بیخودی

اسرا خودی ءَ چہ رند حکیم الامت علامہ اقبال ءَ "رموز بیخودی ۱۹۱۸ء" چھاپ و شنگ کت۔ ایشی تہا ڈاکڑ اقبال ءَ اسلامی ملت ءِ دگ ءُ دودشوندارانءَ یکیں مردم راسکین داتگ انت کہ آں وتی وجود ءَ پہ ملت ءَ کار مرز بکنت۔ ہمے دراجیں پربند فارسی شیرانی تہا انت مصر ءِ ہماوہدی ئیں سفیر ڈاکٹر عبدالوہاب عزام ءَ ماں عربی ءَ بدل کتہ

خورشید علی مہرجے پوری ءَ اردو شاعری ءَ چہر دا تگ' سمندر خان سمندر ءِ پشتو ءَ محمد بخش واصف ءَ سندھی ءَ گردینتگ۔

رموز بیخودی ءِ ماناہم خودی ءِ مانا ءِ وڑ ءَ اقبال ءِ وساچیں مانائے' خودی ءِ سر جمیں مانا امبرا۔ پرگواتی' کبر ءُ وڈائی بوتہ بلے اقبال ءَ ایشراپہ مردم ءِ تہ وباطن ءِ پیجہ آر ءَ مانائے دا تگ ہمے پیم بیخودی ءِ چم ظاہریں مانا انت' بے ساری' بے وتی بلے اقبال ءَ بیخودی ءِ مانا۔ بے چہ خودی یا کہ چہ خودی ءَ ہورگ بو نیگ کرتگ۔ چہ خودی ءَ ہورگی اے ڈول ءَ کہ مردم وتی خودی ءَ' وتی ہستی ءَ پہ ملت ءَ ندر کنت بنی آدم وہدیکہ ایش۔ پہ سد کی مارت کہ آئرا خودی ءِ واجہی شرف انت نوں آچریشی دست بزوریت ءُ بیخودیہ بیت کہ ہمے رنگ آں پروتی ملت ءَ گہیں کارکت کنت۔

چہ "بانگ دار" ءُ چہ پیام مشرق ءِ یک گالے ءَ پیدا وربیت کہ علامہ اقبال ءَ یورپ ءَ وتی اڈکنگ ءِ روچاں بیخودی ءِ جہل بنیں مانا (۱۹۰۵-۱۹۰۸ء) در گہتگ ات

وجود افراد کا مجازی ہے - ہستی قوم ہے حقیقی
فدا ہو ملت پہ یعنی آتش زن طلسم مجاز ہو جا

مردمانی وجود بجازی انت قوم ءِ ہست بو نیگ حالینی انت۔ وتی قوم ملت ءِ سر ءَ ندربی' بجاز ءِ سحر ءَ آسے مان بدار۔

رموز بیخودی ءِ گالاں حکیم الامت علامہ اقبال ءَ توحید' رسالت' زند ءِ دستور' نجاۃ' مقصد' فطرت ءِ دزگیری' گہیں روایت ءُ وسایت' جنیں آدم ءِ جتاجتائیں سرحال زرتگ انت۔ قرآن مجید ءِ آیات' رسول صلعم ءِ حدیث' اسلامی تاریخ ودپتر ءِ احوال ءُ سند شون دیان اسلام ءِ بنی ئیں سخت ءِ در حق ءَ' رموز بیخودی ءِ دپتر ءِ اقبال ءِ کتابانی رد ءَ مزنیں از رشے انت۔ ایشی بندات ءَ اقبال مسلماناں آہانی قدر ءُ منصب ءَ پیش داریت۔ اقبال گوشیت نبی علیہ التحیہ ولصلواہ ءِ کہ انبیاہانی امام انت مسلمان درستیں امتانی گڈی امت انت۔ بے حساب وبے لیکھ انبیا ءُ صالحین ءِ درس ءَ فیض ءِ واہندیں ہمے ملت ءِ حال ایش انت کہ آں چہ وتی اصلیں قدر ءُ منصب ءَ بے پروا بیتگ قبلئی جہان ءِ

پد گیرانت۔ اقبال وتی دل ءِ عشق و سوز ءَ در شان کنان ءَ گوشیت۔ من کئے اوں، چی اوں ہر حال ءَ ہمے ملت ءِ یک بہرے اوں پہ مسلماناں آئی کلہ ءِ رسینوک اے گال انت۔

طرح عشق انداز اندر جان خویش
تاز کن با مصطفیٰ پیمان خویش

اے مسلمان وتی ارواح تلان عشق ءِ بنیاد ءَ جوڑ بکن اے ڈول گوں حضرت محمد مصطفیٰؐ وتی عہد و اقراراں نوک ءُ نوکسر بکن۔

یک کس ءُ استمان

علامہ اقبال رموز بیخودی ءِ سیم و خیالانی بنیات اسلام ءَ گوشیت۔ آں گوشیت ایکیں مردوہد یکہ خودی ءِ زور ءَ آجوئی ءُ وت محکمی ءِ منزل ءَ سر بیت گڈاں اے ہبر آئی دیماکیت کہ باریں آوتی ہمے توان ءُ گشاد ءَ پروتی جند ءَ کار مرز بکنت یا اچ ایشی ءَ دگہ شرترین کارے بگیپت۔؟ زانگ لوٹیت کہ "یکیں مرد ءِ پتر ءَ گوات بارت۔" وہدیکہ ہمے یکیں مردگوں جمیں استمان ءَ ہمدل بیت آئی ہمے توان یکے پہ چنت سری گیش بیت۔ بزاں یک کس ءِ گوں استمان و ملت ءَ سیادی الی ئیں پکارے انت۔

فرد را ربط و نظام از ملتے
جوہر انور کمال از ملتے
تا توانی با جماعت یار باش
رونق ہنگامہ احرار باش
حرز جاں کن گفتہ خیر البشرؐ
ہست شیطاں از جماعت دور تر
فر و قوم آئینہ یکدیگراند
سلک و گوہر کہکشان و اختراند
فردی گیرد ز ملت احترام
ملت از افرادی یابد نظام

فرد تا اندر جماعت گم شود
قطره وسعت طلب قلزم شود
برگ سبزے کز نہال خویش ریخت
از بہاراں تا امیدش گسیخت
فرد تنہا از مقاصد غافل است
قوتش آشفتگی را مائل است
قوم باضبط آشنا گرداندش
نرم رو مثل صبا گرداندش
پابہ گل ماند شمشادش کند
دست پا بندد کہ آزادش کند
فطرتش آزاد ہم زنجیری است
جزو اورا قوت کل گیری است

فرد یورپ ءِ فلسفہ ءَ

فرد بزاں ایو کیں مردم اے بارو ایورپ ءِ حکیم و فلاسفرانی جتا جتائیں راہ شون انت۔ جرمن شہ زانت و فلسفی نیٹشے یا کانٹ ءَ ایکیں مردم ءِ ردوم ءِ سر ءَ زور پر داتگ۔ نیٹشے ءَ یک کس ءِ وت اختیاری ءِ سر ءَ اینکسی زور پر داتگ کہ یک کس ءُ قوم ءِ نیام سروسیادی اگار انی تہا بیگواہ بیت ءُ دوتیانی سروسیادی ءِ چٹ ءِ سرگار بیت۔ پداہم یورپ ءِ گیشتر فلسفی شہہ زانت اے ہبر ءَ پکائی ءَ مست کہ یک کس ءَ چوبے مہاریں ہشتر ءَ دیم پہ وت یلہ دیگ نہ لوٹیت یورپ ءَ فرد ءُ جمعیت ءِ وت ماں وتی سیادی گیشینگ ءِ وہد ءَ سیاسی و ملکی ئیں گزالم دیما داشتگ انت۔ ہژدہمی صدی میلادی ءِ

صہ اقطع امید کردہ نخواہد نعیم دہر۔ شاخ بریدہ را نظرے بر بہار نیست (صائب تبریزی

گڈی سند ءَ کہ فرانس ءِ آشوب ءَ باہند رستگ ات اے وہداں فرد بزاں یک کس ءِ آجوئی ءِ گوانک چست ات بلے رندی نوبت ءَ کہ مشینی زند ءَ مال دولت ءِ سر ءَ لتیں مردمانی قبضہ قبول کت یا چیزے مردماں گوں بادشاہی ءَ شورکت تہ فرد ءِ یک رد آزات یلہ د نیگ ءِ گردار ءَ جوش ولہڑے ءِ درانگازبوت ہمیشی یک دیہے اگہ اشتراکی چن لانچ ءِ راہ در رپت تہ دومی نیمگ ءَ جرمنی ءِ نیشنل سوشلزم ءُ اطالیہ ءِ فاشزم پیدا کنائینت انت اویک کس ءِ سر ءَ ہے اگدہ دور دنیگ بوت کہ آں پہ لس وجم استمان ءَ قربانی بدنت۔ یورپ ءِ ہے فکر ءِ بن حشت بجاز ءِ سیتانی سر ءَ انت وہدیکہ علامہ اقبال ءِ شون ءِ بنزہ روحانی انت چوش وطن، رنگ وزریات ءِ پرکھ کنتگے آئی جاگہ ءَ اسلامی ملت ءِ فکر ءَ شمار در تگ۔

قطع امید کردہ نخواہد نعیم دہر۔ شاخ بریدہ را نظرے بر بہار نیست (صائب تبریزی

توحید و رسالت

رموز بیخودی ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ تہنا زند ءِ مدامی ئیں چار کل دیماندا شتگ بلکن اسلام ءِ سروسوجانی رد ءَ جماعتی ءُ قومی زند ءِ درستیں پہنات پیش داشتگ انت۔ نبوت ءِ سر ءَ بحث دتراں کنان ءَ علامہ اقبال گوشیت نبی ءِ منصب انت کہ آں شنگ و تالانیں مردماں امت ءِ گوناپ ءَ جم کنت۔ ہم آہان ءَ راہ بومیائی ءُ ہیل دنت۔ "ملت اسلامیہ ءِ بن حشت" ءِ بحث ءَ علامہ اقبال ءَ توحید و رسالت ءِ تہ و بن تل شوندا شتگ انت ایش گوشیگ کلمہ طیبہ لاالہ الااللہ محمد الرسول اللہ ءِ گیشینگ ءُ سرپد کنگ انت۔ ہے بار و اعلامہ اقبال ءَ وتی دومی کتاب دپتر ہم نوشتہ کرتگ۔ چہ توحید ءَ، مسلمان بے باک بیت ہے سخت ءِ پائیدگ ایش انت کہ توحید ءِ کلیس پدگیری کنوک ءُ سخت دیسہ دار وک وتی فکر و کارپدانی تہایک و تپاک بنت۔ کاسماس ءِ پیدا کنوکیں خالق ءِ سر ءَ ایمان آروک نین کہ رنگ ءُ زریات ءِ بند ءَ کپنت نیں کہ خاصیں وطنی حد و سیمانی کشک وحداں قمار کنت۔ علامہ اقبال گوشیت توحید، دل ایکیمی،

غم و ترس ڈولیں ہو پانی درمان و درچارہ انت۔ مومن دل ا یکیمی رنج واندوہ ترس و بیمار ءَ وتی گور گیگ ءَ نیلیت۔ آں گوشیت۔

اہل حق را رمز توحید ازبراست
آتی الرحمن عبد مضمراست
تاز اسرار تو بنماید ترا
امتحانش از عمل بائد ترا
دین ازو حکمت ازو آئین ازو
زورازو قوت ازو تمکین ازو
عالماں را جلوہ اش حیرت دہد
عاشقاں رابر عمل قوت دہد

دمتر اگوشیت

بیم وشک میرد، عمل گیرد حیات
چشم می بندد ضمیر کائنات
چوں مقام عبدہ محکم شود
کاسہ دیوزہ جام جم شود

توحید ءِ سر ءَ ہمے سخت و عقیدہ مسلمانیں ملت ءِ ارواہ انت اگہ ایش میست ملت نمانیت

ملت بیضاتن و جاں لاالہ
ساز مارا پردہ گرداں لاالہ
لاالہ سرمایہ اسرار ما
رشتہ اش شیرازہ افکار ما

چہ توحید ءِ بخشاتگیں وحدت ءِ درونت ءَ نسل و رنگ ءِ پرکھ نمانیت۔ اگہ سیاہ انت اگہ سرگ و سبزہ رنگ کل یک درد شم و گوناپ ءَ گرنت۔

اسود از توحید احمری شود۔ خویش فاروق و ابو ذری شود

توحید ءِ ہمے لوٹ ءُ اثرات ءَ رنگ، نسل و اوباد، وطنیت ءِ داتگیں نام اقبال ءِ نزءَ گار

کرتگ انت آں وتی یک پر بندے ءَ گوشیت۔

نہ افغانیم نے ترک وتاریم
چمن زادیم ازیک شاخساریم
تمیز رنگ و بو برما حرام است
کہ ماپروردہ یک نونہالیم

توحید ءِ بیان ءَ کنان ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ قرآن پاک ءِ سورہ توبہ ءِ چھلمی آیت ءِ نیمگ ءَ اشارت کنان نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ءُ حضرت ابوبکر صدیق ءِ ماں ثور ءِ غار ءَ ہجرت ءِ روچاں چیر بو نیگ ءُ کافرانی مچی ءِ قصہ آورتہ۔ ہمے درگت ءَ حضرت ابوبکر صدیق ءَ ہژم زرتگ ات بلے سردار عالم ؐ ءَ گوشتہ۔ "تکانسرے چیا اللہ مے کمک ءَ انت"

حضرت علامہ اقبال توحید ءِ بیان ءَ گوشیت۔ اللہ تعالی ءَ انبیا علیم السلام وہدیکہ گران ومشکلیں کارانی سر ءَ رواں داتگ انت آہان ءَ نترسی ومزن جگری ءِ رماشت داتگنت کہ ایش ہم توحید ءِ شوندار انت۔ تیروسگار ءِ گپ وتران ءَ تیرسگار ءَ گوشیت کہ آں مومنیں مردانی سینگ ءَ پٹی کنگ ءِ وس ءَ نداریت۔

رسالت

رسالت ءِ بیان ءَ علامہ اقبال ءِ گوشگ انت کہ محمد الرسول اللہ ءِ رسالت ہم مسلماناں یک ءُ پاک دارگ ءِ درونت ءَ دنت۔ اے رسالت چہ اندگہ پیغمبرانی رسالت ءَ سکی ءَ گستہ و گچین انت۔ دیمی سرحال ءِ چیر اعلامہ اقبال شونداریت کہ محمدی رسالت ءِ شاہگانتریں مول ومراد ایش انت کہ تیو گیں بنی آدمی ءَ چہ آزاتی برابری ءُ براسداری ءِ نعمتاں بہرہ مند بکنت۔ حریت آزاتی ءَ گوشنت بلے اقبال ءِ فکر چہ آزاتی ءِ لاپ ءَ ودی بوکیں استمان واجہی ءِ چوشیں گوناپے کہ آں چریشی اے دور نوبت ءِ نبی آدم ءَ سیر وسوکھ گندگ لوٹیت

توحید ءِ تل ءِ ہمے سخت کہ آزاتی 'استماں واجہی ءُ بنی آدمی براسداری ءِ شون ءَ دیان ملت یکیں مقصد ءِ سر ءَ نزکاریت۔ مارا کئے داتگ؟ ایشی راہدا برالم ءَ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم انت بجازی ئیں جہان ءِ گزراں ہم یک سروک و راہدر برے ءِ پکار بیت کہ آں گوں وتی عقل و پہم ءَ کارگران ءَ ہلوک ءَ رہ بومیائی بدنت بلے عقل و زانت ہم چو بجاز ءِ جند ءَ ناتوام ءُ بے باور انت۔ اے ڈول ءَ دینی سنچ ءُ ساچہ عقل ءَ رسگ المی وابدہی نہ انت پریشی روحانی ءُ الہامی رہ شون ملت ءَ منزل ءَ سرکنگ ءِ ماں زمان انت ہمے ڈولیں راہدا بری ءِ نام رسالت انت۔ علامہ اقبال گوشیت

از رسالت در جہاں تقویم ما
از رسالت دین ما آئین ما
از رسالت صد ہزار مایک است
جزوما از جزوما لاینفک است
ماز حکم نسبت او ملتیم
اہل عالم را پیام رحمتیم۔
از رسالت ہمنوا گشتم ما
ہمنفس، ہم مد عا گشتیم ما
ایں گہر از بحر بے پایان اوست
ماکہ یک جانیم از احسان اوست

حکیم الامت علامہ اقبال وتی گفتارانی تہا ہچ جاگہے ہم بے دلیل تران نکنت۔ تاریخ گوشیت کہ برزی گلانی تہا اقبال ءَ راست مارتگ۔ چہ سرور کونین صلی علیہ وسلم ءَ پیش جہان و بنی آدم ءِ کوری ءُ نگیگی جوان سرا بوتگ۔ بنی آدم بنی آدم ءِ زور غلام ات۔ جور ءُ ناشری ءِ آماچ ات بنی آدمی ئین حق گار انتت۔

بود انساں در جہاں انسان پرست
ناکس، و نابود مند وزیر دست
کاہن و پاپا و سلطان وامیر

بہر یک نخچیر صد نخچیر گیر

از غلامی فطرت او دوں شدہ

نغمہ ہا اندرنے او خوں شدہ

تا امینے حق بحقد اراں سپرد

بندگاں رامند خاقاں سپرد

اختیار کار بنداں را فزود

خواجگی ازکار فرمایاں ربود

قوت او ہر کہن پیکر شکست

نوع انساں راحصارے تازہ بست

تازہ جاں اندرتن آدم دمید

بندہ را باز ازخداوندان خرید

ہمے گلانی مانا ایرنگ انت کہ بنی آدمؑ اے جہانؑ نی آدم وتی خدا جوڑ کرتگ ات۔ بے سنج بے بودؑ ایر دست ات۔ کاہن پاپا' بادشاہؑ امیر' شکارچیکے ات شکاری صدا تی لیکھتہؑ۔ چہ غلامیؑ آئی فطرت زبونؑ کمسیال بوتگ ات آئی دلؑ مرادولؑ تہا مرتگ ایر جیگ بوتگ اتنت۔ ہمے درگتؑ یک نامیت دارے اللہؑ پیدا کت آئی انامتانؑ حقداراںؑ سرکرت آئی ایر دستانی اختیار گیش کرتنت۔ چہ حاکمان واجبی پچکیگ۔ آئی گشادؑ ہر کہنیں بتؑ را پروشت پہ بنی آدمؑ یک نوکیں کلاتے بست (کہ ہمائی تہا چہ ہمے درستیں ناشریاں ایمن بمانیت) بنی آدمؑ ڈوبرؑ نوکیں اروا ہے ماں پشت۔ غلامانؑ چہ واہنداں پداپہ بماگپت۔

علامہ اقبال رسالتؑ منوکانی فکری تب وشمارؑ مثال دیانؑ یک دگہ قصے کاریت کہ وہدیکہ حضرت ابو عبیدہ اسلامی لشکرؑ کماندارات آئی گڈی ئیں ساسانی بادشاہ یزدگردؑ راماں ایرانؑ پروش دات تہ یزدگردؑ یک کماندارے مسلمانےؑ باہوٹ بوت۔ مسلمان چہ آئی منصبؑ معلوم دارنہ ات آئی جابان نامی ہمے کماندار وتی میارکت۔ سوبؑ رندوہدیکہ اے ہبر پاشک بوت کہ جابان چھڑوئیں سپاہی ئے نہ انت بلکن دشمنؑ

کماندارءِ اسلام ءِ مزنیں بدواہے مسلمان پہ آئی کشگ ءِ جہرت انت آں پہ اجازہ گر نیگ ءِ حضرت ابوعبیدہ ءِ گور ءِ شتنت بلے حضرت ابوعبیدہ ءِ اجازہ نہ دات آئی گوشت یک مسلمانے ءِ کہ امان داتگ ہنچو بزاں تیوگیں امت ءِ امان دات۔

گرچہ جابان دشمن ما بودہ است
مسلمے اورا اماں بخشودہ است
خون اوائے معشر خیر الانام
بردم تیغ مسلماناں حرام

اسلام وطنیت ءِ چاگردءِ بند نہ انت۔ اسلام سیم وسیم سرانی تہاگٹ نہ بیت ہر جاگہ کہ مسلمانے آں مسلمان ءِ وطن انت۔

ہر ملک ملک ماست کہ ملک خدائے ماست

اقبال عالمی براسداری ءِ شمار ءِ چوش ڈس دنت کہ ایش ہم رحمت العالمین ءِ دادانت۔

جو ہر ما بامقامے بستہ نیست
بادہ تندش بجامے بستہ نیست
ہندی و چینی سفال جام ماست
رومی و شامی گل اندام ماست
قلب ماناز ہند روم و شام نیست
مرزبوم او بجز اسلام نیست
مسلم استی دل بہ اقلیمے مہ بند
گم شو اندر جہان چون و چند
می نگنجد مسلم اندر مرز و بوم
در دل او یادہ گردد شام روم

دستور

حکیم الامت علامہ اقبال کہ آں حالینی اسلام ءِ مزنیں شیداءُ شہ زانتےات مسلمانانی

دستورءِ بارواشنوی رموز بیخودیءِ ایمانءِ تازہ کنوکیں راہ شون داتگ انت۔ علامہ گوشیت عہدی باریگءِ مسلماناں قرآن مجیدءِ دامن گوں محکمیءِ داشتگ ات چوش آہانءِ شان و مڑاہ آسوگی سرسوبی رستگ انت۔ گڈزادگیں مسلمانان قرآں مجیدءِ دریں سوج شوشتنت آئی راہءِ گربوان بوتنت دری قومانی فکرءِ آسرءِ بدعت و علتانی تہا کپنت انت کہ نیٹ آہانی زوالءِ دلپدردیں آسرے در آورت

علامہ اقبال ماریت کہ جمعیتءِ جم دارگءِ ہم یک دستورے درکار انت۔ ہے دستور نہ تنہا یک مردمءِ گوں استمانءِ شریدار کنت بلکن ہر تہریں حالتءِ آہانی واسطہ راہ چراگ بیت کہ ہمیشی رندءِ گرانءِ زندءِ جمیں مراد مقصداں سوب مندبیت۔ آں ایشی مثالءِ دنت کہ تاک تاک یک جاگہ بیت پلءِ دروشم زیریت۔ رنگ رنگیں پل یک دستیئے تہا مچ بنت تہ آہانی زیب گیش بیت۔ اگہ توارءِ آہلءِ یک دستورےءِ راہ بندے چیرا ردبند کنگ بہ بیت آں زیمر جوڑ بیت۔ یک تہناءِ بے سرودمب توارءِ بال آرگ چھڑویں جاک و کوکارے ٹہیت۔ پہ ملتءِ ہم دستور ضروری انت ہے دستور پہ اسلامءِ قرآن مجیدو نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلمءِ شرع انت کہ آئرابلتءِ ارواہ گوشتن کرزیت۔

ملتے را رفت چوں آئین زدست
مثل خاک اجزائے او ازہم شکست
ہستی مسلم زآئین است و بس
باطن دین نبی این است و بس
برگ گل شدچوں زآئین بستہ شد
گل زآئین بستہ شد گلدستہ شد
نغمہ از ضبط صدا پیدا ستے
ضبط چوں رفت ازصدا غوغاستے
درگلوئے مانفس موج ہواست
چوں ہوا پابندنے گردد نواست

علامہ اقبال مسلمان ءَ ترانگ ءَ پرینیت کہ آئی دستور قرآن حکیم انت کہ زندگ ودائمیں کتاب انت و آئی حکمت وراہ بومیائی نمیران انت۔

تو ہمے دانی کہ آئین تو چیست؟
زیر گردوں سر تمکین تو چیست
آں کتاب زندہ قران حکیم
حکمت او لازوال است و قدیم
نوع انساں را پیام آخریں
حامل او رحمت العالمین
روح می گیرد ازو تا ارجمند
بندہ را از سجدہ سازد بلند
گر تومی خواہی مسلماں زیستن
نیست ممکن جز بقرآں زیستن

حکیم الامت علامہ اقبال ءِ گوشتن انت کہ قرآن مجید کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ءِ سرءَ ایر کپتہ پہ بنی آدم ءِ راہدر بری ءَ اللہ ءِ گڈی پیغام انت۔ ہمے پیغام نزوران ءَ توان دنت۔ غلام وایر دستان ءَ آزات کنت۔ ناکس ءُ کمسیالاں بنی آدمی شرف ءَ بہرہ مند کنت۔ گوں یک درے ءِ سجدہ ءَ بندہ چہ ہزار درگہانی سجدہ ءَ آجو بیت۔ ہما مردماں کہ عہدی نوبت ءَ قرآن پاک ءِ پیغام ءِ رند گپتہ ءُ آئی سرءَ کار مرد بوتگ انت تمں چہ رہزن ءَ راہدر بربیتگ انت۔ دشت ءُ کوچگانی نندوک ہمے کتاب ءِ برکت ءَ علم ءِ تاجدار بیتگ انت۔

رہزناں از حفظ او رہبر شدند
از کتابے صاحب دفتر شدند
دشت پیمایاں زتاب یک چراغ
صد تجلی از علوم اندر دماغ

بنجاہ و مقصد

ہنچو کہ اقبال ءِ نزءَ پہ ملت ءَ یک دستورے ءِ گزرانت ہمے پیم ءَ آں پہ ملت ءَ یک بنجاہے ءِ ہم شون ءَ دنت۔ اقبال ءِ نزءَ ملت اسلام ءِ بنجاہ بیت الحرام انت۔ آں ماریت کہ کعبتہ اللہ تہنا پہ نماز ءَ دیم کنگ ءِ پہناتے نہ انت نیں کہ پہ حج ءَ ایشی اینکس گزر انت بلکن مسلمانانی ملت ءِ زند ءِ درستیں چست وایر ءِ بنجاہ انت۔ علامہ اقبال ہمودانی مثال دیان ءَ گوشیت چو کہ آیاں وتی بنجاہ ویل کرتگت ات آں تیوگیں جہان ءَ شنگ وشانگ بوتنت آہانی قوت نزور گشت اگہ مسلماناں مکہ مکرمہ ءِ ارزش نزانت یا کہ ہمے ارزش وتی زند ءَ کار مرد نکرت تہ آہانی قومی عاقبت ہم تہار بیت۔ پوانکہ بنجاہ ءِ ازرش ءَ سوج دیان ءَ اقبال مسلماناں سکین دنت کہ آں پروتی قومی زند ءَ یک منزلے بگیشین انت توحید ءِ گوانک ءَ تالان کنان ءَ خدا تعالی یکی ءُ بزرگی ءِ نقش ءَ دلانی تہا جاگہ بدئینت پہ مسلماناں چہ توحید ءِ تالانی ءَ شرترین منزل نیست

ہمچناں آئین میلاد امم
زندگی از مرکزے آید بہم
حلقہ را مرکز چو جان در پیکرست
خط او در نقطہ او مضمر است

بنجاہ ءِ مثال علامہ اقبال ءَ چوش داتہ کہ بنی آدم ءِ بت ءِ تہا بنجاہ دل ءَ را لیکھتگ آ گشیت دل کہ حرکت کنت سر ءَ بگرداں پاداں درستیں از بہہ ءُ رگ بنداں ہون سر بوان بیت کہ پہ زند ءَ الی انت۔ ملت ءِ بنجاہ ہم پہ ملت ءِ جان دل مثال انت۔

قوم را ربط و نظام است مرکزے
روز گارش را دوام از مرکزے

فطرت ءِ ایر مادکنگ

اللہ ءِ کلام ءَ یکے دونہ 'باز ہنداں بنی آدم ءَ و سکین نیگ بوتہ کہ جہان و کاسماس ءِ

سرءَ فکر بکنت۔ کوہ دشت' دریا زر' روچ ماہ فطرت ءِ دگہ شون پہ بنی آدم ءِ پائیدگ ءَ پیدا کنگ بوتگ انت تانکہ جہان ءِ تہا جاری ئیں گشادءُ توان ءِ سرءَ قابو کنگ ءُ پہ قومیٰ زند ءِ شاہگانی ءُ بود ءُ ردوم ءَ اچ ایشاں کمک گپت بہ بیت۔ دین اسلام ہر تہرین زانت و ازم ءِ بودناک کنگ ءَ پرمائیت۔ تاریخ ڈسیت کہ عہدی دورہاں اسلامی کوا اس ءُ شہ زانتاں جہان ءِ تہا ہر شئے ءِ حقیقت ءِ در گیجگ ءَ سائنس ءِ دیمرئی راہ بنداں جہد کرتگ انت۔ مسلمانیں حکیم و شہ زانتاں گوں وتی ہیڑت بیچار ءَ سائنس ءِ دیمرئی ءَ جوان سوب کرتگ انت وت حکیم الامت علامہ اقبال وتی گالانی تہا کاسماس ءِ اسرارانی تیمگ ءَ بازی ءَ دلگوش کرتگ۔ چوکہ یک تہمیاتی گالے کہ

حقیقت ایک ہے ہر شئے کی خاکی ہو کہ نوری ہو
لہو خورشید کا ٹپکے اگر ذرے کا دل چیریں

علامہ اقبال اسلام بنداتی نوبتانی ترانگ ءَ گیجیت وہدیکہ سائنسی چن لانچ ءَ مسلماناں باز سوب کرتگ ات۔ قرطبہ ءُ اندلس ءِ در سجاہاں علم ءِ ہمانور کہ تالاں بوت آئی یورپ ءَ را روشناکت۔ تاریخ زانت اے ہبر ءَ منت کہ اے درباری ءِ سائنس عربانی در گہتگیں گراں بہائیں سوغات بوتگ۔ مسلمانانی نیام ءَ ناداریں زانت کار پیدا بوتنت۔ بلے رندی دور نوبت ءَ کہ مسلماناں یونانی سوجانی رند گیری کت۔ دنیا داری ترک دات تہ دری سوجاں بلکن مسلمان سرپد نہ بوتگ انت آہانی ترند ءُ تیزیں گام کنٹ کرتنت۔ اقبال مسلماناں پدا ہما شموشتگیں درونت ءَ یات دنت ءُ آہاں جھیڑیت کہ آں اسلامی سوج وصلاحاں گران ءَ فطرت ءِ توان ءَ وتی پنجگ ءَ بکنینت اے گلزمین' ماہ داستال دشت ءُ دریا' آسمان و کہکش کہ خدا ءَ پیدا کرتگ انت پہ مئے نپ زورگ ءَ انت۔ پہ مؤمن ءَ فرض انت کہ آں چوشیں توانے پیدا بکنت کہ گیدی ءِ پنیامیں درستیں اسراراں در بگیجیت وتی قابو ءَ بکنت۔ رموز بیخودی' ءَ اقبال گوشیت۔

اے کہ با نادیدہ پیماں بستہ

ہمچو سیل ازقید ساحل رستہ
چوں نہال از خاک ایں گلزار خیز
دل بغائت بندو باحاضر ستیز
ہر کہ محسوسات را تسخیر کرد
عالمے از ذرہ تعمیر کرد
کوہ صحرا دشت و دریا بحروبر
تختہ تعلیم ارباب نظر
عالم اسباب را دوں گفتہ
اے کہ از تاثیر افیون گفتہ
خیز واکن دیدہ مخمور را
دوں مخواں ایں عالم مجبور را

آسر

خودی ءِ فیلسوفی بنی آدمی گوشت ءِ ردوم ءُ کار زانتی ءَ ہمدپ انت۔ تہنائیں مردم ءِ خودی وہدیکہ کار زانت بیت وتی کمال ءَ رسیت ءُ ردوم کاریت چہ آئی دگران ءَ پائیدگ رسیت چوکہ چہ یک بزیں درچکے ءَ کسے ءَ ساہگ، کسے ءَ ثمر، کسے ءَ پل کسے ءَ را داردست کیت ہمے ڈول پہ ملت ءَ خودی ءِ پختگی ءِ منزل بیخودی انت۔ بیخودی مردم ءَ راوت مطلب ءُوت وربونیگ ءَ نیلیت آوتی جاں ومال ءَ پہ ملت ءَ ندر کنت کہ چریشی ملت ءِ خودی مہر ءُ محکم بیت

اسلام ءَ براتی، آزاتی ءُ برابری ءِ محشرین فکر ءَ جہان پہجہ آروک کنائنیتگ ۔ ہمے دین ءَ ملت ءِ بنیاداں ءَ توحید ءُ رسالت ءِ بنی ئیں سخت ءِ سر ءَ پادکرتگ۔ توحید مسلماناں ہمدل ءُ تپاک داریت ءُ بید چہ اللہ ءَ دگرانی دیما سرشگوں کنگ ءَ گردار کنت۔ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ءِ رسالت ہم دائمی ہمدل دارک ءِ نعمت ءِ انت۔ ختم نبوت ءِ سخت ءَ مسلمانان ءَ پہ ابدگوں یکدگر ءَ گنڈ تگ۔ آہان ءَ چہ الہامی درس ءُ راہ شون ءَ بہرمند کنا

ئینتگے اسلام ءِ تاریخ ءِ در حق ءَ علامہ اقبال مسلماناں سکین دنت کہ ایشی ءِ سر ءَ جہل بنیں بچار بکنت وتی گوستگیں نوبتانی تجربت ءِ روشنائی ءَ وتی استیں بار یگ ءُ عاقبت ءِ گہتر کنگ ءَ سرین ءَ بہ بندنت۔ وتراچہ ہما ملتاں بہ پہر مزنت کہ آں خودی ءَ زلل ریستنت ءُ نزور کنتت۔ یک خود داریں قوے نیں در آمدیں عراجانی دست چار ءُ وازمندگ بیت نیں چہ آہاں چم جنت بلکہ آئی سروسیالی گوں دگہ قوماں مڑاءِ ردءَ بنت۔ اقبال ءِ یک غزلے ءِ گال انت کہ

چو بجان منی در آئی دگہ آرزو نہ بینی
مگر ایں کہ شبنم نویم بے کنار بادا

"اگہ تو منی ارواہ ءِ تلاں گریہ بکشے دیست کنے کہ منی دل ءَ ہچ ارمانے سنیت بید چہ ہمے مراد ءَ کہ تئی شبنم ءِ یک ترمپ بے گوانزیں زرے بہ بات

پیام مشرق

پیام مشرق حکیم الامت علامہ اقبال ءِ یمی شعری دپتر انت کہ ۱۹۲۳ء چھاپ وشنگ بوتگ ات پیام مشرق ءِ مانا انت چہ شگرب ءِ گلزمین ءَ یک کلمے۔ جرمنی ءِ یک نامداریں شاعر ءُ فیلسوفے گوئٹے بوتہ کہ ۱۸۳۲ء زوال بیتگ ات۔ آئی شعرانی گچین دپتر "شگربی و مگربی" (شرقی و غربی) ءِ نام ءَ ردبند بوتگ کہ چہ آئی زانگ بیت کہ گوئٹے ءِ سر ءَ اسلامی رہشون ءُ ایرانی شاعرانی اثر خاصیں پیمے ءَ بوتہ۔ علامہ اقبال ءَ گوئٹے ءِ دپتر ءِ پسودیان ءَ پیام مشرق ءِ گفتار نوشتہ کرتگ انت۔ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ پہ گوئٹے ءَ "حکیم حیات" ءِ لقب کار بستگ۔ ایشی مانا انت "زند ءِ دانائیاں سریال۔" پریش ءَ گوئٹے ءَ جرمن قوم ءَ را آگہ وشیوار کنگ ءِ جہد کرتگ انت وہدیکہ علامہ اقبال ہمے کار پہ مسلمانانی جہر نیگ ءَ کتگ چہ شگرب ءَ کلہ ءَ ایش لیکھگ بیت کہ اقبال ءَ راگوں مگرب ءِ قوماں نکپتگ ات بلکن آئی خاصیں پیمے ہمے کتاب ءِ یک بہرے ءَ مگرب ءِ مہلوک ءَ وتی کلہ داتہ۔ آئی مگرب ءِ مزن نامیں شہ زانتانی بابت ءَ وتی فکر و خیال ہم درشاں کرتگ انت۔ ضرب کلیم ءِ تاکدیماں یک ہندے ءَ نوشتہ کنت۔

مشرق سے ہو بیزار نہ مغرب سے حذر کر
فطرت کا اشارہ ہے کہ ہر شب کو سحر کر

پیام مشرق ءِ بنگیڑی ءَ اردو زبان ءَ مزن ارزیگیں پیش گالے انت کہ ایشی تہا سے ہبران ءَ گیشینگ بوتہ پیسر ءَ اے بحث و تہمیات انت کہ جرمن لوزانک ءِ سر ءَ فارسی زبان ءِ چے چے نکش و نشان انت گوئٹے ءُ دگہ جرمن شاعر چہ فارسی شاعری ءَ، خاصیں پیمے ءَ چہ خواجہ حافظ شیرازی ءَ تاں حدے ءَ اثر زرتگ انت اے رد ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ ۱۹۲۲ء وتی یاتانی کمک ہر چیزے کہ نوشتہ کرتگ اے سرحال ءَ خاصیں پٹ پول کنوکاں تنے وہدی ہچ گیشی نکرتگ۔ دومی بہر چوش انت کہ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ نوزہمی قرن ءِ جرمنی ءُ بیستمی قرن ءِ اسلامی جہان ءِ نیام ءَ ہمرنگی دیستگ آئی وتی ءُ

گوٹسے ءِ گفتارانی تہایک وڑیں برابری چارتگ۔ یمی خاصیں بحث علامہ اقبال ءَ گوں وتی فارسی ءِ گفتاراں استمان ءِ دلاں سرنیگ ءُ آہانی ارواہ ءِ تہاجوش وجزبہ پیدا کنگ ءِ جہد کرتگ انت اقبال ماریت کہ دل وہدیکہ بدل بنت دنیا بدل بیت قرآن مجید ءَ کیت کہ۔ اللہ ءَ تاں ہماوہد ءَ قومے حالت ءَ بدل نکت تانکہ ہمے قوم ءِ باسک وتی زرد ءَ بدل نکننت۔ اے ہبر ہم گوشتن کرزیت کہ گوئٹے ہماکس انت کہ آئی پہچہ آرماں بر صیغر ءَ کلاں پیش علامہ اقبال کنانتگ۔

اردو ءِ پیش گال ءَ رند فارسی دپتر بنابیت۔ پیام مشرق ءِ شنگ بوئیگی دور نوبت ءَ امیر امان اللہ خان افغانستان ءِ بادشاہ ات بلے رند ترے آئرا پہ ملک یلہ دنیگ ءَ ناعلاج کتگ کہ ۱۹۶۰ ءَ ماں اٹلی ءَ آں بیراں ہیتگ ات اقبال ءَ وتی کتاب ہمے بادشاہ ءِ نام ءَ کرتگ ات۔ ہمے نام پر کنگ گالانی تہاانت۔ ایشی بندات ءَ علامہ اقبال وتی درور گوئٹے ءَ گوشیت پد امسلمانیں ملکانی پد مانگ ءُ کمسیالی ءِ نیمگ بادشاہ ءَ رادلگوش دیان ءَ لوٹیت کہ آں مڑاہداریں غیرت مندیں اوگاناں بہ چیٹیت کہ ہمے کوہستگاں حضرت ابوبکر صدیق ءُ حضرت عمر فاروق ءِ نوبت برترے بکنت۔ اقبال لوٹیت کہ چہ قبلئی جہان ءِ قومانی ازم وعلم ءَ مسلمان سیر ءُ پر بہ بنت۔ ایشی تہا آں ترک سلطان مراد اول ءِ عثمانی بار یگ ءَ آئی فقر ءِ پچار ءَ کنت۔ حضرت سلمان فارسی مدائن ءِ والی ات بلے فقر ءِ خوچہ آئی تب ءَ در نکپتگ اقبال بادشاہ ءَ سوج وسکیں دنت کہ آں ہم بادشاہی پوشاکانی تل ءَ درویشی دلے ءِ واہندبہ بیت ءُ چہ رسول پاک ءُ ءِ عشق ءَ وترا بہرہ مند بکنائین ایت

کتاب ءِ بہر

نام دنیگ رند اصلیں کتاب ءِ بنگیر ثبیت۔ کتاب پنج ڈلگیں بہرانت

(۱) لالہ طور ءِ دو بیتی (۲) افکار (۳) مئے باقی (غزل) (۴) نقش فرنگ (۵) خردہ لالہ طور ءَ بابا طاہر عریان ءِ پیمیں ۱۶۳ دو بیتی انت ءَ افکار ءَ علامہ ءَ کسان ومزنیں (۵) پر بند ہستگ انت مئے باقی ءِ رد ءَ ۴۵ گچین غزل انت نقش فرنگ ءِ تہا قبلی شہہ زانتانی فکر ءُ شون او پہ

قبلہ ءِ قوماں اقبال ءِ کلہ انت۔ حزدہ ءِ تہا یک یک جتا جتائیں بیت انت۔

لالہ طور

کوہ طور ءُ سیناء ءِ کیچگ ءِ ہبر قرآن پاک ءَ آتکگ۔ اسلامی لوزانک ءُ شاعری ءَ طور ءُ سیناء ءِ استعارہ بازی ءَ کار مرزبیتگ اے ہما جاگہ انت کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ءُ پاکیں لایزال ءِ جلوہ دیستگ ات۔ لالہ گواڑخ ءَ گوشت کہ لوزانک ءَ ایشراہم جوانیہ پہچہ آر دیانتگ۔ گواڑخ ءِ پیالہ ءِ بن سیاہ انت کہ دلی درد غم ءُ دور گانی شبین انت۔ نوں لالہ طور ءِ لوز جوڑہ ءَ مردم جوانیہ پوہ بوت کنت

علامہ اقبال ءِ غزل ہم ہرچند ءَ کہ چہ غزلانی ہمارم ءَ ڈن انت کہ آہانی تہا عشق و محبت ءُ ابید خودی ءِ فکر و فلسفہ ءِ رنگ گیشی ءَ سرا انت بلے چار بیتانی تہا آئی ہر تہریں خیال آور تگ انت۔ عشق، زند ءِ مول، خودی، اسلامی قومیت، بنی آدم ءِ شان ءُ مڑاہ تقدیر، جہد ہریک پہ ناتے شوندا تگ۔ ڈاکٹر علامہ اقبال زند ءِ یک مقصدے دیمادار یت ءُ داں ہمے منزل ءَ رسگ ءَ جہد ءُ کوشت ءِ سوج ءَ دنت

گلو از شیوہ ہائے زندگانی ترا بر شیوہ ہائے او نظر نیست
من از ذوق سفر آنگونہ مستم کہ منزل پیش من جز سنگ رہ نیست

"اچ من زند ءِ مول مراد ءِ چے جست ءَ کئے کہ تو منی ریک ءُ راہ بنداں نزانے من چہ وتی جہد ءِ چاڑ ءَ ہنچو بے سارا وں کہ منزل پمن تہا راہ ءِ دپ ءِ سنگے انت"

دمادم نقش ہائے تازہ ریزد
بیک صورت قرار زندگی نیست
اگر امروز تو تصویر خاک است
بخاک تو شرار زندگی نیست

"زند ہریک گامے ءَ نوکیں شک رندان ءَ روت زند یک قرار ءَ پیجر نہ اوشتیت۔ تئی مروچی ئیں روچ ءُ دو شیکیں شپ ءَ اگہ پرکھ نیست گڈاں بزان کہ زند ءِ تریشک ءَ تئی حاک زہرانت"

علامہ اقبال ءِ بارواہنچو کہ ماخودی ءِ دپتر ءُ حوالہ داتگ کہ آں ترس ءُ بیہار ءُ پہ خودی ءُ زلل دیوک لیکھیت۔ ترس ءُ خوف ءُ پہ زندگیں مردم ءُ اقبال مرگ ءِ شیین زانت۔

دل بیباک راضر صہ۱ غام رنگ ص۲ است
دل ترسندہ را آہو پلنگ است
اگر بیمے نداری بحر صحراست
اگر ترسی بہر موجش نہنگ ص۳ است

"نترسیں دل گرگ ءُ گور کے لیکھیت پہ ترسوکیں دل ءُ آسک پلنگ بیت۔ آنکس کہ نترسیت پرائی زرمیدان انت آکہ ترسیت زر ءِ ہرچول پر آئی سینسارے انت"

دلت می لرزد از اندیشہ مرگ
زبیمش زرد مانند ضریری صہ۴
بخود باز آ خودی راپختہ ترکن
اگر گیری پس ازمردن نمیری

"تئی دل چہ مرگ ءُ ہژم گپتگ چہ مرگ ءُ توچو زار چوبہ ءُ زرد گشتگے۔ وترا سنبھال بکن وتی وت پجہ آری ءُ کار بگر توکہ وتی خودی ءُ محکم بکنے تہ مرگ ہم ترا کشت وگار کت نکنت"

علامہ اقبال ءُ وتی گفتار انی تہا تقدیر ءُ طالع ءِ سر ءُ باز شوندار ی داتگ آں ہمے ہبر ءِ حق ءُ انت کہ تقدیر مردم ءِ خام خیالی انت۔ اقبال اے خیال ءُ پہک ءُ رد کنت کہ بنی آدم ءُ ہچ وس واک نیست دست پاد جنگ بے پائیدگ وبے سیت انت۔ اقبال ءِ نز ءُ چوش کنگ جہان ءُ چہ دل ا یکیم بونیگ انت آں مردم ءُ سکین دنت کہ۔

صہ ضرغام۔ گرگ صہ ۲ گورک صہ ۳ واگو۔ مگرمچھ صہ ۴ ہلگدار

ترے دریا میں طوفاں کیوں نہیں ہے
خودی تیری مسلماں کیوں نہیں ہے
عبث ہے شکوہ تقدیر یزداں
تو خود تقدیر یزداں کیوں نہیں ہے

ہمے حالور ءَ تقدیر ءِ بارواچوش ہم ترانگ ءَ پرینیت۔

بپائے خود مزن زنجیر تقدیر
تئے ایں گنبد گرداں رہے ہست
اگر باور نداری خیز و دریاب
کہ چوں پاواکنی جولا نگہے ہست

"تو تقدیر ءِ زمزیل پرچہ پاداں کرتگ اے چہرو رو کیں گنبد (آسمان) ءِ تہا ہم راہ ہست انت اگر ترا باور نہ بیت پاد اشوہازے کن وہد یکہ گروہ تاچی ءَ جزم بے پر تو میدانے ہم پیدا بیت"

بہ روما گفت بامن راہب پیر
کہ دارم نکتہ ء ازمن فراگیر
کند ہر قوم پیدا مرگ خود را
ترا تقدیر و مارا کشت تدبیر

"روم ءَ یک پیریں راہبے ءَ منا در ائنست اچ من پنتے بزور کہ ہر قوم وتی مرگ ءَ وت پولیت۔ تئی قوم ءَ را تقدیر ءَ کشتگ منی قوم ءَ را کشتگ راہ در گیجگ ءِ ذوق ءَ۔

علامہ اقبال درستیں اسلامی جہان ءَ بے پرکھ و تفاوت یک ملتے لیکھیت۔ آں گونڈ گونڈیں قومیتاں نمرینیت۔ آئی نزء اسلامی جہاں یک شاہگانیں زرے ءُ قومیت گونڈ گونڈیں کور، شیلگ ءُ شجوانت کہ ہمے زر ءِ تہا کائینت ہوار بنت۔ قومیتانی ءِ سر ءَ پہر بند و کان ءَ اقبال قبل و کودک لیکھیت۔

تواے کودک منش خودرا ادب کن
مسلماں زاردہ ترک نسب کن

یا کہ

نہ افغانیم و نے ترک و تتاریم
چمن زادیم ازیک شاخساریم
تمیز رنگ و بو برما حرام است
کہ ماپرور دہ یک نوبہاریم

آں ماریت کہ مسلمان ءِ پد منتگی "زور بوئیگ" جہان ءِ تما کمسیال بوئیگ ءِ دلیل قومیت و وطنیت ءِ گٹ ءُ حصار انت۔ اقبال تیوگیں مسلماناں یک قوے زانت ءُ تیوگیں جہان ءِ آبانی ملک لیکھیت۔

ہنوز ازبند آب و گل نرستی
تو گوئی رومی و افغانیم من
من اول آدم بے رنگ و بوئیم
ازاں پس ہندی و طورانیم من

"توچہ آپ و خاک ءِ بند ءَ انگت در کپت نکر تگ کہ وتر ا رومی و افغان گوشے۔ من وترا پہک ءَ آدمے حساب کنیں چریشی رند ہندوستانی و طورانی ءَ وترا شریکدار کنیں خودی ءُ وت پہچ آری اقبال ءِ دل پسندیں سرحال انت کہ گشیت

رہے در سینہ انجم کشائی
ولے از خویشتن ناآشنائی
یکے بر خود کشا چوں دانہ چشمے
کہ از زیر زمین نخلے برآئی

افکار

افکار ءِ بہر ءَ نوکیں شاعری ءِ گچین رہشون ءُ تہمیات گند گا کائینت ءُ ناز بکیں، فکر ءَ رودینو کیں خیالات جوانیہ سرانت ہمے بہر ءَ یک بے دروریں پربندے "تسخیر کائنات"

انت۔ "سرود انجم" ءَ استارانی زبان ءَ کنان جہان ءِ جہل و برزانی سرءَ چمشانک دنیگ بوتگ۔ بانزوتی چک ءَ دلیر ءُ ٹہلیں سرمچارے بونیگ ءِ پنت ءَ دست۔ یک پربندے حدی' انت کہ بگ پان ءَ صوت پر بستگ اقبال اسلامی ملت ءَ مہری ءُ وتر اساربان لیکھیت ءُ توار ءَ پر جنان انت کہ۔

تیز ترک گام زن منزل ما دور نیست

تسخیر فطرت

تسخیر فطرت پیام مشرق ءَ افکار ءِ بہر ءَ گچین تریں' بے دروریں پربندے انت ایشی بنزہ بنی آدم ءِ پیدابونیگ ءِ قصہ انت کہ ماں کلام اللہ شریف ءَ کمیں گیشنیتگ بیان کرتگ

قرآن مجید گوشیت۔ اللہ تعالیٰ ءَ ملائیکان ءَ حال دات کہ من گلزمین ءِ سرءَ وتی نایبے جوڑ کنگی اوں ملائیکاں عرض کت۔ توچو شین ءَ وتی نائب کن ءِ کہ آں ڈگار ءِ سرءَ پترکہ پاد کنت ہون ریچیت وہدیکہ ماتی حمد ءُ وزبت ءَ کنیں۔ اللہ تبارک تعالیٰ ءَ فرمان کت۔ اے ہبر ءَ من شرترزانیں شمانزان ات ہرکدیں من آئرا جوڑ کنیں۔ وتی ارواہ ءَ آئی جان ءَ دئیں شمارا حکم انت کہ آئرا سجدہ بکن ات درستیں ملائیگاں سجدہ کت ابلیس ءَ کبرکت ءُ کافرانی رد ءَ اتک۔ پداشیطان ءَ پہ کلپی آدم ءَ راچہ جنت ءَ درکنائینت۔ چوش آدم ءُ آئی اصل ءِ نیام ءَ دوری ءَ جہ جت۔ چہ ہمے دوری ءَ ہردرگت ءَ گمراہی ءُ نازانتی ءِ اماچ بوان بوت اللہ تعالیٰ ءَ پہ آئی راہ شون ءَ پیغمبرورسول راہ دیان ءَ بنی آدم ءَ راہدایت دیان کت بلے شیطان ءُ آدم ءِ نیام ءِ ہمے کینگ ہرنوبت ءَ نوکیں دروشمے زوران ءَ شت۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام ءُ نمرود' حضرت موسیٰ علیہ اسلام ءُ فرعون' حضرت محمد الرسول اللہ ءُ ابولہب ءِ صورت ءَ ہمے بے پاندیں کش وگیر جاری سنتگ ءُ تاں قیامت ءَ جاری مانیت۔ انبیاء علیہم السلام ءِ سوج ایش انت کہ بنی آدم وتر اشاہگانیں جہان ءَ مشموشیت آئی ہروہد ءَ ہمے جہد بہ بیت کہ وتی اصل بزاں خالق ءِ نیمگ دلگوش بہ

بیت کہ راہ بو میا ہمائی جندانت۔ بلے بنی آدم گیشتر ءَ وتی عقل ءِ سر ءَ یسہ کرتگ چہ وتی رژن ءَ چست بالائیں حالینی ءِ منکر بوان انت آئی خالق شموشتگ و خالق ءِ خلق کرتگین ءَ گوں دل بستگ ہماہانی عبادت ءَ پروت نجات ءِ واہدار بوتہ آس روچ ماہ استار زر سنگ وبتانی سجدہ کنگ ءَ مان آتکہ۔ وہدیکہ ہماہان ءَ کہ ہدایت ءُ راہ شون نصیب بیت آہانی اراہ پروتی اصل ءِ وانباز ءَ بے تاہیر بیت چہ آہانی دیمادرستیں پردہ چست بنت آں وتی اصلیں مراد ءَ انباز کنت۔ مولانا جلال الدین رومی گوشیت۔

ماز فلک برتریم وز ملک افزوں تریم
زیں دوچرا نگزریم منزل ماکبریاست

"ماچہ عشق ءَ ہم برز تریں ماچہ ملائکاں ہم کچین تریں۔ اچ ہمے دوینساں پرچہ باج مہ بریں کہ مئے منزل کبریا (ذات حق) انت۔"

علامہ اقبال ءِ اے در حق ءَ سوج ہمیش انت کہ بنی آدم ءِ وتی اصل ءِ پہچ آر ءَ وترا رسینگ ءَ المی انت کہ فطرت ءِ تالاں کرتگیں دام ءَ شگینان ءَ وتراچہ ہمے حد ءَ آجو بکنت پریشی بیچار، عبادت، رماں گیری المی انت کہ گشاداں کاربندان ءَ بندہ وتی خالق ءِ نزیک بوت یک نمرانیں زندے ءِ واجہ بوت کنت۔

تسخیر فطرت

ا۔ میلاد آدم

نعرہ زد عشق کہ خونیں جگرے پیدا شد
حسن لرزید کہ صاحب نظرے پیدا شد
فطرت آشفت کہ از خاک جہان مجبور

خود گرے خود شکنے خود نگرے پیدا شد
خبرے رفت ز گردوں بہ شبستان ازل
حذرائے پر دگیاں پردہ درے پیداشد
آرزوبے خبر ازخویش باآغوش حیات
چشم واکرد جہان دگرے پیداشد
زندگی گفت کہ درخاک تپیدم ہمہ عمر
تا ازیں گنبدد یرینہ درے پیداشد

۲۔انکارابلیس

نوری ء ناداں نیم سجدہ بہ آدم برم
اوبنہاد است خاک من بہ نژاد آذرم
می تپداز سوز من خون رگ کائنات
من بہ دو صر صرم ' من بہ غو تندرم
رابطہ سالمات ' ضابطہ امہات
سوزم و سازے دہم آتش میناگرم
ساختہ ی خویش را درشکنم ریز ریز
تا زغبار کہن ' پیکرنو آورم
از زومن موجہ چرخ سکوں ناپزیر
نقش گر روز گار تاب تبے جوہرم
پیکرانجم ز تو گردش انجم زمن
جاں بجہاں اندرم ' زندگی مضمرم
توبہ بدن جاں دہی شور بجاں من دہم
توبہ سکوں رہ زنی من بہ تپش راہبرم
من بہ تنک مائیگاں گدیہ نکر دم سجود
قاہر بے دوزخم ' داوربے محشرم

آدم خاکی نہاد دوں نظر و کن سواد
زاد در آغوش تو پیر شود در برم

۳۔ اغوائے آدم

زندگی سوز و ساز ، بہ ز سکون دوام
فاختہ شاہیں شود از تپش زیر دام
ہیچ نیاید زتو ، غیر سجود نیاز
خیز چو سرو بلند ، اے بعمل نرم گام
کوثر و تسنیم برد ، از تو نشاط عمل
گیرز مینائے تاک آئینہ بادہ نام
زشت و نکوزادہ وہم خداوند تست
لذت کردار گیر ، گام بنہ ، جوئے کام
خیز کہ بنمایمت مملکت تازہ ئی
چشم جہاں بیں کشا بہر تما شاخرام
قطرہ بے مایہ ئی ، گوہر تابندہ شو
از سر گردوں بیفت ، گیر بدریا مقام
تیغ درخشندہ ئی جان جہانے گسل
جوہر خود رانما آئے بروں ازنیام
بازوئی شاہیں کشا خون تزرواں بریز
مرگ بود باز راز ہستن اندر کنام
توشناسی ہنوز شوق بمیرد زوصل
چیست حیات دوام؟ سوختن نا تمام

۴۔ آدم از بہشت بروں آمدہ میگوید

چہ خوش است زندگی راہمہ سوز ساز کردن

دل کوہ ودشت وصحرا بہ دمے گداز کردن
زقفس درے کشادن بہ فضائے گلستانے
رہ آسماں نوردن بہ ستارہ راز کردن
بگدازہائی پنہاں، بہ نیازہائی پیدا
نظرے ادا شناسے بحریم ناز کردن
گہے جز یکے ندیدن بہ ہجوم لالہ زارے
گہے خارنیش زن راز گل امتیاز کردن
ہمہ سوز ناتمامم ہمہ دردِ آرزویم
بگماں دیم یقیں راکہ شنید جستجویم

۵۔ صبح قیامت (آدم در حضور باری)

اے کہ زخورشید تو کوکب جاں مستنیر
از دلم افروختی شمع جہان ضریر
ریخت ہنر ہائے من بحر بیک نائے آب
تیشہ من آورد از جگر خارہ شیر
زہرہ گرفتار من، ماہ پرستار من
عقل کلاں کار من بہر جہاں داروگیر
من بزمیں درشدم من بفلک برشدم
بستہ جادوئی من ذرہ مہر منیر
گرچہ فسونش مرا بردہ زراہ صواب
از غلطم درگزر عذر گناہم پزیر
رام نگر ددجہاں تا نہ فسونش خورم
جز بکمند نیاز، ناز نگردد اسیر
تا شود ازاہ گرم ایں بت سنگیں گداز
بستن زنار او بود مرا ناگزیر

عقل بدام آورد فطرت چالاک را
اہرمن شعلہ زاد سجدہ کند خاک را

"تسخیر فطرت" پیام مشرق ءِ چہ ہما بنداں یکے انت کہ آہمے کتاب ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءِ کلہ ءِ ارواہ انت ایشی تہا بنی آدم ءِ تہمیات کنگ بوتگ ہما تجربت شوندا شتگ انت کہ نیکی بدی ءِ بگیر بدار ءَ پیدابوان ءَ آدمی زند ءِ سر ءَ اثر مند بوتگ انت اے پر بند تیوگی ءَ نوشتہ کرتگ

پر نبد بن و بنزہ نیکی و بدی ءِ مدام ءَ آدم و ابلیس ءِ بند ءُ گلائش بو نیگ انت۔ سری بہر میلاد آدم ءَ علامہ اقبال بنی آدم ءِ پیدابو نیگ پہ تیوگیں جہان ءَ پرچنڈے ءِ نام دیان ءَ آئی کار پدانی حوالہ ءَ آئرا گچین خلق ءِ منصب ءِ لائق لیکھیت

دومی بہر ءَ ابلیس ءِ نہ منگ ءِ تہمیات آں ابلیس ءِ اصلیں دورگ ءِ ڈس ءَ دیان چہ آئی دپ ءَ چوشیں راستیں تران کشیت کہ ابلیس ءَ را اگہ عاقبت ءِ سدھ سما بوتیں آئی چہ آدم ءِ سجدہ ءَ بجبر روگردانی نکت۔ سیمی بہر ءَ ابلیس آدم ءَ ردد نت آئرا ہمے باوری دنت کہ جنت ءِ قراریں زند ءَ جہدانی پرشماریں زندانت۔ جتائی ءِ سوزمان چہ انباز ءِ شکلیں نیاداں گچین و گہتر انت چارمی بہر ءَ آدم گلزمین ءِ سر ءَ وش ءُ چاڑیں زندے ءِ گواز نیگ ءَ گل انت۔ علامہ ءِ نزیک ءَ آدم ءِ چہ جنت ءَ کنزگ تاوان ءِ سودائے نہ انت بلکن آئی جبین ءِ کمالانی جوانتریں شون ءِ موہ رسگ انت۔ پنجمی بہر ءَ آدم حشرگاہ ءَ خالق ءِ دیمازاری ءُ پہل ءِ حالت ءَ ہم وتی ہما کارانی لیکھ ءَ دیان انت کہ گلزمین ءِ زند ءَ آئی کرتگ انت کہ ابلیس ءِ ند یستگیں گشاد ہم آہانی دیما پہ سرشگوں کنگ ءَ ناعلاج بنت۔

مئی باقی

مئے باقی بزاں ہما کیف کہ ملارے تاں دیر ءَ مانیت خواجہ حافظ شیراز ءَ مئے باقی ءُ مئے صافی ءِ لوز لیکہ وتی گفتارانی تہا کار ہستگ 'اقبال ءَ پروتی غزلاں مئے باقی ءِ سرحال در

چنگ کہ ایش گوں حافظ ءَ آئی ہمبتی ءِ نیمگ اشارت کنت چو کہ گوشتگے

بدہ ساقی مئے باقی کہ درجنت نخواہی یافت
کنار باد رکناباد گلگشت مصلی را [1]

البت اقبال ءِ غزل شوندارنت کہ آئی چہ رومی عراقی ءُ سعدی ءَ اثر گپتگ۔ آئی گفتارانی زور، شیر کنی، خیال ءِ بلندی ءُ زانت ءِ شمار ءَ وانوک حدیں سرپد بیت وہد یکہ آں فارسی ءِ گچین شاعرانی گال و گفتاراں جوانیہ سریال بہ بیت۔

علامہ اقبال ءَ ماں اردو ءَ ہم غزل پرستگ انت، بانگ درا ءُ بال جبریل ءِ آئی غزل فارسی غزلانی درور نہ انت۔ جاگہ جاگے آئی غزل مردم ءِ دل ءَ ماں کائنیت۔ ہلے پیام مشرق و زبور عجم ءِ غزلانی تہا خیال ءِ نازرکی، زبان شیر کنی، سوزماں ءُ مستی وتی مٹ وت انت چو کہ پیام مشرق ءِ اے غزل کہ

یک نگہ یک خندہ ء دزدیدہ، یک تا بندہ اشک
بہر پیمان محبت نیست سوگندے دگر

"یک چارگے، یک نازبکیں پچکندگے ءُ یک درپشوکیں ترہے ارس، پہ مہر ءُ دوستی ءَ چریشی شرترین عہد ءُ سوگندے دگہ نیست انت۔" "یک دگہ غزلے ءَ گوشیت

حلقہ بستند سر تربت من نوحہ گراں
دلبراں زہرہ وشاں، گلبدناں سیم تناں
درچمن قافلہ لالہ وگل رخت کشود
از کجا آمدہ اند ایں ہمہ خونیں جگراں

"منی قبر ءِ چاگرد ءَ دلبر ءُ دلربا، مہ کج و مہ بدن پہ مودگ آرگ جم بوتگ انت چو بگوشے کہ ملگزار ءَ پل ءُ گواڑک ءِ لڈ ءَ بہتگ۔ نزاناں نقرہ بدن اچ کجا آتکگنت؟"

---

[1] خواجہ حافظ غزل یک گال بندے

کو آں نگا ہے ناز کہ اول دلم ربود
عمرت درا زباد ہماں تیرم آرزوست

"کجا انت ہما ناز داریں نگاہ کہ پیر پیری روچاں اچ من دل **پلتگ**۔ جمار باتے کہ انگت دلوں ہمائی زریت۔"

باز بہ سرمہ تاب دہ چشم کرشمہ زائے را
ذوق جنوں دوچند کن شوق غزلرائے را

"وتی کمال شوندارد کیں چماں پداگوں سر **بمگ** ءَ ہنچو نکتش بکش کہ غزل گشو کیں شوق یکے پہ چنت سری گیش بہ بیت۔"

علامہ اقبال ءِ غزل ءِ گچین تریں دپتر زبور عجم انت وہدیکہ آئی احوال ءَ نوشتہ کنیں علامہ اقبال ءِ غزل ءِ درونت ءَ سر جمیں بحث و تران کنیں پریش کہ غزل ءِ علامہ اقبال ءِ شاعری ءَ خاصیں رنگ ءُ شریں ارزشے است

نقش فرنگ

علامہ اقبال ءَ ہنچو کہ چہ قبلی جہان ءِ علم ءُ لوزانک ءَ گنجے زر تگ ہمے پیم آئی رو آسانی جہان ءِ علمی گنج پہ قبلئی جہان ءَ ہم بہرے نگاہ داشتگ۔ نقش فرنگ ءَ علامہ اقبال ءَ وتی فکری تمیات ءُ آئی آسر پہ جوانیں ڈولے قبلی جہان ءِ قومانی دیما ایر کرتگ۔ "پیام" ءِ پربند ءَ علامہ قبلئی جہان ءِ ہمے تمیات ءَ چوش کنت کہ اوداں ایوک ءَ بجاری ئیں دیمرئی آتکگ آں چہ روحانی ئیں گنجاں زبہرانت۔ روحانی دولت ءِ جریدگی ءِ اولی گزر عشق انت تانکہ آں چہ عشق ءِ سوزمان ءَ بہرمندمبیت چہ روحانی گنج ءَ دامن ہورگ مانیت

یک دگہ پربندے 'جمعیت اقوام انت سری جہانگریں جنگ ءَ رند لیگ آف نیشنز ءُ پد اقوام متحدہ جوڑبوت بلے جہان ءِ تہا حالینی ایمنی ءِ واب ءَ مانانہ رست پچیکہ چیرو ایمنی ءِ ہما منشور کہ اللہ ءِ رسول ءَ حجتہ الوداع ءِ تران ءَ پہ اسلام ءَ **بخشتگ** ات برزی

دوئیں گل چہ آئی بے بہرا تنت ای ڈول علامہ اقبال ہمے گلان ءَ کفن کشیں دوزانی گلے ءِ نام پر کنت کہ آہاں ہمے مقصد ءَ قبران ءَ بہر ءُ بانگ کرتگ۔

نقش فرنگ ءِ بہر ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ یورپ ءِ نامی ئیں فیلسوفانی فکر ءِ سر ءَ بحث و تمیات کرتگ۔ ایشی تہا اقبال ءَ رومی فکر چہ ہیگل و گوئٹے ءَ گچین ءُ شرتر لیکھتگ۔ فلسفہ ءِ بہر ءَ ایشی سر ءَ ہم سرپورائیں چم شانکے دئیگ بیت۔

خردہ

علامہ اقبال ءِ یک یک تائیں بندانت کہ ایشانی تہار از ءِ شوندار ی مان انت۔

زبور عجم

علامہ اقبال ءِ فارسی گفتارانی چارمی دپترگوں دو جتا جتا ئیں دو بیتیاں کہ آہانی پچار جتا ءِ کنگ بیت ۷ ۱۹۲ ءَ سری وار چھاپ بوتگ۔ زبور ہما آسمانی کتاب ءِ نام انت کہ حضرت داود علیہ اسلام ءَ نازل بیتگ ات۔ کتاب ءِ نام ءِ تل ءَ ہمے فکر سرشگ بوتگ کہ یک عجمی بزاں گنگیں زبانے ءَ گال و گفتار۔

زبور عجم ءِ دپتر ءِ بنگیشری چار کڑی انت پد اہفتاد پنج کساس غزل انت ایشی سری بہر ءِ دیم گوں حق تعالی انت، دومی ءِ گوں بنی آدمی ءَ۔ کتاب گوں یک دعائے ءِ پربند ءَ بنا بیت کہ حضرت داؤد ءِ نام گون انت

خاکم بہ نورو نغمہ داود بر فروز ہر ذرہ مرا پروبال و شرر بدہ

(بلوچی) حاکاؤں نور زملاں داود ءِ دے شہبار

ہر ذرگ ءَ را بانزل ءُ تریشک ءِ لقابدے

یک جاگہے گوشیت

بخاک ہند نوائے حیات بے اثر است

کہ مردہ زندہ نگردد زنغمہ داود

بزاں ہندوستان ءِ گلزنیں ءَ زند ءِ گوانگ جنگ ہنچاءُ بے سیتیں ہبرے پریش ءَ کہ چہ داود ءِ زملاں مردگ زندگ نہ بنت۔ داود ءِ زبمل علامہ اقبال ءَ وتی گالان ءَ لیکھتگ۔ بال جبرئیل ءَ یک گالے ءِ تہا اقبال ءَ پروتی ہمے کتاب پہرستگ

اگر ہو ذوق تو خلوت میں پڑھ زبور عجم

نغان نیم شبی بے نوائے راز نہیں

ہمے ہبر ءَ ہیچ شک نیست کہ زبور عجم ءِ گال پیام مشرق ءِ گالاں زور اکتر انت ءُ تب ءَ ہم چہ دگہ شاعری ءَ چست و بالا انت۔ پد اہم پیام مشرق ءَ را چہ علامہ اقبال ءِ کتاب بال

جبرئیل ءِ غزلاں گچنیں تر لیکھگ بوتگ

بلوچی ءِ شہہ نویس ءُ شہ زانت ہدامرزی میر مٹھاخان مری علامہ اقبال ءِ باروادتی رد بند کرتگیں کتاب "درگال" ءَ نوشتہ کنت

"بال جبرئیل ءِ لاف ءَ ڈاکٹر صاحب ءِ ہرچی کہ اردو ءِ غزل است انت ہواں گیشتر غزل ءِ رنگ وتب ءِ نیستاں ہندے ہندے ءَ اغر غزل ءِ رنگ است انت تہ ہمے ہمیں غزل تمام کھم انت لیکن پیام مشرق او زبور عجم ءِ غزلانی لاف ءَ غزل ءِ سرجمیں گوناف و وھشیں زیمر موجود انت چوکہ خیال ءِ نازرکی زبان ءِ شیرکنی سوز واثر رندی و مستی وصال ءِ ہوس، ہجر ءِ زہیر وغیرہ۔ زبور عجم ءِ غزلانی لاف ءَ حافظ ءُ سعدی شیرازی ءِ وھشیں گپتاری ءُ زبان شیرکنی موجود انت چھوکہ گھشی صہ ا

لعبدائے درد مندے بنوائے دلپزیرے
خم زندگی کشادم بھمان تشنہ میرے
زنگاہ سرمہ سائے بدل و جگر رسیدی
چہ نگاہ سرمہ سائے دونشانہ زد بہ تیرے
بنگاہ نار سایم چہ بہار جلوہ دادی
کہ بباغ و راغ نالم چوتدرو نوصغیرے

ڈاکٹر سید عبداللہ علامہ اقبال ءِ فارسی شاعری ءِ سر ءَ وتی نوشتانک تشریح اقبال ءَ نوشتہ کنت۔

"اقبال ءِ زبان حکیمانہ لوز ءُ جوڑہاں پرانت۔ آئی گفتارانی سر ءَ ہمک ڈولے ءَ حافظ، فغانی، جلال، علی قلی سلیم، سالک یزدی، رضی، دانش ابو طالب کلیم، طالب آملی ءِ مزنیں اثرے البت حکمت ءِ سرحالاں علامہ اقبال ءَ رومی، خاقانی، بیدل ءُ طالب ءِ زبان کاربستگ۔"

صہ ا درگال صفحہ ۱۷۵-۱۷۶ مولفہ میر مٹھاخان مری

ایشی تہا ہچ شک نیست کہ پہ سیم و خیال ءِ ردءَ علامہ اقبال ءِ گفتاراں حضرت مولانا روم ءَ بازاثر دور داتگ۔ رومی گشیت۔

ما زفلک· برترایم وزملک افزوں ترایم
زیں دوچرا نگذریم منزل ما کبریا ست

گمان انت کہ علامہ اقبال ءِ خودی ءِ فلسفہ ءِ بنیاد ہمے گال ٹہتگ انت رومی ءِ ہمے غزل ءِ پدگیری کنان ءَ علامہ اقبال گوشیت

شعلہ · درگیر زد درخس و خاشاک من
مرشد رومی کہ گفت منزل ماکبر یاست

زبور عجم ءِ سری بہر ءَ گوں خدا تعالی دیم پدیم انت۔ آئی نعمت ءُ بخشانی پچار ءَ کنت پہ مسلمانانی آگہی شیواری ءُ آہانی آسودگی ءَ دسبندی کنت۔ جاگہ جاگہ مسلمانانی بیچاڑی ءِ چہ خدا ءَ گلگ ہم کنت۔ سری ہبر بہ بیت کہ دومی ہر دو فارسی شاعری ءَ باز گچین نچین انت

ندارد عشق سامانے ولیکن تیشہ ء دارد
خراشد سینہ کہسارو پاک از خون پرویزاست

زبور عجم ءِ چونائی درستیں غزل گچین انت سی ءُ ششمی غزل سی ہفتمی چہل ہشتمی علم و حکمت، زانت ءُ دانش ءَ بیجوڑہ انت

نمبر ۳۶ غزل ءِ سربند انت۔

بجلال توکہ دردل دگرے آرزو ندارم
بجز ایں دعا کہ بخشی بکبوتراں عقابی

نمبر ۳۷ غزل

من آں علم فراست باپر کاہ نمیگیرم

که از تیغ و سپر بیگانه سازد مرد غازی را
بهر نرخے که ایں کالا بگیری سود مند افتد
بزور بازوئے حیدر بده ادراک رازی را
اگر یک قطر خوں داری اگر مشتے پرے داری
بیا من باتو آموزم طریق شاهبازی را

• نمبر۴۸ غزل

از مرگ ترسی اے زنده جاوید؟
مرگ است صیدے تودر کمینی!!
جانے که بخشند دیگر نگیرند
آدم بمیرد از بے یقینی !!

غزل ء پیم ء زبور عجم دومی بهر پربند۔ "از خواب گراں" یاکه "انقلاب اے انقلاب" په وتی اثر مندی ء وانگ کرزنت۔ سری پربند ء مسلمان ء راتوبینگ بوتگ ء آئرا سوج داتگ که ازل ء ننگ وناموس ء توانامت دار ء جهان اے کش آکش هرچی که داریت تئی منت وارنت۔ حاک گل جوڑ نینگیں بنده تو دور نوبت ء توت گلزمین ء ' بیا سدک و سخت ء کیفاں بنوش و تراچه گمان ء ستخانه ء در کن۔ چه واب ء ' گرانیں واب ء بست بکن

ناموس ازل راتوامینی تو امینی
داروائے جهان راتو لیساری تو یمینی
اے بنده خاکی تو زمانی تو زمینی
صهبائے یقیں درکش از دیر گماں خیز
از خواب گراں خواب گراں خواب گراں خیز
از خواب گراں خیز

همے پیم انقلاب ء گال هم سکی پرزور ' پرجوش ء اثر مندانت بندات گوں اسلامی راجی زند ء تفاوت ء کنان اقبال پوریات کار ' دهقان ء وازدارانی سیادی ء سر ء

شرگداری کنت ءُ گوشیت

خواجہ از خون رگ مزدور سازد لعل وناب
از جفائے دہ خدایاں کشت دہقاناں خراب

انقلاب!
انقلاب! اے انقلاب!

گلشن راز جدید

ہفتمی ہشتمی قرن ہجرہ ءِ یک صوفی ءُ شاعرے شیخ محمود شبستری تبریزی ءِ بیت دپتر "گلشن راز" بازنامدارانت کہ ہمے دپتر ءَ کم و گیش ہزار گال انت۔ ایشی سرحال سر ءُ اسرارانت کہ آئی ہفدہ جستھانی جواب داتگ۔ ہمے جست امیر سید حسن ہراتی (زوال ۷۱۸ھ) شیخ سعد الدین ۷۱۰ھ ءَ بازیں عالم ءُ شہ زانتان ءُ 'صوفی ءُ کواسان ءَ نوشتہ کت روان دات انت محمود ءَ ہمے جستھانی پسو نوشتہ کرتنت کہ باز جہل بن دور سریں رازانت شیخ ءَ چیزے صوفیانی دود نروار ءِ شریں گیش گیوار کرتگ انت۔ علامہ اقبال وتی کمال شون داران ءَ ہفت صد سالاں رند ہمیشی بیت دپتر ءِ جواب نوشتہ کرتگ۔ البت آئی اچ ہمے جستھاں ۱۱جست در چتگ آہان ءَ ہم نہ ۹ جستھانی تہاہور ءُ آوردہ کنان پسو داتگ۔ شیخ محمود شبستری ءِ سربند ءِ گال ۳۴ انت اقبال ءِ سربند ۶۰ گالانی تہا انت۔ شیخ محمود وحدت الوجود ءِ فیلسوفی ءُ صوفیانی خیال ءِ بالابندی کتگ ہمے فکر ءِ چہ کلاں مستریں ششناب شیخ اکبر محی الدین ابن عربی (زوال ۶۳۸ھ) بوتگ۔ ہمے فکر ءِ بنزہ ایش انت کہ وجود یکے انت ءُ ہماخدا انت ایشی شون کاسماس انت گوں وتی ہمادرستیں مڈی ءَ کہ آں گوں باطن ءِ پنج مارشتاں مارگ بہ بنت یا مبنت۔ ایشرا "ہمہ اوست ءِ" سیم ءِ نام ہم دنیگ بیت۔

شیخ محمود شبستری ءُ علامہ اقبال ءِ گالانی بحر ءُ سنگ یک انت۔ شیخ خودی ءِ گارکنگ ءِ سوج ءَ دنت ءُ اقبال خودی ءِ رکھینگ ءُ محکمی ءِ سر ءَ زور پر دنت۔ شیخ محمود ءِ گال چہ

زیمرءَ ہورگ انت اقبال ءِ جواب ءِ گفتار چہ زیمراں سر ریچ انت البت ہمے دپتر علامہ اقبال ءِ پہ ماناءِ ردءَ گراں تریں دپتر انت۔ اقبال ءِ ہمے دپترءَ ہما کس جوان فیض زرت کنت کہ آئی گلشن راز و ننگ ءُ چہ اقبال ءِ خودی ءِ سیم ءُ سندو ءِ یک یک ہبرءَ سرپد انت ہمے دپترءَ جستھانی لیکھ اے رنگ ءَ انت۔

۱) فکر چے ءِ گوشنت، کجام فکر راست انت کجام ناراست؟

نخست از فکر خویشم در تحیر چہ چیز است آنکہ گویندش تفکر
کدامیں فکر مارا شرط راہ است چراگہ طاعت دگاہے گناہ است

۲) علم چے ءِ، آئی پائیدگ چے چے انت؟

چہ بحر است اینکہ علمش ساحل آمد
زقصر اوچہ گوہر حاصل آمد

۳) ممکن (بنی آدم) ءُ واجب (خدا) ءِ انباز ءِ راہ ہند چے انت؟

وصال ممکن و واجب بہم چیست ؟
حدیث قرب بعد و بیش وکم چیست ؟

۴) خدا کاسماس ءُ بنی آدم ءِ سیادی چے ءِ چون انت؟

قدیم و محدث از ہم چوں جداشد
کہ ایں عالم شد آں دیگر خداشد
اگر معروف و عارف ذات پاک است
چہ سودا در سرایں مشت خاک است؟

۵) بنی آدم ءِ خودی چے ءَ گوشنت؟ وتی جبین ءَ سیل کنگ چے ءِ؟

کہ من باشم مراز، من خبر کن
چہ معنی دارد ، اندر خود سفر کن ، ؟

۶) کجام بہرچہ وتی تیوگ ءَ مستر انت؟ آئر ادر گیجگ راہ بند چے انت؟

چہ جزواست آں کہ او از کل فزون است ؟
طریق جستن آں جزو چون است ؟

۷) کجام رہگوزی مسافرانت ادکاملیں مرد چونیناں گوشنت؟

مسافر چوں بود رہرو کدام است؟
کرا گویم کہ او مرد تمام است؟

۸) (حسین ابن منصور حلاج ءِ اناالحق ءِ مطلب چے انت؟

کدامی نکتہ رانطق است اناالحق
چہ گوئی ہرزہ بود آں رمز مطلق؟

۹) وحدت (یکوئی) ءِ رازءَ سرپدیں سریال کئے انت؟

کہ شد برسر وحدت واقف آخر؟
شنا سائے چہ آمد عارف آخر؟

علامہ اقبال ءَ ہمے درستیں جستھانی پسووتی خودی ءِ فیلسوفی ءِ ردءَ داتگ انت آئی بیان کرتگیں ہمے تات وپچار کم و گیش آئی انگریزی گشتانک دپترءَ یاکہ جاوید نامہ ءَ ہم درانگازبوتگ انت

بندگی نامہ

بیدچہ گلشن راز جدیدءَ یک دگہ کسانکیں کتابے بندگی نامہ انت۔ بندگی بزاں گلامی' ایردستی۔ یک شلیں ہمے پربند ءِ پنج بہرانت' ماہ ءُ روچ ءِ گوں خالق ءَ تران ءَ گلامی ءِ زیان شوندارگ بوتگ رندترے شاعرزند ءِ جتاجتائیں ازماں چم شانک دنت ءُ ایردستی ءِ شومی ءَ ڈسیت۔ گلام ءِ ڈیل چہ ارواہ ءَ زبہرانت۔ گلامی ورنائی ءَ پیری کاریت۔ سیاسی گلامی استمان ءَ شنگ ءُ یک یک کنت بے تاہیر ءُ تکانسر کنت

از غلامی دل بمیرد در بدن
از غلامی روح گردد بارتن
از غلامی صنف پیری درشباب
از غلامی شیرناب افگندہ ناب

علامہ اقبال ءِ بیان زور' لوزانی گچین' فکر ءِ شوہاز دید ءِ شول بندگی نامہ ءِ تہالس

ہمک پیمے ءَ ودی بیت بلے ایشی سربند خاصیں پیمے ءَ یات کنگ کرزیت کہ شعرءَ فیلسوفی ءِ پوشاک وش پوشتگ۔ گلامی ءِ زند چونین پٹ ءِ چہ رنگیں عذاب کاریت پریشی علامہ اقبال یک چوشیں برو گیابانے ءِ مثال دنت کہ آئی بمناکیں ڈگار ءَ شوربستگ چہ زومانی ڈنگ جنگ ءِ نشاناں پر انت۔ آئی تبدءُ لوار سوچیں گوات چہ دوزہ ءِ آس ءَ سرے دستے انت البت پہ ابلیس ءِ بوجیگ ءَ مرادوندیں ساچے۔ ہمے گیابان تیوگ ءَ آس ءِ لمب تہلیں دوت۔ بوباف ءُ تمارو کی ءَ چاگردانت بزاں باز ترسناک انت' زندبیزار' تمار ءُ تاموریں جاورے۔ ہنچیں پراندو ہیں گیابانے ءَ سال و جمار گواز نیگ ارزان انت نہ کہ گلامی ءِ زند ءِ یک کترے۔

شورہ بوم ازنیش کژدم خار خار
مور او اژدرگزو عقرب شکار
صرصراو آتش دوزخ نژاد
زورق ابلیس را باد مراد
آتش اندر ہوا غلطیدہ
شعلہ در شعلہ پیچیدہ؟
آتش از دود پیچاں تلخ پوش
آتش اندر غوو دریا خروش
درکنارش مارہا اندر ستیز
مارہا باکنجہ ہائے زہر ریز
شعلہ اش گیرند چوں کلب عقور
ہولناک و زندہ سوز و مردہ نور
درچنیں دشت بلا صد روزگار
خوشتراز محکومی یک دم شمار!

بندگی نامہ ءَ علامہ اقبال غلامی ایر جنگ غلامی ربیدگی ہریک نکشے یک نہ یک نزوری ئے شوند اشتگ۔ آں گوشیت غلامیں قوم ءِ زیمر جنوزامی موتک انت۔ آئی زیمر چہ زند ءِ

چاڑءَ ہورک انت۔ غلامءِ دل چو آئی روءِ سیاہ انت۔ ہمے پیم آئی دین و مہذب ہم چہ بے سنجیءَ پہک نہ مانیت آئی تبءَ چو کہ زورا کیءِ دیمءَ سرشگوں کتگ، وازدارءِ وش دارگءِ دروگ و کلپی گون بنت پریشءَ آں عبادتءِ تہاہم آزات نہ مانیت

بندگی نامہءِ آخرءَ علامہ اقبالءَ آزاتیں مردمانی ازمءِ پہچ آرکنانءَ شونداشتگءُ آہانی فکرءِ روشنیں پہنات آہانی بستگیں بادگیرانءَ لیکھتگ

خیز کار ایبک و سوری نگر
وانما چشمے اگر داری جگر
خویش را از خود بروں آوردہ اند
اینچیں خود راتماشا کردہ اند
سنگہا با سنگہا پیوستہ اند
روز گارے رابہ آنے بستہ اند
دیدن اونچہ تر سازد ترا!
درجہان دیگر اندازد ترا
یک نظر آں گوہر نابے نگر
تاج را در زیر مہتابے نگر
عشق مرداں سر خود راگفتہ است
سنگ را بانوک مژگاں سفتہ است
از محبت جذبہ ہا گردد بلند
ارج میگیرد ازو نارجمند
بے محبت زندگی ماتم ہمہ
کاروبارش زشت و نامحکم ہمہ

جہ جن ایبکءُ سوریءِ کاراں بگند چماں شری پاچ کن ترا اگہ مردی مان انت کہ آہاں سنگ گوں سنگاں چتو رہو رکتگءُ وتی ازم شون داشتگ۔ چوشیں نکشن نشانءِ چارگ ترا پختگ کنتءُ دگہ جہانےءَ بارت رسینیت۔ بیایک چمشانکے پہ ہما تچوکیں

گوہربدے ءَ۔ تاج محل ءَ ماہکانی تہا بگند کہ مردانی عشق ءَ وتی راز در شانتگ ہر سنگ گوں وتی متاج ءَ سوھینتگ ءُ کار مرز کتگ پریش ءَ کہ چہ مہر و محبت ءَ جبزہ بالا شانت نانجتاوراں ہم چہ ہمے جبزہ ءَ بختاوری ریست بلے چہ مہر و محبت ہور گیں زندا زار چہ چوشیں زند ءَ کہ درستیں سروہیزے نامحکم بنت بال جبرئیل ءِ پرنبد مسجد قرطبہ ءَ ہمے خیال اقبال چہ دگہ رنگے شوں داشتگ

مرد خدا کا عمل عشق سے صاحب فروغ
عشق ہے اصل حیات موت ہے اس پر حرام

جاوید نامہ

شگرب ءِ داناءُ فیلسوف علامہ اقبال ءِ فارسی گفتارانی دپترانت کہ ۱۹۳۲ء ءَ سری وار ءُ چھاپ وشنگ بوت ہمے دپتر ایمانداریں علامہ اقبال ءِ چہ اندگہ ءِ دپتراں گچین نچین انت پہ فکری ئیں جہت ءَ ایشراگوں "گلشن راز جدید" ءُ علامہ اقبال ءِ انگریزی ءِ ہفت گشتانکاں شریداری انت ہمے دپتر مثنوی (دوبیتی) ءِ سنگ ءَ انت ہمے سنگ ءَ مولانا روم رحمتہ اللہ علیہ ءِ پدگیری کنگ بوتگ۔ بلے جاگہ جاگہے غزل ءُ دگہ تہریں پربند ہم گندگ ءَ کائینت۔ تیوگیں دپتر ءَ ۱۸۲۳ گال انت کہ ایشانی تہا ۳ گال دگہ شاعرانی چوکہ ناصر خسرو، رومی، غنی، طاہرہ قراۃ العین ءُ میرزا غالب انت زرتگ انت چہ اسرار خودی، پیام مشرق ءُ زبور عجم ءَ دی کڑدے گال پدا زرتگ ہور کتگ انت۔ دپتر ءِ نام علامہ اقبال بچ ءِ نام ءَ ایر کنگ بوتگ کہ آں پاکستان ءِ مزنیں عدالت ءِ جج ءِ منصب نوں پنسن بوتگ

جاوید نامہ ءِ گیشتری بہر ڈرامہ ءُ گپ وگال ءِ صورت ءَ انت کہ دورگ شادیہی گوں یک دومی ءَ ہمگر نچھ انت۔ اقبال ءَ ماں ہمے دپتر ءَ وتی سر ءَ زندہ رود (تچوکیں جو) ءِ نام پر کتگ۔ ایشرا علامہ اقبال ءِ فکری معراج گوشگ کرزیت کہ آسماناں گردان گولان ءَ آں خداوند تعالی ءِ درگاہ ءَ سربیت۔ اطالیہ ءِ یک شاعر صہ اڈیٹے (دانتے) ءَ ڈیوائن کمیڈی ءِ نام ءَ کہ کتابے سے ءِ دپترانی تہا نوشتہ کرتگ ات علامہ اقبال ءِ جاوید نامہ ہمیشی

راہ بندءَ انت۔ یات کنگ کرزیت کہ دانتےءَ وتی ہمے دپتراں نبی صلی اللہ علیہ وسلمءِ معراجءِ قصہءِ حدیثانی روءَ، مسلمانیں صوفیانی رہشونءِ یا تگیر کنانءَ چریشی اثر زرتگ۔

جاوید نامہءَ حضرت علامہ اقبالءَ حقینءُ وساچیں کردارانی زبانیءَ کار گپتگ کہ مولانا روم ہمے تیوگیں دپترءِ پندءَ زندہ رود (علامہ اقبال)ءِ راہبرءُ راہشون انت

بنگپ:۔ آسمان، گلزمین، ملائک، رومیءِ ارواہ، وہدءُ زمینءِ پرشتگ، زروان، صوت گئیں استال۔

قمرءِ آسمان:۔ وشوامتر، پرشتگ، حکیم ٹالسٹائی، افرنگین، اسقروطی رومی، یک صہ ادانتے۔ وفات ۱۳۲۱ء

ناچوئیں زالے۔ اہرمن

عطاردءِ آسمان:۔ سید جمال الدین افغانی، محمد سعید حلیم پاشا

زہرہءِ آسمان:۔ دیریگیں راجانی دہ دیوتا، فرعون، لارڈ کچز، محمد احمد مہدی سوڈانیءِ ارواہ

مریخءِ آسمان:۔ مریخءِ دانا، نام بستگیں نبی زانیفہ

مشتریءَ آسمان:۔ حسین ابن منصور حلاج طاہرہ بابیہ (قرۃ العین) میرزا غالب۔ ابلیس

زحلءِ آسمان:۔ (دوزہءُ ہونءِ زر) ہندوستانءِ ارواہ، میر صادقءُ میر جعفر درچہ

آسماناں:۔ نیٹشے، شرف النسا بیگمءِ بادگیر، شاہ ہمدان میر سید علی ہمدانی، غنی کاشمیری، سنسکرتءِ شاعر بھرتری ہری، ناصر خسروءِ ارواہ، نادر شاہ افشار، احمد شاہ ابدالی، سلطان ٹیپو شہید، بہشتءِ ہیر، خدا تعالیءِ جمالءُ جلالءِ گنجیں وصف

زندہ رود (اقبال)ءُ رومی ہر ہندءَ بجیگ انت بلے خدا تعالیءِ جمال و جلالءِ درگاہءِ سر بونیگ پیش رومی واتر کنت

آسمانانی خیالی پند برگءُ منزل جنگ علامہ اقبالءِ دل پسندیں واہگے بوتگ بانگ دراءُ

زبور عجم ہمے واہگ ءِ اے رنگ ءُ درشان بیت

بانگ درا (یمی بہر)

تھا تخیئل جو ہمسفر میرا
آسماں پر ہوا گزر میرا
اڑتا جاتا تھا اور نہ تھا کوئی
جاننے والا چرخ پر میرا
تارے حیرت سے دیکھتے تھے مجھے
راز سربستہ تھا سفر میرا
حلقہ ءِ صبح وشام سے نکلا
اس پرانے نظام سے نکلا

زبور عجم

خیال من بہ تما شائے آسماں بوداست
بدوش ماہ ، باآغوش کہکشاں بوداست
گماں مبر کہ ہمیں خاکداں نشیمن ماست
کہ ہرستارہ جہاں است یا جہاں بوداست

"منی خیال آسمان ، ماہ ءُ استال کلکش ءِ چارگ ءُ دلگوش بوتگ چوش خیال کنگ ہبیت ۔ تنہا ہے گلزمیں ارواہ واہندیں ملوک ءِ دوار جاہ انت بلکن ہر استال ءِ تہا یک جہانے است یا وہدے ءُ بوتگ"

جاوید نامہ ءِ بنگیرشی گوں بے دروریں زاری ئے کتگ ، رند ءُ آسمان ءُ ڈگار ءِ نیام ءُ گپ وتران انت ، آسمان پہ وتی بالاد ءِ برزی ءُ پہر بندیت ۔ ڈگاروتی روچ ءُ مہکانانی حوالہ دنت کہ آئی حاک ءِ چیراچیرانت یا آئی سینگ ءُ گردنت ۔ ملائک وتی یک گالے ءُ گلزمین ءِ شرف ءُ منت ۔ شاعروتی خیالانی تہا کارانت دریا ءِ کندہ ءُ نشتگ رومی ءِ

غزل ءَ دپگال کنگ ءَ انت که رومی ءِ ارواه ہماجاگہ ءَ ساڑی بیت ءُ معراج ءِ سرحال ءَ گپ تران بنت۔ رومی ءِ گوشتن انت که رژن ءَ وہدیکه شمارے ریت ته بدن ءِ معراج چه فہم ءَ درنه انت ہمے درنیام ءَ زروان نامی ئیں پرشتگ کیت آں شاعرءُ رومی ءِ شریداری ءَ چه اے جہان ءَ سندیت۔ استال که وش گئی ءَ انت آہان ءَ بیانچیر کنتت۔ چم گوں چم ءَ مان نه ایت که "ماه" ءَ سربنت

ماه ایداں رومی ءُ اقبال وشوامترنامی ئیں جوگی ءَ گوں دچار کپنت که عہدی قصہانی رو ءَ آں رامچندرجی ءِ استاد بوتگ۔ دمترا گوں چار پیغمبرانی 'گوتم بدھ' زرتشت' حضرت عیسیٰ ءُ حضرت محمد الرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ءِ بنی گوشتاناں دچار کپنت که جاگے ءَ نبشتگ انت گوتم ءُ زرتشت ءِ وحی ءِ واہند بونیگ ءَ تپاکی نیست بلے اقبال ءَ چه رواداری ءَ کارگران ءَ آہانی شرف داشتگ۔ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ءِ بنی ئیں سوج چه ذات زریات ءِ مزنی ءَ سروسوج نصرانیت ءِ پلگار کنوکیں روسی شہہ زانت ٹالسٹائی (وفات ۱۹۱۰) ءِ واہے ءِ ماناءَ بیان کنگ بوتگ انت۔ نصرانیانی سخت ءِ روءَ روم ءِ حاکم افلاطوس ءَ حضرت عیسیٰ ءِ پاہودنیگ حکیم داتگ ات استروطی ءَ آئراپاہوءَ درہت

عطارد ہمے آسمان ءَ زندہ رود ءُ شہزادہ سعید حلیم پاشا (وفات ۱۹۲۱) بازیں اسلامی سرحالاں' خاصیں پیمے ءَ اسلامی شریعت ءِ کار مرزی ءُ اسلامی جہان ءِ سہوت ءُ تپاکی ءِ سر ءَ گپ حنبت

زہرہ ایداں علامہ اقبال ءَ عہدی قومانی دہ اصلین ءُ نام پر کتگیں بتانی جمیں دیوان ءِ حال داتگ بتانی نام درست اقبال ءِ ہمے یکیں گالبند ءَ مان انت۔

بعل ومردوخ و بعوق ونسروفسر
رمخمن ولات ومنات وعسروغسر

بعل' فینقی قوم ءِ روچ ءِ خدا بوتگ اقبال آئرایک صوتے ءِ گوشگے ءَ گندیت۔ بعل شات ءُ گل انت که کہنیں نوبتانی بستگیں شہر کرونڈگ ءُ بتانی گوناپ سوگہ دارگ بوئیگے انت عجیں ہبر نہ بیت که بت پرستی ءِ کہنیں دودپدا زندگ بہ

بیت۔ بعل باز گل انت کہ توحید ءِ منگ پد گیری چہ جہان ءَ گار بیگواہ بوئیگی انت آں گوشیت مصطفیٰ ءِ چراگ تاں دیر روک نہ مانیت کہ صدانی لیکھ ءَ ابولہب ایشی اف کنگ توسگ ءِ جہد انت

یک دگہ ندارہے ءَ حضرت موسیٰ علیہ السلام ءِ نوبت ءِ فرعون ءَ چم کپنت کہ خدائی ءِ وتی گواجارانی سر ءَ پشومان انت دتمیراوتی قرن و نوبت ءِ کستریں فرعون لارڈ کچنر ءِ یاتگیر ءَ کنت۔ فیلڈ مارشل لارڈ کچنر ہماناشریں مردبوتگ کہ سوڈان ءِ گر ئیگے ءَ رند آئی سوڈان ءِ گہیں سروک محمد احمد مہدی سوڈانی (وفات ۱۸۸۵) ءِ میت چہ قبر در کنائینت ءُ دریا ءَ دور دیائینت۔ پریش ءَ کہ مہدی سوڈانی ءُ آئی ہمکاراں پرنگی تاں چنت سالاں چہ شد ءَ برتگ ات بلے ۱۹۱۶ء ءَ لارڈ کچنر یک سفیرے ءِ منصب ءَ دیم پہ روس ءَ روگ ءَ بوت کہ یک جرمن چیر آپیں آگوئے ءَ آئی جہاز بڈات کہ آئی لاشہ ہم دست نکپت اقبال گوشیت مسترین فرعون ءِ میت ءِ خشک کتگیں بدن قاہرہ ءِ عجائب خانہ ءَ ایرانت بلے نیک مردیں محمد احمد مہدی ءِ لاشہ ءِ کمشرفی ءِ حق چہ لارڈ کچنر ءَ زر ءِ چولاں گپت آئرا بے گواہ کت ایداں مہدی سوڈانی ءِ ارواہ کچنر ءِ عاقبت ءِ حال دیان عریان ءَ شیواری ءُ یکوئی ءِ سوج ءَ دنت

مریخ علامہ اقبال مریخ ءِ راجی بیشل ئیں زند ءِ شک وتی فکر ءَ پاد کرتگ انت کہ اودے درستیں جہ مندی آسودگ ءُ چاڑ کہ اتنت اودے یک جہاند ستیں شہہ زانتے کہ شری ءَ جہاں گشتگ ءُ درستیں ملکانی سوادے کتگ گوں رومی ءُ زندہ رود ءَ تران کنت ہمے مجلس ءَ آں خیال کنت کہ ڈگار ءِ جہ مستد ہرو بروچہ وتی طالعے ءَ گلگ مند انت۔ ہرچنت ءَ کہ خدا تعالیٰ ءِ نز ءَ طالعے ہم لیکھ باز انت۔ مروم کہ وتاراوت بدل نکنت آئی طالعے چتو ربدل بیت؟

ہمے چہرو روکیں استال ءِ سر ءَ یک وساچیں پیغمبریں زالے ءَ چم کپت کہ درستین جہان ءِ زالبولاں سکین دنت کہ چہ مات بونیگ ءِ فرض ءَ وتارا بہ پہریزنت آں مردیں آدم ءَ بدگوشیت ءُ ہمے گواجار دنت کہ ہماروچ دور نہ انت کہ بے شو ءَ اولاد پیدا بونیگ

بنابیت اقبال ہمے زال ءَ مگرب جتے لیکھیت۔ رومی دی عشق و محبت ءِ نہ منگ ءِ ہمے مثیل ءَ ایرجنت

مشتری مشتری ءِ آسمان ءَ رومی ءُ زندہ رودگوں سئے آزات تبیں مردماں دچار کپنت۔ یکے چہ آباں حسین بن منصور حلاج (وفات ۳۰۹ھ) انت کہ اناالحق ءِ گوانک چست کنگ آئی مرگ ءِ سبب' بیتگ ات۔ دومی بانک شاعر قرہ العین طاہرہ بابیہ (وفات ۱۸۵۲ء) کہ آئی پہ وتی سخت ءُ خیالاں ہرڈولیں سکی سگت انت علامہ اقبال 'احمدی' قادیانی عالم ءِ وڑ ءَ بابیانی گمراہیں خیالاں ہم پسند نکنت بلے طاہرہ ءِ مزن جگری ساڑاتگ۔ میرزا اسد اللہ خان غالب (۱۷۹۷-۱۸۶۹ء) ءِ آزاتیں تب ءَ کلیں جہان سنی انت

اقبال گوں ابن حلاج ءَ ابلیس ءِ استی ءِ بابت ءَ مجلس کنگ ءَ بوتگ کہ ابلیس وت ہمے دمان ءَ آتک ساڑی بوت۔ ابلیس وتی سکری ءُ توحید ءِ تماکامل بونیگ حالاں دیان گلگ داریت کہ اے نوبت ءِ مردم ابلیس ءَ دیم پدیمی ءَ توار ءَ پرنہ جنت" "نالہ ابلیس" ءِ تل ءَ شاعر ابلیس ءِ بابت ءَ مردمان ءَ غیرت دنت کہ آ ابلیس ءُ آئی لشکر ءِ دیمابدار نت ہمے ڈولیں یک خیالے زبور عجم ءَ ہم اقبال ءَ شعر ءِ قالب ءَ آور تگ

یاد گر آدم کہ از ابلیس باشد کمترک
یاد گر ابلیس بہر امتحان عقل ودیں

یاچناں کن یاچنیں

"خدایا' چوشیں یک مردے پیدا بکن کہ آں چہ ابلیس ءَ کمتر بہ بیت یا گڈاں دگہ ابلیسے بیار کہ آں بنی آدم ءِ عقل ءُ دین ءِ چکاس ءَ بکنت۔ چوش بکن یاچوش بکن

زحل ایشی آسمان ءَ علامہ اقبال ءَ دوزہ ءِ بیمناکیں ندارہ شون داشتگ۔ دو کس ءَ پیش داریت کہ آہان ءَ دوزہ ءِ آس ءَ تیلانک دنیگ بونیگ ءَ انت بلے آس آہان ءَ قبول نکنت آس آہانی سوچگ ءَ پروت ءَ کمشرفی ئے لیکھیت۔ دوئیں مرد وطن شوشکوکیں لگورانت کہ تاریخ آہان ءَ میر جعفر ءُ میر صادق ءِ نام ءَ پہچہ کاریت دوئیناں وطن ءِ ناموس ءِ سودا کتگ ات پرنگی کمک کار بوتنت میر جعفر ۱۷۵۷ء ءِ پلاسی ءِ جنگ

ءَ نواب سراج الدولہ ءِ شہادت ءِ سبب گشت۔ میر صادق میسور ءِ سیمی جنگ ءَ ۱۷۹۹ء ءَ سلطان فتح علی ٹیپو ءِ کوش ءُ پروش ءِ سبب اقبال ءَ ایداں ہندوستان ءِ ارواہ کنٹ ءَ مان کرتگ کہ گلزمین غلامی ءِ جگ گٹ ءَ دیو کانی سر ءَ داٹم پٹ گواریت

چہ آسماناں در:۔ جرمن فیلسوف فریڈرک نیٹشے ءِ (وفات ۱۹۰۰ء) فکر ءَ اقبال گوں شرف ءِ چماں چاریت ایداں ہمے فیلسوف چہ آسماناں یک دیم اعراف ءَ شوندا شتگ۔ ماں بال جبرئیل ءَ اقبال گوشت

تڑپ رہا ہے فلاطوں میان غیب و حضور
ازل سے اہل خرد کا مقام ہے اعراف

شرف النسا بیگم (وفات ۱۷۴۷ء) پت پیرک پنجاب ءِ گورنر (والی) اتنت اقبال ہمے مزں جگریں گودی باد گیر جنت ءَ شوندا شتگ۔ میر سید علی ہمدانی (شاہ ہمدان) غنی کشمیری ءِ گند و نند ءِ حال دا تگ۔ بھر تری ہری کہ ہفتمی عیسوی قرن ءَ مالوہ ءِ والی ات اقبال آئی گفتارانی پنج بیت فارسی ءَ شعری قالب ءَ آور تگ انت۔ بال جبرئیل ءِ سرنامہ دی ہیشی یک بیتے۔ ناصر خسرو 'نادر شاہ افشار' احمد شاہ ابدالی ءِ ارواہ گوں زندہ رود ءَ ایران افغانستان ءِ احوالانی سر ءَ گال کائینت۔ سلطان ٹیپو شہید ءِ ارواہ ہم ہمے پند ءَ دچار کپیت

۔

گوں جاوید نامہ ءَ یک سرباریں بہرے گون انت کہ آئی سرگال انت 'سخنے با نژادِ نو' بزاں گوں نوکیں اوبادگ ءَ لتیں گال دگفتار ہمے۔ بہر ءَ یکصد چہل و شش شعر ءُ چاڑدہ بند انت

۱۔ ورنا بزانت کہ توحید یک شاہگانیں سختے ایشی لوٹ ءُ گزراز رشیگ انت ءُ بیچار کزرنت

۲۔ اے نوبت ءَ بہائیت۔ بابیت۔ احمدیت ءُ قادیانیت ءَ اسلام ڈالینگ ءَ بازیں شرباد کرتگ انت وت مسلمان دولت ءِ جوف ءُ مرگ بیمار ءَ کپتگ انت ہمے بابت ءَ ہژاری ءُ شیواری بکن انت

۳۔ مسلمان ءِ عبادت باز شرفدار ءُ شاہگانیں بوتگ انت مسلماناں اچ ایشی کارگر نیگ شموشتگ۔ گناہ مسلمان ءِ سر ءَ انت اسلام ءِ سر ءَ نہ انت

۴۔ مسلمانانی علمی ربیدگ کمن گشتگ ایشرابدل کنگ الی انت

۵۔ حلاریں روزی، راستیں ٹوک، دین ءِ پہ سکی خیالدارگ مسلمان ءِ وصف انت

ارمغان حجاز

علامہ اقبال ءَ دو گونڈیں دپتر مسافر' پس چہ بائد کرداے اقوام شرق' نوشتہ کرتگ انت ہمے دپترانی مزنیں علمی' دینی ءُ لوزانکی از رشے بلے ایشانی یا تگیر رند ترے ءَ بیت۔ ارمغان حجاز یک چوشیں دپترے کہ ایشی نام کرزت کہ عشق بوتیں کہ علامہ اقبال ءَ راگوں سرور کائنات فخر موجودات بنی صلواۃ والسلام ءَ بے کساس محبت بوتگ ہمے لیکھ ءَ آئرا گوں حجاز ءِ گلزمین ءَ ہم گنجیں دوستی ئے بوتگ ہر کس زانت کہ حجاز ہما گلزمین ءِ نام انت کہ آئی تہا مکہ مکرمہ ءُ مدینہ منورہ پہکیں دوار جاہ انت۔ علامہ اقبال وتی زند ءَ دراج کئیں نادراہی ءَ ہمے موہندات بلے پہ فکر ءُ خیال ءِ بابت ءَ ہمے سال آئی بگوشے کہ حجاز ءَ گوازینت انت کہ ارمغان حجاز ہمے خیالانی عکس ءَ ڈیت۔ ارمغان ٹیکی ءَ گوشنت۔ بزاں حجاز ءِ ٹیکی۔ علامہ اقبال ءِ ہمے شعری دپتر آئنی وفات ءِ شش ماہ رند ءَ نومبر ۱۹۳۸ء ءَ چھاپ بوتگ۔ ہمے دپتر ءِ گیشتریں بہر چار بندانی تہا انت۔ کتاب پنج بہرانی تہا انت

۱۔ اللہ تعالیٰ ءِ درگاہ ءَ

۲۔ بنی اکرم ؐ ءِ دیم ءَ۔

۳۔ تراں گوں مسلمان قوم ءَ

۴۔ تراں گوں بنی آدمی ءَ

۵۔ تراں گوں وتی بیلاں

سری بہر ءَ شاعر وتراحق تعالیٰ ءِ نزءَ کعبتہ اللہ شریف ءَ لیکھیت کہ دعا ءِ مستجاب ہونیگ ہندانت شاعر ایداں گوں خدا تعالیٰ ءَ دل ءِ زنگاں ریچیت پہ مسلمانانی گہتری ءَ دعا کنت وتی یک دو واہگانی ہم پچار ءَ کنت۔ آں گلگ مندانت کہ مسلمان پرچہ شومی ءُ پدمنتگی ءِ گدار ءَ درنیائینت؟ لائق ءُ دورگ واریں مردم چیا جہان ءَ خوار بدحال انت؟ بنی آدم چہ سبب ءَ وت پہچہ آری ءَ زبہرانت ءُ جہان ءَ خواری کش ءُ نہمت گرانی زند پرچہ بودنکنت؟ اقبال دعالوٹیت کہ بارالہ چہ مسلمانی رلیسگ ءَ چوشیں مڑاہداریں

قومے پیدا بکن کہ وتراچہ گمساری ءَ در بکنت ءُ دین اسلام ءِ منصب ءَ بکرزیت اقبال کسانیں جلگہ ءِ مسلمانانی سیاسی ءُ زندمانی ایردستی ءِ سرءَ ارس ءُ اولوم بیت کہ ایردستی ءُ غلامی ءَ مسلمان ہنچوچہ شد ءَ برتگ انت کہ آں دین ءُ شریعت ءِ راشتانی گرنیگ ءَ وتی سرءَ بارے خیال کنت اگہ ہمے راشتاں بگرنت ہم چہ ایشانی ارواہ ءَ گسر مانت

دومی بہر ءَ علامہ اقبال کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ءِ عاشق انت، گلگ آزار ءَ وترا پہریزیت ایداں پہ ادب ءُ حرمت گال کیت ءُ وتی خیالی را ہگداری ءِ حال دنت گوشیت چوکہ یک بالی مرگے بیگاہ ءِ دیم ءَ وتی کدوھ ءِ راہ ءَ گیپت من ہم وتی پیراں سری ءَ گوں عشق ءِ مستی و سوزمان ءَ یثرب شریف ءِ پند دیما آورتگ۔ من صباہ ءَ وتی جمازگ ءَ حال ذات کہ تئی سوار نادراہ ءُ بیچاڑانت کہ آئی پادانی چیر ایک ابریشمی چیر گیجے چیر گھتگ۔ ساربان ءَ آئی مہار گپت بلے من منہ کت۔ من زانین کہ آں ہم چومنا عشق ءِ مستی ءِ رژن ءَ ناعلاج انت آنہی سیاہیں چم چہ ارساں پرانت۔ چہ ہما عشق ءِ کیف ءَ منی باطن روشناانت چہ منی جمازگ ءِ چماں ہم درا انت۔

ارمغان حجاز ءِ سیمی بہرگوں مسلمان ءَ ترانت۔ ایش بازدراجیں درونتے کہ ایشی بازیں سرنوشت انت چوکہ "محمد مصطفیٰ" ءِ راہبند بروات" خودی، صوفی ملا، رومی گوں عرب شاعراں، خلافت وملوکیت، گوں مسلمان زالبولاں، استیں نوبت ءِ درس ہمے سر نوشتانی تہا علامہ اقبال گوشیت جہان ءِ مسلمان چہ ترکستان ءُ مصر ءِ مسلمانانی دیمرئی ءَ سوج بزورنت آہاں پہ وت پہجہ آری کارکرتگ وتی توان ءُ گشادبرجاہ کتگ چنتے سالانی تہا آں کجاشتگ سربوتگ انت۔ اقبال دینی عالم ءُ صوفیانی شرف ءَ داریت البتہ جاگے کہ ہمے راہ بلدانی تہا جان بڈی ءُ نزدری گندیت آہان ءَ ایراد گیپت علامہ خیال کنت کہ قبلئی جہان دین ءُ ایمان ءِ چوڑاں گوءجان انت بلے صوفی ءُ ملا قمار نکننت تہ آں گوں چوشیں مردماں تپاک نکنت گوں عرب شاعراں علامہ اقبال ءِ دبندی انت کہ آں منی پیم ءَ قرآن ءِ سروسوجانی زرءَ بڈبورنت ءُ مسلمانان ءَ دیمرئی توار پر بحث اقبال ءَ وتی ہمے رنگیں کارپدانی سمانت آں گوشیت من کسانیں جلگہ ءِ مسلمانانی یکصدی سال ءِ پد

منتگی گار کنائنتگ۔ اقبال ہمے گالاں دیر پاندیں پد منتگی ءِ حوالہ ءُ سلطان ٹیپو ءِ شہادت ءَ رند بنا بیو کیں نوبت خیال کنت۔ خلافت وملوکیت ءِ رد ءَ آگوشیت چہ چار یارانی خلافت ءَ رند بادشاہی ءِ درد شم زرتگ کہ اسلام ءِ سرد سوجاں ملوکیت ءِ ' ہچیں جوازتے سنیت۔ ارمغان حجاز ءِ سیمی بہر ءِ بنی ئیں سوج ءُ سرحال گیشتر ءَ ہماانت کہ رموز بیخودی ءَ گیشینگ ءُ گوشگ بوتگ انت۔

ارمغان حجاز ءِ چارمی بہر ءَ اقبال گوں گیدی ءِ درستیں بنی آدم ءَ تران کنت۔ ہمے بابت ءَ اے حالینی دیم دارگ لوٹیت کہ ہرچنت ءَ اقبال پاکستان ءُ کسانیں جلگہ ءِ قومی شاعرانت بلے نوں پورائیں اسلامی جہان آئراوتی قومی شاعر مینت بید چریشی آں میاں قومی ئیں سند ءِ فیلسوف ءُ شاعرے ہم بیتگ کہ آئی سوج ءُ راہ شون پہ لس جم بنی آدمی ءَ انت۔ آئی وت پہجہ آری ' سکیں جہد ءُ نہمت کشگ ' بنی آدمی ءِ شرف ءِ برجاہ دارگ ' رداداری ' دل ءِ پہریزگ ' بنی آدمی طالع ءَ آزاتی ءِ حد ءُ آس ءُ حاک ءَ سرشتگ پیدا کرتگیں ابلیس ءِ پہجہ آر ءِ بابت ءَ ہمک مردم ءِ راہ شونی کتگ۔ سکیں جہد کنگ ءُ سکی سوری سگ ءِ درس ءَ اقبال چوش دنت

"بل عہد ءُ باریگ ءِ گلگ ءَ ہر کسے سکی ءُ سوری نکشتگ آں حامگ انت شما اے چم دلیست نہ تپاستگ کہ آپشون چہ ہماسنگاں کہ ہروہد ءَ گوزیت ءُ رچیت آں چنگس پہک ءُ زیب دارانت!"

اطالیہ (اٹلی) ءِ شہر روم ءَ علامہ اقبال گوں یک پیریں پادری ئے دچار کپت۔ پادری آئرا سوجے دنت گوشیت منی پنت ءَ گوش ءِ در بکن ہر قوم وتی مرگ ءِ مڈی ءَ وت جریدگ کنت۔ چوش ترا طالع ءِ جھیڑہ ءَ کشتگ۔ مارا مئے عقل ءِ سر ءَ ٹیک (صہ ۱) ءَ۔

اقبال ءِ گوشتن ایش انت کہ مسلمان ءَ وترا بخت ءُ طالع ءِ بند ءُ لبستگ ءُ نصرانی یاکہ دگہ دیمرئیں قوم عقل ءِ سر ءَ بیسہ ءَ وترا پہک ءَ آزات زاننت بلے ہمے دوئیں

صہ ۱ علامہ اقبال ۱۹۳۲ ءَ اطالیہ (اٹلی) ءَ شتگ ات

خیال راست نیست انت۔ بنی آدم چیزے کاراں ناعلاج انت چیزے ءَ اختیار ءِ واجہ۔ مردم ءَ بائدانت کہ جہد ءَ چہ دست مدنت آسرااللہ ءِ سر ءَ بلیت۔ حاک ءُ آس ءِ ابلیس ءِ ہبر دل ءَ سکی ءَ مان کیت۔ اقبال گوشیت اے دور بار یگ ءَ حاک گل ءِ ابلیس پہ مردم ءِ

گمراہی ءَ بازانت' آس ءَ پیدا بو تگیں ابلیس تہ بیکار نشتگ۔ ہمے رنگیں دو گال آنہی ضرب کلیم ءِ دپتر ءَ نولیستگ کہ گوشیت۔

تری حریف ہے یارب سیاست افرنگ
مگر ہیں اسکے پجاری فقط امیر و رئیس
بنایا ایک ہی ابلیس آگ سے تو نے
بنائے خاک سے اس نے دوصد ہزار ابلیس

ارمغان حجاز ءِ پنجمی بہر بہ یاران طریق گوں وتی بیل ءُ ھنبلاں نیاد ءِ سرحال انت۔ اقبال برے برے وتی دوزواہ ءُ ہمنیادان ءَ دوست لیکھتگ ءُ آہانی است بو نیگ ءَ ثبات ہتگ بلے حالینی ایشی انت کہ آئی دوست اینکہ باز نہ بو تگ انت۔ آئی یک چار بندے کہ

"من وہدیکہ چہ جہان ءَ لڈات درستاں گوشتہ مئے دوست ءُ آژناگے ات بلے منی زند ءَ کس نزانت کہ ہمے مسافر ءُ را ہگدار ءَ چے گوشت چے کت؟"

ہمے دپتر ءَ دگہ ھندے دریں رسول ؐ ءِ درگاہ ءَ گوشیت

من ہنگمیں جہان ءَ و ترا تنہا دبستگ پریش ءَ کہ رازداریں بیلانی نیاد ءَ بے بہراوں۔

بلے من گوں معصومیں کہہیے وتی تنہائی ءَ ریہناں وتی درداں گوں وتی دل ءَ بیان کناں

مسافر

مسافر

ہمے دپتر ۱۹۳۴ ءَ چھاپ ءُ شنگ ہتگ کہ چہ ۱۹۳۶ ءَ رندگوں یک دگہ دراجیں

پر بندے پس چہ بائد کردا ے اقوام شرق ءَ ہوار کنگ بیتگ اکتوبر ۱۹۳۳ء افغانستان ءِ بادشاہ نادر شاہ ءَ علامہ اقبال اسلامی ہند ءِ گوں دود گہ شہ زانتاں' یکے علامہ سید سلیمان ندوی ءُ دومی ڈاکٹر راس مسعود کابل ءَ لوٹت انت کہ کابل یونیورسٹی ءِ وانینگی درسی چست ءُ ایراں گوں آہاں شور و صلاح بکنت کہ ہمے شہر زانت پشاور ءِ دگ پہ کابل سرگپت انت نومبر ءِ سری ہفتگ ءَ قندہار' چمن ءُ کوئٹہ (شالکوٹ) مان دیان ءَ وطن ءَ برگشت انت ایشانی واتری ءِ یک ہفتگے ءَ رند نادر شاہ افغان شہید کنگ بوت۔ تخت ءُ منصب آئی پچ ظاہر شاہ ءَ رستنت کہ نوں ہمے بادشاہ ہم چہ منصباں بے بہرانت اطالیہ ءَ دراں ڈیہی زندے گواز نیگ ءَ انت۔ مسافر ءِ دپتر ءِ دوبیتی علامہ اقبال ءَ افغانستاں ءِ وتی چم دیست بیان کرتگ انت ءُ افغان قوم ءَ شیواری یکی ہمدلی ءُ دیمرئی ءِ راہ شون داتگ انت

نادر شان علامہ اقبال ءِ مزنیں قدر دانے ات' آنہی پہ علامہ قبال ءِ لوٹگ ءَ ہما نمدی کہ نشستا تگ ات آنہی تہا نوشتہ کنگ ات کہ اقبال تہی گالانی سوزمان ءَ مارا سوتک بختاور انت ہما قوم کہ تہی کلہ ءَ سرپد بہ بیت۔ افغان الس تہی کلہ ءِ قدر ءُ ازرش ءَ زانتنت مسلمانانی بابت ءَ تہی مارشتانی شریدار انت تو کوہستگ ءِ گروک ءِ کہ اچ تہی شم ءَ رو آسمان ءِ تیو گیں گلزمین رخشیت نوں وہد ءِ واہگ انت کہ تو مئے حد ءَ بیائے گوں مادل ءِ زنگاں برتچے۔

اقبال خیبر ءِ پر پہنچیں راہ ءَ گھولان' ولان' وثان ءَ افغانستان ءَ سربوت۔ ہمے دپتر ءَ چہ سربند ءَ رند اقبال کابل ءَ سربونیگ اودے ساچ' قدرتی ئیں ندارہ ءُ کابل ءِ دلکشا بادگیر ءِ پچار کنگ کہ ہمے بادگیر ءَ آئی گوں نادشاہ بادشاہ ءَ گند و نندکت۔ بادشاہ ءَ در آئینت۔ اقبال پہ وتی ساز ءُ سوزماں ءَ تومن ءَ چو حقیگیں برات ءَ دوست ءِ اقبال ءَ نادر شاہ را قرآن پاک ءِ جلے پہ ٹیکی داتگ عصر ءِ نماز آئی بادشاہ ءِ پشت ءَ ونتگ۔ آں گوشیست ہمیشی تام ہجبر چہ منی دپ ءَ نہ روت ماں کابل ءَ علامہ اقبال مغل بادشاہی ءِ سری پشت ظہیر الدین بابر ءِ ہدیرہ ءَ دعالوٹتگ ءُ ہمے درگت یک غزلے پہ بابر ءِ ساڑاہ نوشتہ کرتگ۔

چہ کابل ءَ رند علامہ اقبال غزنی ءَ شتگ ایداں آنہی حکیم سنائی ءِ ہدیرہ ءِ زیارت کتگ سنائی پنجمی ششمی قرن ءِ صوفی شاعرے ہیتگ

سنائی کے ادب میں میں نے غواصی نہ کی ورنہ
ابھی اس بحر میں باقی دہیں لاکھوں لولوئے لالہ

غزنی ءَ علامہ اقبال سلطان محمود غزنوی ءِ ہدیرہ ءَ شتگ سلطان محمود غزنوی یاز (ہمی قرن ءَ کسانیں جلگہ ءَ ہفدہ رنداں ارش کرتگ ات ءُ پہ اسلامی حکومت ءَ راہ در رہتگ ات بلے اقبال گندیت کہ غزنی کہ یک بار یگے ءَ غزنوی حاکمانی نیجاہ بوتہ نوں پرشتگ ءُ بانڈم ءِ شکلے در آورتگ سلطان محمود غزنوی ءِ یک نہ منوکیں حاکے علاد الدین غزءَ تیوگیں غزنی ءِ جلگہ ءَ آس ماند اشتگ ات کہ ہمے مزنیں ریبائیں شہرنوں کسانکیں ہیتگے ءِ رنگ ءَ سر آتکگ غزنی ءِ پراندوہیں ندارہ ءَ رند علامہ اقبال گوں خدا تعالیٰ ءَ گلگ مندبیت ءُ گوشیت

"اوخدا! ہمے دنیا تئی جندے پیدا کرتگین انت یا کہ دگرے ہمے کار ءَ تئی شریدار ہوتگ ؟ چوش گندگ کیت کہ تو قبلئی جہان ءِ سر ءَ مہربان ءِ رو آسان ءِ قوم گیشتر ءَ مسلمان اچ تئی نیکین نظر ءَ زبہرانت۔ اوخدا! ہمے عہد ءِ مسلمانان ءَ چے بوتگ کہ چوش ژندءُ بے زکت انت۔ الیشان ءَ ہستی ءِ جوفہ ءُ مرگ ءِ ترس ءَ ہژم داتگ۔ اوپاکیں وازدار منی تہل ءُ بے تہنلیں ہبراں من ءَ پہل کن ہمے مرتگیں دلاں زندے بدے

مرتگیں دل دل نہ بیت گوشن کنے زندگ دوبار
امتانی کہنگیں نا جوڑی ءُ دور ءَ بہ مار
واب تئی زر چول گار انت اے چہ سرے تو بزان
پر تو ہچ شادہ نیا ریت گروشک وارت استال ہزار

چہ غزنی ءَ رند علامہ اقبال قندہار ءَ سر بیت ایداں آں افغانستان ءِ بندات گر احمد شاہ ابدالی ءِ ہدیرہ ءِ زیارت ءَ کنت ءُ آئی زبانی اقبال افغانستان ءِ بادشاہ نادر شاہ ءَ گوہر قیمتی سر سوج دنت چریشی پیر اقبال کہ عشق رسول ءَ ہدو کے ات نبی کریم صلی اللہ علیہ

وسلم ءِ مبارکیں جبہ ءِ زیارت ءَ کنت روایتے کہ ہمے جبہ پکائی ءَ مبارکیں واجہ ءِ جان ءَ ہیتگ نوں قندہار ءِ یک سستیے ءَ سوگہ انت کہ ہمو پنجشنبہ امت آنہی زیارت ءَ کنت اقبال عشق مستی ءَ ہمے درگت غزلے پر ہستگ گوشیت

ہمے جبہ زیارت ءَ منی جان ءِ یک یک پٹ نور ءِ برکت زرتگ

ہنچو مارگ بیت کہ من سیناءِ کیچگ ءَ کوطور ءَ کرستگوں

من ءَ حضرت بنی صلی اللہ علیہ وسلم ءِ پاکیں بدن ءِ بو بیت بلے من

چہ مہر ءِ شدت ءَ بید چہ ارس شانی دگہ چے بکنیں

ہمے جبہ ءَ من حضرت بنی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ءِ پاکیں بدن بو بت

علامہ اقبال ءَ مسافر ءِ ہمے دپتر ءَ ہم ہر جاگہ کہ گیگ دیستگ اسلام ءِ سربلندی ءُ اسلام ءِ پیشی ئیں سوبانی پچارکنان ءَ نادرشاہ ءِ سر ءَ زدر پر داتگ کرآں وتی کلیں وس وتوان پہ مسلمانانی آگہ کنگ ءُ آہان چہ عہد ءِ علم وزانت بہرہ مند کنگ ءَ کار بگرانت اے پدمنتگ وپشت کپتگیں قوم ہمے سروکانی میارانت

پس چہ بائد کرد

ہمے دپتر ۱۹۳۶ء ءَ چھاپ بوتگ ات ءُ چد دیم گوں مسافر نامی ئیں دپتر ءِ ہوربوان ءَ آتکگ علامہ اقبال ءِ دپتر ءَ کساس سوا پنجصد گال انت۔ پہ وتی ارزش ءَ ہمے کتاب علامہ اقبال ءِ گچین تریں کتاباں یکے انت۔ پس چہ بائد کرد (بزاں گڈاں چے کنگ پکار انت) کتاب ءِ پورائیں نام انت۔ پس چہ بائد کرد اے اقوام شرق ہمے نام چہ علامہ اقبال ءِ یک بیتے زورگ بوتگ کہ پورائیں گال انت

پس چہ بائد کرد اے اقوام شرق
باز روشن میشود ایام شرق ؟

"اے روآسان ءِ قوماں مارا چے کنگ لوٹیت کہ روآسان ءَ استمان ءِ روچ یک رندے پدا روشنا بہ بنت" ہمے دپتر ءِ سری دوگال، حکمت حکیمی ءُ حکمت فرعونی انت۔

ہمے سرگالانی دیم ءَ علامہ اقبال ءَ اسلام ءُ درچہ اسلام ءَ ربیدگ دچار گھتگ انت۔ ابراہیم نمرود، موسیٰ ءُ فرعون محمد ءُ ابوجہل پہ ریسگ حق ءُ ناحق، راستی ءُ دروگ ءِ شون دار بوان ءَ آتکگنت۔ حکمت کلیمی خدا تعالیٰ ءِ وحی ءِ پد گیرانت کہ چہ ردو خطاءَ پہکیں مادنے راہے پیغمبری حکمت ایش انت کہ اللہ ءِ حکم ءِ جوڑہ نیست ایشی دیم ءَ کجام بادشاہ یا کہ وساچیں ءِ حاکے ءِ حکم دروگ انت۔ پیغمبرانی حکمت بندہانی ھیل ءَ گوں خدا ءَ گنڈیت توحید ءِ راہ شون راہد بریں حکمت ءِ وصف انت کہ توحید ءَ ایمان آروک نہ چہ بندہ ءَ ترسیت نیں اچ آئی غلامی ءَ دل ایمن بیت۔ ہمیشی دیم ءَ فرعونی حکمت بے سنچ انت درستیں ہمسے پہ وسبودانی سراکرتگ۔ نیں زرآئی حکم ءِ سرءَ انت نیں گوات نیں آس ءَ سوچگ ءِ پرمان دات کنت نیں پشگ ءَ زمیں جنب ءَ۔ شیخ فریدالدین عطار ءَ چوں شرگوشتگ

آں کہ اعدا را بدریا درکشید ناقہ را از سنگ خارا برکشید
آں کہ فرماں کرد قہرش بادرا تا سزائے کرد قوم عاد را
آں خداوندے کہ ہنگام سحر کرد قومے لوط را زیروزبر
سوئی او خصمے کہ تیرانداختہ پشہ ءِ کارش کفایت ساختہ
آں کہ لطف خویش را اظہار کرد برخلیلش نار را گلزار کرد

یک دیمے ءَ پیغمبری حکمت انت، دومی نیمگ ءَ فرعونی حکمت بلے حیف انت کہ حکمت کلیمی ءِ منوگرانی بے تنبلی ءُ بے سنچی ءَ حکمت فرعونی ءَ راشہار رستگ ءُ آئی ربیدگ ءَ جہانگیریں کپے ءَ ردوم آورتگ۔ ہمے دپتر ءِ یک دگہ سرگالے۔ لاالاالاللہ ہمے یک پربندے ضرب کلیم ءَ ہم مان انت بلے اردو ءَ انت پس چہ بائد کرد ءَ مان فارسی ءَ کلیمہ ءِ ہمے دوپاکیں لوزانی تل ءَ نہ ایوک یکیں خدا ءِ منگ ءِ جارانت بلکن جہان ءِ دگہ درستیں خدا ءِ ردکنگ ءِ ہم اقرارانت

علامہ اقبال ءَ فقر ءِ سرءَ ہم بحث کرتگ۔ فقر صوفیانی یک رہندے۔ فقر ءِ لوز ءِ ماناانت نیزمندی بلے تصوف ءِ دترانت۔ ناعلاجی ءِ فقر ءُ وتی رضاءَ زرتگیں فقر۔ اقبال ءِ نز ءَ

حقیں فقر دربیشی انت کہ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ءَ پروت ءَ دوست کرتگ ات اے چہ اسلام ءَ دریں ہبرے نہ انت۔ علامہ اقبال ہمے خیال ءَ رد کنت کہ فقر جہان ءِ شموشگ پرمائیت بلکن سوج دنت کہ دین اسلام ءِ روءَ دین ءُ دنیا جوڑم انت اسلام ءَ ہمے رہ دربری کتگ کہ ہریک کارے اللہ ءِ فرمان روءَ سرجم کنگ بہ بیت۔ فقر دربیشی ءَ علامہ اقبال ءِ دیم ءَ حضرت مجدد الف ثانی ءِ کارپد انت کہ اکبر اعظم ءِ دور نوبتاں آئی بادشاہانی پید اکرتگیں بازیں خرابی شرکت انت

علامہ اقبال ءِ ہمے دپتر ءَ دگہ سرحال ہم استت چوکہ "مرد حر" در اسرار شریعت' حلال ءُ حرام ءِ پرکھ "کہ پہ مسلمان ءَ چم نزکنگ دولت ءُ دنیا ءِ جم کنگ آئر اچہ دین ءَ دور ءُ گسر کنت اسلامی سیاست ءِ سر ءَ گپ و تران کنان علامہ اقبال ءَ اے نوبت ءِ سیاست رد کرتگ کہ مردم ءَ مردم ایردست ءُ غلام کنت ہمے نوبت ءِ سیاست چو بیت بادشاہی انت زور انسری' استمان واجہی یا کہ دگہ ربیدگے آں بنی آدم ءَ آجوئی دنیگ ءِ روادار نہ انت۔ ہمے گالاں اقبال ءَ غلامی سکی ءَ ایر جنگ گوشیت غلامی ءِ بستگیں بند ءَ من لعنگ باں کہ حضرت بنی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ءِ سر ءَ درود ونت بکناں

علامہ اقبال ءَ وتی ہمے ارزشگیں دپتر ءِ گالاں یک دیے ءَ کسانیں جلگہ ءِ الس ءِ نا تپاکی ءُ روچ روزینی ٹاکورانی سر ءَ برژن ءِ درشاں کتگ تہ دگہ لنگے ءَ گون عرب قوم ءَ ہم حرفے چند باامت عربیہ ءِ تہا آہانی اسلامی' قومی ءُ میاں قومی ئیں اگدہاں ئی کتگ گیشتر ءَ آہان ءَ یکوئی ءُ سہوت ءِ نیمگ ءَ دلگوش دانگ۔

نوں ہمہ سرگال کیت کہ ہمے گفتارانی نام ءُ ہمے دپتر ءِ نام انت بزاں پس چہ بائد کردائے اقوام شرق ہمے بہر ءَ اطالیہ ءِ سرزوریں مسولینی ءِ ایتھوپیا (حبشہ) ءِ سر ءَ ارش ایر جنگ بوتگ کہ لیگ آف نیشنز ءَ ہمے ارش ءِ دیم ءَ زگ کرت ہم نکت۔ سری گیدی جنگ ءَ پیش ہم قوماں ہوریں قومانی دیواں (اقوام متحدہ) ءِ تہر ءِ یک میاں قومی گلے اڈ کرتگ ات اقبال چہ ہمے گل ناوش ات پیام مشرق ءَ ہم آئی ہمے گل ایر جنگ ءُ سکی مان لبستگ آں ہمے گل ءَ کفن کشانی یک بولے ءِ نام دنت کہ پروتی غرض ءُ سیت ءَ قبران ءَ بہرو بانگ

کرتگ ءِ ماں ضرب کلیم ءَ اقبال ءِ مسولینی ءِ سرزوری ءُ جنگ بازھی ایراد گپتگ۔

پس چہ بائد کرد ءِ تہا علامہ اقبال قبلئی قومانی جنگ بازی ءُ آہانی سلاہ سازگ ءَ ایراد گراں ءَ "گوشیت۔" "مسلماناں ہم یک نوبتے ءَ علم وازم ءِ راہ شونی کتگ ات بلے آں چو قبلئی قوماں کم کاسگ نبوتگ انت۔ قبلئی جہان کم کاسگ انت کہ آں ازم ءُ علم پہ سلاہ کار مرزی وتی وس ءَ کارگران بنی آدمی کشگ ایر جیگ کنگ ءَ چن لانچ ءَ انت۔ حبشہ یاہ الہی سینا ءِ سر ءَ مسولینی ءِ ۱۹۳۵ء الگار حوالہ ءَ دیان ءَ اقبال ءَ رو آسانی قومان ءَ توار پر جتگ آں وتی گشاد ءَ زیاست بگنت بلے نیس کہ پہ دروغ ءُ کلپی بلکن آہانی گشاد دورگ واریں بنی آدمی ءِ گہبودی ءِ حق ءَ بہ بیت۔ ایشیا ءِ گلزمین ءَ مسلمانانی مزنیں لیکھے جہ منند انت۔ ھمیداں نامی ئیں پیغمبر آتکگ انت۔ مزن مزنیں دین ھمیداں چست بوتنت ایشیائی قوماں بائد انت کہ پہ بنی آدمی ءِ راہبر بری دیما بیائینت آں وتی ملکانی وسیود ءَ پہ بنی آدم گہتری ءَ کار بگرانت نہ کہ ارزانیں بہائے ءِ سر ءَ یورپ ءَ بدئینت۔ تانکہ چو شیں قوم وتی پادانی سر ءَ نہ اوشتا تگ انت آں وت کساس نہ بنت او جہان ءِ تہا حقیں شرف ءِ واہند بوت نکنت۔

اسلامی دینی فکرءِ نوکیں گوناپ

ایش علامہ ڈاکٹر محمد اقبال ءِ ہفت جتاجتائیں گشتانک انت کہ ماں اردو، عربی، فارسی، پنجابی، اطالیائی ءُ، جرمن ءُ فرانسیسی زبان ءَ چرءُ بدل کنگ بوتگ انت۔ تشکیل جدید الٰہیات اسلامیہ ہمے گشتانکانی اردو بدل ءِ نام واجہ نذیر نیازی ءَ (بزم اقبال لاہور ۱۹۵۸) پرکت چونائی ءَ ہمے گشتانکانی دپتر ءِ نام، خطبات اقبال ءِ نام ءَ پھجہ آرگ بیت۔ علامہ اقبال ءَ مدارس، میسور، حیدر آباد دکن، علی گڑھ ءُ انگلستان ءَ علمی ءُ لوزانکی دیوانانی تہا تران کتگ ات۔ اچ ایشاں شش گشتانک ۱۹۳۰ء ءَ سری رند چھاپ بوتنت ہفتمی تران ۱۹۳۴ء ءَ گون کنگ کتاب تیوگ کنگ بوتگ۔

ہمے تران ءُ گشتانکاں علامہ اقبال ءَ جہد کتگ کہ فیلسوفی فکر ءُ حیالاں، سائنسی تھمیات ءِ تپاس آسر ءَ دین اسلام ءِ روشنائی ءَ شون دات بکنت یا کہ زند ءَ ہر سرو ہنیرے کہ روچ روزینی دیماکیت اسلام ءِ دین ءِ راہ شون ءَ تپاسگ بہ بیت۔ علامہ اقبال ءِ دینی زند ءَ چہ فیلسوفی سائنس ءَ اثر نہ گپتگ۔ آں دین اسلام ءِ مجتی فیض ءُ درستیں زند ربید گانی سر ءَ اسلام ءِ گچین زانگ ءَ پہ تہہ دلی سدک بوتگ ہمے ہفتیں تران ءُ گشتانکاں آئی دانائی ءُ فیلسوفی زبان کاربندان ءَ ہمے ہبر شوند اشتگ کہ دین ءَ چہ سائنس ءُ فیلسوفی ءَ باج برتگ۔ ڈاکٹر سید محمد عبداللہ نوشتہ کنت کہ ہمے تران ءُ گشتانکانی نوبسگ ءُ ردبند ءِ روچاں علامہ اقبال ءَ گوشتگ ات

"مسلمانانی ردءَ وہدیکہ دینداریں مردم فیلسوفی ءِ حوالہ گپ جنت تہ آئی ہبراں مڑاہ ءُ گراں سنگینی پیدا بیت بلے چھڑوئیں فیلسوف زانت وہدیکہ دین ءِ حوالہ ءَ تران کنت تہ آئی نہ فیلسوفی برجاہ بیت نئیں کہ دینی سند ءَ آئی گوشتن ءِ سنگ" (صہ ۲)

صہ ۱ The Reconstruction of Religious thought in Islam.

صہ ۲ ماہستاک "فکر و نظر" جنوری فروری ۱۹۷۸ء اقبال نمبر دومی بہر تاکدیم ۸۰

جرمن شہہ زانت بانک این میری شمل ہمے گشتانکانی حق ءَ وتی خیال درشان ءَ چوش گوشیت

"ہمے تران ءُ گشتانکاں اقبال ءَ رو آسان ءُ روکپت ءِ فیلسوفی ءِ تپاسگ نوک ءُ نادریں خیال پیش کرتگ انت اقبال ءِ چیزے فکری مارشت دومیان ءَ حیران کنتت۔ اسلام ءِ بنی ئیں لیکاءِ گیش وگیوارگ ءُ نفسونکی ہم تی نوکیں علم ءِ راہشون ءَ قرآن ءِ سوجاں نوکیں مانائے دنیگ وحی الہام ءِ سر ءَ شہہ زانت ءِ سخت ءُ ایمان ءِ پختگی ءِ گندگ ءَ ہمے گشتانک پہ مسلمان ءُ در مسلمان ہر یکے ءَ دلگوش ءِ سبب بنت البت ہمے تران ءُ گشتانکانی قدر ءَ ہماکس بلکن شری ءَ رانت کنتت کہ آہاں اقبال ءِ شعری دپتر و نتگ ءُ ہیڑت بچار کتگ انت اقبال ءِ شیئری دپتراں وانگ ءَ رندبازیں گرنجھ ءُ گمان پچر چنت کہ چہ ہمے گشتانکانی وانگ ءَ وانوک ءِ دیما کائینت بلے تاں یک حدے ءَ گرانیں انگریزی زبان ءِ کار مرزی نوشتگیں ہمے ہبرانی زانگ ءُ سرپد بونیگ ءَ ابید اقبال گفتارانی چندی ہبر ہم پہمت نہ بنت (صہ ۱)

ایداں ہمے ہبرالم ءَ یاث کنگ کرزیت کہ اسرار خودی گلشن راز جدید جاوید نامہ چیزے گال گوں ہمے تران ءُ گشتانکاں دپ کپنت۔

علامہ اقبال ءِ ہمے ہفتیں گشتانکانی انگریزی نام ءُ بلوچی ءَ پہمینگ ءَ بدل چوش انت

1 ۔ علم ءُ دینی سماءُ سسا

Knowledge and religious experience

2۔ دینی سماءُ سساءِ فیلسوفی سنگ ءِ درشان

The philosopical test of there velation of religious experience

---

صہ ۱ GABRIEL WING-P. 50

۳۔ خداءِ حقیقت ءُ دعاءِ قدر

The concept of God and the meaning of prayer

۴۔ بنی آدمءِ خودی آئی آزاتی ءُ نمیرانی

The human egchois freedom and immortality.

۵۔ اسلامی ربیدگءِ ارواہ

The spirit of Muslim culture.

۶۔ اسلامءِ بن حرکتءِ دود

The principle of movement in the structure of Islam.

۷۔ باریں مذہب بوت کنت؟

Is religion possible?

۱۔ علمءُ دینی سما

اقبال گوشیت علم گوں مارشتءُ دست کپیت۔ انبیا علیہم الصلوہءِ بے خطائیں علمءِ بنزہ وحی الٰہی انت گوں انبیا علیہم الصلوہءِ کمکءُ بنی آدم چہ حق تعالیٰءِ حکمءُ فیض زرتگ واردات ہمے باطنی حالتءِ نام انت کہ بنی آدم پوہ بیت کہ آں گوں کجام یک حالینی ےءُ شریدار بوتگ۔ علامہ اقبال وتی ہمے ترانءُ ہماروحانی احوال دلءِ سرءُ تالاں بیو کیں علمی ارزش شون داشتگ کہ دین اسلامءُ خاصیں پیمےءُ ہمیشی سوجءُ سکین داتگ۔ آں گوئشت

"اسلام بنی آدمی اراوہءُ چار پہنات شنگ تالانیں امبروزءِ بابت بیچار کنگءِ واردمانءُ رماشت داتگ۔ سردار دوعالم صلی علیہ وسلمءُ مدام چہ حق تعالیٰ پہ زاری دعالو

ٹنگ کہ آئرا چیزانی تل ءِ اسرار ءُ آوانی زانت ءَ بدنت۔ انبیاء علیہم الصلوہ اولیاہانی باطن ءِ رژن ءِ علم صورت انت۔ البت چیزے صوفی ءُ دربیشاں یونانی فیلسوفی ءُ ربیدگ ءَ رنگ زرتگ ءُ ہمے بدریں فکر اسلام ءِ بہرے کنگ جہد کتگ۔ وہدیکہ اسلامی سرو سوجانی بنزہ قرآن پاک انت قرآن پاک ءِ سرو سوجانی ارواہ گوں یونانی سیم خیالاں دپ نوارت۔ اسلام ءَ گوں وتی دینی ئیں رژن، دید ءِ تپاسگ جلگیں جہان جلگوں مینتگ یورپ ءِ علمی دیمرئی ہم پیشی نوبتانی مسلمانانی کارپدانی منت وارانت۔ اسلام ہماکاملیں دین انت کہ مردم ءَ کاسماس تہا آئی گشاد، ازرش ءُ محشریں درجہ ءِ رازءَ ڈسیت۔ گوں جہان پیدا کنوک ءَ دچار کپگ ءِ دود ءُ دستورانی سنچ ءَ دنت۔"

۲ دینی سماءِ فیلسوفی سنگ ءِ درشان

وتی ہمے تران ءَ علامہ اقبال دینی واردات ءِ حالینی ءَ گوں عقل ءُ فیلسوفی ءِ سنگ ءَ ہمکد کنت سرپد کنائین ایت۔ ہمے تران علامہ اقبال ءِ دراج پاندیں گراں مانا ءُ ازمانکاری ءِ پریں تات ءُ پچارے فیلسوفی ءِ سنگ دیمداران ءَ گوں عقل ءُ دید ءِ رژن ءَ علامہ اقبال ہمے سوج دنت کہ فیلسوفی فکر ءِ بن حشت دین ایر کتگ۔ مثال ءَ ماں قرآن پاک ءَ کاسماس سازگ، خدا تعالی ءِ یک ءُ تنہائیں جند، چہرو روکیں استالانی حقیقت، شپ روچ ءِ پیدابونیگ بارواہ مزنیں لیکھے آیات مان انت۔ علامہ اقبال ءِ گوشگ انت کہ حالینی درگیشرگ ءِ چہ سائنس فیلسوفی ءِ ارزش نہگار بوت نہ بیت البت دین ءَ راہے دوتیانی سر ءَ گچینی انت چہ ہمے تران ءَ گھلے چوش انت کہ:

"ایداں ہمے ہبر دیمدارگی ءُ شمو شگی بیت کہ دین ءِ جزم چہ فیلسوفی ءَ چست ءُ بالا انت۔ فیلسوفی گوں حقیقت ءُ حالینی عقلی زانت ءُ مارشت ءَ جنت وارت۔ پریش آں چہ مے ہما مارشتانی چارحد ءَ دیم ءَ دورے جت نکنت کہ کاسماس ءِ رنگ رگیں گوناپ چہ ساری ءَ مئے چماں دبستگ بلے دین ندستگیں حالینی پہ جزم ڈسگ ءِ واہگدارانت۔ فیلسوفی فکر ءِ تہرے بلے دین گوں راستی ءَ نزیکی ءُ سیالی کنت البت ہمے نزیکی ءُ سیالی ہمے

یکیں ڈول ہمگر نچھ بیت کہ بنی آدمی فکروتی حدءُ گٹ ءَ پروشت ہمائی نیمگ ءَ بکنزیت ہمے درحق ءَ آئی سوب گوں ہنچیں فکری میئل ءَ ہمگر نچھ انت دین ومہذب آئزادءِ نام ءَ دئینت ہمے دعا اینکسیاس ارزشیگ انت کہ بنی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ءِ وفات ءِ وہد ءَ ہم مبارک دپ ءَ بوتگ۔"

۳۔ خداءِ حقیقت ءُ دعاءِ قدر

وتی ہمے تران ءَ علامہ اقبال چہ کلاں پیش قرآن مجید ءِ آیات شوندا شتگ انت ءُ خدا تعالیٰ ءِ است بونیگ ءَ وحدانیت 'یکی ءِ بابت اسلام ءِ سیم خیال درشاں کرتگ انت چرشی رند دعاءِ قدر ڈستگ۔ وانوک ءُ اقبال شہہ زانت جواں زانتت کہ علامہ اقبال ءَ وتی درستیں کتاب دپتراں ایمان تازگ کنو کیں دعا نوشتہ کرتگ انت۔ دریں بنی صلی اللہ علیہ وسلم ءِ یک حدیثے انت کہ دعا عبادتانی مجگ ءُ اروہ انت وتی ہمے تران ءَ علامہ اقبال ءَ اسلامی عبادتانی حکمت ءَ بحث ءُ تران کتگ آں گوشیت کہ ایو کی ءَ عبادت کنگ بے چس انت۔ گوں جمیں جماعت ءَ عبادت ءِ دگہ وشی ءِ ہمیشی مثال گوں جماعت ءَ ہور بونیگ نماز وانگ یا کہ حج ءِ درگت ءَ گوں عالم ءَ ہوری انت اقبال ءِ خیال انت کہ عبادت ءِ چم ظاہریں راہبندانی بابت ءَ جھیڑہ پادکنگ مبنت اصلیں شئے عبادت ءِ ارواہ انت اقبال دعاءَ بنی آدم ءِ سرپوشیں واہگانی ربالو لیکھیت کہ انسرتگیں ہمے امبروزءَ آں یک ندستگیں گشادے ءَ توارے پر کنت ءُ چہ آئی لوتگیں مراد ءَ بہرہ مندبیت۔

۴۔ بنی آدم ءِ خودی آئی آزاتی ءُ نمیرانی

خودی علامہ اقبال ءِ فکر ءِ خالصیں شون انت علامہ اقبال ءِ نزءَ بنی آدم نفس وت ءَ پہچ آرگ وتی حقیں درجہ گشاد ءِ زانگ ءِ نام آنہی خودی کرتگ۔ خودی ءِ آزاتی جبرو قدر ءِ نام دی دات بیت۔ بنی آدم وتی سرءُ ہیز ءَ ناعلاج انت یا کہ آزات ءُ اختیار واہند؟ علامہ اقبال ءِ خیال انت کہ بنی آدم وتی کارپد ءُ سرءُ ہیز ءَ آزات انت۔

ترے دریا میں طوفاں کیوں نہیں ہے

خودی تیری مسلماں کیوں نہیں ھے
عبث ہے شکوہ تقدیر یزداں
تو خود تقدیر یزداں کیوں نہیں ہے

"پرچہ تئی دریاءَ چول ءُ شرتگ چست نہ بنت۔ مسلمان تو پرچہ خودی ءِ (وت پہجہ آرئی ءِ) واجہ نہ ئے۔ خدا ءِ ساز تگیں طالع ءِ زنگ ہنچائیں ہبرے۔ تو پرچہ وتی تقدیر ءِ جوڑ کنو کیں خدا نہ ئے۔" بلے ہنچو گندگ ءَ کیت کہ علامہ اقبال ہمے جھیڑہ ءَ کمیں نا نگیشتگ کہ آں بندہ ءِ وتی تقدیر ءِ واہند بو نیگ پجیگ ءَ ہم آئرا یکسر آزات نلیکھیت جاگہے ناوس ناعلاج ہم زانت دریں بنی صلی اللہ علیہ وسلم ءِ مبارکیں حدیثے کہ۔ ایمان اختیار ءُ ناوسی ءِ درنیام انت۔۔

چنیں فرمودہ ء سلطان بدر است
کہ ایمان درمیان جبرو قدر است

وتی ہمے تران ءَ علامہ اقبال ہمے دگ گپتگ کہ خودی نمیران انت پریش ءَ کہ مرگ ءَ رند دگہ زندے دیما است ہمے بارو ا اقبال جنت' دوزہ' دیمی جہان حشر ءُ حساب داد ءِ حوالہ دیان فیلسوفی ئیں بحث کرتگ۔

۵۔ اسلامی ربیدگ ءِ ارواہ

ربیدگ یا کہ culture یک پراہ پہناتیں لوزے انت کہ ہمیشی انباز ءَ بودن' زند راہبند' راجی ئیں چست ءُ ایروانگ' زپت کنگ' ازم کمال ءُ بازیں دگہ پہنات کائینت۔ اسلام ءِ ہمے نشک ءُ کشک علامہ اقبال ءَ وتی ہمے تات وپچار ءَ گیشینتگ انت۔ ڈلگیں پیمے اسلامی ربیدگ ءِ ارواہ اقبال ہبرانی تہا انت۔

۱۔ نبوت ءِ زانت ءِ رژن ۲۔ نبوت ءِ توامی ۳۔ فکر ءُ تپاسگ ۴۔ چہ مجوسی سخت ءَ آزاتی اقبال ءِ گوشگ انت کہ ولی ءُ بنی ءِ پہجہ آر ءَ مزنیں پرکھے۔ صوفی ءُ بزرگانی رژن بلکن چہ آہانی جند ءَ چست وبالانہ انت بلے چہ نبوت ءِ رژن ءُ پہجہ آر ءَ سجوئیں امت بلکن تیوگیں بنی آدمی ءَ فیض رسگ ءَ انت۔ پاکیں بنی صلی اللہ علیہ وسلم ءِ معراج ءِ حال

تاریخ ءِ عجب تہریں ہبرے کہ مبارک ءَ گوں وتی تجرتاں تیو گیں بنی آدمی فیض رسانتگ ۔ علامہ اقبال گوشیت بنی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم انبیاء علیہم الصلوہ ءِ ردءَ ہرچنت کہ چہ اویلی نوبت ءَ انت بلے ختم نبوت ءِ سخت ءِ روءَ تان ابدالآباد ءَ پہ درستیں دور نوبتاں نوک پتاک انت نبوت ءِ توامی ءِ سخت مسلمانانی یکی ءِ شوندار انت علامہ اقبال گوشیت دین اسلام کاسماس ءُ آئی تے ہر مسہدار ءَ بیچار ءِ رماشت دیان چہ تاریخی ئیں تجربت ءُ نوکیں چم دلیستاں سیت زورگ ءِ سکین داتگ ۔ بزان اسلامی ربیدگ ءِ ارداہ ءَ فکر ءِ ہواری ءَ منکربوت نہ بیت وتی ہمے تران ءَ علامہ اقبال ءَ جرمن حیاتی فیلسوف (صہ ۱) اوسوالڈ اشپنگر ءِ "کتاب زوال مغرب" ءِ ہمادود روبتاں شرگداری کتگ کہ آئی عربی ربیدگ ءِ سر ءَ بحث و تران کنان ءَ اسلامی ربیدگ در گہت نکر تگ آئی یک پیرائے چوش داتگ کہ

"مجوسی ربیدگ ءَ اشپنگر ءَ ہماہور ءُ شریداریں زند بود زرتگ کہ قولے ہمائی چہ مجوسی مہذب، جہودانی مہذب، چینی کلدنی مہذب، بنداتی نصرانیت، زرتشتی مہذب، اسلام ہور ءُ ہوارات چریشی تہ منکربوت نہ بیت کہ اسلام ءِ سر ءَ دی مجوسیت ءِ سرپوشے تالاں ہستگ ات بلے من وتی ہمے بحث ءَ و تران اے پورائیں جہد کرتگ کہ مجوسیت ءِ ہمے سرپوشاں چست کنان ءَ اسلام ءِ ہما حقیں ارواہ پیش بداراں کہ ہمے پوشانی تل ءَ اندیم بوتگ اے ڈول من اشپنگر ءِ ہما گمراہی ءُ ردی ءَ گارکت اسلام ءِ پہک پیروزگی جوانیہ دلسیت کناں ۔" (صہ ۲)

۶۔ اسلام ءِ بن ءَ حرکت ءِ دود

اسلام پروتی ہر پہنات ءَ یک دیمرئی کنوکیں دین کہ ہر دور نوبت ءِ گزرانی دیم دارگ ءَ باپوریں سنجے ءُ لائقی ءِ دین انت ۔ مسلمانیں شہہ زانتاں اسلام ءِ بازیں علم

صہ ۱ جرمن حیاتیات ءِ فیلسوف اشپنگر ۱۹۳۶ء ءَ زوال ہستگ

صہ ۲ تشکیل جدید الہیات اسلامیہ ۔ بدل نذیر نیازی تاکدیم ۲۱۹۔۲۲۰

زانت یا کہ ازم شری ءَ شوناتگ انت ہمے در حق ءَ وتی پورائیں وس ءُ گشاد کار گپتگ ہمے شہہ زانتانی رد ءَ قیمہ ہم بوتگ انت کہ آہاں زند ءِ درستیں اڑءُ جنجالانی گیش گیوار اسلام ءِ سروسوجانی رو ءَ گیش گیوار کرتگ انت کہ فقہ ءِ پنج مزنیں فکری بنجاہ جوڑ بوتنت البت چیزے سبب چوشیں انت کہ اسلامی فقہ ءِ دیمرئی مہتل ءُ گردار منتگ۔ علامہ اقبال وتی ہمے گشتانک ءَ اسلامی فقہ ءِ چار بنزہانی احوال داتگ۔

ا۔ قرآن مجید ۲۔ احادیث رسول ۳۔ اجماع (پیشی دور نوبتاں عالم ءُ شہہ زانتانی کرتگیں گیش ءُ گیوار ۴۔ قیاس (شہہ زانت ءُ نوکیں نوبت ءِ زانندہانی استیں نوبت ءِ جھیڑہاں کرتگیں گیش گیوار)

البت اجماع یا قیاس قرآن مجید ءَ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ءِ حدیثانی تہا داتگیں سرائیں حکم ءَ کورکت نکنت۔ وتی ہمے گشتانک ءَ علامہ اقبال ءَ ترکی ءِ شہہ زانتے ضیاگوک الپ صہ اپاشاءِ ہمے خیال ءَ تپاک نکرتگ کہ اپدر ءِ بہر ءُ بانگ ءَ مردین آدم ءُ زال کار ءِ بہر برابر بونگ کرزیت۔ پریش ءَ کہ چوش گوشگ یا ہنچوش کنگ کلام پاک ءِ سرائیں حکمانی نہ منگ بیت۔ چونائی ءَ ہم پدر ءِ بہراں مردین ءِ بہر ءِ گیشتی ءِ پیداوریں مسئلت است انت۔ بلے وہدیکہ ترکی ءَ ۱۹۲۴ء خلافت ءِ توامی ءَ ترکی پارلیمان ءِ سوج ءَ نوکیں نوبتیں استماں واجبی دود وتی کت انت اقبال ءَ پہ اجتہاد ءُ قیاس ہردوئیں لیکھاں ایشرا ساڑات۔ علامہ اقبال ءِ گوشگ انت کہ اجتہاد ءِ درگہ اسلام ءِ دین ءَ ہچبر بند نہ بیت۔ البت ہمے کار ءَ فقہ ءِ شہ زانت ءُ روشناتیں مسلمانانی بونگ الی انت۔

۷۔ باریں مذہب بوت کنت؟

جرمن شہ زانت کانٹ صہ ۲ ءَ یک نوشتانکے ءِ سرحال ءَ کہ۔ باریں مذہب بوت کنت؟ مابعد الطبیعات (Reconsturection) ءِ وجود نہ منتگ بلے علامہ اقبال ءَ ہمے سرحال ءِ ہورہواریں رنگے ءَ بحث وتران ءَ دین ءُ مذہب ءِ پہ عقلی ءُ فیلسوفی راہ

بنداں است بونیگ منتگ۔ اقبال مذہبی زندءِ فکری 'ایمانیءُ عرفانی نوبتءِ حوالہءَ دیانءَ گوشیت "دینءُ مذہب یک مستگیں حالینیءِ جہانءِ ملوک ہرچنتءَ کہ ناگشاد' جاں بڈءُ بےوت بہ بنت پہ فکری لیکھءَ مذہب آہانی سرشتءَ ہوارانتءُ ہوارمانیت۔ دین اسلام یک ابدیءُ مجتی ئیں نیکراہے۔ اے دگہ ہبرے کہ استیں نوبتءِ مسلمان وتی پد مستگی' جہل کپگءِ تاریخی ئیں حالانی دیمءَ وتی ناگشادیءُ جاں بڈیءَ بشموشت ہمے خیالءَ دلءَ جہگیر بکنت کہ نعوذباللہ آہانی پد مستگیءِ سبب آہانی دین انت۔ اقبالءِ یک پیرائے۔

"استیں باریگءِ مسلمان سکیءَ دلپروش انت آں ہمے گمانءَ کنت کہ آئی روحانی زندءِ دوارگ برجاہی مذہبءِ کمکءَ بوت نکنت۔ بلے حقیقتءَ مذہب ہما گشادانت کہ فکرءُ خیالانی شمارءَ پراہءُ شابیت کنت کہ ہمیشی کمکءَ مازندءِ توانءُ گشادءِ سرچمگءَ درگہت کناں

صہ ۱ ضیاگوک الپ پاشاوفات ۱۹۲۴ء

صہ ۲ جرمن فیلسوفءُ شہ زانت کانٹ وفات ۱۸۰۴ء

اقبال ءِ رم نویسی

لس ءُ ہمک پیمے ءَ علامہ اقبال ءَ یک بے مٹ ءُ بے دردریں شاعرے ءِ نام ءَ پہچ آرگ بیت کہ آئی اسلامی امت ءُ لس بنی آدم ءَ آگہی شیواری، بدلی ءُ بودناکی ءِ کلہ داتگ انت بلے اے حال ہم وانوکان ءَ سی بونیگ کرزیت کہ علامہ اقبال یک محشریں شہہ زانت ءَ بے بدلیں رم نولیسے ہم بوتگ۔ ایداں اے ہبرالم نیام کیت کہ نیٹ علامہ اقبال ءِ کارپدانی ہمے پہنات چہ سبب ءَ اندیم بوت آئی چو یک رم نولیسے ءَ پرچہ ہمانام وتوار در آورت نکت کہ یک شاعرے ءِ پیم ءَ آئرارستگ ایشی مستریں سبب ہمیش انت کہ علامہ اقبال ءِ شاعری دز گیٹاں آئرا ہمے موہ نہ رستنت کہ آوتی رم نویسی ءِ کتگیں کاراں ہم نز بیاریت جریدگ بکنت گوں ہماحب دلگوش ءَ آہاں چھاپ ءُ شنگ بکنائنیں ایت کہ وتی گفتارانی دپترے ردبند داتگ انت۔ اے ہم یک سببے کہ بنی آدم ءِ تب دلکش شاعری نیمگ ءَ گیشتر مئیل کنت۔ علامہ اقبال ءِ شاعری ءَ ہماحسن دلبودی اثر ءُ تاثیرمان انت ہمیشی وانگ ءَ رند وانوکانی دل رم نویسی وانگ تپاسگ ءِ دگہ ہل ہدو کی درنہ ایت۔ ہبر ہرچوں کہ بہ بیت اے سرحال ءَ گپ و تران الی انت کہ گوں شاعری تران گشتانک ءَ علامہ اقبال ءَ رم نویسی ءَ ہم وتی قلم ءِ بور تاشتگ۔

علامہ اقبال ءِ رم نویسی چھڑوئیں شنولیسے ءِ چوشیں واہگے نہ انت کہ آں ششنابی ءِ پٹ ءَ پہ نام توار در آرگ ءَ گامے بجنت آئی ہر نوشتہ ءِ یک خاصیں مول ءُ مرادے بوتگ۔ وہدے ءَ آنہی وتی شعری ذوق ءِ گیش گیوار ءَ چیزے ماں رم ءَ نویستگ برے زند ءُ کاساس ءِ سروسیادی ڈسگ ءَ وتی فکر درشان کتگ۔ بنی آدمی جبین ءِ سا ءُ سادئیگ زند در وشم کاری کنگ یا کہ اسلامی امت ءِ مڑاہ ءُ منگھ ءِ کشک نروار شوندارگ آنہی شخصیت، فکر فیلسوفی ءُ لس جم پیمے ءَ آئی کلہ ءِ سرپد کنگ کمک ءَ دئینت۔ چہ ہمے نوشتہانی وانگ ءَ اقبال ءِ فکر خیال ءِ برزی ءُ شہار ءِ ڈس ریت ءُ ایش ہم زانت بیت کہ مسلمان آنہی نوبت ءُ بار یگ چونیں اڑ ءُ جنجالانی آماچ بوتگ انت اقبال ءِ سوج ءُ

شون چوشیں جنجالانی گیش وگیوار ءِ بارواچے بوتگ چہ ہمے رم نویسی نوشتانکاں زانگ بیت کہ شاعر ءِ وڑ ءَ علامہ اقبال ءَ رم نویسی ہم مسلمانانی شیواری وت پہچ آری ءِ چست ءُ ایر ءَ مزنیں بہرے گپتگ۔

علامہ اقبال ءَ ہمادور نوبت ءَ کہ ماں "مخزن" ءَ نوشتہ کنگ بناکت ھمے روچان ءَ اردو رم نویسی ءِ تاریخ ءَ خاصیں ازرشے دیگ بیت۔ اے ہبر ءِ یات گیر علمی ئیں حوالہ ءِ بیت کہ سرسید احمد خان ءَ پہ اردو ءِ رم نویسی ءَ تہنا بیان ءِ حسن ءُ رنگ ءِ سر ءَ نہ بلکن "مخزن" ءِ تہا نوشتہ کنوکیں شنویساں سادگی ءُ روانی ءِ پجیگے ءَ بیان ءِ چس زیبائیں خیالانی تامداری ءَ رم نویسی ءَ رااثر مند کنگ جہد کت انت اقبال ہم بنداتءَ ہمے راہ گپت آنہی بنداتی نوشتہاں چس ءُ تامداری ءِ ہواری ءَ روانی گوں یکدگر ءَ ہور انباز انت بلے گوں وہد ءِ گوزگ آنہی جند ءِ خاصیں دروشم بھیر ءَ ردد م زوران کت

علامہ اقبال ءِ رم نویسی ءِ اے پہنات ہم ڈالچار کنگ نہ بیت کہ آئی رم نویسی ءِ مڈی چہ گفتارانی گنج ءَ پہ لیکھ ءُ سنگ کمترنہ انت۔ علامہ ءِ گفتارانی ہر چنکسیاس دپتر کہ چھاپ بوتگ انت آنہی رم نویسی ہمانکس تاکبند ہم دیما آتکگے انت۔ علامہ اقبال ءِ رم نویسی بنداتچہ ہما روچاں بیت کہ آں یونیورسٹی اورینٹل کالج لاہور ءَ میکلوڈ عربک ریڈر ءِ منصب ءَ بوتگ تاں ۱۹۳۸ ءَ یک نہ یک رنگے ءَ آنہی ہمے کاران ءَ جاری دا شتگے ات۔ علامہ اقبال ءَ دو کتاب چہ ءُ بدل کتگ انت۔

۱) اسٹبس (STUBBS) ءِ کتاب

EARLY PLANTAGEMENS

۲) واکر (WALKER) ءِ کتاب POLITICAL ECONOMY

چریشی رند علامہ اقبال ءَ ۱۹۰۴ وتی کتاب "علم الاقتصاد" شنگ کت۔ ماں اردو ءَ مالی لیکھانی سرحال ءَ بلکن ہمے سری ازرتیگیں کتاب انت کہ ہمیشی تہا علامہ اقبال ءَ خواری، نیز مندی، نپر ءِ بازی مالی وسبو ءُ اخلاق ءِ وت ماں وتی سروسیادی ءِ سر ءَ علمی راہ بنداں بحث وتران کتگے۔ گران ءُ مشکلیں مالی دہ زور ءِ بیان ہنچیں ارزانیں زبانے ءَ

کتگ کہ لس ءُ ہمک مردم بہ پہمیت۔

۱۹۰۸ء علامہ اقبال ءَ ماں انگریزی لوز ءَ کتابے درکت کہ ایش اصل ءَ علامہ ءِ ہما علمی شکر دبوتگ کہ آئی چہ میونخ یونیورسٹی ءَ پی ایچ ڈی ءِ ڈگری گرئیگ ءَ نوشتہ کرتگ ات۔ ہمک پیمے ءَ آئرافلسفہ عجم ءِ نام دئیگ بیت بلے اصلیں نام چوش انت

THE DEVELOPMENT OF META PHYSICS IN PHYSICS IN PERSIA ہمے کتاب سری رند ءَ ۱۹۰۳ء چھاپ بوتگ کہ نون ماں اردو ءَ ہم بدل کنگ بوتگ

رم نویس ءَ علامہ اقبال ءِ یک شگانیں کار ءُ کمالے آنہی انگریزی گشتانکانی دپتر انت کہ آنہی نام THE RECONSTRUCTION OF RELIGIOUS IN ISLAM انت ہمے کتاب ءَ بندات ءَ شش گشتانک بوتگ انت کہ ۱۹۳۰ء سری وار چھاپ بوت چریشی چھاپ بوئیگ ءَ رندا ایشی اردو بدل۔ "تشکیل جدید الہیات اسلامیہ" ءِ نام شنگ بوتگ ہمے کتاب ءِ علمی جہان ءَ مزنیں قدر ءُ ازرشے کہ علامہ اقبال ءَ اسلام ءِ دینی سرو سوجان ءَ پہ حکمت ءُ دانائی ءِ بیان ءَ گیش گیوار کتگ ہمے کتاب ءَ استیں نوبت ءَ اسلام ءِ سر ءَ بیچار ءُ راستیں راہ ءِ در گیجگ ءِ باز راہ شونی کتگ۔

بید چریشی علامہ اقبال ءِ رم نویسی ءِ دگہ ہم بازیں تا کبند چھاپ بوتگ انت ایشانی رد ءَ ہمانمدی ہم گون انت کہ علامہ اقبال ءَ وتی دور نوبت ءِ سر ءُ سر کردگیں مردمان ءَ چوکہ قائداعظم انت علامہ شبلی نعمانی، اکبر الہ آبادی، علامہ سید سلمان ندوی ءَ رانوشتہ کرتگ انت ہمے تر ان ہم کاتیت کہ ایشانی ہم مزنیں قدر ارزشے انت۔ اچ ایشاں مازانت کنیں کہ

(الف) علامہ اقبال ءِ شخصیت ءَ چہ پیم ردوم آور تگ

(ب) ہمے نوشتہ آئی گشتانک گفتار ءُ خیالانی بیسی در شان ءُ گیش گیوار انت

(ج) علامہ اقبال ءِ نوشتہ ءِ خاصیت تہر بھیر ءِ گچین شوندار انت

اقبالءِ کڑدے نبشتانک

ایداں کرزیت کہ علامہ اقبالءِ لتیں ازرتیگیں نبشتانکءَ تران ڈگی یات کنگ یہ بنت کہ آنہی وہد ناوہدءَ نبشتہ کرتگ اتنت

چکانی ردومءُ راہ شون

۱۹۰۲ءَ علامہ اقبال ہمے نبشتانک "مخزن"ءَ چھاپءُ شنگ کتگ ات ایشی تہا آں کہنیں وانگی درسی دوداں یلہ دنیگءُ نوکیں زمانگءِ درسی راہ بنداں زیرگءِ صلاح دنت کہ ہمے پیمءَ چکانی رژنءِ شمار گیش بہ بیت تکہ آلیو کیں اوبادگءِ بودنی جنجال ٹھڈینت بہ بیت آئی ہمے درحقءَ استادانی اگدہ ہم گیر آورتگ انت۔ علامہ ہمے نبشتانک تچک سادگءُ لس مردمءِ سرپدکنگءِ شریں جمدے۔

قومی زند

علامہ اقبالءِ دراجیں سیاہگے کہ ۱۹۰۴ءَ مخزن چھاپ بوتگ ات علامہ اقبالءَ ہمیشی تہا قومی زندءِ دیمرئی بودناکیءِ ہماسوج کہ داتگ آں بے مٹ انت، صنعتی بودناکی، وانگ زانگءِ گیش کنگ، بے سنجءُ بے سیتیں رسم زودانی گارکنگءُ اسلامی قانونءَ نوکسران ردبند دنیگ ہمیشی بہرانت۔ ایشی تہا قومی ہمدلیءِ گروشکےءِ ہواریءَ اقبالءِ حق زانتیءِ سنج سرشتگ اے ہم تچکءُ ازرانیں زبانےءَ انت

خلافت اسلامیہ

اے ہما تران انت کہ علامہ اقبالءَ لندنءَ دارگءِ روچاں ہمودے اسلامک سوسائٹیءَ یک دیوانءُ مچیےءَ کتگ ات کہ ۱۹۰۸ءَ لندنءِ یک ماہتاکےءَ چھاپ بوتگ ات اقبالءَ ہمیشی تہا اسلامءِ حاکمی دودار ہندانی گیش گیوار کتگ آنہی ہمے

ہبر شوند اشتگ کہ استیں نوبت بار یگ چریشی شرتریں حاکمی دودار ہبند نیست انت

ملت بیضاءَ یک عمرانی چمشانکے

• ایش ہم ۱۹۱۰ء یک گشتانکے ایشی تہا علامہ اقبال ءَ اسلام ءِ قومیت ءِ سیم و خیال شون داشتگ انت ءُ گوشتہ کہ یورپ ءِ قومیتی سیم و خیال پہ قومیت، وطن داری ءُ بنی آدم گیری بیکساس زلل رسان انت ایشی جواب ءَ، اسلام جہانگیریں بنی آدمی یکوئی ءُ براسداری ءِ سوج ءَ دنت دگی حد ءُ سند، اوبادگ، رنگ، زبان ءِ چست ایراں پہک انت ہمے تران ءَ علامہ اقبال ءَ اسلامی ربیدگ، اسلامی زندگوناپ ءُ بے دروریں درسی گلانی در حق ءَ فکر جلگو مینو کیں بحث و ترانے کتگ۔ ہمے سیاہگ علامہ اقبال ءِ خیالاں قبلئی سیاست ربیدگ، درس ءُ مالی ئیں زندبود ءِ شرگداری بے مٹیں گنجے انت

اسرار خودی ءُ تصوف

علامہ اقبال وہد یکہ فارسی شیئر "اسرار خودی" نوشتہ کت تہ ہمیشی تہا آنہی غیر اسلامی ئیں تصوف راسکی ءَ ماں بست ءُ ایر جت آنہی مقصد تصوف ءِ دودانی پلگارات بلے چیزے مردماں اقبال ءِ نام دپ کنگ ءِ ٹوہیں چن لانچے بناکت خواجہ حسن نظامی ہمیشانی تہا سروکان ات خواجہ حسن نظامی ءُ آئی ہم تبیں مردماں "اسرار خودی" ءِ سر ءَ ناوشیں شرگداری کت انت علامہ اقبال ءَ وتی فکر ءِ شرگیشنگ ءُ سرپد کنانینگ ءَ کڑدے نوشتانک چھاپ کت انت اچ ایشاں لتین ءِ سرحال چوش انت۔ اسرار خودی ءُ تصوف، تصوف وجودی، ہمے نوشتانکانی وانگ ءَ زانت بیت کہ تصوف ءِ سرحال ءَ اقبال ءِ فکر چنکیاس جہل بن انت

خطبہ الہ آباد

ہمے تران علامہ اقبال ءِ سیاسی ئیں رژن ءُ دید ءِ شکر دانت علامہ اقبال ءَ ہمے گشتانک ۲۹ دسمبر ۱۹۳۰ء کل ہند مسلم لیگ ءِ سالینی دیوان ءِ ماں الہ آباد ءَ کماشی کنان ءَ

داتگ ات آنہی کسانیں جلگہ ءِ سیاسی ئیں چست ءُ ایراں سرجمی ءَ چمشانک داتگ انت۔ قطبی روبرکت ءَ ہندوستان ءِ مسلمان ڈیہہ ءُ دگ کہ اوداں لیکھ ءَ بازبوتگ انت جم کنگ یک اسلامی ملکے ٹاہینگ ءِ خیال درشاں کرتگ ات ہے گشتانک تہناپاکستان ءِ آجوئی جنز ءِ سکین نبوت بلکن جہانگیریں سندے ءَ اقبال ءِ راست ءُ تچکائیں فکر ءَ گچین گوناپے ژرت

قادیانی ءُ مسلمان استمان

علامہ اقبال ۱۹۳۴ ءَ ہے نبشتانک پنڈت جواہرلال نہرو ءِ نبشتانکانی جواب ءَ چھاپ کنائینت ایشی تہایک 'المی ئیں دینی جھیڑ ہے ءِ سر ءَ لس تات پچار ءِ بدل ءَ گراں مہذبیں شون ءُ دلیل درشان کرتگ انت۔ علامہ اقبال چہ ختم نبوت ءِ نہ منگ ءَ پیدا بوکیں مہذبی 'سیاسی ءُ راجی جھیڑہانی آسر ءَ وتی فکر ءِ بور تاشتگ

جغرافیائی حدود ءُ مسلمان

ہے علامہ اقبال ءِ رم نویسی ءِ گڈی سیاہگ ات کہ مارچ ۱۹۳۸ ءَ روتاک احسان لاہور ءَ شنگ بوتگ ات ہے سیاہگ ءَ علامہ اقبال ءَ مولانا حسین احمد مدنی ءِ ہماخیالانی سر ءَ شرگداری کتگ کہ آں (گور ءُ مسلمانانی) یکیں قومیت ءِ حق ءَ بوتگ انت۔ ہے سیاہگ ءَ علامہ اقبال ءَ اسلامی قومیت ءِ اثرمندیں پیمے ءَ گوناپ گیری کتگ کہ چوشیں نوشتہ ءِ مٹ ہم گندگ ءَ نہ ایت۔

ہندوستان ءَ وطنیت ءِ یک فکری پہارے چست بوتگ ات کہ کانگریس ءِ کلپی ءَ آئرا ہندو مسلمان ءِ یکیں قومیت رنگ دیان ءَ سیاست ءِ پڑ ءَ آورتگ ات۔ کانگریس ءِ گوشگ ات کہ ماں ہندوستان ءَ یک ایکیں قومے بودنی انت کہ کانگریس ہمائی واہگانی دروشم انت اقبال ءَ مولانا مدنی ءِ ہے پیمیں یک بیانے ءَ شرگداری کنان ءَ دوقومی سیم و خیال ءِ بالابندی کتگ ات۔ اقبال ءَ وتی فکر جہلی ءِ شعرانی تہادرشان کتگ

عجم ہنوز نداند رموز دین ورنہ

ز دیوبند حسین احمد ایں چہ بوالعجبی است
سرود بر سر منبر کہ ملت از وطن است
چہ بے خبر ز مقام محمد عربی ست
مصطفی برساں خویش را کہ دیں ہمہ اوست
اگر باو نرسیدی تمام بولہبی ست

بزاں "(چہ عرب ءَ دریں) عجمی تنے وہدی دین اسلام ءِ سر ءَ سرپد نہ انت نہ کہ ایش عجمیں ہبرے کہ دار العلوم دیو بند ءِ حسین احمد (مدنی) منبر ءِ سر ءَ واز کنان ءَ گو نشتگ کہ قوم گوں وطن ءَ شریدار انت۔ مولانا چہ محمد عربی ءِ درجہ چنگس ناسرپد انت۔ وتر اپہ حضرت محمد مصطفیٰ (صلی اللہ علیہ وسلم) ءَ سر بکن ات کہ دین تیوگ ہمانت ہر کس کہ تاں اوداں سرنہ بوت آں ابولہبی ءِ ردءَ کیئت۔"

اقبال نمدی

علامہ اقبال ءَ ہرچنت ءَ کہ وتی بازیں دوستانی نام ءَ کاگد ءُ نمدی نوشتہ کرتگ انت تنے وہدی ہمے درست دست نکپتگ انت البت علامہ اقبال ءَ قائداعظم محمد علی جناح ءَ ہما نمدی کہ پاکستان جنز ءِ چن لانچ ءِ روچاں نبشتہ کتگ اتنت ۱۹۴۳ سری گشتان ءَ چہ انگریزی ءَ لاہور ءِ واجہ شفیع محمد اشرف ءَ اردو ءَ بدل کت انت کہ گوں قائداعظم محمد علی جناح ءِ پیش گفتاراں چہ ادارہ اشاعت اردو حیدر آباد دکن ءَ چھاپ ءُ شنگ بوتگ انت۔

ارزش

پاکستان جہد ءُ جنز ءَ تاریخی سیاہگ ءُ دست نوشتانی ریسگ ءَ قائداعظم محمد علی جناح ءِ نام ءَ علامہ اقبال ءِ نمدیانی مزنیں ارزشے۔ پریش ءَ ہم کہ ہمے نمدی ہما درگت نوشتہ کنگ بوتگ اتنت کہ ہندوستان ءِ مسلمان چہ نازکیں باریگے ءَ گوزگ بوتگ انت۔ کسانیں جلگہ ءَ مسلمانانی جہد گیش گیوار ءِ گڈی ئیں سند بوتگ ہمے فکری نگیگی ءِ روچاں علامہ اقبال ءِ سیاسی ئیں رژن ءُ دید ءَ منزل ءِ راہ شونی کتگ ات ہمے نمدی یک حسابے ءَ الہ آباد ءِ ہما تاریخی ئیں تران ءِ چہبر زانگ بہ بنت۔ ایشانی تہا کسانیں جلگہ ءِ دستوری ئیں چست ءُ ایر، مسلم لیگ ءِ ردبند، اسلامی ایشیا ءِ عاقبت ءُ دمگ ءَ پہ مسلماناں یک جتائیں ملکے ءِ گرنیگ ہمے ملک ءَ اسلامی شریعت ءِ کارمزری ءَ آزات ءُ باپوریں پیمے ءَ تران کنگ بوتگ انت۔ پاکستان ءِ جہد جنز ءِ باپشت ءُ پاکستانی فکری لیکار ءِ بنہد ءِ در گیجگ ءَ ہمے نمدیانی وانگ بازالمی انت۔

چہ ہمے نمدیاں اے ہبر ہم پاشک بیت دیما کیت کہ علامہ اقبال ءُ قائداعظم ءِ نیام ءَ چونیں جہل بنیں فکری شریداری بوتگ انت ہمے نمدیاں علامہ اقبال ءَ یک کج ءَ کسانیں جلگہ ءِ مسلمانانی دیم ءَ آتکگیں اڑ ءُ جنجالانی پچار کنگ ءُ ہمیشانی گیش گیوار ءَ قائداعظم دلگوش داتگ یک نمدی ئے ءَ چوش ہم نوشتہ کنگ کہ ہمے نگیگیں جاور ءَ

مسلمانیں قوم ءِ راہ شونی ءَ چم پر توے قائداعظم ءِ شرف مندیں نام ءَ سک انت چوش علامہ اقبال ءَ قائداعظم محمد علی جناح پہ کسانیں جلگہ ءِ مسلمانانی سروکی ءَ سکین داتگ بید چریشی ہمے نمدیاں علامہ اقبال ءِ علمی ءُ سیاسی ئیں کارپد ہم دروشم زورنت کہ آنہی پہ مسلم لیگ ءِ نوک ردبند ءَ کرتگ اتنت۔

ہمے نمدیانی دپتروہدیکہ واجہ اشرف طوسی ءَ ردبندات قائداعظم ءَ آنہی پیش گفتار نبیتگ قائداعظم نوشتہ کنت:۔

پیش گفتار

"اے دپتر ءُ تاکبند ءَ ہما نمدی گون انت کہ اسلام ءِ قومی شاعر، فیلسوف ءُ سریالیں سروک ڈاکٹر سر محمد اقبال (ہدا امرزی) ءَ منی نام ءَ چہ مئی ۱۹۳۶ء تاں نومبر ۱۹۳۷ء بزاں چہ وتی مرک ءَ شش ماہ پیش، نوشتہ کرتگ اتنت ہمے دوربار یگ کہ چہ جون ۱۹۳۶ء کل ہند مسلم لیگ ءِ بنجاہی پارلیمانی گل ءِ ردبند ءَ بگرتاں اکتوبر ۱۹۳۷ء لکھنؤ ءِ تاریخی ئیں مچی ءُ دیوان ءَ چاگرد کنت اسلامی ہندوستان ءِ تاریخ مزن ارزشیگ انت۔

اگہ بنجاہی پارلیمانی گل ءَ وتی صوبہائی شانکانی ہواری ءَ چہ مسلم لیگ ءِ نیمگ ءَ سری شاہگانیں جہدے کتگ کہ اسلامی فکر ءُ خیالان ہندوستان ءِ ۱۹۳۵ء قانون ءِ چیرا پہ صوبائی قانون سازیں مجلس ءَ لیگ ءِ کمک ءُ ٹکٹ ءِ سر ءَ آیو کیں گچین کاری ءَ بہرزورگ ءِ پرمات تہ لکھنؤ ءِ دیوان ءُ مچی ہمے راہ شونی ءِ سبب جوڑبوت کہ سری چیڑہا مسلم لیگ ءِ الہی سند ءَ ردبند بہ بیت پریش ءَ کہ مسلم لیگ تہنا مسلمانانی ایکیں گل انت ءُ وتی واجہ وت انت ہمے دوئیں مول و مرادانی دست آرگ ءَ من وتی بیلانی (ڈاکٹر سر محمد اقبال ہم ایشانی رد ءَ گون انت) بے مٹیں کمک ءُ وطن دوستی ءِ دل پہکی ئیں ہمکاری ءَ سوب کتگ ہمے گونڈیں بار یگے ءَ مسلم لیگ بازتیار ءُ تمردبوتگ ہریک صوبہ ءَ کہ اوداں مسلم لیگ ءِ پارلیمانی گل جوڑبوتگ یا مسلم لیگ ءِ شانک ٹہیتگ انت ماشصت ہفتاد درصد

جاگہ کتگ۔ کم ءُ گیش ہر صوبہ ءَ چہ مدراس ءِ دیر پاندیں بہر ءَ بگر ءَ تان قطبی قبلئی سیم سری صوبہ ءَ مسلم لیگ ءِ صدانی لیکھ ءَ ضلع ءُ بنگیرثی ئیں دپتر پاچ بوتنت۔

کانگریس ءَ مسلمانانی بہر ءُ کوٹگ کنائینگ ءُ آہانی نیام ءَ پہ ناپاکی ءَ مسلم لیگ ءَ راچم پیش دارگ ءَ کہ نام بستگیں اسلامی الس ءِ شور ءُ شریداری ءِ گل پادکت مسلم لیگ ءَ ایشی سر ءَ چوشیں ٹپے جت کہ ایر جیگ بوت مسلم لیگ ءَ بازیں نیام درگی گچین کاریاں سوب کت ایشانی پچک کورک ءُ شر ءُ پسات گار کنائینت۔

چہ لکھنؤ ءِ دیوان ءُ مچی ءَ ہژدہ ماہ پیسر مسلم لیگ ءَ یک محشریں دیمرئی کنوکیں جہدے کت ءُ مسلمانان ءَ جم کنائینت چوش ہما صوبہ ہم مسلم لیگ ءِ شمار ءَ گون ترئت انت کہ چہ وہد ءِ کمی یا کہ لیگ ءِ پارلیمانی گلانی بے سوبی ءِ سبب ءَ تاں کہ آہاں سر بوت نبوتگ ات۔

ایش مسلم لیگ ءِ مزنیں سوبے ات کہ آئی سروکی مسلمان بازی ءِ دمگاں ہم ءُ کم لیکھیں صوبہاں ہم قبول کنگ بوت ہے جہدان ءَ تاں سوب ءِ منزل ءَ سرکنگ ءَ ڈاکٹر سر محمد اقبال ءَ مزنیں کارے کتگ ہرچنت ءَ کہ الس ءَ راہماں درگت ءَ ہمیشی سما نکپتگ۔ سکندر جناح عہد و قول ءِ بایت ءَ علامہ اقبال ءِ چیزکے وہم بوتگ انت آنہی واہگ ات کہ ایشی سر ءَ کار مزری زوت بہ بیت کہ آں ہمیشی آسر ءَ بگندیت کہ ہمے ڈول ءَ الس ءِ دل ءِ شک ہم گار بہ بنت۔ ارمان کہ آں پہ ہمیشی گندگ ءَ زندگ سرنیاتک۔ پنجاب ءَ پہر بندگی ہمے ءَ بود کرتگ ءُ نوں اے ہبر ءَ شک نیست انت کہ مسلمان گوں جزمیں دلے ءَ گوں مسلم لیگ ءَ گون انت۔

ہمے گونڈیں چہبر دیمادارگ ہمے نمدی وانگ بہ بنت تہ بازیت مندیں ہبرے بیت۔ پداہم۔ رثنیگیں ہبرے کہ اقبال ءِ نمدیانی پسو ءَ منی نمدی دست نکپتگے انت پریش ءَ کہ ہمے درنیامی جہد ءِ روچاں من ایوک تہناوتی کارکت انت ءُ گوں من دگہ کارندہ پہ کمک ءَ نبوتگ چوش ہمے نمدیانی نقل من گوروت ءَ سوگہ کت نکرتک انت۔ من لاہور ءَ چہ اقبال ءِ پدرواراں پرستگے آہاں حال داتہ کہ منی نمدی آہان ءَ اوداں دست نکپتگے انت نوں پمن دگہ راہے سرنیاتکگے کہ من ہمے نمدیاں

بید چہ وتی پسواں چھاپ ءُ شنگ بکنانین پریش ءَ کہ ہمے نمدی منی نز ءَ گانجیں تاریخی ارزش دارنت خاصیں پیمے ءَ ہما نمدی کہ آہانی تہا اسلامی ہند ءِ سیاسی ئیں عاقبت ءِ بابت ءَ اڑو جنجالانی رمللاسی ءَ پچارمان انت۔ آنہی خیال سرجمی ءَ گوں منی فکر ءُ خیالاں دپ ورنت۔ نیٹ من ہندوستان ءِ دستوری ئیں چست ایرانی چار ءُ تپاس ءَ ہمے آسر ءَ رستگن ءُ چیزے وہد ءَ رند ہمے خیالات ہندوستان ءِ مسلمانانی ہمے واہگ ءِ رنگ ءَ دیما آ تکگ انت کہ ایشانی درشان کل ہند مسلم لیگ ءِ ۲۳ مارچ ۱۹۴۰ء منظور کتگیں قرارداد لاہور انت کہ پہ لس ءُ ہمک پیم ءَ قرارداد پاکستان ءِ نام ءَ زانگ بیت۔

ایم۔اے۔جناح

(قائداعظم محمد علی جناح)

نمدی نمبرا

لاہور

۲۳ مئی ۱۹۳۶

شرف مندیں جناح صاحب

ہمے دمان ءَ شمے کاگد پمن سر بوتگ کہ پریشی بیکساس منت واروں۔ من ہمے ہبر ءَ گل کتگ کہ شمے کار دیمرئی کنان انت۔ من پورائی اومیت واراں کہ پنجاپ ءِ گل گیشتر ءَ احرار اتحار ملت کمیں بازکش ءُ چیل ءَ رندنیٹ گوں شما ہمکار بیت۔ اتحاد ملت ءِ یک پرجوش ءُ کاری ئیں باسکے ءَ لتیں روچ بیت منا حال داتگ ات۔ ہرچنت ءَ کہ مولانا ظفر علی (صہ ۱) خان ءِ تب ءَ اتحاد ملت ءِ مردم ہم پہ بیسہ ءُ باور چیزے گوشت نکنت بلے انگت ہم وہد بازانت مارا زوت معلوم بیت کہ ووٹ دیوک ماں اسمبلی ءَ پروتی سروکی ءَ اتحاد ملت (صہ ۳) ءِ دیماکنگ ءَ چے مارنت۔ اومیت انت کہ شما دراہ ءُ چاڑ کہ ات۔ پہ دید ءَ بدوک

محمد اقبال

صہ ۱ مجلس احرار اسلام۔ پنجاپ ءِ یک سیاسی مہذبی گلے ات کہ ایشی بن حشت پنجاپ خلافت کمیٹی ءِ باسکاں ۱۹۲۹ ءَ ایرکت ہمے گل ءِ حالینی ردبند جولائی ۱۹۳۱ ءَ ماں لاہور ءَ بوتگ ات مجلس احرار ءِ بناکنوکیں باسکانی رد ءَ مولانا سید عطاء اللہ شاہ بخاری، چودھری افضل حق، مولانا حبیب الرحمان لدھیانوی ءُ مظہر خاصیں پیمے یات کنگ کرزنت آجوئی ءِ جہد ءُ جنز ءَ مجلس احرار ءَ کانگریس ءِ کمک کت ءُ پاکستان جوڑکنگ ءِ جہداں مسلم لیگ ءِ خلاف بوتگ۔ انگریز دشمنی ءُ قادیانیت ءِ ردکنگ ءَ (تحریک ختم نبوت) مجلس احرار ءِ جہد پیداوار ءُ شوندارانت

صہ ۲ مولانا ظفر علی خان (۱۸۷۳-۱۹۵۶) آجوئی جہدانی یک سرمچاریں سپاہی ئے ات کہ ہرپیم لاتقیں مردے بوتگ آں یک گچین شاعرے۔ وش فکریں لوزانتے ءُ آس گفتاریں

نمدی نمبر۲

لاہور

۹جون۱۹۳۶

شرف مندیں جناح صاحب

من وتی سیاہگ ءَ شمے خدمت ء رواں دنیگ ءَ اوں۔ ذیکیں "ایسٹرن ٹائمز" صہ ا ءِ چنڈے ہم گون انت ایش گورداسپور ءِ یک سرپدیں وکیلے ءِ نمدی انت

من ہیلاں کہ بورڈ ءِ نیمگ ءَ جاری بوتگیں بیان ءَ ہمے منصوبہ ءِ سرجمیں چہبر مان بنت ءُ منصوبہ ءِ سر ءَ تنے وہدی بوتگیں ایرادانی دلجمی پسوے ہور بیت۔ ہندوستان ءِ مسلمانانی استیں جاور ءَ گورانی ءُ حکومت دوئیانی ریملاسیں گیشتگیں پچار ہم بونیگ لوٹیت ہمے بیان ءَ اے شیواری ہم گون کنگ بہ بیت کہ ہندوستان ءِ مسلماناں اگر استیں منصوبہ کار نگپت تہ ایوک ءَ ہمے نہ کہ ہر چیزے کہ آہاں گوستگیں پانزدہ سالاں دست گپتگ آئرا بباد دئینت بلکن گوں وتی دستاں ہما قومی توان کہ جریدگ کتگ گوں وتی دستان آئرا چنڈ چنڈ کننت ءُ وتی جند ءِ تاوانی ءِ سبب بنت

شمے

سر ایاست [illegible] کہ من بازمنت ورابان [illegible] لتاکاں دنیگ ءَ [illegible] ہمے [illegible] پمن راہ د نیگ بہ بیت دگہ ہبر کہ [illegible] ہمے بیان بہر بنت [illegible] بونیگ کرزنت

گشتانک دیوکے ات۔ بلے آنہی نام تواریک نترس ءُ نمرینو کیں شوں کارے ءِ پیم ءَ جہ جکر [illegible] ات [illegible] وتی حالتاک "زمیندار" ءِ کمک ءَ ہندوستان ءِ مسلمان سیاسی ئیں پیمے ءَ جہسرنت ءُ رژن ءِ واہند کتنت۔ آجوئی جہد ءُ جنزاں بے مٹیں کارکت انت۔ علامہ اقبال ءِ گوشتن ءِ رد ءَ "غازی مصطفیٰ کمال ءِ سگار ءَ ترکان ءَ جہسر نیگ ہر کارے کہ

کتگ مولانا ظفر علی خان ءِ قلم ءَ ہنچو ہندوستان ءِ مسلمانان ءَ ٹوہنیتگ ات"

مجلس اتحاد ملت۔ ایش ہم پنجاپ ءِ یک سیاسی ئیں مہذبی ئیں گلے بوتگ کہ پہ نیل پوش ءَ نام کپتگ ات ۱۹۳۶ءَ جوڑ بوت مولانا ظفر علی خان ایشی کماش در چنگ بوت بلے ہمے گل تاں دیر ءَ سرنیا تک۔

ایسٹرن ٹائمز۔ انگریزی حالتاک کہ چہ لاہور ءَ چھاپ ءُ شنگ بوتت۔ ہمے حالتاک ءَ رایونینٹ پارٹی ءِ مالی کمک گون بوتگ کہ ہمے گل ءِ جار ءُ گوا باراں کار مرز بوتت

بورڈ کل ہند مسلم لیگ ءِ بنجاہی پارلیمانی گل کہ آئی باسکانی نام قائداعظم محمد علی جناح ءَ ۲۱ مئی ۱۹۳۶ءَ شنگ کت انت بورڈ ءِ باسکانی تیوگ ءَ لیگھ ۵۶ بوتگ (چہ پنجاب ءَ ایشانی رد ءَ علامہ اقبال ءِ نام سری [illegible] گ ءَ بوتگ)

منصوبہ سکیم۔ ہمے نمدی ءَ سکیم بیان ءِ لوز باز رنداں آتکگ انت ہمیشی مول ءُ مراد کل ہند مسلم لیگ ءِ بنجاہی پارلیمانی بورڈ ءِ منشور انت کہ عاقبت ءَ مسلم لیگ ءِ چن لانچانی بن سنگ بوئیگی بوتگ

۱۔ پہ بنجاہی اسمبلی ءَ نیام درگی گچین کاری ءِ دود ءَ اے ہبر سکی ءَ الی کنا نینتگ کہ ہما باسک کہ پہ صوبائی اسمبلیاں گچین کنگ بنت آں یک کل ہند اسلامی دستور ءِ برنامے ءِ پدگیر بہ بنت بنجاہی اسمبلی ءَ اسلامی ہند ءِ ہما درستیں خاصیں بنجاہی مول ءُ مرادانی کمک ءُ قرار ءَ بکنت کہ آں ہندوستان ءِ دومی مستریں قوم ءِ رد ءَ مسلمانانی باروا بنت۔ ہما باسک ءُ ہما مردم کہ مروچی صوبائی دود ءُ دستور ءِ بالا بند انت ہما کس پہ بنجاہی اسمبلی ءَ نیام درگی گچین راہ بنداں دستور ءَ ہور کتگ ءِ اگدہ دار بنت۔ بے گمان ءَ یک در آمدیں حکومتے ءِ نپ ہمیشی تہا انت کہ قوم ہمے جنجال ءَ کپتگ ءُ چریشی گیش ءَ گیش نپ زورگ ءِ وایگ دار اثت ءُ قوم پہ گچین کاری ءَ کل ہند سکیم (بزاں مسلم لیگ ءِ اسکیم جوڑ کتگ) کہ ہمیشی پدگیری ءَ درستیں صوبائی اومیت وار کنت تہ ساگی ہمے مردم در ملکی ئیں حکومت ءِ اشارت ءَ سروپیٹال بنت کہ قوم ءَ راوتی بہرو کوٹگیں توان ءِ یک

جاہ کنگ ءَ بے سوب بکنت

۲۔ اسلامی اوقاف ءِ قانون ہنچو کہ چہ شہید گنج ءِ (صہ ۱) جھیڑہ ءَ درابوت۔ اسلامی ربیدگ زبان' میت ءُ شرعی قانون ءِ بابت ءَ معاملاتانی بیان کنگ ءَ دلگوش دنیگ لوٹیت

صہ ۱ شہید گنج:۔ چہ لاہور ءِ ریلوائی اسٹیشن ءَ دیم پہ دہلی درگہ ءَ روگ ءَ پولی ٹیکنیک انسٹی ٹیوٹ ءِ گور ءَ یک دیر یگیں مسیتے کہ شاہجہان بادشاہ ءِ نوبت ءَ جوڑ کتگ ات۔ میت ءِ نزیک ءَ سکھانی یک یات گیری مسانے بوتگ ہمے ہند شہید گنج ءِ نام ءَ نام کپتگ وتی دور ءُ بار یگ ءَ سکھاں ہمے میت پلت۔ برطانیہ دور ءُ زمانگ ءَ ہمے میت ءِ پچگر ءَ باز جہد بوتگ انت کہ سوب مند نہ بوت انت۔

جون ۱۹۳۵ء ءَ شہید گنج میت ءِ جھیڑہ مسلمان ءُ سکھانی نیام ءَ دل تپر کہی جاور ے چست کت حکومت ءَ جاور ءِ قابو ءَ آرگ ءَ میت ءِ چاریں پہناتاں سلاہ بندیں فوجی پہرہ نیاست ہمے ہبر ءِ پجگ ءَ ہم ۴ ءُ ۵ جولائی ءِ شپ ءَ سکھاں ناگت ءَ میت ءِ ڈا لینگ بناکت وہدیکہ مسلمانان ءَ حال ءَ گپت آں پہ میت ءِ ر کھینگ ءَ جھرت ءُ جم بوتنت بلے سلاہ بندیں ارد ءَ تیرکاری کنان ءَ بازیں مسلمانے شہید کت انت چوش یک مزنیں جنز ءُ چن لانچے بوت مسلماناں بادشاہی میت وتی بنجاہ کت ءُ سول نافرمانی بناکت حکومت ءَ مسلمانیں سروکان ءَ وزگیر کت بلے چن لانچ ایر مادنہ بوت فروری ۱۹۳۶ء ءَ قائداعظم محمد علی جناح شہید گنج میت ءِ جھپڑہ ءِ گیشینگ ءَ لاہور ءَ آتک آنہی گوں گورنر ءَ گندونندے کت سیاسی بندی چڈات انت گوں سکھانی سروکاں دچار کپت ءُ آہاں پہ وت ماں وتی سمل ءَ رضا کت۔

میت ءِ پچگر نیگ ءَ شہید گنج ءَ قانونی دیمپانی کمیٹی جوڑ کنگ بوت کہ آئی ضلعی عدالت ءَ دعویٰ پیش کت کہ میت ہرچوں کہ بہ بیت میت انت مسلمانان ءَ ایشی تہا نماز وانگ ءِ حق دنیگ بہ بیت ضلعی عدالت ءَ ہمے دعویٰ ردکت' دزبندی ماں ہائی کورٹ ءَ بوت ۲۶ جنوری ۱۹۳۸ء ہائی کورٹ ءَ ہم ہمے دعویٰ ردکت۔

اکتوبر ۱۹۳۷ء مسلم لیگ ء سالینی مچی ء ماں لکھنؤ ء شہید گنج میت ء ہر یک رندے پداپاد آتک ء پریشی حق ء یک قرارداد ے منظور کنگ بوت بید چریشی ۳۰ جنوری ۱۹۳۸ مسلم لیگ ء ماں دہلی ء یک مچی ئے بوت ہمیشی تہا جار پر نیگ بوت کہ شہید گنج میت ء دست گر نیگ ہندوستان ء مسلمانانی یک ء تپاکیں لوٹ انت اے گیش گیوار ہم بوت کہ یک فروری ء جگہیں ہندوستان ء شہید گنج ء روچ دارگ بیت۔

نمدی نمبر ۳

۲۵ جون ۱۹۳۶ مڑاہداریں جناح صاحب

سر سکندر حیات (۱) یک دو روچ بیت کہ چہ لاہور ء سر گپتگ منی گمان انت کہ آں بمبئی ء گوں شما دچار کپیت ء لتیں المی ئیں معاملاتاں شور ء مسلت کنت۔ ذی بیگاہ ء دولتانہ صہ ۲ منی گندگ ء آتکگ ات آنہی گوشگ ات کہ یونینسٹ صہ ۳ پارٹی ء مسلمانیں باسک چوشیں جارے ء شنگی ء باڑا انت کہ ہمادرستیں معاملاتاں کہ مسلمانان کل ہند کم لیکھیں الیے انت گیش گیوار ء مسلم لیگ ء فیصلہ ء قبول کنت ء صوبائی اسمبلی ء آں گوں کجام یک در مسلمانیں گلے ء بچوڑیں عہد و قولے نہ کنت

بلے بھاڑولے ء کہ (صوبائی) مسلم لیگ ہم چوشیں جارے بجنت کہ ہما باسک کہ آں مسلم لیگ ء ٹکٹ ء گچین بنت صوبائی اسمبلی ء کائینت آں تہا گوں ہما گل یا ہما شریک ء ہمکاری کنت کہ آئی تہا مسلمانانی لیکھ چہ کلاں زیاست بہ بیت

منت واریاں کہ وتی سری واندائی ء سئی بکن ئے کہ ہمے توجیز ء بابت ء تئی خیال چے انت گوں سر سکندر حیات ء ہر گپ ترانے کہ بیت چہ آئی آسر ء ہم سئی کن ات۔ اگہ شما آئر امینگ ء سوب کت تہ گوں ماہور بونیگ ء دور ء ہبرے نہ بیت

امیت انت کہ شانچیرات

شمے دل پہک

محمد اقبال

صہ ۱ سر سکندر حیات ۱۸۹۲ء - ۱۹۴۲ء پاکستان ء جوڑ بونڑ ک پیش پنجاب ء سیاست گراں ڈنگیں مردے ات آئی سیاسی ئیں ۱۹۴۲ء بنا بوت کہ پنجاب ء قانون سازیں اسمبلی ء بانک گجھن بوت ۱۹۲۹ء سر فضل حسین ء مرگ ء رند یونینسٹ پارٹی ء سروک در چنگ بوت۔ قانون ہند ۱۹۳۵ء رو ۱۹۳۷ء پنجاب ء وزیر اعظم گجھن بوت ہمے سال ء ماں لکھنؤ ء مسلم لیگ ء سالینی دیوان ء بہرے گپت کہ گوں قائداعظم محمد علی جناح ء عہد و قولے کت کہ یونینسٹ پارٹی ء مسلمانیں بانک مسلم لیگ ء ہور بنت۔ ہمے عہد قول "جناح سکندر" ء عہد قول ء نام گپت

صہ ۲ میاں احمد یار خان (۱۸۹۰ء - ۱۹۴۲ء) پنجاب ء یک نامی ئیں سروکے ء یونینسٹ پارٹی ء سالہ ء ارواہ ات یونینسٹ ء نوکیں بار یگ ء آئی کاردار گجھن بوت اپریل ۱۹۳۷ء ء پنجاب اسمبلی ء چیف پارلیمانی کاردار بوت۔ آں واجہ اقبال ء مزنیں منوں گرے ات گوں شعر و شاعری ء ہم کم ء ناکم تے داشت ہمے واجہ پنجاب ء یک پیشی وزیرے، پاکستان ء ماں برطانیہ ء سفیر میاں ممتاز محمد دولتانہ ء پت ات

صہ ۳ پنجاب یونینسٹ پارٹی۔ چہ پاکستان جوڑ بونگ ء پیش پنجاب ء کلاں مستریں سیاسی گل بوتگ کہ ہمے گل سر فضل حسین ء جوڑکت سر فضل حسین (۱۸۷۷ء - ۱۹۳۶ء) ء ۱۹۲۴ء ہمے گل جوڑکت آنہی بنی مول مراد ایش ات کہ پنجاب ء حکوت گوں ہندو ء مسلمانانی تپاک و یکوئی ء کار بکنت۔

نمدی نمبر ۴

میور روڈ لاہور

۲۳ اگست ۱۹۳۶ء مڑاہداریں جناح صاحب

ہیل انت کہ چریشی ء ساری تر نوشتہ کرتگیں نمدی شمارا دست کپتگ۔ پنجاب ء پارلیمانی بورڈ ء یونینسٹ پارٹی ء نیام ء پہ سہل ء گپ ء تران بونگ ء انت ہمے ہمس

سہل ءِ بابت شمے خیال چہ انت ءُ پریشی شما چونیں شرط ءُ توجیز دئت؟ من حالتا کے ءَ و نتگ کہ شما بنگال ءِ صہ اپر جاپارٹی ءُ پارلیمانی بورڈ ءِ نیام ءَ سہل کنا بنتگ ہمیشی دود ءُ شرط چہ انت من ءَ سئی بکن ات پریش کہ پر جاپارٹی ہم چو یونینسٹ ءَ فرقہ بندی ءِ حق ءَ نہ انت پریش ءِ گوں بنگال ءَ ہبر ءِ ٹہینگ پہ شمایت مندبوت کنت۔

امیت واراں کہ شما پہ خیر ءُ سلامتی ءَ ات

شمے دل پہک

محمد اقبال

صہ اکر شک پر جاپارٹی۔ بنگال ءِ یک فرقہ بندی ءَ آجوئیں سیاسی گلے ماں ڈھاکہ ءَ ۱۹۲۴ء جوڑ کنگ بوت مولوی ابوالقاسم فضل حق (۱۸۱۰۔۱۹۶۲) ہمے گل ءِ کماش ات ہمے گل ءِ گہیں مول ءُ مراد بنگال ءِ کشار کارانی گہتری بو تگ

نمدی نمبر۵

لاہور ۲۰ مارچ ۱۹۴۷

مزاہداریں جناح صاحب

منی خیال انت کہ شما پنڈت جواہرلال صہ انہرو ءِ ہما گشتانک صہ ۲ کہ آنہی کل ہند نیشنل کنونشن ءَ کنگ، ونتگ ہمیشی سطر ءُ لیکاں ہما دود ءُ وا ہگے کہ کار مرز کنگ آئر اشما جوانیہ مارتگ تاں حدے ءَ کہ ہمیشی شریداری گوں ہندوستان ءِ مسلمانان انت من خیال کنیں کہ شما چہ پریشی شر سرپد ات کہ نوکیں صہ ۴ دستور ءَ ہندوستان ءَ راکم ناکم یک بے درورین موہے داتگ کہ آں ہندوستان ءُ اسلامی ایشیا ءِ عاقبتی سیاسی دیمرئی ءَ دیمادار ان ءَ پہ قومی ڈولے ءَ وتر اسرجم بکن انت ہرچنت ءَ کہ ماگوں ملک ءِ اندگہ رژن وا ہندیں

گلاں ہمکاری ءَ باڑائیں پد اہم مارا ہمے حالینی ءِ مارشت ءِ سنچ بہ بیت کہ ماں ایشیاءَ اسلام ءِ اخلاقی ءُ سیاسی ئیں گشاد ءِ محبتی دارمدار تاں مزنیں حدے ءَ مسلمانانی تیوگ ءُ محکمیں سرجمی انت۔ پوانکہ منی صلاح ایش انت کہ کل ہند نیشنل کنونشن ءَ یک اثرمندیں پسوے دنیگ بہ بیت شماز وتاں زوت ماں دہلی ءَ یک کل ہند مسلم (صہ ۵) کنوشنے بکن ات کہ آئی تہا پہ بہرزورگ ءَ نوکیں صوبائی اسمبلی باسکاں ابید دگہ سرکردگیں مسلمانیں سروکاں ہم بلوٹت ہمے کنونشن ءَ گوں پورائیں گشاد ءُ بنیجی ئیں گیش گیوار ءَ بیان بکن ات کہ سیاسی ئیں لیکاءَ ہندوستان ءِ مسلمان ملک ءِ تہایک جتائیں گوناپے ءِ واہند انت ایش سکی ءَ الم انت کہ ہندوستان ءِ تہاءَ چہ ہندوستان ءَ ڈن ءِ جہان بزانت کہ ملک ءِ تہا چھڑوئیں مالی جھیڑہ، جھیڑ ہے نہ انت پہ اسلامی لیکاءُ مارشت ءَ دودربیدگی جھیڑہ ہندوستان ءِ مسلمانانی نیام ءَ وتی تل ءُ توکان گیش ازر شگیں آسرداریت ہچ یک پیمے ءَ دی ایش چہ سیاسی ئیں جنجال ءَ کم ترارزشیگ نہ انت۔ اگہ شما چوشیں کنونشے جم کت بکن ات تہ ایشن پہ مسلمانیں اسمبلی باسکاں آہانی چکاسے بیت کہ چوشیں باسکاں ہندوستان ءِ مسلمانانی ہل ءُ واہگاں چپ ہنچیں گل جوڑ کتگ انت کہ مے مول و مراد ءِ سنگ ءَ نگرنت۔ سربار ایش کہ ہندو آنی دیم ءَ مسلمان وتی دودربیدگی وجود ءَ ڈلگ چارکت نکنند۔ من لتیں روچانی تہا دہلی ءَ کائیں ہمے ارزشیگیں ہبر ءَ گوں شما شور ءَ صلاح کنیں۔ من افغانی سفارت خانہ ءَ دارین اگہ شمارا دست گٹی وار بدئینت تہ ہموداں میگ ءَ شمے گندونند بوشیگ لوٹیت۔ منت واریاں کہ ہمے نمدی ءِ پسوءَ لتیں سطرز وتاں زوت نوشتہ کن ات

شمے دل پہک

محمد اقبال

بارایٹ لاء

سرزیاست ایشی پہلی ءَ لوٹاں کہ مناچم دورے ءَ گپتگ ہمے نمدی من چہ دگہ سنگتے ءَ نوشتہ کنائیستگ

پنڈت جواہرلال نہرو (۱۸۸۹ - ۱۹۶۴) کل ہند نیشنل کانگریس ءِ سروک بوتگ چہ بنداتءَ

سیاست ءَ بہر گپتگ ۱۹۲۹ء کانگریس ءِ کاردار بوت چریشی گڈ بازیں رنداں کانگریس ءِ کماش گچین بوتگ ہندوستان ءِ آجوئی جہداں چندی گشتان ءَ نظربند بیتگ آجوئی ءَ رند ہندوستان سری وزیر اعظم بوت تاں وتی مرگ ہمے منصب ءِ سر ءَ بوتگ

۲۔ گشتانک۔ پنڈت نہرو ءَ ماں ہندوستان ءَ مسلمانانی جتائیں وجودنہ منتگ ات بلکن گو شتگ ات کہ ہندوستان ءِ اصلیں جھیڑہ مالئیں تک انت

۳۔ آل انڈیا نیشنل کنونشن۔۷ ۳۔۱۹۴۶ء گچین کاریاں کانگریس ءَ پیداوریں سوبے ر منتگ ات تہ کانگریس ءِ کماش پنڈت جواہرلال نہرو ءَ ۱۹ مارچ ۱۹۳۷ء ماں دہلی ءَ کل ہند قومی کنونشن لوٹانینتگ ات ہمیشی تہا ہمادرستیں باسکاں بہر گپت کہ کانگریس ءِ کمک (ٹکٹ) ءِ سر ءَ جتا جتائیں نوکیں اسمبلیاں گچین بوتگ ات انت

۴۔ کل ہند مسلم کنونشن:۔ علامہ اقبال ءِ واہگ بوتگ کہ آل انڈیا نیشنل کنونشن ءِ جواب ءَ کل ہند مسلم کنونشن لوٹگ بہ بیت بلے کنونشن بوت نکت البت اپریل ۱۹۴۶ء ماں دہلی ءَ یک کنوشنے بوتگ ات کہ آنہی تہا بنجاہی ءَ صوبائی اسمبلیانی گچین بوتگیں باسکاں بہر گپت ءُ آہاں پاکستان گرینگ ءِ جزم نوک کت۔

نمدی نمبر۶

لاہور

۲۲ اپریل ۱۹۳۷

مژاہداریں جناح صاحب

دو ہفتگ بیت کہ من پہ شما نمدی ئے نوشتہ کتگ ات زاناں رست کہ چون۔ ہما نمدی من پہ شما دہلی ءِ ڈس نشان ءَ نوشتہ کتگ ات۔ وہدیکہ منی جند دہلی ءَ شتگ تہ من ءَ حال ءَ گپت کہ شما چہ اوداں سر گپتگ ات من وتی ہما نمدی ءَ ہمے توجیز پیش کتگ ات کہ مارا پہ دم دستی کل ہند مسلم کنونشن (کجام شہرے ءَ کہ بیت) پہ مثال ءَ دہلی ءَ لوٹا نینگ حکومت ءُ ہندوواں یک رندے پداچہ ہندوستان ءِ مسلمانانی راہبند ءَ سئی کنگ لوٹیت

چوش کہ جاور نگیگ بواں انت پنجاپ ءِ مسلمانانی میئل چہ لتیں سیاں کہ آہانی تل ءُ توک ءَ مان دنیگ (اے وہد) المی نہ انت کانگریس ءِ نیمگ ءَ گیش بوان انت منی گوں شما دسبندی انت کہ ہمے بابت ءَ گند چارے بکن ات ءُ زوت گامے بزیرات۔ کل ہند مسلم لیگ ءِ لیکا ءِ جاریک رندے پد اشنگ بہ بیت۔ اگہ چہ کنونشن ءَ پیسر سر کردگیں مسلمان سروکانی یک ترءُ تابے ہم بہ بیت تہ کنونشن لازم سوب مندبیت۔ منت واریاں ہمے نمدی ءِ پسوءَ وتی سری واندئی بدے ءِ

شمے دل پہک

محمد اقبال

بارایٹ لاء

صہ ا علامہ اقبال ہمے روچاں نادراہ ات وتی طبیب حکیم نابیناءَ نبض ءِ ڈسگ ءِ دہلی ءَ شتگ ات انڈین نیشنل کانگریس:۔ ہندوستان ءِ کہن ترءُ مستریں سیاسی ئیں گل کہ آہی بن حشت ۱۸۸۵ءَ یک انگریزے اے اوہیوم ءَ ایر کرتگ ات ہندو مزنیں لیکھے ءَ ایشی تہابہر گپت انت بلے مسلمانانی لیکھ ءَ کمتر ءَ کانگریس ءِ نیمگ ءَ دلگوش دات۔ ماں کانگریس ءَ ہندو زیاست ءُ زور مندبوت انت چوش ہندو آنی سیت ءُ نپ ہم کانگریس ءَ دیما ترچارات ہمے سبب ءَ مسلماناں وتی جتائیں گلے مسلم لیگ جوڑکت

نمدی نمبر ۷

لاہور

۲۸ مئی ۱۹۳۷

مڑاہداریں جناح صاحب

شمے نمدی ءِ تورہ منت۔ من ءَ ہمادرگتے ءَ رستگ۔ اے احوال ءَ من بازوش ءُ گل بیتگن کہ مسلم لیگ دستور ءُ چن لانچانی بابت ءَ ہمابدلیانی بابت ءَ کہ من نوشتہ کتگ

ات آں شمے فکر ءُ خیال بوتگ انت ایشی ءَ ہچ شک نیست کہ ہندوستان ءِ مسلمانانی نگیگیں جاور ءِ شمار اپورائیں مارشت است مسلم لیگ ءِ رائنیٹ ہمے گیشتگی بیت کہ آں ہندوستان ءِ سرکردگیں تہانی یک گلے بیت ءُ مانیت یا لس مسلمانانی کہ آہاں تاں اے وہد ءَ کڑوے حالینی سیہاں ایشی تہا (مسلم لیگ) ہمدلی ءُ دلگوش نکتگ منی جند ءِ گمان ایش انت کہ سیاسی ئیں کجام گلے کہ لس ہمک مسلمان ءِ گہتری ءِ ماں زماں بیت ہمے استمان ءَ دلکشی ءِ سبب نہ بیت

نوکیں دستور ءِ چیرامزنیں سرکاری منصب تہ سرکردگیں تہانی زہ ذات ءِ خاطر ءَ ر کھتگ انت ءُ ناچی ئیں نوکری وزیرانی سیاد بیلانی ندر بنت دگہ معاملاتاں ہم مئے سیاسی ئیں گل بولاں پہ مسلمانانی گہتری ءُ گہبودی ءَ پیہر بیچار کنگ ءِ گزر نمارتگ۔ نگن ءِ جنجال روچ روزنی نگیگ بوان انت مسلمان اے ہبر ءُ مارنگ ءُ انت کہ چہ پدی دوصد سالاں آں گدارے ءَ کپان انت۔ لس خیال ہمیش انت کہ ایشی سبب ہندو شاہوکاری (سیت ءُ بیاج) ءُ زر زورا کی انت۔ ہمے مارشت کہ ایشی تہا در ملکی ئیں حکومت ءِ دست ہم گون انت انگت سرجمیں ہمے ءُ درانگاز نکتگ بلے روچے ہنچوش الم بیت کہ جواہرلال نہرو ءِ دین بیزاریں اشتراکیت مسلمانانی ریسگ ءَ نیجی اثر مند نہ بیت۔ بزاں اے وہدی ڈک ایش انت کہ مسلمانانی تیز مندی ءِ در چارہ چے انت مسلم لیگ ءِ درستیں عاقبت ہمیشی سر ءَ اڈتگ کہ آں ہمے جنجال ءِ گیشینگ ءَ چونیں جہدے کنت۔ اگہ مسلم لیگ ءَ ہمے در حق ءَ قول ءُ قرارے نکت تہ من سدکاں کہ مسلمانیں استمان چو پیش ءِ وڑ ءَ گوں آئی چکار نکنت۔ بختاوری ہبرے کہ اسلامی قانون ءِ کار مرزی ءَ ہمیشی گیش گیوار است۔ نونیں فکری راہ شون ءَ ہمیشی تہا گیش دیم کنزگ ءِ اومیت انت اسلامی قانون ءِ دراج ءُ جہل بنیں چار ءُ تپاس ءَ رند من ہمے آسر ءَ رستگن کہ ہمے راہبند ءُ قانون اگہ گوں پہمندگی کار مرز بہ بیت تہ پہ ہریک مردم ءِ کم ءُ ناکم روز ءِ حق سوگہ مانیت بلے اسلامی شریعت ءِ کار مرزی یا کہ بودناک کنگ بید چہ یک اسلامی ئیں ریاست یا ریاستاں اے ملک دگہ ہمے بوت نکنت چہ سال جماراں من پریشی سدک اوں

ءُ نوں ہم منی ایماں انت کہ مسلمانانی نیز مندی (نگن ءِ وسیلہ) ہندوستان ءِ ہیرالیمنی ءِ برجاہی گوں ہمیشی ءَ سروسیادی کنت۔ اگہ ماں ہندوستان ءَ ہنچو بوت نکنت تہ دومی راہ گس جنگی انت کہ اگہ راستی چارگ بہ بیت ہندو ءُ مسلمان ءِ نیام چہ لتیں وہد جاری انت

اشتراکیت:۔ یک سیاسی ئیں لیکائے کہ ماں ریاست ءَ یک نپری (یک کسی) ملکیت ءِ گار کنت ءُ حاصلات ءِ درستیں وسیوداں ریاست ءِ اختیار ءَ دنت۔ کارل مارکس چہ کلاں پیسر ایشرا علمی فکر ءِ گوناپ دات بلے ہمے لیکاءَ دیمرئی بازدیر ءَ رست اشتراکیت خدا ءِ منوگرنہ انت پریش ءَ ایشرا بے دینیں اشتراکت گونشگ بیت مروچاں روس، چین ءُ رو آسانی یورپ ءِ بازیں ملکاں اشتراکیت ءِ زور انت۔ (اشتراکیت اے دور ءَ ہما سرنیا تکگ کہ برز ءَ آنہی پہچ آرکنگ بوتگ گوں برزی سطراں منی تپاکی لازم نہ انت صابر)

من ءَ ترس انت کہ ملک ءِ لتیں بہراں چوکہ قبلئی قطبی ہندوستان انت فلسطین ءِ داسپان دیمامہ ایت۔ جواہرلال نہرو ہندووانی سیاست گوناپ گیری ءَ گنڈ پیوند ہم ہندووآنی نیام کشت کشار ءِ سبب بیت۔ اشتراکی الس واجہی ءُ برہمنیت ءِ نیام ءَ ٹاکور برہمنیت ءُ بدھ مت ءِ ٹاکور جتائیں رنگے درنیارنت۔ باریں کہ اشتراکیت ءِ عاقبت ماں ہندوستان ءَ بدھ مت ءِ ڈول بیت کہ نہ۔؟ من ہمے بابت ءَ ہمیں پیشگوشی ئے نکنیں بلے منی فکر ءَ ہمے ہبر گیشتگ کہ اگہ ہندو دھرم ءَ اشتراکیت زرت تہ وتی ہندو دھرم گار بیت پہ اسلام ءَ اشتراکی استماں واجہی مٹ بدل ءَ رندگوں اسلامی شریعت ءَ زورگ و تیگ کنگ ہنچیں انقلابے نہ بیت بلکن اسلام ءِ حقیں پہکیرنگی ءِ نیمگ ءَ واتری ئے بیت استیں اڑ ءُ جنجالانی گیش گیوار پہ مسلماناں چہ ہندو واں بگوشیکہ ارزانترانت مسلم ہندوستان ءِ جنجال ءُ جھیڑہانی ارزانیں پیمے ءَ گیش گیوار کنگ ءَ ہمے ہبرالمی انت کہ ملک ءَ یکے یا گیشیں اسلامی ریاستاں بہر کنگ بہ بیت اوداں کہ مسلمان لیکھ ءَ گیش بہ بنت۔ باریں شمے تہمیات ءُ تپاس ءَ انگت ہمے وہد نیا حتگ؟ بوت کنت کہ جواہرلال نہرو ءِ دین بیزاریں اشتراکیت ءِ گوں شما شرترین پسوے بہ بیت

ہرچوں کہ بیت من وتی خیال پیش کرتگ انت ہمے اومیت ءِ پشت ءَ کہ شماوتی تران یا کہ مسلم لیگ ءِ آیوکیں مُچی ءُ نیاد ءَ بحث تران ءَ ایشی سر ءَ پہ دلجمعی ءُ دل ایمنی دلگوش گورکن ات۔ اسلامی ہندوستان ءَ اومیت انت کہ ہمے نازرکیں بار یگ ءَ شمے پہمدگی ءُ رُژن استیں جھیڑہانی یک نہ یک شریں گیش گیوارے کت کنت

شمے دل پہک

محمد اقبال

سرزیاست:۔ گوں ہمے نمدی ءَ منی نیت بوتگ کہ حالتاکانی تہا شمے نام ءَ یک پچیں نمدی ئے چھاپ بکنائیناں بلے مزنیں بیچارے ءَ رند من ہمے آسر در گہت کہ اے وہد پہ چوشیں کارں نہ سبائیت

صہ ا برہمنیت بزاں ہندو مہذب کہ باز کہن ءُ دیر یگیں مہذب ے۔ گوں خاصیں سختے ءَ یا کہ خاصیں نامے ءَ سر ءُ سیادی نکنت بلکن تہر تہریں وہم ءُ بے بنیس سخت ءَ جوڑانت۔ ہندو راجی زندسکی ءَ ذات ءُ زریات ءِ منوگر ءُ پدگیرانت۔ ہندو شہ زانتے منوجی ءَ وتی کتاب "منوکی سمرتی" ءَ درستیں بنی آدمی چار ذاتاں بہر کرتگ انت۔ برہمن، کھشتری، دیش ءُ شودر۔ برہمن ہڈ ءُ نسب ءَ چہ کلاں گچین انت۔ گھشتری بہادر جنگول، دیش دہقان ءُ باپار بلے شودر چہ درستاں جہل تر ءُ کم نسب زانگ بیت

بدھ مت۔ ایش ہم یک کہن دیر یگیں الہامی مذہب کہ ایشی بن حشت گوتم بدھ ءَ ایر کتگ بدھ مت خدا ءِ شون ءَ نہ دنت بلکن چیزے اخلاقی روحانی سرسوج انت کہ مہذب ءِ دروشم اش گپتگ۔ گوتم بدھ ءِ نزءَ زندانوہانی ءُ تاک انت، دورگ بنی آدم ءِ نصیب ءُ طالع چہ ایشاں آجوئی ءِ ریک وتی ھل واہگاں ایر جیگ پادمال کنگ چہ زند ءِ جہد ءَ در ردگ رہبانیت (چہ ہرچیز ءَ بے پروا) بونگ تہا انت

نمدی نمبر ۸

لاہور ۲۱ جون ۱۹۳۷ء

مڑاہداریں جناح صاحب

شمے نوشتہ کتگیں نمدی ذی پمن سربوت۔ باز تورہ ءٔ منت۔ من سئی اوں کہ شما باز دست گئیں مردمے ات بلے من اومیت کنیں کہ منی کاگد ءٔ نمدی ءِ رد ءٔ ریچک ءَ پہری ندبی ات۔ اے وہد ءَ کہ قبلئی قطبی ہندوستان بلکن جلگھیں ہندوستان ءَ سیہ گواتے سرزورگی انت ایشی دیم ءَ تہنا شمے شاہی مہندبیں سروکی قوم ءَ ر کھنیت سوگہ داشت کنت۔ من عرض کنیں کہ مارا حالینی گس جنگی ءِ حالت ءَ چاگرد کتگ۔ اگہ ارد ءٔ پولس مبیت تہ ہمے گس جنگی ءَ دمان ءِ تہا شہارے رسیت چہ پدی چنت ماہ ءَ ہندو مسلمانانی نیام ءَ ڈاہ ءٔ شورے ءَ سرزرتگ۔ تہنا قطبی ایرشت ءِ ہندوستان ءَ کم ءَ کمترسئے ٹاکور بوتگ انت چہ ہندو سکھانی نیمگ ءَ کم ءَ کمتر چار رند ءَ رسالت ءِ کمشرفی ءٔ بے ادبی بوتگ انت کہ ہمے ہر چاریں معاملاتاں بے ادبی کنوکان ءَ کتگ بوتگ۔ سندھ ءَ کلام پاک سوچگ ءِ ڈاہے ہم رستگ۔ من ہمے درستیں جاور ءِ شری چار ءٔ تپاس کتگ من سدکان کہ ہمے احوال علامت نہ مہذبی انت نیں کہ مالی وسبود ءِ بلکن بیرگ ءَ سیاسی انت کہ مسلمانانی بازی ءِ صوبہ ءَ ہم ہندو ءٔ سکھ مسلماناں ہژم بیہار دنیگ ءَ انت نوکیں دستور ہم ہنچیں پیمے ءَ ردبند داتگ وزارت ہم واجبیں کاروائی ئے کت نکننت بلکن آہان ءَ وت گوں مسلماناں ناروائیں کار کنگی بنت کہ ہماہانی سر ءَ کہ وزارت ءِ چھترش اڈتگ آں وش بہ بنت چوش سہرا کنگ بیت کہ وزارت بیخی غیر جانبدار انت۔ چوش ہمے ہبر گشتگ کہ چوشیں دستور ءَ رد کنگ ءِ مئے گوار ناصیں سبب استنت من تہ ہنچو مارتگ کہ بگوشے نوکیں دستور ہندووان ءَ وش کنگ ءَ ردبند دنیگ بوتگ۔ ہندو بازی ءِ صوبہاں ہندو بیخی نیکھ ءَ باز انت کہ مسلماناں بیرگ ءَ زالچار کننت البت مسلمان صوبہاں مسلمان ہندو وآنی سر ءَ المی بیسہ ءَ نا علاج کنگ بوتگ انت۔ منی خیال ءَ تی تک گمان نیست کہ ہمے دستور ہندوستان ءِ مسلمانان ءَ بے کساس زیان رسینگ ءِ نیت ءَ جوڑ کنگ بیتگ۔ بید چریشی ایش

مالی ئیں داد گپت ءِ ہم ماں زمان نہ انت کہ پہ مسلماناں سکندنی گوناپے در آور تگ

صہ ۱ کمیونل ایوارڈ ہندوستان ءِ تہا مسلمانانی بوتگ ءَ تہنانیت بلے چوشیں قومے ءِ تہنامنگ ءُ سیاسی ئیں پیمے ءَ قبول کنگ چہ کار ءَ کیت کہ آئی زندمانی پد منتگی در چارہ شون داشت کمنت یاکت بکنت پجبر ءَ سیت مندنہ انت۔ کانگریس ءِ صدر تہ ریملاس چہ مسلمانانی سیاسی وجود ءَ منکر انت

کمیونل ایوارڈ:۔ گول میز کانفرنس ءَ فرقہانی جھیڑہ ءُ باسکی ہبر نگیشت تہ ۱۶ اگست ۱۹۳۲ انگلستان ءِ وزیر اعظم ءَ جارے شنگ کت کہ ہمے جار ءِ رد ءَ ہندوستان ءِ جتاجتائیں فرقہانی باسکی ءِ گیش گیوارکت۔ ہمے جار کمیونل ایوارڈ ءِ نام ءَ نام کپت کہ ہمیشی رد ءَ بید چہ مسلماناں سکھ ' عیسائی ءُ پہ ہندوستان ءِ کم نسبیں (شودرانی) ملوک ءَ جتا رہندیں گچین کاری ءِ دود منتگ بوت بنجاہی اسمبلی ءَ مسلمانانی باسکی ءِ میاں لیکھ تیوگیں دیوان ءِ یک سہیکے منگ بوت سندھ ءَ راجتائیں صوبے جوڑ کنگ ءِ لوٹ قبول کنگ بوت۔ بنجاہی نوکریانی تہا مسلمانانی حق یک چارکے ۱/۴ گیشینگ بوت۔ کڑدے نزوریانی بجیگ ءَ ہم مسلماناں ہمے جار بیا پنچیر کت۔

ہندود آنی یکد گہ سیاسی ئیں گلے "ہندو مہا سبھا" (صہ ۲) کہ من آئرا ہندو الس ءِ حقیں گل ءِ وڑ ءَ لیکھاں اے آئی باز رنداں جار پر نیتگ کہ ماں ہندوستان ءَ یک تاکیں ہندو مسلمان قومے پجبر بوت نکنت چوشیں جاور ءَ دیمادارن ہمے پہک ءَ گیشتگیں گیوارے بیت کہ ماں ہندوستان ءَ ہیروایمنی ءِ برجاہی ءَ ملک نوکر ءَ بہر کنگ بہ بیت کہ آئی بہر کنگ ءِ بن مہذبی اوبادگی ءُ زبان ءِ بنیات ءَ بیت۔ چندی انگلستانی شہہ زانت ہم ہمے ہبر ءَ ہنچوش مارنت ہمے دستور ءِ ہمراہی ءَ کہ ہندو مسلمانانی نیام ءَ ڈاہ ءُ شور جزان ءَ کائینت آں بیشانی چمانی پاچ کنگ ءَ کوتے انت۔ ملک ءِ تہا حالینی جاور چون انت من ءَ گیرکیت کہ لارڈ لوتھیان (صہ ۳) دیم پہ انگلستان سرگرنیگ پیش گوں من گوشتگ ات کہ

تہنا منی گڑتی (سکیم) ہندوستان ءِ دور گانی درمان انت بلے ایشرا کار مرز کنگ ءَ ۲۵ سال درکار بنت پنجاپ ءِ چیزے مسلمان ماں رو کپتی ہندوستان ءَ مسلم کانفرنس ءِ چن لانچ ءَ انت کہ ہمے توجیز سکی ءَ اثر مند بوان انت من گوں شما پاک کناں کہ مئے قوم انگت سرجم نبوتگ نیں کہ آنہی ریسگاں چوشیں سرپہ دیمی است بلکن چوشیں کانفرنس انگت وہد ہم نیا تکگ۔ البت منی مارشت ایش انت کہ شما راوتی گشتانک ءَ کم ءُ ناکم ہنچیں چن لانچے ءِ نیمگ ءَ الم ءَ اشارت کنگ لوٹیت کہ رو کپتی قطبی ہندوستانی ءِ مسلماناں نیٹ ہمے راہ زورگی انت۔

منی نز ءَ تہ نوکیں دستور ءَ ہندوستان تیوگ ءَ یک بنجاہے ءَ گنڈت نہ بیت چوشیں صلاح بے سیت انت مسلمانیں صوبہانی یک جتائیں بنجاہے ٹابینگ ءِ ہما گیگ کہ من برزا آنہی پچار کتگ ایکیں راہ انت کہ گوں ہمیشی کار مرزی ءَ ماں ہندوستان ءَ ہیرایمنی برجاہ بیت ءُ مسلماناں چہ در مسلمانانی بھوتاری ءَ ر کھنیت بیت رو کپتی قطبی ہندوستان ءُ بنگال ءِ مسلماناں پچے نہ جتائیں قوے لیکھگ بہ بیت کہ آہان ءَ ماں ہندوستان ءَ درچہ ہندوستان وت واجہی بریت

ہندو مہاسبھا:۔ یک سیاسی ئیں گلے کہ بیستمی قرن ءِ بندات ءَ جوڑبوت ہمے گل ہندو الس ءَ جتائیں قوے لیکھیت آں جمیں قوے ءِ بابت ءَ بیسہ نداریت۔ لالہ لاجپت رائے ڈاکڑ مونجھے ءُ ساورکر ہمیشی سرکردگیں رہشون بوتگ انت

لارڈ لوتھیان (۱۸۸۲۔۱۹۴۰) انگلستان نواب ءُ سیاست گرے ات گول میز کانفرنس ءِ انگلستان ءِ باسکے بوتگ ۱۹۳۸ء ہندوستان ءَ آنکگ ات ماں امریکہ ءَ برطانیہ ءِ سفیر ءِ منصب ءَ ہم بوتگ ات صہ ۳ منی گڑتی (اسکیم) ءِ مول علامہ اقبال ءِ ہما توجیز کہ آنہی ۱۹۳۰ء ماں الہ آباد ءَ کل ہند مسلم لیگ ءِ سالینی دیوان ءَ وتی کماشی تران ءِ پیش کرتگ ات کہ (پنجاپ، سرحد، سندھ ءُ بلوچستان ہور کنگ یک اسلامی ریاستے جوڑ کنگ بہ بنت۔ بندات ءَ علامہ اقبال رو کپتی قبلی صوبہاں ہوار کنگ ءُ یک جتائیں اسلامی ملکے جوڑ کنگ

ءِ گوانک چست کت۔ رند ترے ءَ آئی بنگال ءِ نیمگ دی دلگوش گورکت ہنچو کہ ہمے نمدی ءَ علامہ اقبال ءَ بیدچہ نام گپتگیں صوبہاں بنگال ءِ مسلمانانی وت واجہی پچار ہم کتگ

منی جند ءِ خیال چوش انت کہ رو کپتی قطبی ہندوستان ءُ بنگال ءِ مسلمان ہالی کم لیکھیں مسلمان صوبہاں ڈلگ چار بکنت۔ مسلمانانی بازی ءُ مسلمانانی لیکھ ءِ کمی ءِ شرترین سیت ہمیشی تہا انت کہ آں ہمے راہ ءَ بگرنت پریش ءَ مسلم لیگ دیمی مچی کم لیکھیں صوبے ءِ بدل ءَ ماں پنجاب ءَ بہ بیت شرتر انت۔ لاہور اگست ءِ ماہ ءَ نہ ساچیت منی خیال ءَ شما لاہور ءَ اکتوبر ءِ درنیامی روچاں کہ موسم گوئش بیت مسلم لیگ ءِ مچی ءَ لوٹگ بیچار بکن ات۔ ماں پنجاپ ءَ گوں کل ہند مسلم لیگ ءَ واہداری گیش ءَ گیش بوان انت ماں لاہور ءَ مسلم لیگ ءِ دیمی مچی نیاد پنجاپ ءِ مسلمانانی رہسگاں نوکیں سیاسی اروا ہے پیدا کنگ سبب بیت

شمے دل پہک

محمد اقبال بار ایٹ لاء

نمدی نمبر۹

مڑاہداریں جناح صاحب

احوال پہک ءَ گیشتگ انت کہ مسلم لیگ ءَ راوتی درستیں سروہیز رو کپتی قطبی ہندوستان ءِ تہا ہم کنگی بنت مسلم لیگ ءِ دہلی ءِ شانک ءَ واجہ غلام رسول (صہ ا) را حال دا تگ کہ مسلم لیگ مچی دیوان روچ انگت نگیشتگ

ہمے پیمیں جاوراں من ءَ گمان بیت کہ اگست ءُ ستمبر ءَ دیوان بوت نکنت پریش من یک رندے پدا دبسندی کنیں کہ مسلم لیگ ءِ نیاد مچی اکتوبر ءِ نیام یا آخر ءَ ماں لاہور ءَ لوٹگ بہ بیت ماں پنجاپ ءَ مسلم لیگ ءَ جم وجوش ہمبند ءَ گیش بوان انت من ءَ پک انت کہ ماں لاہور ءَ ہمے دیوان نیاد پہ مسلم لیگ ءَ یک بدلی آرگی دیم کنزگ ءُ گوں الس ءَ

جوانیں شریداری گام گیشرے بیت۔ منت واریاں کہ لتیں سطر نوشتہ بکن ات

شمے دل پہک

محمد اقبال بارایٹ لاء

غلام رسول خان بارایٹ لاء (وفات ۱۹۴۹ علامہ اقبال ء منوگراں یکے ات ۱۹۳۳ وہد یکہ علامہ اقبال افغانستان ء بادشاہ ء لوٹگ ء سر ء اوداں شتگ ات تہ غلام رسول خان کاردار ء پیا آنہی ہمراہ بوتگ ۱۹۳۶ء ماں پنجاپ ء مسلم لیگ ء نوکسریں ردبند بونیگ ء غلام رسول خان مسلم لیگ ء کادار بوت آنہی پنجاپ، مسلم لیگ ء بندوبوج ء گہتری کاراں ساڑاہگی کار کتگ ات

نمدی نمبر ۱۰

لاہور

۱۷ اکتوبر ۱۹۳۷ء

مڑاہداریں جناح صاحب

مسلم لیگ ء لکھنؤ مچی ء دیوان ء چہ پنجاپ ء مزنیں کساسے ء بہرزورگ ء اومیت انت یونینسٹ مسلمان دی سر سکندر حیات ء کماشی ء بہرزورگ ء چن لانچ ء انت۔ مروچی باندات ماچہ پر آشوبیں نوبتے گوزانیں ہندوستان ء مسلمان اومیت وارنت کہ شما وتی تران ء گشتانک ء ہمادرستیں معاملاتاں کہ گوں قوم ء عاقبت ء شریداری کنت آہانی کامل ء گیشتگیں رہشونی کن ات منی صلاح ایرنگ ء انت کہ مسلم لیگ یک قرارداد ے ء دروشم ء کمیونل ایوارڈ ء بابت ء وتی لیکار ء جار ء بجنت یکرندے پدا بگیشین ایت حال رستگ کہ پنجاب ء سندھ ء ہم لتین ریپلیتگیں مسلمان ہمے گیش گیوار ء بدل رضاانت کہ ایش ہندووانی حق ء زیاست سیت مندبہ بیت۔ چوشیں ردیں خیال ء آماچیں مسلمان چوشیں خیال کنت کہ ہندووان وشاں کنان آں وتی منصباں برجاہ داشت کنت۔ منی

جند ء وتی ہم ہمے خیال انت کہ انگلستان ء حکومت ہندوواں وشاں کنگ لوٹیت ءُ آں کمیونل ایوارڈ ء سروچیر کنگ ء بیاپچیر کنت پریش ء آں (انگلستان ء حکومت) ہمے جہد انت کہ وتی مسلمانیں خیمالانی کمک ء ایشی تہا جھیڑ ہے چست بکنت پہ مسلم لیگ کونسل ء ہورک بوتگیں ہنداں من ۲۸ مردمانی لڑے ردبند دیاں واجہ غلام رسول ہمے لڑ ء شمارا شوندنت۔ من ء ہیل انت کہ ہمے گچین گون پورائیں ہوش ءُ دلگوش ء کنگ بیت مئے مہلوک ۱۳ تاریخ ء چہ لاہور ء سرگرنت

فلسطین ء جھیڑہ ء مسلمان تکانسر کرتگ انت پہ مسلم لیگ ء سیت پائیدگاں گوں الس ء شور ءُ شریداری ء شریں موہے بیت۔ من ہیلاں کہ مسلم لیگ ہمے بابت ء تہنا قرار دادے پرزوریں واجے ء منظور کنت بلکن سروکانی یک دود رسمی نیادے چوشیں راہ بومیائی ہم کنت کہ آئی تہا مسلمان مزنیں لیکھے بہرزرت بکنت چریشی (یک پہناتے ء مسلم لیگ دلاں جاگہ کنت دگہ نیمگ ء) بلکن عربان ہم نپ رست بکنت۔ منی جند پہ چوشیں کارے ء کہ چہ آئی ہندوستان ء اسلام ء گشادے برسیت کیز ء روگ ء چک پدنہ اوں۔ رو آسان ء درگہ ء دپ ء یک قبلئی چھاونی ئے جوڑکنگ (پہ اسلام ءُ ہندوستان) دوئیناں بیہارے انت

گوں دلبودیں واہگاں

شمے دل پہک

محمد اقبال بارایٹ لاء

صہ ۱ لکھنؤ دیوان:۔ مسلم لیگ ء بیست پنجی سالینی مچی کہ چہ ۱۵ ء تاں ۱۸ اکتوبرے ۱۹۳۷ ء قائداعظم محمد علی جناح ء کماشی ء بوت

صہ ۲ فلسطین ء جھیڑہ اسلامی جہان ء ازرتیگیں دینی ءُ سیاسی ئیں جھیڑہ انت فلسطین بحیرہ روم ء کندہ ء شام اردن ءُ سعودی عرب ء ہم سیم انت اسرائیل ء (جوداں) قبلئی استعمار ء کمک ء ہمے دگ چیر جنگ ءُ وتی ریاست جوڑکنگ مقصد اسلام ءُ عرباں نزور

کنگ جہان ءِ شاہگانیں آپی راہ گٹ دارگ انت کہ آئرا نہر سویز گوشت پریشی نہ ایوک عربی تکانسری جہد کنگ ءَ انت بلکن تیوگیں جہان ءِ مسلماں عربی حکومتانی بن ءَ انت یک رندے پدایات کناں کہ مسلم لیگ چوشیں قرارداد ے منظور بکنت کہ ہچ یک صوبے گوں دگہ قومے ءَ کمیونل ایوارڈ ءِ زیاندارگ ءَ عہد قولے نکمنت نیں کہ آئرا چوشیں اختیارے بیت اے تیوگیں ہندوستان ءِ معاملہ انت تنا مسلم لیگ ہمے گیش گیوار ءِ حق ءَ بوت کنت کہ شمایک گائے دیمابجن ات کہ استیں جاور بہ فرقہ داری ءِ راضی بازی ءَ نہ سپبائیت۔

نمدی نمبر ۱۱

لاہور

۳۰ اکتوبر ۱۹۳۷ء

مڑاہداریں جناح صاحب

اومیت انت کہ شما کل ہند کانگریس کمیٹی ءِ منظور کتگیں قراردادونتگ شماوہد ءِ سر ءَ گامے زیرگ ءَ جاور ر کھینتگ ۔ مادرست کانگریس ءِ قرارداد ءِ بابت ءَ شمے مارشتانی رہچاریں۔ "ٹریبون" لاہور ءَ پیسر ءَ ہمیشی شرگداری کتگ اومیت انت کہ ہندوو آنی خیالات ہم ہمک پیمے ءَ ہمیشی خلاف بنت۔ تاں حدے ءَ کہ مسلمانانی ہبرانت ایشی اثر بائدواب گیجوک مہ بیت مارا گل ءِ کارچہ پیش ءَ ہم شرترگوں جم جوشے کنگ لوٹیت تاں ہماوہد ءَ ساسارگ نکرزیت تانکہ پنجیں صوبہاں اسلامی حکومت جوڑنبوتگ انت ءُ بلوچستان ءَ ہم گہبودی آرگ ءِ بنگیرشنبوتگ

اشکنگ ءَ کیت کہ یونینسٹ گل ءِ یک بہرے مسلم لیگ ءِ مول مراد ءَ دستخط کنگ ءَ رضانہ انت تاں اے وہد ءَ سر سکندر ءُ آنہی گل ایشی سرد ستخط نکرتگ مروچی سہب ءَ من حال دستگ کہ آں مسلم لیگ ءِ دیمی مچی ءُ نیاد ءِ ودار ءَ کنت ہنچو کہ آہانی یک باسکے ءَ من ءَ حال داتگ کہ آہانی واہگ صوبائی مسلم لیگ ءِ چن لانچاں نزور کنگ انت ہمے زوتیں روچاں شماراچہ درستیں حالاں سئی کناں پداشمے صلاح ءِ گزربیت کہ ماچتور

کار بکنیں۔ من ءَ پک انت کہ چہ لاہور ءِ مچی ءُ دیوان ءَ پیش کم ءُ ناکم پہ دو ہفتگ ءَ شما پنجاپ ءِ تروتاب ءَ کائت

شمے دل پہک

محمد اقبال بار ایٹ لاء

نمدی نمبر ۱۲

لاہور یک نومبر ۷ ۱۹۳ء

مڑاہداریں جناح صاحب

سر سکندر حیات خان گوں وتی گل ءِ کڑدے باسکاں ذی گوں من گندو نند کتگ مئے نیام ءَ تاں مزنیں وہدے ءَ مسلم لیگ۔ یونینسٹ گل ءِ اڑ ءُ کڑانی سر ءَ گپ ءُ تران بوتگ دوئیں شریکانی چہ نیمگ ءَ پہ حالتاکاں بیان رواں دئیگ بوتگ انت ہریک شریکے جناح سکندر عہد ءُ قول ءِ حق ءَ وتی وتی گیش گیواراں کنگ ءَ انت کہ چریشی مزن پیمے ءَ ردیں خیال چست بوان انت ہنچو کہ چریشی پیشی من پہ شما

صہ ۱ ٹریبیون:۔ چہ لاہور ءَ چھاپ ءُ شنگ شنگ بیوکیں کانگریس ہندو خیالانی بالابندیں انگریزی روتاک

صہ ۲ پنج صوبہ:۔ پنجاپ ۲ سندھ قبلئی رو کپتی صوبہ سرحد ۴ بنگال ۵ آسام

صہ ۳ جناح سکندر عہد ءُ قول:۔ اکتوبر ۷ ۱۹۳ء قائداعظم محمد علی جناح، سر سکندر حیات خان ءِ نیام ءَ گند نندے بوتگ ات چریشی رند سر سکندر حیات خان ءَ جار پرینت کہ آں وتی باسکاں سرو سوج کنت کہ مسلم لیگ ءِ وزارت ہچ پرکھے نہ ایت مسلم لیگ پارلیمانی گل ءِ نوک سر ءَ رد بند بیت ہمے جار رند ترے ءَ جناح سکندر عہد ءُ قول ءِ نام ءَ نام کپت۔ چہ ہمے عہد ءُ قول ءِ سبب ءَ سر سکندر حیات خان ءَ را مسلم لیگ ءِ بالابندی ر ستگ ات۔ پنجاپ ءِ وزیر اعظم مسلم لیگ ءَ ہور بوئیگ ءُ آنہی سنگتانی ہمکاری ءَ مسلم لیگ ءِ الہی گنتاد جوان محکم بوت

نوشتہ کتگ ات کہ چنت روچانی تہامن ہمے درستیں بیاناں پہ شمار وان دیاں۔ اے درگت ءَ منی گوں شما دسبندی انت کہ ہمے عہد ءُ یک دست نوشتے پمن رواں دئت کہ سر سکندر حیات ءِ آنہی سر ءَ دستخط بہ بنت۔ من سئی اوں کہ چوشیں دست نوشت شمے گنور ءَ است۔ پمن زوت رواں بدے ات اچ شما اے جست ہم کنگی انت کہ باریں صوبائی پارلیمانی بورڈ یونینسٹ پارٹی اختیار چیرا آرگ شمار ضابیتگ ات پریش ءَ کہ سکندر حیات ءَ گوں من گوشتگ کہ شما پریشی رضا بیتگ ات۔ چوش آنہی گوشگ انت کہ پارلیمانی بورڈ ءَ یونینسٹ گل ءِ باسک گیش بہ بنت۔ تاں حدے ءَ کہ منی گمان انت جناح سکندر عہد قول ءَ چوشیں ہچ ہبرے مان نیست

منت واراں کہ ہمے نمدی ءِ پسوزوت بدے ات مئے مردم ملک ءِ تر و تاب ءَ انت ملک ءِ بازیں بہراں مسلم لیگ (ءِ شانک) بوجگ ءَ انت دوشی ماں لاہور ءَ مایک شریں سوب مندیں الہی مچی ئے کتگ نوں ہمے چن جاری دارگ بنت

شمے دل پہک

محمد اقبال بار ایٹ لاء

نمدی نمبر ۱۳

لاہور

یک نومبر ۱۹۳۷ء

مڑاہداریں جناح صاحب

گوں سر سکندر ءَ آہنی بیلاں بازیں گفت گزار ءِ رندنوں نیجی ہمے آسر در گہتگ کہ سر سکندر ءِ پریشی کمتر ہچ ہبرے ءِ وابگ دار نہ انت کہ مسلم لیگ ءُ صوبہ پارلیمانی بورڈ تیوگ ءَ آنہی دست ءَ بہ بنت۔ گوں آنہی ءَ بوتگیں عہد ءُ قرار ءِ ہمے ہبر مان انت کہ پالیمانی بورڈ ءِ نوکر ءِ ردبند بیت ءُ ہیشی نیام یونینسٹ گل ءِ بازی بیت سر سکندر ءِ گو شتن انت کہ شما بورڈ ءِ تہا آنہی بازی ءُ جوتاری منتگ۔ من پدی روچاں نمدی ءِ نو

بستگ ات اچ شما پرستگ ات کہ گواشینی شما پارلیمانی بورڈ ءِ تہا یونینسٹ ءِ بازی قبول کتگ؟ تاں اے وہد ءُ شما ہے بابت من ءَ پسوند اتگ۔ منی جند ءَ اگہ پیر سے من آئرا ہمانہی ءِ دنیگ ءَ ہیچ عذرے نیست کہ بھائی آں واہگ دارانت بلے وہدیکہ آں مسلم لیگ ءَ منصب دارانی سرجمی بدلی ءَ لوٹیت تہ چہ عہد ءُ قول ءِ کشک ءُ لیکا ءَ سرگوذیت۔

خاصیں پیمے ءَ کہ سیکرٹری ءَ (ورکنگ لوٹیت) ہرچنت ءَ کہ آنہی پہ مسلم لیگ ءَ گراں قدریں خدمت کتگ انت آں ایشی ءَ ہم واہگ دارانت کہ مسلم لیگ ءِ مالی وسبود ہم آنہی مردمانی اختیار ءَ بہ بیت۔ منی خیال انت کہ پہ چوشی آں مسلم لیگ ءَ چیرجنگ ءُ گار بیگواہ کنگ لوٹیت۔ صوبہ ءِ ھلوک ءِ واہگانی شریں پہجہ آر ءَ داران ءَ من مسلم لیگ ءَ سرسکندر ءُ آنہی بیلانی دست ءَ دنیگ ءِ اگد ءُ جوابداری ءَ قبول کت نکناں

صہ ۱ دست نوشت:۔ نقل (copy) پریشی بلوچی ءَ من لوز دست نکپت۔ نقل ءِ جند بلوچی ءَ قصہ ءُ حکایت ءِ ماناءَ ونت۔

صہ ۲ نمدی نمبر ۱۲ ہم یک نومبر ۱۹۳۷ ءَ نوشتہ بوتگ ءُ اے نمدی نمبر ۱۳ ہے کتابانی تہا ہے تاریخ انت منی خیال علامہ ءَ یک روچ ءَ دو نمدی نوشتہ نکتگ ہے رند ءِ ردی ءِ کہ ایشی پٹ پول لوٹیت

چہ عہد و قول ءِ کنگ ءَ پنجاپ مسلم لیگ ءِ قدر شرف ءَ مزنیں تلانک ءُ تاوان ر ستگ یونینسٹانی دست کنڈان ایشرا چدو گیش تاوان رست کنت آہاں تنے وہدی مسلم لیگ ءِ دستور دستخط نہ کرتگ ءُ منی زانت ءَ آں چوش کنگ ہم نہ لوٹیت۔ ماں لاہور ءَ مسلم لیگ ءِ مجی دیوان ءَ فروری ءِ بدل آں اپریل ءَ کنگ لوٹنت منی خیال انت کہ آں صوبہ ءَ وتی زمیندارہ لیگ ءَ ٹھنگ محکم کنگ ءِ موہ چارنت۔ بلکن شمانی ات کہ چہ لکھنؤ ءَ واتری ءَ سرسکندر ءَ یک گلے زمیندارہ لیگ ردبند داتگ کہ آنہی دپتر ءُ شانک نوں ہجوئیں صوبہ ءَ بوجگ بونیگ ءَ انت۔ ہے احوالاں دیمادارانِ منت وارہاں کہ من ءَ

سریال کن ات کہ مارا چے کنگ کرزیت۔ اگہ بوت کنت گوں تارءَ من ءَ چہ وتی خیال
ءَ سئی بکن ات نہ کہ زوتیں پیمے سرجمیں نمدی ئے بنویس ات

شمے دل پہک

محمد اقبال بارایٹ لاء

-

زمیندارہ لیگ:۔ ۱۹۳۷ء سر سکندر حیات ءَ پنجاپ ءِ زمیندار ءَ شاہو کارانی گلے
زمیندارہ لیگ ءِ نام جوڑکت بلے ایشرا ہچیں سوبے نہ رستگ

اسلامی دوبرزندءِ جہدءُ اقبال

اسلامءِ دوبرزندءِ جہد

رسالت مآبؐءُ چاریاراں رند اسلامءِ جغرافیائی سیم سرودانءَ شتگ انت بلے چہ تہا پہ فکریءُ نظریاتی سندے اسلام نزوربوانءَ شتگ' خلافتءَ مدان مدانءَ بادشاہیءِ دروشم زرتگءُ بادشاہی ماں شہنشاہیءُ ملوکیتءَ بدل بوان بوتگ اسلامءَ را رسالتءِ دوربارگیءِ سندءَ آرگءِ چن لانچ بازکہنیںءُ دیرینگین انت نوزدہمی قرن عیسویءَ ہمے گزرءَ سنوسی جنزپادکت۔ شیخ محمد بن علی سنوسی کہ ہمے ڈولیس جہدانی کماشءُ سروک ات آں عثمانی ترکانی چہ دینءَ بے کماریءَ بڑ نیگ ات آں قبلی دودانی ہم مزنیں دشمنءُ بدواہے

سنوسی جنز مہدی سوڈانی

بوتگ سنوسیءِ واہگ بوتگ کہ رسول پاکؐءِ دور زمانگءِ دود پدا برجاہ بہ بنت سنوسیءِ ہمے فکرءَ کارگراں مہدی سوڈانیءَ انگریزانی پروش دنیگءَ غزہ بناکتگ ات چہ مصرءُ ترکیءِ حکومتاں باغی ہیتگ ات مہدی سوڈانیءَ گوں چوشیں جوشءُ جبزہءَ ہمے چن لانچ دستءَ گپت انت کہ بازیں ہنداں آنہی انگریزانءَ پروش دات وہدیکہ انگریزاں مہدی سوڈانیءِ

جمال الدین افغانی

زور پروشت ۔ جمال الدین افغانیءِ "پان اسلام ازم"ءِ چن لانچ بنابوتنت ہمے جبزءِ بنیئں مقصد مسلمانانءَ پاکءِ گوریءَ کمانینگءُ درستیں اسلامی ملکانءَ نزیک آرگ ات ہنچو کہ یک جہدے نزورگشت دومی جہدءَ سرچست کت بلے ہمے جہد ہریکے وہدیءُ ادارکی بوتگ۔

حضرت شاہ ولی اللہ

ماں برصغیرءِ اسلام ءِ دوار زند دنیگ ءِ کار حضرت شاہ ولی اللہ ءُ آنہی سنگتاں بنا کت۔ برصغیر ءِ جاور چہ دومی اسلامی ملکاں جتا ات ایش انگریزاں پروش واتگ ءُ گپتگ ات ایشی تہا لیکھ ءِ ہندوچہ مسلماناں سکی ءِ گیش اتنت۔ ایداں مسلماناں تاں مزنیں نوبتے ءِ بادشاہی کتگ بلے زیر دستیں راج ہیر چہ حاکمیں قوم ءِ وش نہ بنت۔ اصل ءِ دوئیں قومانی نیام ءِ ناشریداریں اقدار۔۔۔۔۔۔۔

(VALUES) ءِ گٹ مزنیں گڑے ات نہ ایشانی مہذب گوں وت ءِ ہوربوت نیں راجی زند، دود ءُ ربیدگ نیں کہ زند بود ءُ تب ءِ ہوربوت کت انت۔ ہمے ڈول ءِ بدریں قوم انگریز ءِ ہم گوں مسلماناں نیت نیک نہ بوتگ انگریزاں ملک چہ مسلماناں پچگپتگ ات آہان یسہ نہ بوت کہ مسلمان گوں انگریزاں دل پہک بوت کنت چوکہ ہمے دوئیں توان مسلمانانی بدواہ اتنت آہانی ہواری، ہمدلی ءُ ہمکاری ءِ سبب ہم اسلام دشمنی بوتگ چریشی ہندو ءِ بازنپ زرتگ ءُ صنعت، حرفت، بایار، زمینداری ءُ نوکری کسب ءُ کار ءِ پڑ ءِ مسلمان در کرتگ انت ۱۸۵۷ ءِ آجوئی جنگ ءِ مسلمانیں ارد ءُ الس ءِ انگریزانی خلاف گوں جم ءُ جوش ءِ بہر گپت ہمے جہد ءِ بے سوبی ءِ درستیں ڈوہ انگریزاں مسلمانانی سر ءِ جت ءُ بازناتر سی ءُ ظلم کت انت چوشیں بے نرواری ءِ مثال جہان ءِ تاریخ ءِ کمتر گندگ ءِ کیت۔

سرسید احمد خان

نااومیتی ءُ بے کسی ءِ ہمے سیہ تاریں شپ ءِ سرسید احمد خان ءِ سری رند ءِ ہمت توکل ءُ سروکی ءِ چراگ بالتگ۔ سرسید وتی کتاب "اسباب بغاوت ہند" نوشتہ ءُ شنگ کت آنہی ہمے کتاب ءِ مسلمانانی بیگناہی ثابت کت۔ سرسید ءِ نوشتہ کتگ ات کہ انگریز بیجی اے ملک ءِ چہ مسلمانانی احوالاں سئی نہ انت۔ سرسید احمد خان ءِ پہ ترس ءُ بیم ءِ ہمے حال واتگ کہ ماں برصغیر ءِ چوشیں جاورے پیدا کنگ بیتگ کہ پہ مسلماناں زند ءِ گوں

آب ءُ عزت ءَ گواز نیگ مشکل بوتگ نوں پہ مسلماناں یکیں راہ سر آتکگ پہ عزت ءَ بمرنت۔

برصغیرءِ مسلمانانی ردءَ سرسید احمد خان سری مسلمان سروک ات کہ آنہی ہندوستان ءِ مسلمان یک جتائیں قومے لیکھت انت ءُ دو قومی سیم ءُ راہ شوندا شت

..ہمے دور بار یگ باز ڈکھیائیں بار یگے ات کہ مسلمانانی نیام ءَ تپاک و ہمدلی نیست ات لہتیں مسلمان سروک تان اے حدءَ آتکگ انت کہ آہاں دینی ربیدگی سند ءَ انگریزان کافر لیکھگ ءَ رند انگریزی وانوکان ءَ ہم کافری نامے پرکت ءُ فتویٰ داتنت کہ انگریزی وانگ حرام انت۔ انگریزی پوشاک پوشگ ویس کنگ، انگریزانی حکومت ءِ نوکری کنگ ہم ناروا انت بلکن ہر مسلمان ءِ فرض انت کہ آں گوں انگریزاں غزہ بکنت اگہ انگریزان چہ ملک درکنگ ءُ پروش دنیگ ءِ گزر بہ بیت تہ مسلمان گوں ہندوواں ہمکاری ہم بکنت بلے سرسید احمد خان ءِ تہمیات ایش ات کہ نوکیں سائنسی علم ءِ وانگ زانگ ءَ ابید مسلمان قوم دیمری کت نکنت سرسید وت نہمت گر ءُ کاری ئیں مردے ات مسلمانانی پد مستگی ءِ راز آنہی در گہت کہ مسلمانانی پد مانگ ءِ اصلیں سبب انگریزی تعلیم ءَ وترادیر دارگ انت تانکہ مسلمان انگریزی تعلیم نہ کنت آں ہندوستان ءَ گورانی مقابلہ کت نکنت سرسید احمد خان گوں مزنیں جہد ءُ خواری زرنز آورتگ ءُ علی گڑھ مسلم یونیورسٹی ءِ نام ءَ پہ مسلماناں یک درس جاہے جوڑ کتگ ات کہ ہندوستان ءِ مسلماناں یکیں قومے ءِ دروشم دنیگ ءَ علی گڈھ یونیورسٹی ءَ بے میٹس کار کتگ انت

علامہ اقبال ءَ پہ اسلام ءِ دوبر زندگ کنگ ءُ خاصیں پیمے ءَ برصغیر اکسائیں جلگہہ ءِ مسلماناں آجوئی اسلامی ریاست ءِ جوڑکنگ ءُ اسلامی پہچ آر ءِ گوناپ دنیگ ءَ مزنیں دلگوشے گورکت۔ علامہ اقبال ءَ ہمے ہبر ءِ سر ءَ پورائیں باور ءُ ہیسات کہ مسلمان قوم ءِ تہامت توکل جوش و جبزہ ءِ کمی نہ انت۔ نذیر نیازی وتی کتاب "اقبال کے حضور میں" ءَ نوشتہ کنت کہ ڈاکٹر اقبال ءَ راہ شون دا تگ ات کہ

"عرب و عجم دو ئین مئے گوستگیں نوبت ءِ بہرانت۔ مانیں کہ عرب ءِ شموشت کناں نئیں

عجم ءَ مار بائد انت کہ ماگو ستگیں نوبت ءِ تمیات ءَ آیو کیں زند ءَ ڈلگ چار مہ کنیں۔ چونائی ءَ تہ مسلمان ءِ حالت باز خراب انت نہ آہان ءَ گو ستگیں نوبت ءِ سما انت نیں آں آیو کیں زند ءِ بابت ءَ ہژار انت کہ آہاں چے کنگ کرزیت بلے بختاوری ہبرے کہ میاں قومی ئیں چار کل ءَ گیدی اسلام ءِ حالت بدل بوان انت مسلمانانی روحانی مہر ءُ سیادی برجاہ انت۔ اصلیں گزر مسلمانان ءَ شریں راہد بری ءِ گنت کہ آہاں چہ استین نوبت ءِ گزر ءَ سرپد بکنت مسلماناں کہ جوانیں رہد ربرے دست بکپیت ہما کجام کار انت کہ مسلمان آئرا کت نکنت"

صہ ا "اقبال کے حضور میں" از نذیر نیازی تاکدیم ۴۵

اقبال پرنگی زیردستی ءِ بدواہ

در ملکی زیردستی

علامہ اقبال ءَ چہ انگلستان ءُ جرمنی ءَ گہیں علم دربرگ ءِ درگت ءَ ہمے ملکانی احوالاں شری تپاستگ آئی شری ءَ مارتگ کہ قبلئی جہان بجازی ئیں دیمرئی ءِ نیمگ ترند ءُ تیزیں گام جنان انت بلے رو آسانی جہان، خاصیں پیمے ءَ اسلامی ملک گران وابی ءِ آماج انت طرابلس ءُ بلقان ءِ جنگ رند ءَ کہ قسطنطنیہ چہ مسلمانانی دست درکپت تہ ترک خلافت ءِ تہنائیں نام سر آتک۔ مصر ءُ سوڈان ءَ آجوئی ءِ جہدان پرنگ ءَ پروش داتگ ات افغانستان پرنگ ءِ دست کنڈانی دیم ءَ ات ہندوستان پرنگی غلامی چیراکپوک نالگ ءَ ات۔ القصہ ایشیا ءُ افریقہ درستیں ملک قبلئی جہان ءَ چیر جتگ اتنت۔ ہفدہمی قرن ءِ بندات ءَ ہمے قوم ایشیا ءُ افریقہ ءِ ملکاں تالان بیت انت ءُ ہمے ملکان ءَ وتی دام ءَ آرگ ءِ سوب کت۔ علامہ اقبال ءِ مارشت ایش ات کہ

○۔ قبلئی جہان ءِ قوم اول سراں پہ سوداگری ءُ باپار ءَ آتک انت بلے کم کم آہاں ہر ملکے کہ گپت اودان وتی مہذب، دوددربیدگ ءِ شمار دنیگ بناکت

زیردستی ءِ بے سنجی

○۔ زیردستیں راج وتی جند ءِ فکر وتی جند ءِ رسم ربیدگ ءِ کار مرزی بدل ءَ گیشتر ءَ حاکمانی ریزگیری ءَ کنتت حاکمانی زند بود زبان دود دستور ءِ کور کائی زورگ ءَ ایر دستیں قوم ءُ راج پروت عزت و شرف زانتت

علامہ اقبال ءَ زیردستی و غلامی ءِ ہمے بدبختی ءِ گردار ءَ غلامی ءُ زیردستی ءِ سر ءَ وتی گفتاراں تات پچار، بحث و تران کنان ہمے حالت ایر جتگ

در	غلامی	دل	میرد	دربدن
از	غلامی	روح	گردد	بارتن

در غلامی تن زجاں گردد تہی
از تن بے جاں چہ امید بہی
در غلامی عشق و مذہب را فراق
انگبین زند گانی بد مذاق
دین و دانش را غلام ازراں دہد
تابدن را زندہ دارد، جاں دہد"

گرچہ بر بہائی او نام خداست
قبلہ او طاقت فرماں رواست
از غلامے ذوق دیدارے مجو
از غلامی جان بیدارے مجو
دیدہ او محنت دیدن بنرد
درجہاں خورد و گراں خوابیدو مرد

بزاں "چہ غلامی ءَ سبب دل جبین ءَ مریت ارواہ بت ءِ سرءَ بارے بیت۔ غلامی ءَ عشق و مہذب موکل گرنت یلہ دئینت رونت زند ءِ بینگ بے تام بیت۔ غلامیں مرد دین ءُ زانت ءَ ارزان بہا کنت آں وتی بدن ءِ زند ءِ خاطر ءَ ساہ ءَ برائینیت۔ دپ ءِ سربراخدا ءِ نام ءَ گیپت بلے آنہی بدن ءَ ہژاریں ارواہ نیست۔ آنہی چم چہ گندگ ءِ رژن ءَ بے مراد انت۔ آنہی زند ورگ، لاپ چارنیگ گران وابی ءُ عاقبت مرک انت۔"

غلامی ءِ بدتریں شکل ہماانت کہ پرنگی ءَ وتی زیردستیں راجانی سرءَ پر مشتگ اقبال ءَ پرنگی ہون واریں گرکے لیکھتگ کہ پہ ہون واری ءَ دائم نزوریں گٹورانی رند ءَ انت علامہ اقبال ءَ پرنگ ءِ حاکمی پہ جہان بنی آدمی ءَ گرانیں وئیل و جنجالے ءِ نام داتگ ءُ گوشیت

آدمیت زار نالید از فرنگ
زندگی ہنگامہ برچید از فرنگ

گرگے اندر پوستین برہ ء
ہرزماں اندر کمین برہ ء
مشکلات حضرت انساں ازوست
آدمیت راغم پنہاں ازوست

اقبال کہ یک انساں دوستیں مفکر انصاف دوستیں شہہ زانت ءُ شاعرے ات آں چہ "ہمے علت ءَ ہروہد ءَ بثر نیک ہیتگ آں چوکہ چہ بنی آدمی شرف ءَ سنی سریال انت دگراں ءَ ہمے حال دیان ءَ گوشیت

بہر انساں چشم من شبہا گریست
تا دریدم پردہ اسرار زیست
آدمیت احترام آدمی۔
باخبر شو از مقام آدمی

علامہ اقبال پرنگ ءِ حاکمی ءَ پچے ایر جنت پریش ءَ کہ پرنگ ءِ زانت رژن کسب علم چہ روحانیت ءَ ہورگ انت ءُ ہما قوم کہ آنہی وتی غلامی ءِ تھیئل ءَ بلنب کرتگ انت آہان ءَ ہم چہ روحانیت ءَ بے بہر کنگ ءَ انت۔ آں بجاز ءِ بند ءَ کپتگے چہ حقیقت ءَ گسر کپتگے۔ اقبال گوشیت

فکر فرنگ پیش مجاز آورد سجود
دانائے کورومست تماشائے رنگ وبوست
گر دندہ تر ز چرخ وربائندہ تر ز مرگ
از دست او بدامن ما چاک بے رفوست
خاکی نہادونور سپہر کہن گرفت
عیارو بے مدار و گماں کار توبہ توست

بزاں "پرنگ یا قبلئی جہان ءِ علم و زانت بجاز ءِ سیں زانتے کہ ایشی داتگیں رژن حقیقت ءُ حالینی ءَ دیست نکنت آنہی زانگ چہ رنگ وبو ءِ سواد ءَ مست انت۔ اے حالینی ءِ بدل ءَ بجاز ءَ سجدہ کنت آں دراہیں جہان ءَ چو ملکموت ءَ گردان ءَ پلوک وبروک

انت چه پرنگ ءِ دست ءَ مئے دل چاک چاک انت۔ پرنگ ءِ بت حاکی انت بگے ایشی آزمانی نور ءَ دست ماں گھتگ۔ قبلئی جہان کلپ بے کپت بے باور ءُ تل پہ تل انت ہمے راز اقبال ءَ یک دگہ پر بندے ءَ در شاں کرتگ۔ "خضر راہ" گوشیت

آبتاؤں تجھکو رمز آیہ ء ان الملوک
سلطنت اقوام غالب کی ہے اک جادو گری
خواب سے بیدار ہوتا ہے ذرا محکوم اگر
پھر سلادیتی ہے اسکو حکمران کی ساحری
جادوئے محمود کی تاثیر سے چشم ایاز
دیکھتی ہے حلقہ گردن میں ساز دلبری
از غلامی فطرت آزاد را رسوا مکن
تا تراشی خواجہ از برہمن کافر تری

اقبالؒ پاکستان

پہجہ آر

پاکستان یک فکری لیکائے ء ردءَ جوڑبو تگیں ملکے انت ہمے فکری لیکاء بن حشت ہمے حالینی ء سرءَ ایر کنگ بو تگ کہ کسانیں جگہ ءَ کہ پاکستانؒ ہندوستان ء ملک کائینت ایشانی تہاجہ مندؒ جہگیریں مسلمان چہ ہندو قوم ءَ پہ دین' دود ربیدگ' تاریخ زندمانی بودنی پیمے ءَ جتائیں زندگوناپے ء واہندانت ہمے قومی سیم وخیال ء رکھینگ ءَ پہ مسلماناں یک جتائیں ملکے بہ بیت کہ آنہی تہا مسلمان پاکیں رسولؐ ء آورتگیں دین ء روءَ بمانتؒ زندے بگواز یتنت ہمے فکری لیکاءَ دوقومی رہبند نام پر کنگ بو تگ

دوقومی لیکاء بنگیشری نوزدہمی پیڑی گڈی سالاں سرسید احمد خان ءَ کتگ ات بلے ایشر گوناپ دنیگ گیشینگ ءَ علامہ اقبال ء نام سروکانی ردءَ انت علامہ اقبال تہنا پاکستان ء خیال درشان نکتگ بلکن آنہی راجی' مالی' سیاسی' تاریخیؒ دود ربیدگی ئیں بدن دردشم داتگ شریں پیمے آنہی وکالتؒ بالابندی کنان ء ڈستگ کہ پہ اسلام ء دوار گشادے دنیگ ءَ ہمے اسلامی ئیں ملک ءَ پہ قوم ء جندؒ سروکاں ءَ چے کنگ گزرانت۔ گوستگیں درونت ءَ اقبال نمدی ء سرحال ءَ علامہ اقبال ء رہشونؒ قائداعظم ءَ کمک د نیگ جگہ مسلمانانی گہتری گورانی گل کانگریس ء سیاسی ئیں دستکنڈانی دیمپانی ء بابتؒ ءَ علامہ اقبال ء فکر پاکستان ء حق ءَ اوجگہ ء الکھانی یک جاہ جم کنگ بابت ءَ جوان گیشینگ بیان کنگ بو تگ ہر جہدے ہر فکرے کہ کتگ ات تمرّاایدان گیر آرگ بیت

تاریخی پدپشت

۱۸۵۷ء آجوئی جنگ ءَ رند کسانیں جگہ ء مسلمانانی سروکی منگھ شان ء روچ ایرشت ہماراج کہ ہمے ملک ہستؒ بود ء واژہ بو تگ انت نوں ملک ء تاریخ ءَ واز مندگی ء نشان بو تنت آہانی بستگیں راج بادگیر ڈلت کپت' یک قومے ء رنگ ءَ آہانی

زندگ مانگ پہ آہاں گرانیں چکاسے بوت بلے یک دیر گندیں رہشو نے سرسید احمد خان ہمے وئیل ءِ دمان ءَ دیم کنزات ءُ اسلامی بادگیر ءِ نوک بندگ ءِ بن حشت ایرکت آنہی فکر ءِ دوسرائیں سروگ بوتگ انت یک دیمے مسلمان ءُ انگریزانی نیام ءَ شریں شریداری ءُ سر ءُ سیادی ءِ بناکنگ' دومی پہنات ءَ وتی مسلمانیں براتانی علم ءِ رژن ءَ دیمبری۔ تانکہ مسلمان یک رندے پدا ابھرت ءُ وتی پادانی سر ءَ اوشتات بکنت بیستمی پیڑی ءِ بندات ءَ پروتی قومی ءُ راجی حقانی نگہدارگ ءُ سوگہی ءَ مسلماناں پہ تپاک جہد جت ہمے رد ءِ سری ئیں گام شملہ ءَ ڈل ءِ ششتانیگ وتی قومی پجہ آربرجاہی ءَ چہ حکومت ءَ جتائیں دوداں گچین کاری کنانینگ ءِ چن لانچ بوتگ کہ حکومت ءَ زوت ایشرا قبول کت' دومی مستریں سوب ۱۹۰۶ء آخر ءَ کل ہند مسلم لیگ ءِ جوڑکنگ ات کہ پہ قوم ءَ جتائیں گونشت ءِ درشان ءَ الی بوتگ

چہ کل ہند مسلم لیگ ءِ جوڑبونیگ ءَ بازپیش انڈین نیشنل کانگریس ردبند دنیگ بوتگ ات کہ ہمے گل ماں ہندوستان ءَ ہندو مسلمان ءِ یک قومے بونیگ ءِ بیرک دارات چہ کانگریس ءِ ہمے گوانک ءَ کہ ہندو مسلمان یک قومے انت مسلمانانی ورنا اوبادگ خاصیں پیمے گمراہ بوان ات بندات ءَ علامہ اقبال ایشی بالابندات بلے زوت آئی ہمے آسر در گہت کہ وطن ءِ کیلہ قومے ءِ زند ءِ ماں زماں بوت نکنت آں وتی یک نوشتانک ءَ تمیات کناں چوش درشان کنت

"چہ بندات ءَ ہمے ہبرت شری ءَ گیشتگ کہ یورپ ءِ شاہی تب ہمے سکین ءَ دئنیت کہ اسلام ءِ یکوئی پروشگ ءُ شنگینگ بہ بیت ءُ ایشی شرترین دشکنڈ ہمیش انت کہ اسلامی ملکانی تہا یورپ ءِ وطنیت لیکا ءِ دام چیر گیجگ بہ بیت۔"

۱۹۱۰ء علامہ اقبال ءَ ماں علی گڑھ ءَ یک گشتانکے ءَ کہ آنہی سرحال ات "ملت بیضا پر ایک عمرانی نظر" اسلام ءِ قومیت ءِ لیکا گیشینت ءُ تچک کت۔ آنہی گوشتگ ات

"مسلمان ءُ جہان ءِ دومی قومانی نیام ءَ قومیت ءِ ہبر چیزے پرکھ کنت۔ اسلام ءَ قومیت ءِ سیم چہ دومی قومانی سیم سندو ءَ جتا انت۔ مالی داد گپت ہم ایشی تب ءَ نہ ساچیت

بلکن مئے قوم ءِ گوناپ حضرت رسالت مآب صلی اللہ علیہ وسلم ءَ شوندا شتگ ماہیشی شریداری کنان کہ مئے سخت وکاسماس ءِ بابت مئے مارشت ءِ سرچمگ یکے انت اسلام چہ درستیں بجازی گٹ بنداں بیزاری درشان کنان وتی قومیت ءِ دارمدار ءَ یک خاصیں ربیدگی سمے ءَ ایر کنت۔ بزاں اسلام چہ زمانگ ءُ چہ ہلک ھنیکین ءَ چست بالاانت۔ آں گوشیت۔"

اپنی ملت پر قیاس اقوام مغرب سے نہ کر
خاص ہے ترکیب میں قوم رسولؐ ہاشمی

بیستمی قرن ءَ علامہ اقبال وطنی قومیت ءِ بت بھورینت ءُ اسلامی قومیت ءِ سیم شوندا ران ءَ ہرجہدے کہ کتگ ات آئی گوں ہمادور نوبت ءِ اندگہ سروکاں مقابلہ کناں واجہ محمد احمد خان "اقبال کا سیاسی کارنامہ ءَ" نوشتہ کنت کہ چہ ہمے حالینی ءَ روگر دینت نہ بیت کہ ہمے دور نوبت ءَ ہندوستان تہا ءِ ہرچنکیاس کہ سیاسی سروک سرکردگ بوتگ انت اقبال شالہ چہ ہمے درستاں باج برتگ کہ یک ایکیں وطنیت ءِ بنیاد ءَ قومیت درد شم دنیگ قبول نکنت وت نواب محسن الملک ءُ وقار الملک' آہانی دومی سنگتاں کہ آہاں مسلم لیگ ءِ بن حشت ایر کتگ ات آہانی فکر ہم ایکیں وطنی قومیت ءُ جتائیں اسلامی قومیت ءِ گیشتگیں سمے نبوتگ۔ کسے فکر ءَ کہ چوشیں نکشے بوتگ ہم کار مرزکنگ ءِ درگت ءَ دودانی ٹہینگ ءِ خیال نیاتکہ۔ چہ آہانی نوشتانک 'گشتانک کاراں ہنچو گندگ ءَ کاتک کہ آں یک چوشیں تپے ءِ سروکی ءَ کنگ ءَ انت کہ ہمے تپہ ءِ لتیں خاصیں گزرانت ءُ عہدی نوبت ءَ آنہی کڑدے خاصیں نکش ءُ نزوار ہم بوتگ انت۔

بیستمی قرن ءِ دومی دہک ءَ ہندو ءُ مسلمانانی نیام ءَ ٹھاہ آرگ ءِ جہدانی بنگیرشی بوتگ ات ۱۹۱۶ء ءَ مسلم لیگ ءُ کانگریس ءِ نیام ءَ عہد وقولے بوت کہ "میثاق لکھنؤ" ءِ نام ءَ زانگ بیت ہمے عہد وقول ءِ یک گھیں پہناتے ایش ات کہ ہندو وآں اے ہبرمنتگ ات کہ مسلمان یک جتائیں راجے انت ءُ پہ آواں گھین کاری ءِ جتائیں دود آہان ءَ قبول انت۔ ایش الم ءَ علامہ اقبال ءِ فکری راہ شون ءِ آسر بوتگ کہ چریشی یک سالے پیش

۱۹۱۵ء آنہی وتی بے دروریں دپتر "اسرار خودی" شنگ کتگ ات کہ آنہی بنزہ مسلماناں یک جتائیں وجودے دنیگ ءِ مار نشت روشنائیں پیمے ءَ مان انت۔ ڈاکٹر عبدالسلام خورشید نوشتہ کنت کہ "اسرار خودی" ءُ "رموز بیخودی" ءِ تہا اسلامی ملت ءِ زندمانی ءِ نکشں و نشان زند ءُ بودی راز بیان کنگ بوتگ انت کہ پہ مسلمانانی جمیں زند ءُ فکری سروکی ءَ بیگمان ءَ مزنیں ءُ سوب مندیں جہدے ات

اقبال سیاست ءَ

علامہ اقبال ءِ گیشتریں عمر علم وادب، فکر ءُ فیلسوفی ءِ سنگارگ ءُ تیمارگ ءَ گونست۔ عمر ءِ گڈی سند ءَ دہ دوازدہ سال آنہی عملی سیاست ءِ پڑ ءَ گوازینت۔ ۱۹۲۶ء علامہ اقبال سیاست ءَ آتک ہمے سال ءَ آں پنجاپ اسمبلی ءِ باسک گچین کنگ بوت۔ علامہ اقبال ءِ پنجاپ قانون ساز اسمبلی ءِ باسکی ءِ روچاں پہ بزگر ءُ کشار کارانی گہتری ءَ بے مٹیں جہدے کتگ۔ ضلع ساہیوال ءَ نیلی باریک الکھے کہ اوداں حکومت ءَ سوائے لکھ ایکڑ کشاری ڈگار بہاکت۔ ہمے ڈگار گیشتر ءَ ہستومند ءُ بھاگیائیں مرداں گپت انت۔ علامہ اقبال ءَ جہد کتگ ات کہ ہمے ڈگار ءِ نیم بزگراں دنیگ بہ بیت علامہ اقبال ءَ ماں قانون سازیں اسمبلی ءَ ہمے معاملہ ءَ مزنیں بحث و ترانے کتگ۔ علامہ ءِ گوشگ ات کہ غیر آباد ءُ بے بودیں ڈگار ءِ واہند ہیچبر ءَ حکومت نہ بوتگ بلکن ڈگار قوم ءِ ملک انت۔

خطبہ ءِ الہ آباد

ڈاکٹر اقبال ءِ نمدی جوانیہ شوندار انت کہ آنہی کسانیں جلگہ ءَ مسلمانانی قومیت حق ءُ حقداری آہانی جتائیں دین، مہذب، دود ربیدگ ءِ درحق ءَ جوانیں سیاسی ئیں راہ شون داشتگ ات بلے ۱۹۳۰ء ماں الہ آباد ءَ کہ علامہ اقبال ءَ کل ہند مسلم لیگ ءِ نیاد دیوان ءَ صدر ءِ منصب ءَ گشتانکے داتگ ات آنہی سری وار ءَ پاکستان ءِ نکش ءُ پار دیان پہ مسلماناں جتائیں وطن ءُ جتائیں گلزمینے ءِ لوٹ کتگ۔ علامہ اقبال ءِ گوشتگ ات کہ ہندوستان ءِ حال چو یورپ ءَ نہ انت اے بازیں قومانی وطن انت ہندوستان ءِ

قرنانی دین، دود، اوباد گھی ءُ ربیدگی گوناپ چہ یک دگر پہک جتاانت ہمے جتاجتائیں قوماں یک قومے لیکھگ مزنیں ردی ئے بیت آنہی دیمتر اگوشتگ ات ایش تہنامنی واہگ نہ انت بلکن ہندوستان ءِ مسلمانانی مستریں گزر ءُ حق ءِ انت کہ پنجاپ، سندھ، سرحد ءُ بلوچستان ءَ یک گورکنگ یک اسلامی ریاستے ٹاھینگ بہ بیت علامہ اقبال ءَ گوشتگ ات انگریز ءُ ہندووش بہ بنت کہ مہ بنت ہندوستان ءِ قطبی روکپت ءَ ہر بہ اسلامی ریاستے جوڑ بیت کہ ہمے ریاست ماں جہان ءَ چہ درستیں اسلامی ئیں ملکاں مستر بیت۔

علامہ اقبال ءَ الہ آباد ءِ ہمے تاریخی ئیں تران ءَ چہ ہندو قومیت ءَ ننگار بوان ءَ گوشتگ ات کہ ہندوستان ءَ قومی ئیں دردشم ءُ گوناپ ءِ کیلہ ءَ تہنا مسلمان کائینت پریش ءَ کہ قومے ءِ لیکھ قوم ءَ ہوریں درستیں باسکانی خوءُ تب، دود ربیدگ، زبان یک بہ بیت اقبال ءِ ہمے فکری درشان چہ وابے ءَ زیاست بچے نہ بوتگ بلے وہدیکہ ۱۹۴۰ء مسلماناں قرارداد پاکستان ءِ سر ءَ تپاک درشان کت کہ چہ بنگال ءَ مولوی فضل حق ءَ پیش کتگ ات تہ قائداعظم ءِ جہدانی آسر ءَ ہمے واب ءَ اسلامی جہان ءِ مستریں ملک ءِ رنگ ءَ حقیت وحالینی ءِ رنگ در آورت وپاکستان جوڑبوت

تاریخی پٹ پولاں زانگ بیتکہ قائداعظم وہدے کہ چہ برصغیر ہندوستان ءَ درا ہیتگ مسلم لیگ بے زندات چہ ۱۹۲۹ء تاں ۱۹۳۴ء علامہ اقبال ءَ وسیں جہد کرتگ انت آنہی نہ تہنا اسلامی ریاست ءِ سیم وخیال ڈستہ بلکن مسلم لیگ ءِ گشاد ءِ گیشی ءَ جوانیں راہ بومیائی ہم کتگ۔ علامہ اقبال ءِ ہمے کارپدانی سبب ءَ آئرا ۱۹۳۵ء کل ہند مسلم لیگ پنجاپ شانک ءِ صدر گچین کتگ بوت۔

دہلی توجیز

برصغیر ءِ سیاست ءَ چہ ۱۹۳۰ء پیش ءِ دوئے سال بازار زشیگ بوتگ انت ہمے روچاں ملک ءِ سیاسی چارکل ہندو مسلمان نیام ءَ کست ءُ بدواہی وتی جوش ءَ بوتگ۔ جہل زانتیں ہندو ءُ مسلمان سروک پہ دوئیں قومانی تپاک ءَ واہگ دار بوتگ انت بلکن

آہاں پریشی کار ہم کتگ ات ہمے راہ ءِ چہ کلاں مستریں گٹ گچین جتائی دود بو تگ۔ ہندو ءَ لوٹت کہ مسلمان چہ گچین کاری ءِ ہمے راہ ءَ دستور دست بکشنت قائداعظم کہ ہندو مسلمان یکوٹی ءِ مزنیں بیرک دارے بو تگ آئی جہدانی پسو ءَ ۱۹۱۶ء میثاق لکھنؤ بو تگ کہ ہندو ہم تاں حدے ءَ گوں ایشی تپاک بو تگ انت نوں قائداعظم لوٹت کہ ہندو مسلمان ماں برصغیر ءَ تپاک بہ بنت ءُ جہدے بلکن انت کہ ملک آزات بہ بیت ہمے ردءَ آنہی ۲۰ مارچ ۱۹۴۷ء مسلمانیں سروکانی ماں دہلی ءَ دیوان جم کت جہلی توجیز منظور کنائینت انت کہ ایشان ءَ دہلی توجیز ءِ نام زانگ بیت

۱۔ پنجاب ءُ بنگال ءِ قانون سازیں اسمبلی آں مسلمانانی گیشی برجاہ دارگ ءُ منگ بہ بیت

۲۔ سندھ چہ بمبئی ءَ جتا کتگ نو کیں صوبہ گوناپ دنیگ بہ بیت

۳۔ پنجابی اسمبلی ءَ مسلماناں یک سیکے جاگہ (سیٹ) برسنت

۴۔ اگہ ہمے توجیز قبول کتگ بہ بنت تہ مسلمان وتی جاگہانی سوگہی بیسہ ءَ رند ہواریں گچین کاری قبول کنت ءُ چہ جتائیں گچین ءَ دست زدرنت

"دہلی توجیز" ہرچنت ءَ مسلمانانی پراہ دلی ءِ شوندارات بلے ہندو چم تہاری ءَ قبول نکت دومی نیمگ ءَ مسلمانانی نیام ءَ چریشی ناوشی ءَ سرچست کت کہ جتائیں گچین ءِ دود مسلماناں مزنیں جہدے ءَ رند منانینتگ ات سر محمد شفیع ہمے دل تپرکی ءِ سروکان ات علامہ اقبال آنہی بن ءَ ات پریش ءَ کہ علامہ اقبال چہ بندات ءَ جتائیں گچین ءِ حق ءَ ات آنہی پریشی گون سید امیر علی ءَ ہم ہواری ءَ کارکرتگ ات چوش یک مئی ۱۹۴۷ء ماں لاہور پنجاب ءَ مسلم لیگ ءِ دیوان بوت سر محمد شفیع ءَ دہلی توجیز ءِ ایر جنگ ءَ تران کت علامہ اقبال ہمے بابت ءَ قرارداد ے پیش کت۔

۱۔ ملک ءِ استیں جاور دیمادارانْ ءَ پہ سیاسی پیمے ءَ قانون سازیں مجلس حدیں حالینی نمائندہ گلے بیت کہ جتائیں گچین ءِ دود برجاہ بمانیت

۲۔ جتائیں گچین الکمانی گیشینگ ءَ رند ملک ءِ حق ءُ سیت شریں پیمے ءَ سوگہ بوت کنت ہمے یکیں ریک ءَ فرقہانی نیام ءَ کش بگیر ءِ گرداربوت کنت

۳۔ تاں وہدیکہ کم لیکھیں راجانی حق و سیتانی سوگھی ءَ اثر مندیں بندوبوج نہ بوتگ مسلمان جتائیں گچین ءِ دودبرجاہی ءَ ہروبرو جھیڑنت

ہمے قرارداد منظور بوت۔ علامہ اقبال دیوان ءِ کماش ءَ وتی گشتانک ءَ منت گپت ءُ گوشتے من گوں ادب و حرمت ءَ دسبندی کنیں کہ مجلس وتی جہدانی پاند ءَ پراہ تر بکنت

اے ہبر سکی ءَ الی انت کہ چہ ہمے جاور ءَ درستیں مسلماناں ئی کنگ بہ بیت۔ شرترین راہ بند ایش انت کہ واجہیں کماش درستیں ڈلگیں شہراں بروت ہریک ھند ءَ مسلمانان ءَ چہ اصلیں حطر ءَ ئی بکنت اے کار ءَ اگہ منی کمک درکار بنت من چک وپد نہ باں

ہمے بابت ءَ علامہ اقبال ءِ راہشون پیلی ءَ گیشتگ ات کہ مسلمانانی ماں برصغیر ءَ قومی پہچہ آر ءَ برجاہی ءَ جتائیں گچین الم انت ءُ ہوریں گچین ءَ مسلماناں سیاسی پیمے ءَ تاوان ءُ زلل رسگ ءِ ترس انت

سائمن کمیشن

۸ نومبر ۱۹۲۷ء انگلستان ءِ حکومت ءَ سائمن کمیشن ردبندات کہ کمیشن ہندوستان ءِ ترءُ گردءَ بکنت۔ گوں ڈلگیں سروکاں شور مسئلت ءَ رند ملک ءِ تہا دستوری گہتری ءِ سپارت پیش بکنت۔ کمیشن ءِ درستیں باسک انگریز بوتگ انت چوکہ ہندوستان ءِ ہچ یک باسکے ہم ایشی تہا زورگ نہ بوتگ ات۔ درستیں سیاسی ئیں گلاں بدبرت ہمے ہبر یہ تپاکی بگیشینت کہ کمیشن ءَ کمک کنگ مہ بیت۔ علامہ اقبال ءَ ۹ نومبر ۱۹۲۷ء سائمن کمیشن ءِ ردبند ایرجنان ءَ یک بیانے شنگ کت ہمے بیان ءَ علامہ اقبال ءَ گوشتگ ات کہ سائمن کمیشن ءَ ہندوستان ءِ کسے گون نہ کت چہ اوست ءَ در دل ایکمی ءُ بژن ءِ ہبرے۔ چوشیں کمیشن کہ آں ملک ءِ بنی ئیں دستوری گوناپ ءَ شون دارگ ءِ مزیں گیش گیوارے کنوک انت ہندوستان ءِ باسکے نہ زورگ باز مزنیں ءُ گرانیں ردے انت

سائمن کمیشن ءِ بابت ءَ ملک گیشتر سیاسی ئیں گل ءُ سروک آئرا کمک نہ کنگ ءِ حق انت۔ مسلم لیگ ءِ قائداعظم محمد علی جناح ءِ کماشی کمک نہ کنگ ءِ جار پرینت۔ بلے پنجاپ

ء صوبائی مسلم لیگ ءَ سر محمد شفیع ء سروکی ءَ گوں کمیشن ہمکاری ء گیش گیوارے کت۔ علامہ اقبال ہم گوں سائمن کمیشن ءَ ہمکاری ء حق بوت۔ علامہ اقبال ء گوشتن چوش ات کہ ہندو بازی یا تہ مسلمانانی حقان ءُ لوٹاں عینت کہ اے رنگ ءَ پہ تپاکی ہندوستان ء دستوری اڑوکڑ دیما کائینت یا گڈاں ہمے لوٹاں کمیشن دیما پیش کنگ بہ بیت۔ علامہ اقبال ء خیال ات کہ حق و لوٹاں مینگ بنی ئیں جھیڑہ انت ہمے حقاں چو بیت ہندو بازی عینت یا کہ انگریز پہ مسلماناں المی انت۔ پنجاپ صوبائی مسلم لیگ ءَ گوں سائمن کمیشن ءَ ہمکاری کت چوش ۵ نومبر ۱۹۲۸ء مسلم لیگ ء یک ڈلے سر محمد شفیع ء سروکی ءَ گوں کمیشن ءَ دپ کپت کہ علامہ اقبال ہم ہمراہ بوتگ ہمے ڈل ء جہدانی آسر مسلمانانی لوٹ و اہگ سائمن کمیشن دیما آتک انت ءُ کمیشن ءَ وتی سپارتاں جتائیں گچین دود برجاہ دارگ ء راہ شون دات۔

نہرو رپورٹ

چوکہ جمیں ہندوستان ء سیاسی ئیں گلاں سائمن کمیشن گوناپ ءَ نادیمی سراکنان گوں ہمے کمیشن ءَ ہمکاری ء رضانہ دات پریش ءَ حکومت انگلستان ء وزیر ہند ءَ توار پر کت کہ انگلستانی حکومت ءَ پہ بیش کاری ایر جنگ ء بدل ءَ ہندوستان ء سروک وت یک دستوری نکشے پیم بکنت ہمیشی پسو ءَ ہندوستان ء سیاسی ئیں گلانی یک کمیٹی ءَ یک رپورٹے جوڑ کت کہ نہرو رپورٹ ء نام ءَ تاریخ ء تاکدیماں یات گیرے دنت۔ قائداعظم محمد علی جناح مولانا محمد علی جوہر ءَ پہ مسلماناں ہمے رپورٹ ءَ مسلمانانی حق کم ءُ گیشی صلاح دا تنت بلے ہندو مسلمان یکوئی ءُ ہمکاری ء ہمے سروکانی جہد ان سوب نہ بوت ہندوو آں وتی بازی ءَ قمار بوتنت کہ ہندو مسلماناں گوں وت ہمراہ کنگ و اہگ دار نہ انت چریشی وہد ءُ تاریخ ء راہ پہک بدل بوت چہ ہمے رپورٹ ءَ رند کسانیں جگہ ہندو مسلمانانی راہ چہ یک دگر ءَ جتا بوت انت

صہ اپنڈت موتی لال نہرو پنڈت جواہر لال نہرو ء پت

مسلم نفرنس ءَ علامہ اقبال ءِ تران

دہلی ءِ توجیز 'سائمن کمیشن ءُ نہرو رپورٹ ءِ آسرءَ مسلمانانی سیاست ماں ہندوستان ءَ سکی ءَ نگیگی ءِ آماچ بوت۔ مسلمانانی سروک گوں وت ءَ ناتپاک بوتنت۔ ہندوستان ءَ دگہ بازیں اسلامی گلاں سرچست کت۔ اے درگت ءَ مسلمانان ءَ یک تپاک کنگ ءَ سر آغاخان ءِ کماشی ءَ کل ہند اسلامی گلانی ماں دہلی ءَ دیوانے بوتگ ات۔ دہلی ءَ دسمبر ۱۹۲۸ ءَ ہمے دیوان ءَ علامہ اقبال ہم ساڑی ات بلکن دیوان سیونج کنوکاں یکے بوتگ۔ ہمے دیوان ءَ مجلس خلافت 'مسلم لیگ (شفیع ڈل) جمعیت العلماء ءِ گلاں بہرزرتگ ات۔ گوں ہمے گلانی ہواری ءَ بنجاہی اسمبلی. کونسل آف سٹیٹ ءُ صوبائی قانون سازیں مجلس ءَ مسلمانیں باسکاں ہم بہرزرتگ۔ ہمے دیوان ءَ نہرو رپورٹ ایرجت۔ مسلمانانی حق ءُ لوٹ یک ٹک ءَ ردبند دات ملک ءِ دیماپیش کت انت ہمے لوٹ رندترے شرگیشنگ ءُ جناح ءِ چاردہ راہشون ءِ نام دنیگ بوتنت۔ ۲ دسمبر ۱۹۲۸ ءَ علامہ اقبال ءَ دیوان دیماتران کت۔ ہمے تران ءِ گچین بہرے جہل نوشتگ ات۔

"واجہاں اچ پدی سئے چار سالاں ماہرچی ئے کہ گندگ ءُ تجربت کتگ دست آورتگ آں بازسیت مند ءُ شریں آپسرے ءِ شوندارنت۔ مارا ہراحوالے کہ وتی وطن ءِ براتیں استمان ءِ رستگ ات نوں آں بیسی پیمے مئے فکر ءَ انت۔ من ہمے راستی ءَ منین کہ چہ مروچی ءَ نیم قرنے پیش ءَ (ہدامرزی سرسید احمد خان ءَ پہ مسلماناں ہرمادنیں راہے کہ ڈس داتگت آں تچک بوت۔ زپتیں تجربتاں رند مارا ہمے راہشون ءِ ازرش ءِ مارشت رستگ واجہاں مروچی من گیشینگ گوشگ لوٹیں کہ اگہ ماں ہندوستان ءَ مسلماناں چو مسلمانے ءَ زندگ مانگی انت تہ آہان دیر زیر کنگ نہ لوٹیت ءُ یک سیاسی ئیں برنامے ردبند کنگی بیت۔ شماسئی ات کہ ماں ہندوستان ءَ چوشیں بہرءُ دگ استنت کہ اوداں مسلمان لیکھ ءَ گیش انت چوشیں دگ ہم استنت اودان لیکھ کمترانت چوشیں جاور ءَ مارا جتائیں پیمے یک سیاسی ئیں برنامے ردبند دنیگ الی انت۔ مروچی ہر یک قوے

پروتی حقانی سوگھی ءَ جہد ءُ کوشت کنگ ءَ انت گڈاں چہ سبب انت کہ مسلمان پروتی حقانی سوگھی ءَ جہد مکن انت۔ مروچی اے دیوان ءَ گوں تپاکی ہر قرار دادے کہ منظور کتگ آں بیجی راست انت پریشی راستی ءِ حق ءَ منی گور ءَ مہندبی دلیلے است آں ایش انت کہ مٹے واجہ سردار دوعالم صلی اللہ علیہ وسلم ءِ مبارکیں فرماں انت کہ۔ منی امت گمراہی ءِ سر ءَ ہیچیر تپاک ءُ جم نہ بیت۔"

چہ علامہ اقبال ءِ تران ءَ پیداور انت کہ آنہی پہ مسلماناں جتائیں سیاسی برنامہ راہبندے ءَ کہ راہ شون دیان ءَ گوشتگ ات مسلمان ملک ءِ کڑدے بہراں لیکھ ءَ گیش کڑدے ءَ لیکھ ءَ کمتر انت تہ ہمے ہبر رند ترے ءَ ماں الہ آباد ءِ گشتانک ءَ جواں گیشینت ءُ پاکستان ءِ شک نشان دات انت

ہمے دور بار یگ ءَ علامہ اقبال ءِ سرو ہیزایشی شاہدی ءَ دئینت کہ آنہی ماں کسانیں جگہ (برصغیر) ءَ پہ مسلماناں جتائیں ملکے ءِ گرنیگ ءَ جزم کرتگ ات آنہی فکر ءَ اسلامی مملکت ءِ گوناپ روشنابوان بوت۔ سیاسی ئیں پٹ ءِ در روپگ ءِ ہواری ءَ علامہ اقبال ءَ فکری گوشیت ءِ دنیگ ءَ ہم باز جوانیں راہ بندے ءَ کار کتگ ات کہ مدراس ءِ تران ءَ ہمیشی ڈس رسیت

مدراس ءِ تران

مدراس ءَ علامہ اقبال ءِ کتگیں تران 'الہیات اسلامیہ نوکیں گوناپ ءِ بہرے ءِ وڑ ءَ شنگ بوتگ وتی ہمے تران ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ راہ بومیائی کتگ ات کہ اسلام ءِ دود نروار جم کنگ نوکیں دور باریک ءِ گزرانی روشنائی ءَ پیش کنگ بہ بنت۔ آنہی گوشک ات کہ اسلامی مملکت ءِ سیم ءُ خیال چوشیں درد شمے در آورت کنت کہ گوں نوکیں گزراں دپ ہم بوارت ءُ اسلام ءِ نبی ئیں حقاں ءَ ہم گسر مہ بیت۔ علامہ اقبال ہمے بابت ءَ گوں ترک شہہ زانتانی ہمے اجتہاد ءَ تپاک کتگ کہ الی نہ انت خلافت یا امامت یک کسی بہرے بہ بیت۔ ایش الس در چتگیں اسمبلی ءِ بہر ءَ ہم آتک کتت۔

پداپہ اجتہاد ءَ ہما اجماع بزاں درستانی تپاکی ءِ کہ گزرانت ہمے رسمی صورت مئے دور بار یگ ءَ گوناپ گپت نکنت۔ علامہ اقبال ءِ گوشگات کہ اجماع ءِ ہمے گزر ءُ لوٹ ءَ در چنگیں اسمبلی ہم پوراکت کنت۔ یمی ہبر کہ علامہ اقبال کرتگ ات ایش انت کہ ہمے خیال راست انت کہ پہ گیدی اسلام ءِ تپاک ءُ یکوئی ءَ خلافت ءِ دوبر زندگ کنگ الی انت آنہی گوشت چہ کلاں پیش اسلامی ملک وتی آجوئی ءُ محکمی ءَ برجاہ بکنت۔ ششمی تران ءَ علامہ اقبال گوشتگ ات

"من ایشی گنداں کہ حق تعالی ہمے حالینی ءَ کم کم ہماشون دارگ روشناکنگ ءَ انت کہ اسلام نہ وطن انت نیں زور واجہی، بلکن قومانی چوشیں گلے کہ آں بجازی ئیں سیم ءُ ذات زریات ءِ تفاوت چھڑوئیں ارزانی خاطر ءَ مینت نیں کہ وتی باسکانی چمشانک ءِ گٹ ءُ گیر ءُ بند کنگ ءَ۔"

برزی ہند ءِ اسلامی دیوان

۲۳ نومبر ۱۹۳۰ء ءَ علامہ اقبال ءَ لاہور ءِ سرکردگیں مسلمانان برکت علی اسلامیہ ہال ءَ لوٹت انت اقبال ءَ وتی بنگیڑی تران ءَ گوشت دیم آتکگیں جاور ءَ قطبی ہندوستان ءِ مسلمانانی یک دیوانے کنگ الی انت کہ ہمے دیوان ءَ سندھ سرحد پنجاب بلوچستان ءِ باسک بہر بگرنت ہمے صوبہانی مسلماناں پہ اسلام ءِ حقانی گرنیگ وت ماں وتی جم بونیگ ءَ جم ءُ جوش چست کنگ ءَ فکرے بکنت۔ ہمے دیوان ءِ نام "اپر انڈیا مسلم کانفرنس" پرکنگ بوت۔ علامہ اقبال ایشی کماش واجہ مجید ملک کاردار، خان سعادت علی خان مالی معاملات ءِ نگہدار گچین کرتنت ہمے دیوان ءِ نام ءُ توار شری ءَ جکست روتاک انقلاب ءِ سری تاکدیم ءَ ہمروچ دیوان ءِ حق ءَ یک گوانکے چھاپ ءُ شغف بوت کہ سرحال ات "پنجاب۔ سندھ۔ سرحد۔ بلوچستان اسلامی ملک انت او دان اسلام ءِ بیرک ءَ چست بدارت" برزی ہند ءِ اسلامی دیوان ءِ زوچ ءُ پاس دسمبر ۱۹۳۰ گیشینگ بوت ہمے درنیام ءَ کل ہند مسلم لیگ ءِ ماں الہ آباد ءَ دیوان لوٹگ بوت کہ علامہ اقبال ایشی پاگواجہ

بوتگ۔ اسلامی دیوان ءِ سیونجکاراں دیوان مہتل کت۔ پداسال ۱۹۳۱ء ءَ علامہ اقبال گول میز کانفرنس ءِ بہر زورگ ءَ گٹ بوت کہ دیوان ءِ مہتلی ءَ دراج کش کت چہ ہمے سال ءَ رند علامہ اقبال نادراہ بوت۔ چوش اپر انڈیا مسلم کانفرنس جم نہ بوت۔ پداہم شہر زانتانی نز ءَ پہ ہمے دیوان ءِ چن لانچ ءَ مسلمانانی نیام ءَ قومی رژن. آجوئی ءِ حب پہ وتی اسلامی ئیں دودربیدگ ءِ رکھینگ ءِ کارکنگ ءِ سنچ پیداکنگ مزنیں کارے کتگ کہ ہمے واہگ ءَ پہ اسلامی ئیں ملکے جوڑکنگ ءَ راہدربری کت

الہ آباد ءِ تاریخی تران

کل ہندو مسلم لیگ ءِ بیست ءُ یکمی سالینی مجی دسمبر ۱۹۳۰ء ءَ ماں الہ آباد جم بوتگ ات ہمے دیوان ءِ پاگواجہ حکیم الامت ڈاکٹر سر محمد اقبال بوتگ۔ ہمے تاریخی ئیں مجی ءَ علامہ اقبال برصغیر (کسانیں جلگہ) ءِ مسلمانانی قومی ئیں لوٹ ءُ واہگان ءَ جائیدی مکمی ملکے دیان ءَ پہ مسلماناں یک جتائیں اسلامی ریاستے لوٹ کت پاکستان جنز ءُ جہدانی دپتر ءَ الہ آباد دیوان ءَ مزنیں ارزشے۔ مسلم لیگ ءِ جند ءِ یا تگیر ءَ ہم ہمے دیوان ءِ قدر گیش انت چریشی پیش ءَ مسلم لیگ تہ وتوکی بے سیستی ءِ۔ آماچ بوتگ چہ ہمے دیوان ءَ رند مسلم لیگ ءِ بدن ءَ نوکیں اروا ہے رست ءُ آئی جہد پہ راہ بند بوت انت

الہ آباد ءِ تران علامہ اقبال ءِ یک گچین شکردے ءَ ابید پاکستان ءِ جنز ءَ یک ارزیگیں دست نوشتے۔ ایشی تچک ءُ راستیں راہ شون ءِ سرپد بونیگ الی انت کہ ہما چاگرد ءِ سیاسی ئیں حال حقیقت ہم دیمابہ بنت کہ پیجر ءَ یک قومے ءِ سیادی اوتاگ ءَ ما نکشگ نہ بوت انت۔ انگلستان ءِ زور واجہی باج زیرگ ءَ کسانیں جلگہ بست ءُ بند چیر ءَ یک پیمے داشتگ ات بلے ہرچوں کہ آجوئی جنز ءَ شمار رستگ ہندو قوم وتی لکھ ءِ بازی ءَ رام راج ربیدگ ءِ واباں گپت ءُ مسلمان چہ ہندو بازی ءِ بھوتاری ءَ عاقبت ءَ آجوبو نیگ ءِ فکر ءَ مسلمان پریشی پیجر رضانہ بوتگ انت کہ چہ بدریں انگریز قوم ءِ زیرستی ءَ در کیگ ءُ آجوبونیگ رند آں ہندو ءُ گورانی گلام بہ بنت۔ پہ مسلمانانی جتائیں قومی گونشت

ءِ برجاہی یک جتائیں ریاستے الٰہی بوتگ۔

علامہ اقبال سری شہہ زانت ءُ گہردانزیں سرخیل بوتگ کہ آہی ماں ہندوستان ءَ پہ مسلماناں جتائیں ملکے ءِ سیتیں خیال فکری بنیاتاں پیش کت۔ الہ آباد تران بنگیرثی علامہ اقبال ءَ ماں ہندوستان ءَ اسلام ءِ کردار چو یک اخلاقی بنگاہ ءُ سیاسی ربیدگے ءِ چارتپاسگ ءَ کتّ۔ گوشتے۔

"چہ اے راستی ءُ حالینی ءَ کس ہم منکر بوت نکنت کہ پہ اخلاقی بنگاہ ربیدگے لیکھ ءَ اسلام ہماڈ لگتریں بہرانت کہ مسلمان ءِ ماں ہندوستان ءَ تاریخ ءِ سر ءَ اثر دور دنت چہ اسلام ءِ برکت ءَ مسلمانانی ڈوبر ءَ ہما جبزہ ءُ حب ءَ رژنے مانشانت کہ چہ ہنچیں حب ءَ گلان ءَ زندرسیت ءُ یک یک ءُ کڑد بیتگیں نپر جم بوان یک ہمیں قومے ءِ گوناپ ءَ زورنت۔ ایشی تہا ہچ بٹاکے دروگے نیست کہ پیلویں گیدی ہندوستان ایکیں ملکے انت کہ ایداں اسلام ءِ یکوئی ردوم دیوکیں گشادءِ گچین درشان بیتگ"

وتی ہمے تران ءَ علامہ اقبال ءَ یورپ ءِ ربیدگ ءِ حوالہ دیان ءَ لوتھر ءُ روسو ءِ فکر ءِ تہمیات کتگ کہ یورپ ءِ چم جہانگیریں بنی آدمی ءِ اوست ءَ ڈلگ چارکناں ءَ دگی بنیاتاں قوم ءُ وطنیت ءِ جان ءَ گٹ بیتگ انت اوداں مہذب نپر ءِ وتی جند ءِ مڈی ءِ زانگ بیت ءُ نپر ءِ بجازی ئیں زند ءَ مہذب ءِ چکارے نیست۔ علامہ اقبال ءَ مسلمانان ءَ سوگہ کت کہ اگہ آہاں قبلئی کیلہ ءَ مہذب قبول کت تہ آں وتی درستیں قدر ءُ ارزش ءَ گار کنتت۔ اقبال ءَ گوشت

"اسلام بنی آدم ءِ یکی ءُ روحانی ءُ بجازی مسئلتان دوئی ءَ بہر نہ کنت۔ اسلام ءِ دینی بن کودگ بنیاتی ئیں پیمے ءَ گوں اسلام ءِ راجی سرشت ءَ جنت ءُ وارت چہ ایشاں یکے ءِ ڈارلچارکنگ ءِ مول ایش بیت کہ دومی ہم ردکنگ بیتگ"

فرانس ءِ شہ انتے ارنسٹ رسیان ءَ قوم ءِ پیچہ آر ءِ حوالہ ءَ گوشتہ کہ "چہ تجربت ءَ زانگ بوتگ کہ ماں ہندوستان ءَ جتائیں ٹک دبولک جتائیں ذات نسب ءُ مہذبان ءَ یک پراہ پنہاتیں یکی ئے تہا ہنچو مان شیہگ نہ بوتگ کہ چریشی نوکیں مسئلے پیدا بہ بیت" اقبال ءَ

چہ ہمے شہ زانت ءَ گوشتن ءَ اے آسر در گہت کہ

"ہندوستانی قومیت ءَ یکی ءِ شوہازبازی ءِ نہ منگ نہ انت بلکن ایشی ہمدلی ءُ ہمکاری ءِ تہامیشی رازانت۔ حقیں بیچار راستی ءَ ردنہ کنت چوبیت ہمے راستی ہرچوں کہ زیت ءُ تہل بہ بیت۔ کار ءَ راہبند ءَ رواں کنگ ءِ جوانتریں ریک ایش انت کہ معاملات ءِ چوشیں شکلے دل ءَ آرگ بیت کہ آں چہ بن ءَ نیست۔ بلکن حالینی ءِ زانگ ءُ در گیجگ ءَ رند آنہی شکل ہرچی کہ بیت چہ آنہی گیش ءَ گیش نپ زورگ بہ بیت۔ ہندوستانی یکوئی ءِ ہمے باندات ءَ شوندارگی حرکت ءَ ہندوستان ءُ ایشیا ءِ طالع بندوک انت"

الہ آباد ءِ تاریخی ئیں تران ءَ علامہ اقبال ءَ سراکر تگ گوشتگ ات کہ ہندوستان وت یک گونڈیں ایشیائے انت۔ ایشی تہاجہ منتدین الس جتائیں زبان جتائیں گالوار جتائیں مہذب ءُ فکری تب ءِ دارنت پریش ءَ تانکہ ہمے تپہانی گلان ءَ منگ ءُ قبول کنگ مبیت ہندوستان ءِ تہا قبلئی استمان واجہی ءِ دود کارگر نہ بنت پریش ءَ مسلمانانی اے لوٹ ءُ گوانک نیجی راست انت کہ ماں ہندوستان ءَ یک اسلامی ہندوستانے بہ بیت۔ کل ہند مسلم کانفرنس ءِ گلانی لوٹ ہمے بوتگ کہ ہندوستان فرقہ وتپہانی لگتمال کنگ ءِ ملکے نہ انت ایشان ءَ ہنچو ردوم زیرگ ءُ یک دومی ءِ ہمکوچگی ءَ دیماروگ ءِ موہ دنیگ بہ بیت۔ چد ءُ رند الہ آباد ءِ تران ءِ ہمے تاریخی ئیں حوالہ انت کہ

"منی واہگ انت کہ پنجاپ، قطبی روبرکت ءِ صوبہ سرحد، سندھ ءُ بلوچستان ءَ یک ریاستے ءَ ہور گیجگ بہ بیت چوبیت ہمے ریاست انگلستان ءِ بادشاہی ءِ زیردست بہ بیت ءُ آئراوت واجہی حکومت برسیت یا کہ چہ آنہی ءَ در من تہ ہمے ہبر ءَ خیال کنیں کہ دگہ نہ بیت تہ قطبی روبرکت ءَ ہندوستان ءِ مسلمان نیٹ یک اسلامی ریاستے جوڑ کنت۔ اگہ مالوٹیں کہ اے ملک ءِ تہا اسلام یک بودنی توانے بگندیت ءُ زندگ بمانیت تہ ایش المی انت کہ آں یک خاصیں ڈیہے ءَ پروت بنجاہے بگیت۔۔۔۔۔ من ہندوستان ءُ اسلام ءِ گہتری ءُ گہبودی ءَ دیمادار ان ءَ یک سرجم ءُ برجمیں اسلامی ریاستے ءِ جوڑکنگ ءِ لوٹ ءَ کناں۔"

الہ آباد تران ءِ گڈ سراں حکیم الامت علامہ اقبال ءَ گوشتگ ات۔

"درونتے کہ من چہ اسلام ءِ تاریخ ءُ دپتراں در برتگ چھڑوالیش انت کہ تہنا اسلام بوتگ کہ سکی ءُ سوری ءِ وہد ءَ مسلمانانی دستگیر بوتگ ءُ آہان ءَ زندگ داشتگے نہ کہ وت مسلمان۔ مروچی اگہ شماوتی چماں پدا پہ اسلام ءَ سک بدے ات ءُ ایشی زند بخشوکیں خیال ءَ وتیگ بکنت تہ شمے شنگ ءُ تالانیں گشادنو کسر ءَ جم ءُ تمردبیت ءُ شماچہ بیرانی ءُ زیانی ءَ رکھینت بت۔"

لاہور ءَ تران

مارچ ۱۹۳۲ء مسلم کانفرنس ءِ سالینی مجی کہ ماں لاہور ءَ بیتگ ات۔ ہمے دیوان ءِ پاگواجہ علامہ اقبال گچین کنگ بوت۔ ہمے دیوان ءِ پاگواجہ ءِ منصب ءَ کہ علامہ اقبال ءَ تران کتگ ہمے تران ءَ ہم ہندوستان ءِ مسلماناں پہ جتائیں ملکے ءِ راہ شون سراگندگ ءَ کیت۔

"وطن دوستی بنی آدمی تب ءِ بھورانت۔ بنی آدمی ءِ اخلاقی زند ءَ ایشرا پورائیں جاگہے بلے اصلیں ارزش آنہی ایمان، آنہی ربیدگ ءُ زند ءِ سنگ ءُ نروار ءِ انت۔ منی نز ءَ ہمے سنگ ءُ نروار چوشیں مڈی ئے انت کہ مردم بھیشاں زندگ بمانیت ءُ بھیشاں ساہ ءَ ندر بکنت۔ نئیں پہ ڈگارے ٹکرے ءَ کہ گوں آنہی ءَ ارواہ پہ ادا رکی سڈ تگ ہندوستان ءِ بے لیکھیں سیاسی گل انت کہ آہانی نیام ءَ سراءُ چیریں ناوشیانی گندگ ءَ من باور کنیں کہ ایداں جڑ تگیں باندانے ءِ دروشم زیرگ ءِ اوہت است کہ آنہی یکی ءَ تہ ءُ توکی ئیں ہمک تبی سر ءُ چیرکت کمنت۔

اے درگت ءَ من یک ہبرے ءِ شوندات ءَ کناں کہ تاں حدے ءَ کہ مے بنی ئیں سیاسی دودانت گوں من نوکیں چیزے پہ ڈسگ ءَ نیست ہمے بابت ءَ من کل ہند مسلم لیگ ءِ تران ءَ وتی خیال درشان کرتگ انت۔"

چریشی دستر ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ سیاسی ئیں جاور ءَ چمشانک دیان ءَ گوشتگ کہ

....

"چم ظاہریں درستیں چن لانچ آیو کیں سیہ گواتے ءِ ڈاہ ءَ دئینت کہ توامیں ہندوستان بلکن جلگیں ایشیا ءَ وتی گورگنداں زیریت ایش یک چوشیں سیاسی ربیدگے ءِ بیجی ئیں آسرانت کہ آنہی بنی آدم ءَ راتہنالٹ ءُ پل ءِ لائق زانتگ ءُ چوش فکر نکتگ" کہ بنی آدم ءِ جبین ءَ چوشیں جھورے است کہ گوں دور ربیدگی توان ءَ آئرار دوم دات ءُ بودناک کت بیت۔"

ایکین ءُ جمیں زند ءِ ہمے رازانت۔ مئے منزل ءُ آپسر ءِ ڈس رستگ۔ مارا عاقبت ءَ دستور ءِ تہا پہ اسلام ءَ چوشیں جاگہے جریدگ کنگی انت کہ دیماروان ءَ اے ملک ءَ پہ آنہی مول و مرادانی سرپہ دیمی ءَ کمک بدنت نوں گزرانت ہمے ہبر ءِ کہ گل ءِ نوک تج ءُ بودناکیں کمال ہمے مول و مراد ءِ دیما تمردکنگ ءُ آنہی وابناکیں کمال ٹوہینگ بہ بیت۔ لمب دینی ئیں (DAINY) زندے زانگ نہ بیت ایشراوتی ارواہ ءِ بت خانہ ءَ روک ءُ روشناکنگ بیت۔"

گوں قائداعظم ءَ ہمکاری

چہ علامہ اقبال ءِ نوشتہ نمدیاں جوان سرابیت کہ پاکستان ءِ جہد ءُ جنز ءَ آئی وتی وس ءُ کمال چون کار بست انت۔ ۱۹۳۶ء وہدیکہ قائداعظم محمد علی جناح ءَ مسلم لیگ ءِ نوک ردبند بناکت ءُ پورائیں ملک ءِ تروتاب ءَ درکپت مسلمانانی دگی ءُ گونڈ گونڈیں گلان ءَ مسلم لیگ ءِ بیرک ءِ چیر ءَ جم کت۔ ۲۹/اپریل ۱۹۳۶ء قائداعظم محمد علی جناح پنجاپ مسلم لیگ ءِ پہ نوک ردبند ءَ لاہور ءَ آتک ءُ گوں پنجاب ءِ سرکردگ ءُ سرخیلیں سروکاں دبندی کت بلے آہاں نہ من ات۔ رند ءَ قائداعظم ءَ گوں علامہ اقبال ءَ دبندی کت۔ علامہ ہمے روچاں ڈڈ ءُ دراہ نبوتگ بلے پداہم آنہی کمک کنگ ءَ قول کت علامہ اقبال ءَ ہمے بابت ءَ گوشتگ ات "اگہ شما اودھ ءِ تعلقہ دار یا کہ بمبئی ءِ مزنیں شاہوکاران ماں

پنجاب ءَ پولگ ءَ ات تہ چوشیں مردم ایداں نیست من گوں شما السں ءِ کمک ءَ زبان دیاں۔ قائداعظم ءَ ہمے ہبر اشکت چہ کری ءَ گدستے چست بوت گوں جوشے ءَ گوشتے من استمان ءِ کمک ءَ لوٹاں۔

علامہ اقبال ءَ قائداعظم محمد علی جناح ءِ چوسپاہی ءِ وڑ ءَ ہمکاری ءَ سریں بست ءُ پنجاپ مسلم لیگ ءِ نوک ردبند کنائینت۔ اے کار ءَ آنہی جوان سوب کت چہ علامہ اقبال ءِ نمدیاں شری ءَ ڈس رسیت ہمے درستیں حال ءُ چہبر گوستگیں تاکد یماں یات کنگ بوتگ۔ قانون ہند ۱۹۳۵ء چیر ءَ ۱۹۳۶-۳۷ء گچیں کاریاں مسلم لیگ ءَ پہربندگی سوبے نہ رست بلے کانگریس ءَ شرسوب کت نوں کانگریس ءَ راوتی گشاد ءِ مارشت رست آنہی کماش پنڈت جواہرلال نہرو ءَ ملک ءِ تہاچہ مسلمانانی است بونیگ ءَ سرتاب دات ءُ مسلمانان ءَ وتی دروہ ءِ دام ءَ آرگ ءَ گوں مسلماناں نزیکی ءِ چن لانچ بناکت انت۔ نہرو ءَ گوں جم ءُ جوشے ءَ ہمے گواجار داتنت کہ اے درگت ءَ ملک ءِ مسترین اڑھلوک ءِ زندوبودانت نزیک ات کہ مسلمان کانگریس ءِ دام ءَ بکپتینں انت کہ علامہ ءَ پہ قائداعظم ءَ اے صلاح پیش کت کہ آں جار بترینیت کہ:۔

"پہ سیاسی ئیں لیکائے ہندوستان ءِ مسلمان ملک ءِ تہا یک جتائیں سیاسی توانے انت ایش نیجی الی انت کہ ہندوستان ءِ تہا ءُ چہ ہندوستان ءَ ڈن جہان ءَ شوند نیگ بہ بیت کہ ہلوک ءِ زندبود تہائیں جھیڑ ہے نہ انت پہ اسلامی فکر ءُ خیال ءَ دودربیدگ پہ ہندوستان ءِ مسلماناں وتی اندر ءَ ہمیں آسرے داریت کہ ہر پیم ءَ چہ زندبود ءِ ہبر ءَ گیش ارز شیگ انت۔"

علامہ اقبال ءِ نمدی قائداعظم ءِ نام ءَ ہمے ہبر ءِ ڈس ءِ دئینت کہ علامہ اقبال ءَ میزان میزان ءَ قائداعظم وتی واہگانی نیمگ ءَ آورت ءُ پاکستان ءِ لوٹ ءُ گزر پکو کنائینت۔ قائداعظم ءَ یک رندے وت ہمے ہبر منتگ ات کہ "آنہی خیال حقیں ہمے ءَ گوں منی خیالاں انباز تگ انت۔ ہندوستان ءِ دستوری پٹ پول ءُ تمیمات ءَ رند من ہمے آسر در گہت کہ ہندوستان ءِ مسلمانانی تپاکیں ہل ءُ واہگ ءِ شکل ءَ ۲۳ مارچ ۱۹۴۰ء

قرارداد پاکستان ءِ رنگ گپت

قرارداد پاکستان ءِ منظور بونیگ ءِ دومی روچ ءَ قائداعظم محمد علی جناح ءَ وتی جند ءِ کار گشاد سید مطلوب الحسن ءَ راگوشتگ کہ "اقبال مروچی مئے نیام ءَ نیست انت اگہ حیات بوتیں تہ پریشی بازوش ءُ گل بیتگ ات کہ ما بیرگ ءَ ہنچو کرتگ ہیشی کہ آں واہگ دارات۔" قرارداد پاکستان ءِ منظوری ءَ رند برصغیر ءِ مسلماناں تاں ہفت سال ءُ قائداعظم ءِ کماشی ءَ جہد کت ءُ ۱۴ اگست ۱۹۴۷ ءَ پاکستان ءِ ہمداب کہ علامہ اقبال ءَ د بستگ ات آئرا حقیں مانائے رست ءُ مسلمان آزاتیں گلزمین ءُ وطنے ءِ واجہ بوتنت۔

سرخاک شہید برگہائے لالہ می پاشم
کہ خونش بانہال ملت ما سازگار آمد

علامہ اقبال ءُ گیدی شہ زانت

حکیم الامت علامہ اقبال ءَ مئے وتی ملک ءَ شگرب ءِ شہ زانت 'شاعرءُ پاکستان ءِ قومی شاعرءِ لقب ءَ زانگ بیت بلے بید چہ پاکستان ءَ برصغیر پاک و ہند ءَ ہم اقبال ءِ سراپہ بندگ بیت۔ اے دور ءُ زمانگ ءَ جہان ءَ چوشیں ملکے نیست کہ اوداں اقبال ءِ نام ءُ توار سرنہ بوتگ۔ امریکہ 'یورپ ءُ روس ءَ علامہ اقبال ءِ گفتار چر ءُ بدل بوتگ انت۔۔ جہان ءِ ڈلگیں زباناں چوکہ انگریزی' جرمن' فرانسیسی' اطالوی' روسی' چینی' عربی' ءُ جاپانی ءَ علامہ اقبال ءِ سر ءَ کتاب ءُ دپتر چھاپ بوتگ انت۔ علامہ اقبال ءِ صد سالگی جژن ءَ دسمبر ۱۹۷۷ ءَ ماں لاہور ءَ میاں قومی ئیں کانفرنسے جم بوتگ ات کہ دین ءُ مہذب' رنگ ءُ زریات ءَ چست ءُ بالاچہ امریکہ' برطانیہ' روس اطالیہ' سوڈان' سری لنکا' جاپان' ایران' سعودی عرب ءُ مصر ءَ شہ زانتاں بہرگیت ءُ علامہ اقبال ساڑات علامہ اقبال ءِ نام ءُ توار کہ ماں جلگیں گیدی ءَ پرشتگ ہمیشی سبب بازین انت۔

سری سبب ایش انت کہ علامہ اقبال پاکستان ءِ سیم ءُ سند و ءِ شون دیوک 'پاکستان ءِ قومی شاعر انت کہ ۹ نومبر ءَ ہر سال آنہی پید ابونگ ءِ روچ ءُ ۲۱/اپریل ءَ زوال بونگ روچ گواز نیگ بیت تہ ہمے روچ ءَ چہ پاکستانی ءَ ڈن دگہ ملکاں پاکستانی سفارت خانہ اے روچاں گوں قدر ءُ عزت ءَ دارنت۔ اقبال ءِ فکر ءُ فیلسوفی ءَ تران ءُ پچار بنت۔ قومی حالتاک اقبال ءِ زند ءُ شاعری ءِ پیہ آر ءَ خاصیں تاکبند در کنت چوش شاعر ءِ ازم ءُ فکر ءِ ہریک سروگ جہان ءِ دیماکیت بلے ہر مزنیں سروک ءُ شہ زانتے تہناد گرانی بٹاک ءُ گواجار ءَ زندگ نہ بیت پریشی الی انت کہ آنہی وتی فکر ہم چہ ملکی حد ءُ سند ءَ جہ بجنت ءُ گوں جہانگیریں فکر ءَ ہمسری بکنت۔ چوشیں شہ زانت ءِ فکر تو گیں بنی آدمی ءِ راہ شون بہ بیت ءُ آئی خیالانی درچ ءَ تو گیں بنی آدمی ءِ ہدو کی پید اور بہ بنت کہ چہ ہمے وصف ءَ اقبال ءِ گفتار ءُ فکر پورائیں ڈولے ءَ بہرہ مند انت۔ اقبال ءَ وتی ہمے ارزش وتی زند ءَ وت ہم مارتگ ات۔

اک ولولہ تازہ دیا میں نے دلوں کو
لاہور سے را خاک بخارا و سمر قند

علامہ اقبال ءَ ہرچنت ءَ کہ وتی گفتارانی تما گیشتر ءِ مسلمانان ءَ توار پر جتگ بلے آئی کلہ ءَ جغرافیائی سیم ءُ سندو. مہندبی سخت ءُ سساسر گوزکناں پوارئیں جہان وتی شہار ءَ گپتگ ہمے در حق ءَ مراکش ءِ پروفیسر واجہ ایس۔ آئی فہد گوشیت۔

"اقبال یک چوشیں مردے کہ آں ہمک شہر ءِ شہری انت۔ آنہی ہمدلی ءِ شہار ہنچو پراہ پہناتر انت کہ جہان ءِ درستیں بنی آدم بید چہ ملک نسب ءَ انباز ءَ کائینت۔ چوکہ آں بنی آدمی شرف ءِ بیرک دارانت پوانکہ اقبال ءَ شگرب ءُ مگرب ءَ یک پیم شرف ءُ غرت رستگ۔"

ایران

علامہ اقبال ءِ جند پنجاب ءِ مردمے ات ءُ برصغیر ءَ (کسانیں جلگہ) اردو ءِ شہار پراہ ءُ شاہگان بوتگ بلے علامہ اقبال ءَ بید چہ اردو ءَ پہ مسلمانانی گیشیں نپ زیرگ ءَ وتی فکر ءُ ازم ءِ زبان فارسی کت چہ "اسرار خودی" ءِ دپتر ءَ کہ ۱۹۱۵ ءَ شنگ بوت تاں وتی مرگ ءِ سال ءَ اقبال ءَ فارسی پربند پربستگ انت۔ حدایش انت کہ وتی گڈی پربند

سرود رفتہ باز آید کہ ناید؟
نسیمے از حجاز آید کہ ناید؟
سر آمد روزگار این فقیرے
دگر دانائے راز آید کہ ناید؟

ہم فارسی ءَ پربست ہمے سبب ءِ حکیم الامت علامہ اقبال ءَ ماں ایران ءَ باج برت ہمے سبب انت کہ مردچی ۹/ نومبر ءُ ۲۱/ اپریل ماں ایران ءَ ہم گوں ہنچیں شرف ءُ عزت ءَ دارگ بیت کہ ماں پاکستان ءَ۔ ہمے روچاں ہنچو کہ ماں پاکستان ءَ اقبال ءِ سر ءَ قومی حالتاک خائیں تا کبند در کنت ہمے پیم ءَ ایران ءِ ڈلگیں حالتاک ہم اقبال ءِ ازم ءُ فکر ءِ ڈسگ ءَ خاصیں اشمار چھاپ کنت علامہ اقبال ءِ قدرچہ ہمے ہبر ءَ سرا انت کہ تہران ءِ نامی ئیں

علمی بنجاہ "حسینیہ ارشاد" ءِ گورءَ بستگیں میت ءِ بان ءِ دیم ءَ اقبال ءِ گفتار نوشتہ انت۔ ایران ءِ نامی ئیں آشوبی شہ زانت ڈاکٹر علی شریعتی (کہ شاہ ایران ءَ یاغی گیری ءَ گپت ءُ شہید کت) آنہی علامہ اقبال ءِ زندگیواریں کلہ اے رنگ ءَ ساڑاتگ ءُ اقبال ءَ را "غزالی ثانی" ءِ لقب داتگ۔

ایران ءَ اقبال پہجہ آر ءِ دود دیر یگین ءُ قومی سند ءَ انت۔ ایران ات کہ آنہی سریوار ءَ علامہ اقبال ءِ فارسی گفتارانی دپتر ءِ چھاپ ءُ شنگ ءَ شرف زرت۔ مروچاں اقبال ءِ اردو گفتاران ءَ ہم فارسی ءَ بدل کنگ بوتگ۔ ماں ایران ءَ اگہ اقبال پہجہ آر ءَ پہ تاریخی پیمے چمشانکے دنیگ بہ بیت تہ بندات کتگ ات یک ایرانی استادے سید محمد علی داعی الاسلام ءَ کہ وہدے ءَ ماں جامعہ عثمانیہ (دکن) ءَ فارسی درس ءِ استاد بوتگ۔ آئی ہمے رد ءِ گشتانک "اقبال و شعر فارسی" علامہ اقبال ءِ زندءَ چہ حیدر آباد دکن ءَ ۱۹۲۸ء ۴۶ تاکد یمانی سر ءَ چھاپ بوت ۱۹۴۳ء ماں ایران ءُ ہندوستان ءَ لوزانکی ءُ دود ربیدگی ہمکاری ءُ شریداری ءِ گلے جوڑبوت ہمے گل ءَ ۱۹۴۴ء اقبال ءِ روچ سری رند ءَ گوازینت۔ دیمی سال ءَ واجہ سید محمد محیط طباطبائی ءَ وتی علمی تاکنبد "محیط" ءِ اقبال اشمار چھاپ کت اے ڈول ءَ ماں ایران ءَ اقبال پہجہ آر ءِ دود محکم بوان بوتنت۔

حکیم الامت علامہ اقبال ءَ ماں ایران ءَ پہجہ آروک کنانینگ ءَ چونائی ءَ بازیں شاعر ءُ شہ زانت گون انت البت ہمے درحق ءَ واجہ سید محمد محیط طباطبائی ءِ کارپد شموشنگ نہ بنت کہ آنہی علامہ اقبال ءِ فکر ءُ ازم ءِ شون دنیگ ءَ وتی درستیں کمال کار بست انت۔ علامہ اقبال ءِ بابت ءَ چہ کلاں پیش گراں قدریں نوشتانک ہم طباطبائی ءِ بیتگ کہ "ترجمان حقیقت' شاعری فارسی محمد اقبال" ءِ سرحال ءَ "ارمغان" ءِ علمی تاکبند ءَ ۱۹۳۸ء چھاپ بوتگ ات ہمے نوشتانک چہ علامہ اقبال ءِ زوال بونیگ ءَ یک ماہے رند شنگ کت۔ دگہ شہ زانت ءُ ایرانی قلمکاراں کہ علامہ اقبال ءِ بابت ءَ نوشتہ ءُ گفتاراں نام در آورتگ آہانی ریسگ ءَ ملک الشعرا بہار' ڈاکٹر غلام حسین یوسفی' مجتبیٰ معینوی' ڈاکٹر احمد علی رجائی' ڈاکٹر ضیاء الدین سجادی' ڈاکٹر عبدالحسین زرین کوب' ڈاکٹر علی شریعتی'

ڈاکٹر حسین خطیبی ' ڈاکٹر جلال معینی ' ڈاکٹر ناظرزادہ کرمانی ' ڈاکٹر محمد تقی مقتدری ' سید غلام رضا سعیدی ' بدیع الزمان فروزاں فر ' ءُ احمد احمدی میرجندی ءِ نام لائق لیکھگ انت بلے ہما شاعراں کہ وتی گفتاراں علامہ اقبال ساڑانگ آہانی شمار سک گیش انت ماں ایران ءَ اقبال ءِ سر ءَ کتگیں کارانی علمی ءُ فکری شوندات ءَ ڈاکٹر احمد علی رجائی چوش دنت۔

"منی خیال انت اقبال یک نوک در گھتگیں جلگے کہ آئی تے گنج و گوہراں سارگ ءُ سارگ ءَ انگت بازیں در ءُ مروارد نزآرگی انت"

اقبال ءَ ایران چتور دوست انت وت گوشت ۔

تنم گلے ز خیابان جنت کشمیر
دل از حریم حجاز و نواز شیراز است

ایران ءِ گیشتر شاعر ءُ شہ زانت اقبال ءِ ماں فارسی شعر ءَ در کرتگیں راہ ءَ قبول کتنت ءُ ایران ءِ شہہ زانت ءُ شاعراں کہ ہندوستان ءِ فارسی گیش شاعران ءَ پہ ایراد ءَ بستگ آں اقبال ءَ ہمے شاہم ءَ تور نکننت۔ ایرانی شاعراں پہ فارسی شاعری ءَ ہمے سند "سبک صہ ا" نامینتگ کہ آں الیش انت۔ سبک خراسانی۔ سبک عراقی ءُ سبک ھندی بلے اقبال ءَ چہ ہمے ہر سئیں سنداں چست ءُ بالا لیکھنت ءُ آہاں "سبک اقبال" ءِ نام دیان ءَ ایشرا یک خاصیں کیلے گوشتگ ءُ دوست کرتگ۔ ڈاکٹر خواجہ عبدالحمید عرفانی ءَ کہ کتابے "رومی عصر" ءِ نام ءَ نویستگ ہمیشی پیش گال ءَ ڈاکٹر حسین خطیبی اقبال ءِ بابت ءَ نوشتہ کنت۔

"اگر خواستہ باشم کہ اشعار محمد اقبال لاہوری رادر چند کلمات خلاصہ کنم میگویم کہ این شاعر سبکے مخصوص بخود داشت کہ مناسب باشد آنرا بنام سبک اقبال میخوانیم۔"

صہ ا سبک = اسلوب۔ طرز

اگہ من اقبال ءِ شاعری ءَ چنتے لوزانی تہابیان کنگ بلوٹیں تہ گوشیں کہ ہمے شاعر ءِ وتی خاصیں طرزے کہ من ایشرا "اقبال ءِ طرز" نام بندین

علامہ اقبال ءِ یکہ دگہ منوگرے ڈاکٹر احمد علی رجائی ءَ اقبال ءِ ہمے طرز ءِ بابت ءَ وتی خیال چوش در شان کرتگ انت۔ وتی یک نوشتانکے ءَ کہ سرحالے "اقبال ءِ یک شعرے" انت ایر نگ گوشیت

اقبال ءِ فارسی گفتارانی لوز، لوز جوڑم، طرز ءَ ہچ مشکل ءُ جہل برزے نیست من بے ترس ءُ لرز ءَ گوشت کنیں کہ اقبال ءِ یک مزنیں کمالے آئی پہ سادگی تران انت گوں دلبودی آں فلسفہ ءِ جہل بنیں خیالاں پہ ارزانی ءُ ردانی بیان کنت آنہی سادگی ءِ یک اثرے ایش انت کہ وانوک آئی ڈستگیں بنداں نماریت ءُ دیمادر کیئت۔ اقبال ءِ ہمے سادہ گوشی آنہی پہ مانائے مرشد مولانا جلال الدین رومی ءُ خواجہ حافظ شیرازی ءِ طرز ءَ جنت وارت۔ رومی ءُ لسان الغیب حافظ ءَ قرآن مجید ءِ آیات ءُ نبی صلعم ءِ دریں حدیث وتی استاد کرتگ انت تصوف ءُ بزرگی ءِ تران کرتگ انت اقبال ءَ بیدچہ ہمے سرحالان فلسفہ ءُ سیاست ءِ ہم احوال پربستگ انت آں گوں شاعری ءِ گشاد ءَ بے مہاریں مہری ءَ رد ءُ کتار ءَ گوں کیجیت۔ آنہی گوشتن چوشیں نبوتگ انت کہ رہلاسیگ ءَ زبان ءَ آرگ بہ بنت آنہی وتی ہاگیں ہمراہان ءَ جہد ءِ پٹ ءَ کم کم ءَ کشان ءُ چہ وتی مول ءُ مراد ءَ حال دیان کرتگ پریشی اقبال ءَ اشارت ءِ ریک ءَ کار گپتگ۔"

سوزگدازے حالتے است بادہ زمن طلب کنی
پیش تو چوں بیاں کنم مستی ایں مقام را
نغمہ کجاو من کجا؟ ساز سخن بہانہ ایست
سوئی قطار میکشم ناقہ ء بے زمام را
وقت صریح گفتن امت، من بکنایہ گفتہ ام
خود تو بگو کجا برم ہنفسان خام را؟

افغانستان

ہرچنت ءَ کہ علامہ اقبال ءَ ماں ایران ءَ ہمے رنگ ءَ دوست کنگ بیت چو کہ سعدی، حافظ ءُ مولانا روم ءَ بلے وہدیکہ پہ تاریخی لیکھ ءَ چمشانک دنیگ بیت تہ سراگندگ ءَ کیئت کہ علامہ اقبال ءِ نام ءُ توار چہ ایران ءَ پیش افغانستان ءَ سربوتگ ات بلکن چوش گوشگ کرزیت کہ ایران ءَ افغانستان ءِ کمک ءَ علامہ اقبال ءِ فکر ءُ ازم پہجہ آورتگ۔ ماں افغانستان ءَ علامہ اقبال ءِ پہجہ آر ءِ سبب جغرافیائی نزیکی ءِ ہواری ءَ علامہ اقبال ءِ ہما تروتاب بوتگ کہ بادشاہ نادر شاہ ءِ لوٹگ ءَ ۱۹۳۳ء گوں علامہ سید سلیمان ندوی ءُ سرراس مسعود ءَ آں افغانستان ءَ شتگ ات علامہ اقبال ءِ ہمے تروتاب درگت ءَ افغانستان ءِ شہہ نویس، شاعر ءُ شہ زانتاں مزنیں لیکھے ءَ گوں انہی گند ءُ نندکرتگ ات کہ علمی ءُ لوزانکی ئیں جہت ءَ ایشی دیر آسریں اثرے بوتگ۔ ہمے دوربار یگ ءَ یک شاعرے محمد سرور خان گویا ءَ چہ اقبال ءَ جوان رنگ زرت اقبال ءَ ماں افغانستان ءَ پہجہ آرے دنیگ ءَ آنہی جہد شموشت، نہ بنت علامہ اقبال ءِ افغانستان ءَ روگ ءَ ہم دوسال، پیش ۱۹۳۱ء محمد سرور خان گویا ءَ یک نوشتانکے نویست "ڈاکٹر اقبال صوفی شعر فارسی" ءِ سرحال ءَ ہمے نوشتانک "کابل" نامی ئیں تاکبند ءَ چھاپ ءُ شنگ بوتگ ات۔ بزاں ماں افغانستان ءَ اقبال ءِ سر ءَ ہمے سری نوشتانک ات اقبال ءِ یک ہمدیس سنگتے ڈاکٹر صلاح الدین سلجوقی ءِ گوشگ انت کہ محمد سرور گویا ءَ ہم علامہ اقبال ءِ نام چہ سید محمد محیط طباطبائی ءِ دپ ءَ اشکتگ ات

مصر

حکیم الامت علامہ اقبال چہ ایران ءُ افغانستان ءَ رندہما اسلامی ئیں ملکاں کہ خاصیں پیمے ءَ نام در آورت مصر ایشانی رد ءِ چہ درستاں دیماتر انت۔ مصر ءِ زبان عربی انت بلے پداہم ہما وداں علامہ اقبال ءِ گفتارانی دپتربازی ءَ چہر ءُ بدل بوتگ انت ہمے پیم ءَ اقبال ءِ فلسفہ ءِ گیش گیوار ءُ پہمینگ ءَ ہم بازیں گچین نوشتانک نوشتہ بوتگ انت پریش ءَ کہ

عبدالوہاب عزام ءِ شکل ءَ اوداں چوشیں شہ نویس ءُ شہ زانتے بوتگ کہ آہاں وتی زند پہ اقبال ءِ ہرپہنات ءُ ہر سروگ ءَ رسینگ ءَ گھاربنتگ۔

۱۹۳۱ء علامہ اقبال مصر ءَ شتگ ات کہ اوداں گوں عبدالوہاب عزام ءَ دپ کپت۔ عزام چہ پیش ءَ علامہ ءِ نام ءُ آئی کاراں سئی ات۔ بلے یکدگراش ندیستگ ات ہمے گند ءُ نند ءَ رند عبدالوہاب عزام ءَ اقبال ءِ پہچہ آری کاردست ءَ گپتگ ات۔ عبدالوہاب عزام ءَ "پیام مشرق" ماں عربی ءَ شعری راہنداں بدل کت مصر بلکن میاں رودر آحت ءَ علامہ اقبال درستی ءُ راستی کنائینت۔ چریشی رند آنہی "اسرار خودی" ءُ "رموز بیخودی" اقبال ءِ یک دگہ شیئری دپترے "ضرب کلیم" شعری راہنداں چہ دات۔ بیدچہ ہمے دپتراں آنہی اقبال لہتیں دگہ گچین پربند ہم ماں شعر ءَ بدل کت انت مروچی عبدالوہاب عزام عربستان ءَ اقبال ءِ چہ درستان ڈگلترین چہر ءُ بدل کنوک ءِ نام ءَ پہچہ آرگ بیت۔ عبدالوہاب عزام ءَ تہنا اقبال ءِ گالانی بدلی ءَ بس نکرتگ آئی تہ علامہ اقبال ءِ زند ءُ فکری پہناتانی سر ءَ "محمد اقبال سیرۃ و شعروفلسفہ" ءِ نام ءَ کتابے ہم نوشتہ کرتگ۔ عبدالوہاب عزام دہدے کہ ماں پاکستان ءَ مصر ءِ سفیر ءِ منصب ءَ آتکگ آئی وتی گورو گیگ ءَ چوشیں شہ زانت جم کرتگ انت کہ آئرا اردو ھیل بدنیت کہ آں اقبال ءِ اردو گفتاراں ونت ءُ سرپد بوت بکنت۔

عبدالوہاب عزام ءَ ابید حسن الاعظمی ءُ صاوی شعلان ءَ ہم اقبال ءِ گفتارانی چہربدل کنان ءَ اقبال ماں عربستان ءَ نام توار داتگ۔ حسن الاعظمی ءَ اقبال ءِ پربندے "ترانہ ملی" ماں عربی شعر ءَ ہنچوشیں دلبودیں پیمے ءَ بدل کرتگ کہ مروچی ہم صلوک ءِ دپ ءَ انت۔ اعظمی وت پاکستانی ءِ بلے چہ مزنیں وہدے ءَ ماں مصر ءِ جہ منداانت

حسن الاعظمی ءَ نام کپتگیں نامینا شاعر الصاوی شعلان ءِ ہمکاری ءَ "فلسفہ اقبال امیرالشعراء" نام ءَ کتابے ردبند کتگ کہ ہمیشی تہا اقبال ءِ پہناتانی سراکنگ ءَ بازیں شہہ نولیسانی نوشتانک ہورانت چہ آہاں چنتے نام چوش انت۔ ڈاکٹر عبدالوہاب عزام، محمد علی طلوبہ پاشا، سید عبدالحمید خطیب، الصاوی شعلان ءِ ہمے کتاب ءَ علامہ اقبال ءِ دو پربند

"شکوہ ءُ جواب شکوہ" کہ شعرءَ بدل کرتگ وانگ کرزیت۔ مصرءِ یک دگہ شہ زانتے ڈاکٹر نجیب الکیانی ءَ ہم علامہ اقبال ءِ شاعری ءِ آشوبی ئیں اثراتانی سرءَ کتابے نوشتہ کرتگ کہ ہمے کتاب ءِ نام انت۔ "اقبال شاعرالثائر" کہ تئے وہدی چہ قاہرہ ءُ بیروت ءَ ہمے کتاب دور نداں چھاپ ءُ شنگ بوتگ۔

مصرءِ علمی 'لوزانکی ءُ دود ربیدگی زندءَ ڈاکٹر طہ حسین ءَ منزنیں بہرے گپتگ۔ کہ پریشی پہچہ آرءَ جتائیں دپترے درکارانت۔ گونڈ گیجگ ءُ گوشگ کرزیت کہ مصرءِ علمی لوزانکی ءُ دود ربیدگی کاراں ڈاکٹر طہ حسین ءَ ہنچیں کارپدشون داشتگ انت چوکہ کسانیں جلگہ ءَ سرسید احمد خان ءَ پہ مسلمانانی آگہی ءُ دیمرئی ءَ یات کنگ بیت۔ ڈاکٹر طہ حسین ءَ "اقبال" ءِ سرحال ءَ بے مٹیں نوشتانکے نوشتہ کتگ چہ ہمے نوشتانک ءِ جملی سربند ءَ زانگ بیت کہ آنہی دل ءَ پہ اقبال ءَ چونیں شرف و عزت است۔ آں وتی نوشتانک ءَ چوش رائی کنت۔۔۔ "یک شاعرے کہ آنہی چہ وتی بار یگ ءَ وتر امنینتگ۔" دمترا نوشتہ کنت۔ "مسلمانانی ردءَ دو شاعر چوشیں گوستگ انت کہ آہاں اسلامی لوازنک ءِ سنگ آزمان ءَ سرکرتگ ءُ اسلامی لوزانک ءِ زیبائیں نکنش وہد ءِ انیشگ ءَ نمیران کرتگ انت چہ آیاں یکے ہندوپاکستان ءِ شاعر اقبال انت ءُ دومی عربستان ءِ شاعر ابواللعلا معری۔"

اقبال ءِ فکر ءُ ازم ءِ گیشینگ ءُ عربی زانتاں پوہ کنگ ءَ بید چہ ڈاکٹر طہ حسین ءَ پروفیسر صالح جودت۔ نامی ئیں شوں کار ءُ ناول نویس یوسف الصباعی 'ڈاکٹر عبدالقادر محمود ءِ نام ہم کائینت

ترکی

ایران ءُ عربستان ءَ ابید ہما اسلامی ئیں ملک ءَ کہ اقبال ءِ درستی ءُ پہچہ آروک کنا نینگ ءَ باج برتگ آں ترکی انت کہ آنہی شہ زانتاں گچین نوشتہ پیش کرتگ انت۔ ماں ترکی ءَ علامہ اقبال ءِ سری ثناخواں نوکیں نوبت ءِ ترکی ءِ ڈلگیں شاعر محمد عاکف انت آئی

نہ تہناوت اقبال ءِ فکر ءِ شمار دنیگ ءَ شریں نوشتہ ءُ گال نویستگ بلکن گوں عبدالوہاب عزام ءَ اقبال ءِ پہجہ آر کنائینتگ چوش ماں مصر ءَ اقبال زانتی ءِ بن حشت ایر کنائنت

چہ محمد عاکف ءِ بیش کنزگ ءُ اقبال ءِ سر ءَ شریں نوشتانک شنگ کنائینگ ءَ رند ڈاکٹر علی نہاد تارلان، ڈاکٹر عبدالقادر قرہ خان ءِ نام گیر آرگ کرزنت کہ آہاں اقبال ءِ گفتار شعری راہنداں بدل کت انت۔ ڈاکٹر تار لان ءَ "اسرار خودی"، "رموز بیخودی" ءُ ضرب کلیم بدل کتگ انت وہدیکہ ڈاکٹر عبدالقادر قرہ خان ءَ "پیام مشرق"، "زبور عجم" ءُ "گلشن راز جدید" ءَ ابیدار مغان حجاز ءِ فارسی گفتار ہم بدل کرتگ انت۔

ابید چہ ہمے شہ زانتاں جہان ءِ دگہ بازیں اسلامی ملکان علامہ اقبال ءِ پہجہ آر ءَ کار کنگ ءَ انت۔

انگلستان

اگہ ماں یورپ ءَ یک کسے ءَ را اقبال درستی راستی کنائینگ ءِ شرف بہر بیت تہ ہمے تاج پروفیسر آرائے نکلسن (۱۹۴۴) ءِ سر ءَ انت۔ ۱۹۱۵ ءَ وہدیکہ علامہ اقبال ءَ اسرار خودی شنگ کت تہ یک تا کبندے پہ ڈاکٹر نکلسن ءَ پیش کت آں چہ ہمے دپتر ءِ وانگ اینکیاس وش بوت کہ ماں انگریزی ءَ ہمے گفتاران ءَ بدل کنان The secrets of the self ءِ نام چھاپ شنگ کت۔ آنہی ڈاکٹر اقبال وت پہجہ آر ءِ فلسفہ سر ءَ یک سرپورائیں پیشگالے ہم نوشتہ کتگ۔ ڈاکٹر نکلسن ءِ ہمے چہربدل نوشتہ کرتگیں پیش گال علامہ اقبال پہجہ آر ءِ جوانیں وسیلہ بوت انت۔ شہہ زانت ءُ شہہ نویساں اے کار باز دوست کت ءُ ساڑات بازیں چمشانک ہمے بارو انوشتہ کت انت۔ ایشانی رد ءَ ای ایم فاسٹر ءُ ہوبرٹ ریڈ ءِ نام دیما تر لیکھگ بنت۔ فاسٹر انگیزی ءِ ناوُل نولیسے ءُ ہوبرٹ ریڈ، لوزانک ءُ ازم ءِ نامی ئیں شرگدارے۔ ایشانی قدرچہ ہمے ہبر ءَ پیدا ور بیت کہ دویساں "سر" ءِ منصب رستگ ڈاکٹر نکلسن ءَ کہ انگریزی ءَ اسرار خودی بدل کرتگ تاں ۱۹۷۵ ءَ ہمے کتاب دہ رندں اچھاپ ءُ شنگ بو تگ

علامہ اقبال ءِ گفتاران ءُ انگریزی بدل کنگ اقبال ءِ پہچ آردک کنانینگ ءِ اجہ اے جے۔ آربری (زوال ۱۹۲۹) ءُ باز نام در آورتگ آنہی "جاوید نامہ" "زبور عجم" رموز بیخودی" "پیام مشرق" پر بنداں لالہ طور بدل کرتگ انت۔ وی جے کونن یک دگہ نامداریں شہہ زانتے کہ آئی اقبال ءِ گفتاران ءُ شعری راہنداں بدل کت ہمے کتاب Poems from Iqbal ءِ نام ءُ شنگ کت۔ بید چہ ہمے کتاب ءُ گفتاراں دگہ بازیں برطانوی شہہ نویس 'شہہ زانت ءُ شرگداراں اقبال ءِ فلسفہ ءُ فکر ءُ قلم چست کتگ

جرمن

چہ انگلستان ءُ رند یورپ ءِ ہر ملکے کہ اقبال پہچ آر ءُ خاصیں نام در آورتگ آں جرمنی انت۔ جرمنی ءُ وہدے اقبال ءِ پچار ءُ پہچ آر بیت تہ ہچ کسے ہم ڈاکٹر این میری شمل ءِ نام ءُ نہ شموشیت کہ ڈاکٹر شمل ءُ علامہ اقبال ءِ کارپدانی شروخ دنیگ ءُ وتی جمار گھارنیتگ وستا کتگ علامہ اقبال ءِ گفتار ہم آنہی جملیں دیدے ءُ ونتگ انت گیشتر اسلامی ملکانی تروتاب کتگ کہ آنہی علم ءُ سواد ءُ آنہی نوشتہان ءُ ارزشیگ کتگ۔ ڈاکٹر این میری شمل بید چہ گوہر کیلیں نوشتانکاں دو کتاب ہم علامہ اقبال ءُ بارو انوشتہ کتگ کہ آنہی نام چوش انت

1.MOHAMMAD IQBAL POET AND PHILOSOPHE.

2.GABRIELSWING.

ڈاکٹر این میری شمل ءُ پیام مشرق۔ جاوید نامہ ءُ اقبال ءِ چیزے دگہ گفتار جرمنی زبان ءُ بدل کرتگ انت۔ ڈاکٹر شمل چو کہ دگہ بازیں زبانانی زباں زانتے آنہی ماں ترکی زبان ءُ ہم جاوید نامہ بدل کتگ۔

جرمنی ءِ ڈاکٹر این میری شمل ءِ وڑ ءُ فرانس ءِ یک دو دگہ گودی چوشین انت کہ آہاں ماں فرانس ءُ علامہ اقبال ءِ پہچ آر ءُ کار کرتگ چہ آیاں یکے بانک ایوا میریووج انت کہ آنہی علامہ اقبال ءِ مزن ارزشیگیں نوشتانک

The Reconsturection Religious Thoughtin Islam

ءِ فرانسیسی زبان ءَ بدل تگ ایشی پیش گال نامی ئیں فرانسیسی شگرب زانت لوئی میسنوں ءِ نبشتگ۔ بانک ایوایووج ءَ جاوید نامہ ءُ پیام مشرق ہم فرانسیسی زبان ءَ بدل کتگ

یک دگہ فرانسیسی گودی ئے بانک لوس کلوڈ میتخ ءَ علامہ اقبال ءِ فلسفہ شون وارگ ءُ گیش گیوار ءَ کتابے نوشتہ کہ اردو ءَ ہم ہمے کتاب بدل بوتگ۔ ملا عبدالحمید ڈار ءَ ایشر انگریزی چہر داتگ

Introduction to the Thought

of Iqbal ءِ نام ءَ چھاپ کتگ

اطالیہ

ماں اٹلی آر تھر جیفرے ءُ توسیلر نو ءَ علامہ اقبال ءِ فکر فلسفہ شاعری ءُ گفتارانی سر ءِ کتابے نوشتہ کتگ۔ چہ سوئیڈن بگر تاں فن لینڈ چوشیں ملکے شالہ بیت کہ آنہی علامہ اقبال ءِ پہجہ آر ءَ کار نکر تگ بلے چوکہ ماں جرمنی ءَ ڈاکٹر این میری شمل ءَ اقبال ءِ پہجہ آر ءَ کار کتگ ہمے رنگ ءَ راز جدید ءُ جاوید نامہ ءِ بدل کتگ ہواری ءَ پیام مشرق ضرب کلیم زبور عجم ارمغان حجاز ءُ بانگ درا گچین پربند ہم اطالوی زبان بدل کتگ انت

چیکوسلاویکیہ

چیکوسلاویکیہ ءِ ژان ماریک ءَ پہ اقبال پہجہ آر ءَ نام در آورتگ آئی اقبال ءِ گچین پربندان ءَ چیک زبان ءَ بدل کتگ بازیں دگہ نوشتے ہم علامہ ءِ فکر ءِ شون وارگ ءَ نوشتہ کرتگ انت۔ ژان ماریک ءِ پہ اے بابت ءَ ہم شرف گیش انت کہ چہ کلاں پیسر آنہی علامہ اقبال ءِ ودی بونگ ءِ روچ ءُ سال ءِ نیمگ ءَ دلگوش دیا ئنتگ ات کہ نوں ماں پاکستان ءَ علامہ اقبال ودی بونگ ءِ روچ ۹ نومبر دارگ بیت

امزیکہ

جہان ءِ دومزن گشادیں ملک امریکہ ءُ سوئت روس انت کہ ایشانی زندمان ءُ فکری

ربیدگ چه یکدومی ءَ جتاتب انت بلے علامہ اقبال ءِ پہجہ آر ءَ دوئیں ملک یک پیمیں ارتریگیں خیالانی واہندانت امریکہ ءِ ڈاکٹر لینسی ایس۔ مئے ءَ علامہ اقبال ءِ زند ءَ دور بار یگ ءِ سرحال ءَ کتاب

Iqbal his life and Times

" ءِ نام ءَ نوشتہ کتگ کہ ہمے کتاب ءَ علامہ اقبال ءِ زند' تب ءُ خو' ازم ءُ فکر ءُ فلسفہ مارشتانی جوانیں پیمے پہجہ آرمان انت۔ علامہ اقبال ءِ فکر فلسفہ ءِ بابت ءَ امریکہ نامیئیں شرگدار ءُ شہہ زانتاں قلم چست کتگ

کنیڈا

چہ امریکہ ءَ ہمگوریں ملکے کینڈا انت اوداں ڈاکٹر سیلا میکڈوف علامہ اقبال ءِ گچین پر بند "مسجد قرطبہ" بابت یک گرانقدار یں نوشتانکے نویستگ

روس

روس ءَ حکیم الامت علامہ اقبال ءِ فلسفہ ءِ جہد ءُ حرکت ءِ پہناتاں باز دوست کنگ بیت۔ علامہ اقبال ءِ چوشیں پربندان کہ آں گوں سوئت یونین ءِ زندمان اودے الس ءِ تب ءَ دپ ورنت روسی زبان ءَ بدل کنگ بوتگ۔ روسی شہہ زانت نتالیا پری گارنیا ءَ علامہ اقبال ءِ سر ءَ وتی پٹ پولی نوشتانک نوشتہ کنان پی ایچ ڈی کتگ آئی علامہ اقبال ءِ سر ءَ کتابے۔ محمد اقبال ءُ دگہ یک کتابے محمد اقبال ءِ شاعری نوشتہ کنان ءَ نام در آورتگ۔ روسی زالبول شہہ زانت ایل آر گولادون پولونکایا ءُ ایم ٹی ستے پن نیتس اقبال ءِ بابت ءَ کتاب نوشتہ کرتگ انت یکے ءِ کتاب ءِ نام انت

"اقبال راجی فکر ءُ مارشت" ءُ دومی کتاب انت۔ اقبال ءِ فلسفہ ءُ اخلاقی احوال یک دگہ روسی شہہ زانتے نکولائی پیژووچ این کیف کہ آئی کتاب انت "محمد اقبال گچین شہہ زانت ءُ شاعر" ہمے ڈول ءَ نکولائی گلیبوف' ڈاکٹر الیکس سنجوچیف عبداللہ غفارف ءُ میر

شاکر کہ آہاں علامہ اقبال ءِ ماں روس ءَ درستی راستی کانینگ ءَ بازکار کرتگ

مروچی کہ گلزمین ءِ طناب کشگ ہر جنگ بوتگ انت قوم ملکانی نیام ءِ دوری کم بو آن انت جوانیں ازم کاری تیوگیں بنی آدمی میراث لیکھگ بیت ازم کار چو بیت چہ کجام ملکے ءَ کہ بہ بیت ہمے راہبند ءَ دیمادارانءَ شگرب ءِ شاعرءُ شہہ زانت علامہ اقبال ءِ وتی نوبت ءِ پورائیں بنی آدم فکری عصری فلسوفی ءُ ربیدگی سوبانی آدینک انت چوش اقبال ءِ شاعری فکر خیال ازم فلسوفی تہنا رو آسان ءِ میراث نہ انت ہنچو کہ آنہی عہد بار یگ ءِ یک شاعرے فیض احمد فیض گوئشت

آیا ہمارے دیس میں اک خوشنوا فقیر
آیا اور اپنی دھن میں غزلخواں گزر گیا
سنسان راہیں خلق سے آباد ہوگئیں
ویران میکدوں کا نصیبہ سنور گیا
تھیں چند ہی نگاہیں جو اس تک پہنچ سکیں
پر اس کا گیت سب کے دلوں میں اترا گیا

نقش فریادی) صہ ۳۹

وتی ہمے نوشتانک ءَ واجہ نکولائی گلیسوف ءَ ماں سوئت یونین اقبال ءِ بابت ءَ بوتگیں علمی کارانی لیکھ ہم داتگ کہ اقبال ءِ زند شاعری فکر ءِ سر ءَ سوئت روس یوکرائین جارجیائی تاجیک 'ازبک زباناں چے چی کار بوتگ انت

بیستمی قرن ءِ ششمی دہک ءَ علامہ اقبال پر بندانی شعری بدل لڑیچر گزٹ ءَ ہم ءُ ماسکو' لینن گراڈ' دوشنبہ ءِ ماہتاکاں چھاپ وشنگ بوتگ انت۔ ۱۹۵۶ء یک شعری دپترے شنگ بوتگ ات کہ سری گشتان ءَ علامہ اقبال ءِ تاکبند بانگ درا ءِ لتیں پر بند آنہی تہا گون بیتگ انت۔ ۱۹۵۸ء ماہتاک مشرق سرخ ءَ تاجکستان ءِ الی شاعر میر سید میر شاکر ءَ اقبال ءِ گفتار بدل کت انت ءُ گوں آنہی زند ءِ احوالاں شنگ کت۔ ہمے سال ءَ چہ دوشنبہ ءَ اقبال ءِ گفتارانی سری دپتر شعر خوشنگ بوت ۱۹۶۴ء سال ءَ یک شعری دپترے پاکستان ءِ

شاعرانی پهجه آر ءَ شنگ بوت آنهی نام ات ءِ "بانگ دار کی کهنک" همے دپتر ءَ اقبال ءِ گفتار چه اسرا خودی بانگ درا پیام مشرق، ضرب کلیم بال جبرئیل ءُ ارمغان حجاز ءَ زدرگ هور کنگ بوت انت۔ علامه اقبال ءِ درستیں گفتار کچین انت بلے په بنی آدم دوستی ءُ برا سداری ءِ لیکھ ءَ همالہ کوهسار نمود صبح ءُ نیا شوالہ ءِ تهاہر جبز ہے که مان انت سوئت لس آنهی باز قدر ءَ کنت"

روسی شهه زانت بانک گوردن پولونسکایا که تاریخ ءِ ڈاکٹر انت اقبال پهجه آر ءَ مزنیں نامے در آورتگ۔ ماں ازبکستان تاجکستان ءَ آنهی اقبال ءِ سر ءَ باز کار کتگ ۱۹۷۵ ءَ روشنی اور پهول ءِ نام ءَ اقبال ءِ گالانی بدل همے زباناں شنگ بوتگ۔ ڈاکٹر نکولانی ن۔ پ۔ ایگیتوف ءَ بازیں نوشتانکاں اقبال ءِ فلسفه ءَ چمشانک داتگ انت۔ ماں ازبکستان ءَ علیم جانوف، ازبک شهه زانت یلداشیو ءَ اقبال ءِ آشوبی نکشں پیدا ورکرتگ انت۔

لسانیات ءِ ڈاکٹر۔ ن پری گارنیا ءَ اسرار خودی ءِ پیش گال ءَ ابید دگه دوار زیگیں کتاب دست ءَ گپتگ انت۔ ہنچو که وهد گوزان انت علم و زانت فکر فلسفه ءِ پٹ ءَ علامه اقبال ءِ فکر ءِ شهار پراه تربوان انت۔ بلوچی زبان ءِ وش بختی انت که نوں آئی دامن ءَ اقبال ءِ علمی ءُ فکری ئیں گنج ءُ دولت نزآیان انت

اقبال اکادمی پاکستان